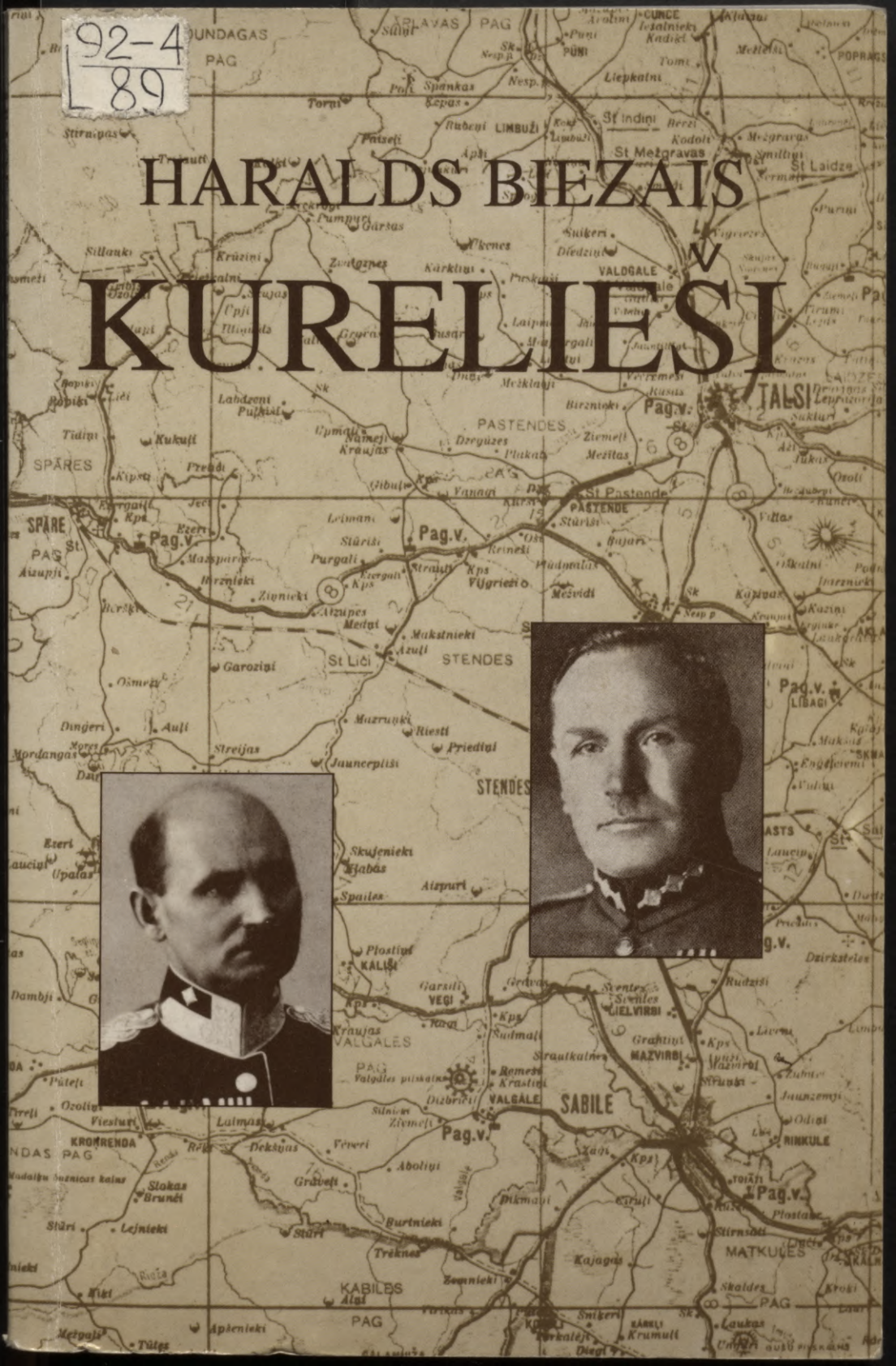
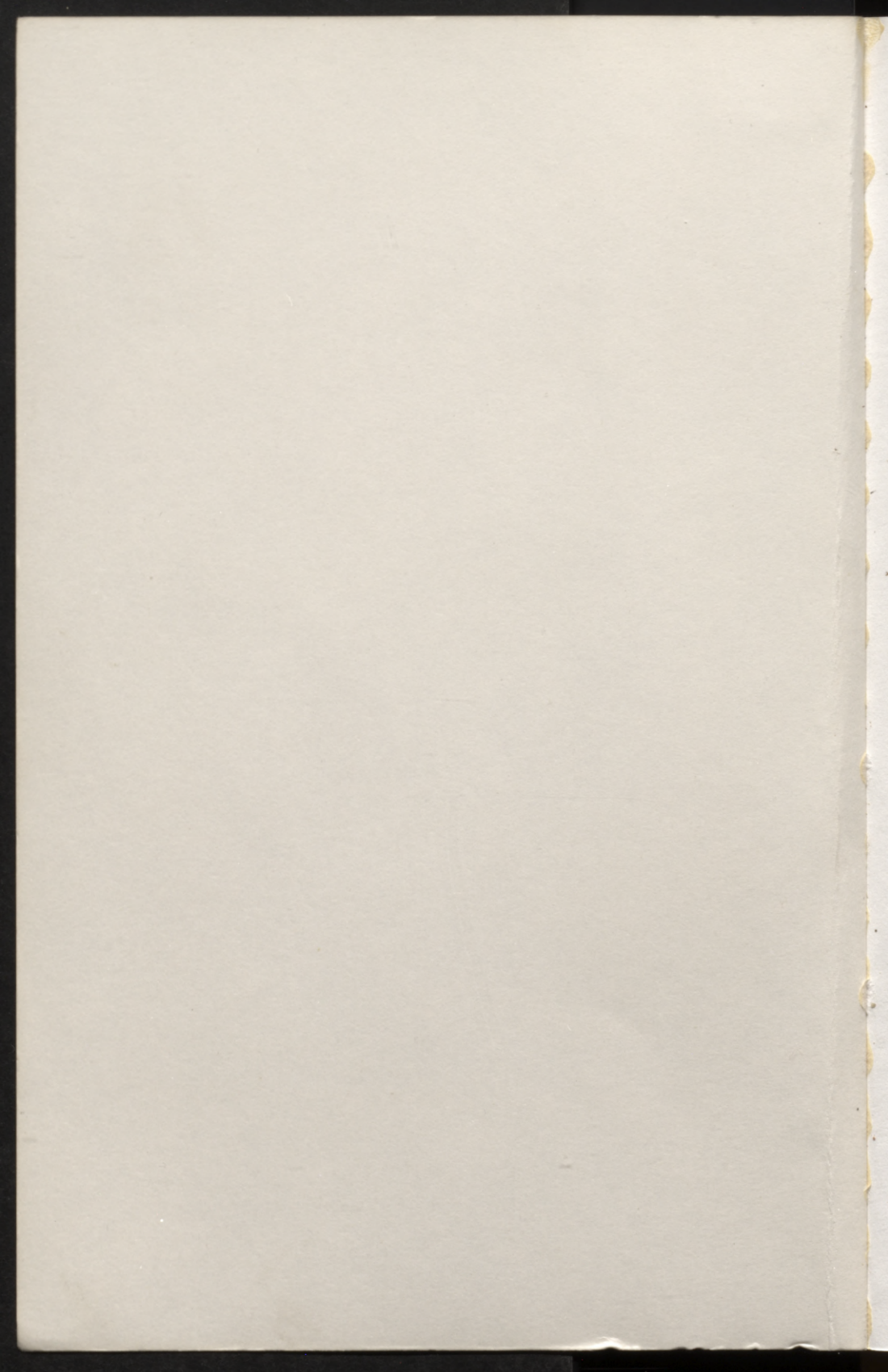

92-4
89

HARALDS BIEZAIS

KURELIESI

Latvijas
Nacionālā
Bibliotēka

... at sirsnīgiem sveicieniem
no Maijas Veinbergas Hinkel
Mežābeles Irgāds.

MEŽĀBELE
1991. gada 15. maijs

B. 1. 1

Handwritten text, likely a title or header, appearing as a mirror image of the reverse side. The text is faint and difficult to decipher.

Handwritten text, likely a title or header, appearing as a mirror image of the reverse side. The text is faint and difficult to decipher.

L 92-4
89

dulēl. L
9

HARALDS BIEZAIS

KURELIEŠI

Nacionālās pretestības liecinieki

MEŽĀBELE
Itakā ASV - 1991

Vāks un grafiskais ietērps: Maija Veinbergs Hinkle

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTEKA

93-19.268

0304056 242

2. iespiedums, 1993. g.

Library of Congress Catalog Card Number: 91-67295

Vāka fotografijas: pa labi - ģen. Jānis Kurelis; pa kreisi - stāba priekšnieks kapt. Kristaps Upelnieks

© Haralds Biezais, 1991., 1993.

Salikums: Kristaps Hinkle

Korrektūra: Inese Leimane

Grāmata salikta un iekārtota ar Macintosh datoru, Microsoft Word 4.00 programmu un drukāta ar LaserWriter NTXII drukātāju. Iespiesta Pioneer Printing, Trumansburg, NY.

MEŽĀBELE: Maija Veinbergs Hinkle, 117 Northview Road
Ithaca, NY 14850, USA.

IEVADAM

Ir pagājuši gadu desmiti kopš mūsu tauta svešu karaspēku okupēta ir pazaudējusi savu brīvību. Tā pārdzīvojusi cilvēces vēsturē divu nežēlīgāko diktatūru iznīcināšanas orgijas. Kā proletariāta sociālās utopijas, tā nacionālsociālisma rasisma asiņu noreibušo cīņu pulki cēla iedomātās tūkstošgadīgās laimes valstis uz nomocītu cilvēku kauliem. Iekļāvušies šais mūsu tautai naidīgajos svešajos karapulcos cīnījās latvietis pret latvieti. Notika ļaunākais, kas kādu tautu var piemeklēt - asiņainas brāļu cīņas. Kādēļ tas tā notika?

Daudz ir rakstījuši kā tie, kas cīnījās Hitlera SS armijā, tā tie, kas sauca cīņā par Staļina plašo dzimteni, bet neviens no tiem nav mēģinājis atbildēt uz jautājumu - kādēļ latvietis cīnījās pret latvieti? Daudz un aizkustinoši ir rakstīts par latviešu varonību abās pusēs kauju laukos. Pārliecinoši un pamatoti vieni apliecināja savu naidu un cīņas gribu pret austrumu barbariem, kas bija sabradājuši latviešu tautas godu un atņēmuši tai brīvību. Tikpat pārliecinoši otra puses zvērēja cīnīties pret gadsimtu veco ienaidnieku, kas atklāti, jau pirms Latvijas okupācijas, bija pasludinājis latviešu tautas iznīcināšanu. Vīru starpā, kas cīnījās šai tragisko pretrunu situācijā, bija tādi, kas to apzinājās. Tur bija brīvprātīgie, kas teicās esam piespiesti to darīt. Bet abās pusēs bija arī tādi, kas sacīja, ka viņi, kaut svešos pulkos, cīnās par brīvu Latviju, vai par nākamo sociālās taisnības valsti. Kā vienu, tā otru atsaukšanās uz naidu pret svešo okupantu, vai sapni par laimīgu nākotni, ir tikai dziļu jūtu izpausme, kurai trūkst kā tādai jēlkāda reāla pamata. Ne Hitlera, ne Staļina izdarītajai okupācijai nebija nekāda sakara ar mānīgajām latviešu karavīru naida jūtām vai sapņiem. Atsaukšanās uz tādiem motīviem ir sevis apmānīšana, kas nedod atbildi uz jautājumu - kādēļ latvietis cīnījās pret latvieti.

Dziļāku ieskati šai problēmatikā sniedz darbā iztirzātā kureliešu kustība. Zīmīgi, kureliešus jau kopš to darbības sākuma neatzina vācu okupācijas armijā iesaistīto latviešu

vadība, kā to liecina šai darbā iztīrātais materiāls. Negatīvā nostāja tā arī ir palikusi trimdā līdz šai dienai bijušo leģiona vadītāju nostājā. Pēc kara boļševiku okupanti visniknāk ir vajājuši bijušos kureliešus un to vēsturnieki līdz pat šai dienai nebeidz savās publikācijās cīnīties ar tiem. Šī sakritība nav nejauša. Tā palīdz saprast kureliešu vēsturisko vietu un abu svešos karaspēkos iesaistīto grupu naidu pret tiem. Kurelieši bija bruņota grupa, kas apzinājās stāvam ārpus abām naidīgajām okupācijas varām. Tos bija organizējusi pagrīdes Latviešu Centrālā padome trimdā esošo brīvās Latvijas sūtņu ierosinājumā. Kā iztīrātā dokumentācija rāda, tad tāda nostāja nebija savienojama ar reālajiem apstākļiem. Tā noveda pie kureliešu katastrofas un bojāejas. Kureliešu kustība ar savu parādīšanos un pastāvēšanu ir ieguvusi paliekamu vietu tautas cīņu vēsturē. Tā nostāda arī pareizā gaismā latviešu cīņu abās naidīgajās pusēs un palīdz to saprast. Emocionālais motivējums ar naidu pret okupantiem, vai sapņiem par brīvu Latviju, ir tikai okupācijas varu bezsaturīgi propagandas saukļi tautas cīņas gribas stiprināšanai, ko pa laikam izsaka ar šo varu kalpībā nonākušu pašu tautas locekļu muti. Tādi bija latvieši, kas darbojās toreiz un darbojas tagad komunistu okupācijā, un vācu okupācijā. Tie latvieti sūtīja cīņā pret latvieti. Neviens viņus nav pilnvarojis vai spiedis to darīt. Tādi ir visās tautās, kas krīzes laikos dažādu personīgu iemeslu dēļ sevi nodod svešu varu kalpībā. Tie savus maldus un iespējamo vilšanos parasti neatzīst. Viņi klusē. Bet vēsture neklusē: sveši karapulki nekad tautai nenes brīvību. Ieklausīsimies!

Mūsu apziņu nospiež, ka latviešiem tādu cilvēku nav trūcis. Blakus tiem tomēr ir bijuši arī kurelieši, kas savu traģisko ceļu ir nostaigājuši uzticīgi brīvajai Latvijai. Pie kureliešu rakstītās vēstures lapas ilgāk kavēsies viņu šodienas un nākamo laiku ceļa turpinātāji.

Akmenskalnā, 1991. g. Rudzu mēnesī.

1. LIDZŠINĒJIE PĀRSPRIEDUMI PAR J. KUREĻA GRUPU

Latviešu karavīru grupa, kas iegājusi vēsturē ar apzīmējumu kurelieši, savu nosaukumu ieguva no tās vadītāja Latvijas armijas atvaļinātā ģenerāļa Kureļa vārda. Par tās organizēšanos, darbību un likteni trimdas izdevumos ir rakstīts daudz. Publicējumi vairumā nāk no leģionāru aprindām, kas paši nav bijuši kurelieši. Viņi tos vērtē no sava viedokļa. Otrkārt, ir pagājuši vairāk nekā 40 gadu. Šai laikā ir kļuvuši pieejami materiāli par kureliešiem Vācijas arhīvos. Šo oficiālo dokumentu objektīvās ticamības pakāpe ir lielāka nekā nekontrolējamiem atmiņu stāstījumiem. Jau šo divu apstākļu dēļ vien kureliešu jautājumā līdz šim izteiktie viedokļi ir nopietni pārbaudāmi. Sevišķi ir jāapstājas pie divām rakstu grupām: kureliešu pašu aculiecinieku stāstiem, un ko par kureliešiem ir rakstījuši citi.

1.1. A. Eglīša izklāstījums

Pirmais plašākais Eglīša raksts parādījās 1952.g. Tas radies "pēc ilgākas toreizējo apstākļu un pieejamo rakstveida un mutvārdu liecību pētīšanas."¹ Tas dod cerības iegūt pareizu ieskatu kureliešu kustībā. Notikumu norise kopš kureliešu dibināšanas līdz pat bojā ejai šai rakstā attēlota lielos vilcienos pareizi. Bet rakstā ir lieli trūkumi faktu minējumos, vēl vairāk kureliešu darbības vērtējumā. Eglītis saka: "Kurelis kopā ar nelielu grupu bijušo virsnieku aizsargu organizācijas ietvaros mēģināja aktivizēt cīņai pret otrreiz iebrūkošajiem boļševikiem vēl tos latviešu vīrus, kas nebija iesaukti ne leģionā, ne policijas vienībās." Tas rada iespaidu, ka Kurelis ir šī pasākuma ierosinātājs. Viņš to apzīmē par Kureļa "toreizējo pasākumu". Tas nepavisam tā nav. Paša teikto aizmirsīs, viņš turpat tālāk atzīmē, ka Kurelim "pamatu darbības

¹Eglītis 1953. g. 25. apr.

uzsākšanai deva Rīgas aizsargu pulka komandiera un Rīgas apriņķa priekšnieka Veides pilnvara". Tas arī ir vienīgais juridiskais pamats, uz kuru norāda pats Kurelis savā ziņojumā pēc viņa apcietināšanas, kad viņš to sniedza Bangerskim pēc nosūtīšanas uz Vāciju.² Te jāpiezīmē, ka šo ziņojumu nav parakstījis Kurelis pats. Tas drīzāk ir jāuzskata par sarunas atstāstījumu. Šai pierakstā ir minēta Veides pilnvara: "5. Rīgas aizsargu pulka komandieris deva rīkojumu man formēt atsevišķu grupu, nododot manā rīcībā III un IV policijas iecirknī ietilpstošos aizsargus." Līdz ar to atkrīt jebkādi minējumi, ka Kurelis pats būtu ierosinājis savas grupas organizēšanu. Viņam ir dota pavēle to darīt. No tā izris, ka par kureliešu organizēšanu atbildīgs ir Rīgas apriņķa priekšnieks Veide.

Tai pašā ziņojumā Kurelis atklāj, ka "šim nolūkam atļāva izmantot arī no vienībām noklīdušos karavīrus". Neskatoties uz to, ka šo Kureļa ziņojumā teikto ir lasījis Eglītis, viņš izsaka smagu apvainojumu Kurelim:

Taču jau pašā sākumā ģenerālis Kurelis ar sava stāba virsniekiem enerģiskā, nacionāli gribētajā cīņās darbā, Vidzemes laikā sāka darīt pirmās nelabojamās kļūdas. Neskatoties uz to, ka viņa grupai bija stingrs rīkojums sastāvu komplektēt vienīgi no vēl līdz tam nemobilizētajiem, brīvajiem latvju vīriem, pie kam jaunākos par 1907.g. dzimušiem iesaistīt slēgtās vienībās, bet vecākos atstāt pagastu paš aizsardzībai.

Autors apgalvo pretējo Kureļa teiktajam, proti, ka viņam bija atļauts uzņemt savā grupā "no vienībām noklīdušos karavīrus". Eglītis nav minējis avotu, kurā būtu teikts, kas un kad tādu "stingru rīkojumu" būtu devis. Zināms, tāda nav.

Aprakstījis Kureļa tā saukto dezertieru pieņemšanas nelabojamās kļūdas, viņš pāriet pie atklātiem daudzkārt dzirdētiem pārmetumiem:

1944. gada vasaras beigu mēnešos visdrūmākajā brīdī Vidzemes

²Bangerskis IV, 17 ss.

drebošajā malā, Kureļa vienībai vajadzēja sevi parādīt no kareiviskās puses, jo vācu armijas vadība, gribēdama ar visiem iespējamajiem līdzekļiem un visām trūcīgajām spēku rezervēm vēl apturēt sarkano divīziju virzīšanos uz priekšu, tāpat neskatoties uz to, ka kurelieši saviem militārajiem uzdevumiem bija paredzējuši pavisam citu darbības plāksni, un kad tiem piedāvāja patstāvīgu aizstāvēšanās iecirkni frontē starp Pļaviņām un Lielvārdi, Kurelis ar saviem virsniekiem tomēr 18. septembrī izšķīrās par neiesaistīšanos frontes kaujās, bet nepildīja arī savus pamatuzdevumus -- organizēt partizānu grupas ienaidnieka aizmugurē.

Tie ir ļoti smagi pārmetumi un apsūdzība. Vai tiem ir kāds pamats? Uz to savā ziņojumā atbildi dod Kurelis pats. Tā nebija vācu armijas vadība, kas Kureļa grupai uzdeva ieņemt patstāvīgu aizstāvēšanās iecirkni frontē starp Pļaviņām un Lielvārdi, kā to apgalvo Eglītis. Arī šai gadījumā autors nesaka un, protams, nevar pateikt, kur viņš tādas ziņas ir ņēmis. Tas bija Veide, kas "deva rīkojumu: a) vācu atiešanas gadījumā aizstāvēt Daugavu starp Pļaviņām un Ķegumu", kā rakstīts Kureļa ziņojumā. Jautājums, kas te ir jāatbild, ir tāds: vai septembra otrā pusē, kad latviešu 15. divīzija bija iznīcināta un 19. divīzija tiktāl cīnās sakauta, ka to vairs nebija iespējams iesaistīt kaujās, kureliešiem būtu jātur "iecirknis frontē"? Nav jābūt kara lietu speciālistam, lai saprastu, ka 450 nepilnīgi apbruņoti aizsargi nevarēja to darīt. Kurelis un viņa virsnieki nevarēja izpildīt šo Veides pavēli. Viņi to arī nedarīja. Te var arī piezīmēt, ka Veide nebija tiesīgs noteikt ieņemamās cīņas pozīcijas jeb dot kaujas pavēles.

Vēl smagāks ir Eglīša pārmetums, ka kurelieši nav pildījuši arī savu pirmatnējo uzdevumu -- palikt aiz frontes par partizāniem. Arī te atbilde atrodama Kureļa ziņojumā:

No 212. izlūkošanas nodaļas saņēmām vienu autokravu ieroču, ar kuriem pa daļai apbruņojām apmēram 150 cilvēku no slēgtās grupas, un tie palika ienaidnieka aizmugurē pēc atkāpšanās [...]. Ar atlikušo slēgtās vienības daļu, apmēram 300 cilvēkiem, pārvietojos uz Talsu apriņķa Strazdes muižu.

Apgalvojums, ka kurelieši nebūtu atstājuši aiz frontes partizā-

nus, nav patiess. 150 cilvēku no visa kureliešu kopskaita toreizējos apstākļos ir ļoti daudz. Nav iemesla neticēt Kureļa minētajiem faktiem.³

Eglītis turpina:

Dīvainākais visā kureliešu pastāvēšanas laikā ir tas, ka ne pats ģenerālis, ne viņa stāba virsnieki nekad nav meklējuši ne mazāko saskarsmi ar leģiona inspekcijas galveno vadību, bet par savu augstāko priekšnieku līdz pat 2. novembrim [...] uzskata bijušo 5. Rīgas aizsargu pulka komandieri Veidi.

Šai gadījumā nevis jābrīnās par Kureli un viņa virsniekiem, kas nav meklējuši saskari ar leģiona vadību, bet gan par raksta autoru. Kādēļ lai viņi tādu sakaru būtu meklējuši? Tā bija militāra vienība, kas formāli bija radīta un ar Veides pavēli arī bija viņam pakļauta. Kāda bija Veides izturēšanās vēlāk, ir jautājums par sevi, kas neko negroza Kureļa formālajā pakļautībā. Ka viņam un viņa virsniekiem bija arī citi motīvi izvairīties no "saskarsmes" ar Bangerska stābu, ir zināms, bet par to turpmāk.

Eglīša rakstā pārmetumi kureliešiem izsakāmi četros punktos:

- a. kurelieši pieņēmuši dezertierus,
- b. viņi nav palikuši aiz frontes par partizāniem,
- c. viņi nav cīnījušies frontē starp Pļaviņām un Lielvārdi,
- d. viņi nav uzņēmuši sakarus ar leģiona ģenerālinspekcijas stābu.

Kā mūsu iztirzājums rāda, tie ir apgalvojumi kam vai nu nav pamata dokumentos, vai arī tiem ir cits izskaidrojums nekā Eglīša minētais.

No iepriekš teiktā rodas iespaids, ka kurelieši organizēti ar Veides oficiālu pavēli. Arī tas tā nav. Bet par to turpmāk. Te jau varam izteikt tik daudz, ka visus likumus un rīkojumus latviešiem parakstīja tikai paši latvieši. Tā tas bija arī ar

³Pat Latvijas komunistu autori ir apliecinājuši Kureļa teiktā patiesību, saucot vārdā daudzus aiz frontes atstātos kureliešus. Dzintars 1982, 59 ss.

visām "pavēlēm", ko parakstīja Bangerskis, Dankers un citi. Viņi bija, kā mēs tagad zinām, un kā viņi paši jau toreiz zināja un ir atzīmējuši, tikai parakstītāji, ne pavēļu vai rīkojumu satura noteicēji.⁴ Tāda bija vācu okupācijas laika melu sistēma. To paturot prātā, varam atgriezties pie Veides rīkojuma. Veide pats nekādu pavēli 1944. g. vasarā okupētajā Latvijā dot nevarēja. To viņš nevarēja dot arī sev formāli pakļautajiem Rīgas apriņķa aizsargiem. Faktiski rīkojumu devēji bija citi. Lielāku skaidrību šai jautājumā rada 1944. g. decembrī paša Veides sniegtie paskaidrojumi Bangerskim pēc kureliešu likvidēšanas.⁵ Te atklājas, ka Kurelis nebija vienīgais, kam Veide bija uzdevis "pārzināt" aizsargus. Tāds pat uzdevums ir bijis arī pltn. Vītolam pārzināt I, V un VI iecirkņa un pltn. Mednim VII iecirkņa aizsargus Rīgā. Visus tos, arī Kureli, amatos iecēla pltn. Dzenītis, gan ar Veides muti.

Kāds ir bijis šo divu citu aizsargu grupu liktenis, nav zināms. Mums šai gadījumā interesē tikai, ka par Kureļa grupas radīšanu Veide dara atbildīgu Dzenīti. Šī ziņa ir ticama, jo Dzenītis, kad Veide to teica, joprojām bija dzīvs un Bangerskim bija iespēja to pārbaudīt. Veides paskaidrojumā vēl ir teikts: "Par aktīvu iesaistīšanos cīņā nevarējusi būt runa bez augstākā SS policijas vadītāja Jekelna atļaujas." Šais vārdos Veide atklāj īsto patiesību. Pavēles devējs par kureliešu un pārējo Rīgas apriņķa aizsargu organizēšanu Kureļa, Vītola un Medņa vadībā bija Jekelns. Nekādas aizsargu grupas organizēt vai tām dot pavēles nevarēja minētie latviešu policijas virsnieki paši. Tālāk teikts: "Bija ģen. Jekelna rīkojums saformēt vienu bataljonu Rīgā (550 cilvēku stiprumā), Skrīveros 250, Slokā 300, Dolē 120. Rīkojums nācis caur ģen. Šrēderu; vai arī bijusi rakstiska pavēle -- nezinot." To Veide var arī nezināt, jo tādu pavēli vācieši

⁴Dankera nopratināšanas protokols, StN. KV-Anklage, Interrogations D-7.

⁵Šo sarunu pierakstījis Zēgners un tā iespiesta Bangerskis IV 29 ss.

parasti deva augstākai vadībai, šai gadījumā Dzenītim. Veidem bija tikai Jekelna un Dzenīša pavēļu izpildītāja loma, nekādā gadījumā akcijas ierosinātāja.⁶

Veide atklāj vēl divas citas visai dīvainas lietas.⁷ Viņš saka: "Kapt. Upelniekam bijusi apliecība, ka šiem aizsargiem, fronteī virzoties uz priekšu, jāpaliek frontes aizmugurē. Tagad viņam pārmet tieši nepalikšanu aiz frontes." Tā Veide varēja teikt, taču viņš nemin, kas Upelniekam tādu apliecību būtu devis. Viņa apgalvojums rāda, ka viņš lietas nepārzina, jo par palikšanu aiz frontes palicējiem neizdod apliecības. Otrs apstāklis, kas runā pret to, ir tas, ka Jekelns savā ziņojumā par kureliešu iznīcināšanu nav to minējis.

Ne mazāk dīvains ir Veides apgalvojums, izteikts pieraksta pēdējās rindās, ka "Kurelim bija tomēr dots rakstisks rīkojums, ka slēgtās aizsargu vienības jāizformē un var sapulcināt tikai uz sevišķu rīkojumu". Te būtu jāturpina "ja to dod vācieši". Bet viņš turpina: "šāds rīkojums ģen. Kurelim ticis dots apm. 2-3 ned. pirms Rīgas atstāšanas."

Tas ir apgalvojums, kam trūkst pamatojuma dokumentos. Tam runā pretī arī tas, ka garajā pārmetumu rindā, ko 2. nov. Kurelim sejā meta Jekelns, tāda pavēle nav minēta.

Šīs piezīmes rāda, ka Eglīša raksta sākumā izteiktais apgalvojums par pamatojumu dokumentos ir ļoti ierobežots,

⁶LE 1108. It pareizi atzīmēts, ka Veide ir organizējis šīs slēgtās aizsargu vienības vācu uzdevumā. Turpat arī teikts: "Aizsargu priekšnieks plkv. ltn. Dzenītis apstiprināja šo [Veides] rīkojumu."

⁷Te pie malas atstājam plašu un sulīgu Veides aprakstu. Dzenītis esot no Rīgas aizbēdzis dīvainā kārtā ar dažādām mantām kā spirtu, papirosiem, apaviem un naudu. Ģen. Dankers paziņojis rakstiski 1944. g. 30. sept. [patiesībā jau 27. septembrī, kad Kochs to bija atcēlis un pavēlējis braukt uz Vāciju], ka noliek pilnvaras. Tad aizsargu priekšnieks pltn. Dzenītis tikai pateicis, ka "mēs esam piekrāpti un pagalam", un aizbraucis. Reizē ar to pazudis arī kptn. Ķirsons, stāba "faktiskais rīkotājs un darītājs", kas izsludināts par dezertieri. Šo apstākļu dēļ Rīgas aizsargu organizācijā bijis chaoss. "Dzenītis piesūtījis aizbraukdamas atvadu kartiņu (!), kurā lasāmas gan skaistas frazes, bet nekādas noteiktas pavēles par aizsargu turpmāko darbību un uzdevumiem."

galvenā kārtā Veides pieraksts ar taisnošanos Bangerska archīvā.

1.2. P. Strantes atstāstījums

Pēc tam 1954. g. parādījās Strantes raksts, kas vēlreiz pārspiests 1979. g. LK. Redaktori piezīmējuši, ka autors "aprakstu balsta uz rūpīgiem pētījumiem, kādi vien bija pieejami leģiona un Latviešu centrālās komitejas (LCK) archīvos".⁸ Neskatoties uz šo daudz apsološo piezīmi, autors nav uzrādījis, kādus avotus viņš būtu izmantojis. No nedaudzajiem citātiem redzams, ka viņa rīcībā nav bijis cita materiāla kā tikai tas, ko jau izmantojis Eglītis.⁹ Raksta pārspiešana negrozītā veidā rāda, ka 15 gadu laikā DV redaktori nav atraduši nekādus citus dokumentus, ko būtu varējuši izmantot savam izdevumam. Pie Strantes raksta jāpiezīmē, ka tas pie Eglīša raksta nepienes nekā jauna. Viņš savu pamatdomu izteicis vārdos, kas pārņemti no Bangerska 1944. g. 24. nov. rezolūcijas,¹⁰ tos pārfrazējot, jo "tik neskaidra un nesaprotama kā toreiz, tā vēl šodien ir šo vīru sūtība [...] galīgas atklāsmes vēl nav". Strantem par labu jāsaka, ka šo viņam neskaidro problēmu viņš gribot noskaidrot, izejot no motīviem, kas to izraisījuši. Tādēļ viņš gribētu noraidīt dzirdētos apgalvojumus, ka tie bijuši "avantūristi un bandīti". Tā vietā viņš gribētu dot sociālpsīholoģisku un politiski ideoloģisku izskaidrojumu. Sociālpsīholoģiski tas esot izskaidrojams ar pārliecību, ka esot laiks pienācis sākt sagatavoties cīņai par brīvu Latviju. Viņš ir pareizi saredzējis, ka neskatoties uz Kureļa atkārtotiem atgādinājumiem izturēties lojāli pret vāciešiem, "tomēr ir rakstīts likums, ka ir vienīgi laika jautājums, kad ieročus nāksies vērst arī pret

⁸LK VII, 190.

⁹Strantes rakstā nav nekādu norādījumu uz avotiem, kādus viņš būtu izmantojis, tādēļ rakstīju viņam 1983. g. 13. dec. un jautāju to. Atbildi neesmu saņēmis. Raksta saturs tomēr nepārprotami rāda, ka viņš ir tikai izmantojis iepriekšējos autoru rakstus, tos pārstāstīdams savā versijā.

¹⁰"Kaut kas nesaprotams visā šinī lietā." Bangerskis IV, 22.

vāciešiem." Nozīmīgu vietu viņš ierāda Upelniekam un Veidem. Viņš it pareizi arī atrod, ka aiz tiem ir bijuši citi spēki, proti, 1943. g. 13. aug. radītā LCP. Upelnieks ir šīs politiskās organizācijas militārās komisijas priekšnieks. Strante ar to sakās atradis kureliešu kustības ideoloģisko bazi. LCP doma esot bijusi:

nelikumīgi mobilizēto latviešu vīru iesaistīšana Latvijas brīvības atgūšanā [...]. Vērojot notikumus ar šīs dienas pieredzi, jāsaka, ka šī padome jau no pirmās dibināšanas dienas, ne savas vainas dēļ iesāka mukt no vilka un izlikās neredzam, ka skrien virsū lācim. Kam lai latvietis toreiz būtu pretojies? Vai vāciešiem, kas zemi, vismaz garāmejojot, atbrīvoja no komunistu žņaugiem un bija vienīgi sabiedrotie cīņā ar sarkano armiju? Vai varbūt mūsu pašu zēnu divīzijām, kas cīnījās frontē izmisīgā cīņā, gan ar vācu ieročiem, bet ne par vācu lietu?

Ar šiem retoriskajiem jautājumiem Strante ir precizējis savu negatīvo nostāju pret LCP un kureliešiem vispār. Viņš atzīst, ka Jekelns ir rīkojies pareizi, tos iznīcinot:

Dabīgi, ka SS obergruppenfīrers Jekelns šādā situācijā nevarēja atļauties eksperimentus ar neparedzamām sekām. Viņam atlika tikai viens ceļš: likt lietā jau pieminētos 1000 [SS, to starpā latviešu P., pazīstamā LU sporta boksera komandētos] vīrus.

Īsajā rakstā Strante savas simpatijas Jekelnam atkārtot:

Objektīvi spriežot, jāsaka, ka viņš būtu neatbildīgs savu uzdevumu pildītājs, ja savu spēku aizmugurē atļautu šādu 'privātu armiju' izveidošanos ar daļēji naidīgu nostāju iepretī vāciešiem.

Te nav vajadzīga plašāka argumentācija, lai atklātu Strantes viedokļu vājumu. Viņš nav ievērojis, neskatoties uz dokumentu lasīšanu, ka kureliešus kā atsevišķu grupu ir atzinis Jekelns pats. Tā darbojās 16. arm. 212. izlūku nodaļas uzdevumā. Ja viņu iznīcināšana būtu motivēta "ar daļēji naidīgu nostāju pret vāciešiem", tad Jekelnam vispirms būtu bijis jāiznīcina abas latviešu divīzijas, kas "daļēji bija naidīgas

vāciešiem."¹¹

Strante atklāti turpina savu SS kara ziņotāja propagandu, apgalvodams, ka "rota ltn. Rubeņa vadībā [...] pirmo vācu uzbrukumu spēja atsist pateicoties tikai 'Sarkanās bultas' palīdzībai un solidaritātei". Tā ir klaja nepatiesība. Pirmajā kaujas dienā, kad vāciešus pilnīgi sakāva, kā to apliecinājuši vairāki šīs kaujas dalībnieki, Sarkanā bulta kaujā nav piedalījusies. Patiesība ir gluži pretēja, ko Strante pats savā aizrautībā ir atklājis:

Lai neradītu antipatijas pret vāciešiem vēl Kurzemē esošajos latviešu leģionāros, tad akciju segnolūks bija radikāla izrēķināšanās ar 'Sarkano bultu' un citām komunistu un dezertieru bandām.

Tieši tā! To apliecināja arī kureliešu sagūstītie pieminētās P. komandas latvieši. Viņiem teikts, ka viņus sūta cīņā pret Sarkano bultu. Kādēļ šīs aplamības apgalvo Strante vēl 1979. g., ka kurelieši cīnījušies kopā ar Sarkano bultu? Strante, aizstāvēdams savu augstāko komandieri Jekelnu, arī šeit atradis atbildi:

Bet no augstākās vācu vadības puses nevarēja prasīt, lai tā katrā atsevišķā gadījumā atšķir, vai lieta grozās ap patriotisma pārņemtiem kureliešiem, 'Sarkanās bultas' avantūristiem, vai arī atsevišķām klaidoņu un dezertieru bandām.

Vareni vārdi! Grūti pieņemt, ka Strante pats tic tam, ko ir uzrakstījis. Pirmkārt, pirms dažiem mēnešiem Jekelns pats grupu bija radījis un pazina to. Otrkārt, Kureļa grupa bija oficiāli pieteikta vietējās komandantūrās un, treškārt, latviešu SD funkcionāri bija iefiltrēti kureliešos un sīki ziņoja Jekelnam par to, kā redzēsīm turpmāk. Ja šādos apstākļos Strante runā par Jekelna nespēju atšķirt kureliešus no

¹¹ Kociņš kā augstāks virsnieks un frontes cīnītājs labāk pazina savu karavīru noskaņojumu. Viņš saka: "Noskaņojums pret vāciešiem šinī laikā nebija nekāds labvēlīgais; drīzāk tā bija goda lieta nīst, it īpaši tur, kur nebija īstas kontroles par cilvēkiem, kas bija atstājuši savas daļas." LK V, 189.

"bandām", vienalga kādām, tad liekas, tā ir autora nieku runāšana. Tāda pat aplamība atklājas apgalvojumā, ka "Upelnieks LCP militāro lietu kārtotājs saviem mērķiem izmanto 5. Rīgas aizsargu pulku, šo vācu nepamanīto latviešu dzīvo spēku". Patiesība taču ir tāda, ka nekāda "vācu nepamanīta dzīvā spēka" nebija, jo šo spēku organizēja Jekelns resp. viņa uzdevumā Dzenītis un Veide. Par Strantes rakstu jāsaka, ka viņš solītās kureliešu sociālpsīcholoģiskās un ideoloģiskās analīzes nav spējis izdarīt. Viņš turpina nekritiski naidīgo propagandu pret kureliešiem.

1.3. R. Kociņa pārdomas

Gandrīz reizē ar Strantes rakstu parādījās Kociņa raksts ar daudz apsološo virsrakstu "Patiesība par kureliešiem".¹² Raksts tomēr nekādu patiesību neatklāj. Tanī nav arī minēti, kādi dokumenti bijuši autora rīcībā. Tas drīzāk ir uzskatāms par Kociņa subjektīvām pārdomām. Taču viņš caurcaurēm ir lietišķs. Viņam bijusi arī drosme atteikties no nodilušā pārmetuma, ka kurelieši nav pildījuši savu pirmatnējo uzdevumu palikt aiz frontes. Viņš atzīmē, ka 150 ir atstāti, kas, kā viņš tagad zinot, ir ne tikai Kureļa, bet citu avotu apstiprināts. Kociņš iet vēl tālāk un savās pārdomās atzīst, ka kureliešu vadība ir dzīvojusi illūzijās, ka viņi vācu armijas sabrukšanas situācijā saņems palīdzību no sabiedrotajiem un tā atjaunos brīvo Latviju. Viņš arī skaidri pasaka, ka gluži tādās pat illūzijās dzīvojis Osis un viņa tā sauktā valdība, kad kara beigu posmā, sabrūkot Vācijai, viņš vēlējies pārņemt vācu armijas daļas savā vadībā un atjaunot brīvu Latviju. Ar to Kociņš atņem pārmetumu asumu kureliešiem par dzīvošanu

¹²Kociņš 1954. Raksts negrozīts anonīmi pārspiests LK V, 187 ss., gan izlabojot iespieduma kļūdas, un ar mazāk pretenciozu virsrakstu "Kurelieši". Tāda pat satura rakstu ar šķietamu objektivitāti 1951. g. ir publicējis Augstkalns. Pārūpa rakstu, kurā viņš norāda uz tā nepareizībām, *Latvija* neiespieda. Kurelis pats bija akceptējis šo rakstu, izņemot to, ko Pārups bija teicis par Bangerski un Silgaili, piezīmēdams, "patreiz klusēsim". (Raksts Pārūpa archīvā.)

illūzijās. Te būtu bijis jāpasvītro, ko Kociņš nav darījis, ka Osis bija vāciešu uzticības persona visu okupācijas laiku un cieši sadarbojās ar tiem. Ja nu Osis, neskatoties uz visu to, nebija situāciju izpratis, cik vēl jo vairāk tad izolētais Kureļa stābs varēja sapņot par angļu un citu palīdzību.

Domu turpinot, var atgādināt Kociņa paša illūzijas. Kad Berlīnē 1945. g. 20. febr. vācieši nodibināja Latviešu Nacionālo Komiteju, kā latvieši to sauca, Latvijas valdību, Kociņš tanī uzņēmās "iekšlietu ministra" amatu. Kad šīs illūziju valdības galva Bangerskis aizbrauca uz Kurzemi pārņemt tur civilo pārvaldi (ievērosim: ar vāciešu palīdzību!), tad vācu SS grupenfīrers Bērends viņu pamācīja, ka viņš ir vācietis un cīnās par vācu interesēm, un te nekāda latviešu valdīšana nebūs. Kādēļ kureliešu nacionālās illūzijas būtu nosodāmas, bet Bangerska, Oša un Kociņa nē? Vai tādēļ, ka pēdējie bija tiešā vācu kalpībā? Kociņš pārņēmis arī nepamatoto apgalvojumu, ka Jekelns būtu pavēlējis jau Rīgas laikā kureliešu vienības izformēšanu, kam, kā mēs redzējām, nav pamata.¹³

Kociņš izslīd no lietišķās kureliešu kustības apskata sacīdams: "Kureliešu stāba lēmums ar apmēram 1200 vīriem aizstāvēt Daugavu posmā no Pļaviņām līdz Lielvārdei, kas iztaisa krietnus 70 km frontes platuma, norāda uz šī stāba dīvainu koncepciju." To viņš izskaidro ar to, ka "ģen. Kurelis un kapt. Upelnieks [...] ilgu gadu bija atradušies rezervē bez izdevības ņemt dalību taktiskās apmācībās". Pēc tam viņš plaši izskaidro, kādēļ dotajā situācijā tāds lēmums bijis aplams. Kociņš te, neminot uz kādiem dokumentiem viņš balstās, apliecina faktu nezināšanu. Tāda kureliešu stāba lēmuma nekad nav bijis. Kurelis savu personīgo nostāju un kureliešu grupas viedokli šai lietā ļoti skaidri precizējis. Viņš

¹³LE 1109 piemin šo Veides izteikumu sekojošā veidā: "Pēdējais gan izteicies, ka jau apm. 2-3 nedēļas pirms Rīgas krišanas [Veide sarunā ar Bangerski nemin noteiktu laiku] Ostlandes SS un policijas augstākais šefs ģen. Fr. Jekelns devis K[urel]im rīkojumu izformēt slēgtās aizsargu vienības, bet nekādu citu liecību par to nav." Tas laikam ir jāsaprot tā, ka viņš ir gribējis izteikt savas šaubas par tādas pavēles esamību.

minētajā 1944. g. 23. nov. ziņojumā Bangerskim skaidros vārdos saka: "Es nolēmu palikt Latvijā un cīnīties kopā ar partizāniem. Izvēlējos Skrīveru-Lielvārdes rajonu, jo tur 1941. g. cīnījies kapt. Upelnieks, kas bija kopā ar mani." Tā ir skaidra un nepārprotama valoda. Viņš runā tikai par sevi, ne kā kureliešu komandieris. Viņš arī paskaidro kādēļ viņš domājis palikt tieši šai rajonā. Tur nav runa par kādu posmu starp Pļaviņām un Lielvārdi. Kad otrā dienā Kureli iepazīstina ar iepriekšējā dienā Augstkalna pierakstīto ziņojumu Bangerskim, tad viņš prasa ziņojumu papildināt un tanī tiek ierakstīts 1. punkts: "Darbības uzsākšanai bija rakstiska pilnvara no 5. Rīgas aizsargu pulka komandiera Veides. Viņš deva rīkojumu: a) vācu atiešanas gadījumā aizstāvēt Daugavu starp Pļaviņām un Ķegumu."¹⁴ Ir nesaprotams, kādēļ Kociņš, izlasījis šos vārdus, noklusē, ka pavēli devis Veide, nevis "lēmumu pieņēmis" Kureļa stābs. Kureļa un Upelnieka nostādīšana neprasu lomā, kā to dara Kociņš, robežojas ar demagoģiju.

Ja Kociņš būtu turējies pie tā, ko Kurelis ziņo Bangerskim, tad viņam būtu bijis jāuzslavē kureliešu stābs. Pirmkārt, kurelieši bija izpildījuši 16. arm. 212. izlūkošanas nodaļas uzdevumu un atstājuši 150 partizānu aiz frontes, ciktāl to atļāva vācu piegādātais apbruņojums, kā to pareizi atzīmē Kociņš pats. Otrkārt, Kureļa stābs neizpildīja vāciešu bezjēdzīgo pavēli ar dažiem simtiem nepilnīgi apbruņotu vecāka gadagājuma aizsargiem cīnīties frontē pret sarkana-jiem, kurus nespēja apturēt ne regulārās vācu armijas daļas, ne varonīgie latviešu leģionāri. Zināms, kureliešu atiešanai uz Kurzemi bija arī citi motīvi, bet par to turpmāk. Neskatoties uz šo Kociņa kļūdīšanos, viņa pārdomas par kureliešiem tomēr uzrāda labāku vēsturiskās situācijas izpratni nekā iepriekš minētie autori.

¹⁴Bangerskis IV, 21.

1.4. O. Freivalda pēckara propaganda

1954. g. Freivalds publicēja kādu darbu, kurā viņš izsakās par kureliešiem.¹⁵ Viņš nav izmantojis nekādus jaunus avotus, bet apmierinājies ar iepriekš minēto rakstu satura iztirzājumu. Tas tomēr ir noticis bez cieņas pret patiesību, ar atklātu negatīvu propagandu pret kureliešiem. Lai to panāktu, viņš pat ķēries pie dokumentu patvarīgas sagrozīšanas. Spilgtākais piemērs tam ir viņa paša sakombinēts teksts, kurā sajaukti LE, Kociņa un viņa paša izteikumi, tā mēģinot radīt iespaidu, ka to teicis Kociņš.¹⁶ Plašāks Freivalda negatīvā propagandas raksta iztirzājums ir lieks.¹⁷

¹⁵Freivalds I, 65 ss.; II, 68 ss.

¹⁶Freivalds II, 69. Viņš par te teiktā autoru uzdod Kociņu un kā avotu atzīmē LE 12. burtnīcu. LE ir gan pazinusi Kociņa rakstu, bet nav uz to atsaukusies. LE rakstā ir tādi izteikumi, kas nav saskanējuši ar Freivalda nolūkiem. Tos viņš vienkārši izlaidis un to vietā ielicis savus izteikumus, to neatzīmējot. Ar to viņš radījis iespaidu, ka to ir teicis Kociņš. To, ja tā nav apzināta patiesības viltošana, varbūt var izskaidrot ar vēstures amatiera nezināšanu, kā teksti izmantojami. Šā vai tā, ne LE, ne Kociņš nav par kureliešiem rakstījuši to, ko Freivalds viņiem piedēvē. Par Freivalda neatbildīgo rīcību spilgtu liecību nodevis Unāms 1955, 27 ss.

Veide ne bez rūgtuma savā sarunā ar Bangerski 1944. g. 12. dec. ir atzīmējis, ka pēc Dzenīša un Ķirsona aizbēgšanas no Rīgas vairs nav bijis tiešu priekšnieku ar ko sazināties.

¹⁷Garāmejojot kureliešus ir pieminējusi arī Valentīne Lasmane (1990, 130 ss.), kas Ģintera uzdevumā ir aizbraukusi pie Kureļa, lai viņu pārliecinātu braukt uz Zviedriju. To nesastapusi, viņa sarunājusies ar pāris stāba locekļiem, gūstot nospiedošu pasivitātes un paguruma iespaidu. Viņas apmeklējums noticis 11. novembrī.

Te jāatzīmē arī Handraks, kas veltījis nelielu rakstiņu kureliešu jautājumam, taču nenorādot savus avotus. Raksta saturs tomēr rāda, ka viņš ir pazinis Jekelna ziņojumu par kureliešu likvidēšanu. Viņš kļūdaini min, ka kauja ar Rubeņa bataljonu notikusi 14., patiesībā 18. nov. Slēdziens, ka Jekelna akcijai pret kureliešiem nav bijis negatīvu seku latviešos, ir aplams. Viņš nav pazinis armijas izlūkošanas daļas ziņojumus, bet par tiem turpmāk.

Jau 1948. g. Dānijā parādījās brošūra "No Ņevas līdz Elbai" ar apakšvirsrakstu "Latviešu slepenā dienesta atmiņas". Tās ir

1.5. E. Andersona piebildes

Ilgāku laiku interese par kureliešiem, liekas esam atslābusi. Tikai 1988. g. pie tiem atgriežas atkal Andersons.¹⁸ Viņa raksts ir īss vēlreizējs jau zināmu faktu un norišu pārstāstījums. Ja pie tā apstājamies arī šeit, tad tikai tanī izteiktā kureliešu kustības vērtējuma dēļ. Attēlojis situāciju, kāda bija pēc krievu okupācijas un deportācijām un vācu okupācijas sākumā, viņš ieskicē latviešu militāro vienību rašanās politisko aizmuguri kā padomju, tā vācu karaspēkā. Savu viedokli viņš precizē sekojoši:

Lai gan latviešu strēlnieki padomju frontē un latviesu legionāri vācu frontē bija pārliecināti, ka viņi cīnās Latvijas un latviešu tautas interesēs, viņi faktiski cīnījās Staļina padomju impērijas un Hitlera nacionālsociālistiskās Lielvācijas labā, ar vājām izredzēm kaut ko

kriminālstāsta stilā uzrakstītas pārdomas par Gestapo darbību Kurzemē, minot daudz šo iestāžu vāciešus vārdā. Nav tomēr minēts neviens latvietis no lielā skaita, kas darbojās šais vācu iestādēs. Tai vietā izteikts fantastiskais apgalvojums, ka "ar Rīgas krišanu savu darbību izbeidza vienīgā patstāvīgā [?!] latviešu izlūkošanas iestāde". Vai ar to domāta bēdīgi slavenā vācu Gestapo un SD palīgiestāde - Teidemaņa un Rikarda grupa? Abi anonīmās brošūras autori ir zināmi, tie bija iesaistīti vācu dienestā. Brošūrā arī citādi ir tik daudz faktu kļūdu un apzināti maldinošu izteikumu, ka tā te atstāta pie malas.

¹⁸Andersons 26 ss. Tā kā es autoram esmu 1988. g. 31. okt. vēstulē aizrādījis uz vairākām faktu kļūdām, jo tādām ir tendence izplatīties turpmāk citos rakstos, kā, piem., to pārspriežot LM 1990. g. 2. jūn. Te pieminu tikai dažas rupjākas kļūdas: Kurzemē nav darbojusies "SS-Jagdverband Ost-Wildkatze, Abteilung I-C". Graudiņš nav bijis tiesnesis, kas piedalījies kureliešu tiesāšanā Štuthofas koncentrācijas nometnē, bet pats bijis ar nāvi notiesāts Liepājā un apzēlots. Nav nekāda pamata apgalvojumam, ka lauku karatiesā, kas tiesāja kureliešus, priekšsēdētājs būtu bijis "ģenerālleitnants Dēnics", jo tāda vispār Vācijas karaspēkā nav bijis. Nav nekādu dokumentāru liecību, ka Haselmans būtu bijis pulkvedis u.c. Autors man 1988. g. 11. dec. vēstulē aizbildinās, ka viņš izmantojis "dažus padomju avotus, no kuriem šo to dabūju izvilk", neminot avotus, kur tādas ziņas būtu atrodamas. Kļūdas ir sastopamas arī nozīmīgajā informācijas izdevumā LEc rakstā par kureliešiem.

iegūt savai zemei par visām ciešanām un upuriem. Kurelieši gribēja palikt neatkarīgi no abiem šiem grupējumiem un palikt uzticīgi suverēnai Latvijai un cīnīties tikai par latviešu tautas un lojālo Latvijas pavalstnieku - cittautiešu interesēm.¹⁹

Andersona izteikums ietver divus apgalvojumus. Pirmkārt, ka "latviešu strēlnieki Padomju frontē un latviešu leģionāri vācu frontē bija pārliecināti, ka viņi cīnās Latvijas un latviešu tautas interesēs". Šāda vēsturiskās situācijas izpratne esot bijusi strēlniekiem un leģionāriem. Tā ir subjektīva pārliecība, ko Andersons noraida, jo subjektīva pārliecība nav vēsturisko norišu objektīvs pamatojums. Tas izteikts vārdiem "viņi *faktiski* (pasv. mans) cīnījās Staļina Padomju impērijas un Hitlera nacionālsociālistiskās Lielvācijas labā". Tas ir ieskaļējums, kas ņemams vērā, latviešu sarkanarmiešu, latviešu leģionāru un latviešu kureliešu vēsturiskās lomas novērtējumā. Taču Andersona principiāli pareizā pozīcija ir nelaimīgi formulēta. Leģionāri un kurelieši nav salīdzināmi ar latviešu strēlniekiem, jo pēdējais apzīmējums attiecas uz latviešiem, kas cīnījās cara armijā un pēc tam sekojošās revolūcijas laikā, taču ne par Staļina impēriju. Tas vairākkārt jau ir aprādīts Ezergaiļā, Ģērmaņa u.c. darbos. Salīdzināt varētu tikai latviešu SS leģiona divīzijas cīnītājus ar tai pašā laikā un tai pašā frontē esošo latviešu sarkanarmiešu divīziju. Tas pietiekami atbilstu tezei par faktisko šo pušu cīnītāju lomu vēsturiskajā skatījumā, proti, latviešu cīnīšanos divu naidīgu impēriju karaspēkā. Tad arī pilnīgāk atklātos plaīsa subjektīvās motivācijas un vēsturiskās īstenības starpā.

Apšaubāms ir apgalvojums, ka kurelieši blakus savai cīņai "tikai par latviešu tautu" būtu cīnījušies par "lojālo Latvijas pavalstnieku - cittautiešu interesēm." Ne nelegālās LCP sastāvā, ne kureliešu stābā vai to vienībās nav darbojušies cittautieši. Jādomā, ka Andersona apgalvojums ir radies pēckara laikā kādu politisku vai subjektīvu apsvēruma dēļ, bez vēsturiska pamatojuma.

¹⁹Turpat 29.

Raksta nobeigumā Andersons atkārtο daudzkārt dzirdēto negātīvo saukli, ka kurelieši "darbojās nepareizā laikā, nepareizā vietā, cīnoties par nepareiziem mērķiem". Liekas, ka Andersons šī saukļa pēdējos vārdus ir nepārdomāti un pārsteidzīgi pieņēmis. To rāda viņa paša vārdi. Viņš plašākā sakārā ir pareizi ieskatījis kureliešu lomu.

Līdz ar to Latvijas vēsturē, blakus cīnītājiem - latviešiem padomju savienības un Vācijas bruņotajos spēkos, radās neatkarīgs latviešu bruņotais spēks, kas gribēja cīnīties tikai Latvijas interesēs, ja iespējams -- sadarbībā ar rietumu demokrātiem un Zviedriju, varbūt, arī Somiju.²⁰

Ar to Andersons pats atsauc savu apgalvojumu, ka kurelieši būtu cīnījušies par nepareiziem mērķiem.

1.6. Komunistu kureliešu apraksts

To starpā, kas ir nodarbojušies ar kureliešu kustību, ir jāmin arī Eglītes darbs.²¹ Arī tas neatklāj nekādus jaunus nozīmīgus faktus. Pie tā jāapstājas divu sevišķu apstākļu dēļ.

Autors sakās esam bijis Kureļa stāba loceklis. To pašu apliecina arī izdevniecība. Grāmatas saturs ar sīkiem Kureļa stāba atsevišķu personu ārējā izskata, kustību, savdabīguma, izturēšanās un valodas veida aprakstiem apstiprina, ka autors ir patiesi labi pazinis šīs personas un vidi, kurā tie ir darbojušies.²² Taču grāmatas autora vārds nav Osvalds Eglīte. Kureļa stābā no tās dibināšanas brīža līdz pat likvidēšanai aktīvi ar centrālu nozīmi ir darbojies Pāvulāns. Viņš apliecināja, ka stābā nekad nav darbojies kāds Eglīte.²³

²⁰Turpat. Nav ziņu, ka kureliešiem būtu bijuši sakari ar Somijas militārajām aprindām. Ievērojot 1944. g. politisko situāciju Somijā, tas nav ticams. Rakstā arī nav uzrādīts pamatojums tādām apgalvojumiem.

²¹Eglīte 1989.

²²Skat. turpat 32, 48 ss., 71, 74, 133 u.c.

²³Pāvulāna 1990. g. 5. janv. vēstule autoram.

"Eglīte" atklāj sevi pats savā pārcentībā. Viņš saka, ka stābā apcietināšanas brīdī virsleitnants Gregors paspējis slepeni nodot Kureļa stāba dienasgrāmatu, kuras rakstīšana ietilpa viņa kā operatīvā adjutanta uzdevumos, kancelejas darbiniecei Birutai Kaģei.²⁴ Viņa 1989. g. decembra vēstulē raksta: "Es savā mūžā neesmu ar tādu Osvaldu Eglīti runājusies. Varbūt tas ir pieņemts vārds?"²⁵ Tas patiesi ir pieņemts vārds, pie tam kolektīvs. Īstie autori ir divi -- Dišlers un VDK (Čekas) majors Dzintars, kas pieņemuši segvārdu Eglīte.²⁶ Tas padara saprotamus sīkos personu aprakstus, jo virsnieka vietnieks Dišlers, Latvijas senāta locekļa Dišlera dēls, patiesi darbojās Kureļa stābā kā velosipedistu vada komandieris un Kureļa sakarnieks ar vācu armijas 212. izlūku grupu. "Eglīte" savos izteikumos atsaucas, gan uz paša it kā pieredzēto, gan uz Dišlera it kā uzrakstītajām atmiņām. Citiem vārdiem, viņš, viena un tā pati persona, brīžiem runā ar vienu muti, brīžiem ar otru, var arī teikt, brīžiem individuāli, brīžiem kolektīvi kopā ar Dzintaru. To, ko nezina Dišlers, to zina Dzintars, t.i. abi kopā -- "Eglīte". Darbā vairākkārt ir citēti arī izteikumi no citu personu atmiņu pierakstiem, bet nevienā gadījumā nav teikts, kad atmiņas ir uzrakstītas, kur tās glabājas un ir pieejamas pētnieku pārbaudei. Zinot Dzintara stāvokli un lomu pēckara nacionālo partizānu, to starpā arī daudzu kureliešu, vajāšanā, rodas pamatotais jautājums, vai apzīmējums atmiņas nav jāliek pēdīnās, jo tās varbūt ir ar čekas sevišķo nopratināšanas metožu palīdzību iegūti "atmiņu" protokolu izraksti. Tas varētu arī būt iemesls, kādēļ abi autori slēpjas aiz segvārda un

²⁴Eglīte 130.

²⁵Birutas Kaģes 1989. g. dec. vēstule. Eglīte raksta, ka viņš Kaģi satīcis Liepājā 1945. g. februārī. Tas nevarēja notikt, jo viņa tad Liepājā nebija.

²⁶Pašreizējā garīgās atbrīvošanās situācijā Latvijā autoram bija iespēja to noskaidrot. Ievērojot VDK joprojām neskarto varas stāvokli, esmu atturējies minēt ziņu avotu. Indulis Dišlers Latvijā tagad pazīstams ar Čekas piešķirto uzvārdu -- Galdnieks.

neuzdrīkstas uzrādīt avotu atrašanās vietu. Ar šo apstākļu noskaidrošanu reizē atklājas arī darba nolūks, ko, kā redzēsim, apstiprina arī tā saturs. Darbs pauž naidu pret kureliešiem kā latviešu nacionālās pretestības kustību.²⁷ Šai ziņā tas sasaucas ar leģiona politisko virsnieku un SS kara ziņotāju tādu pat negatīvu nostāju pret kureliešiem. Šo savu ideoloģiski pamatoto naidu autori mēģina tālāk pamatot ar vairākiem konkrētiem faktiem. Te minām pāris zīmīgākos.

Autorus sevišķi nodarbina kureliešu kustības izcelsmes jautājums. Kurelieši paši savos izteikumos ir atklājuši, ka ierosme ir nākusi no LCP, pareizāk, no brīvās Latvijas pilnvarotajiem sūtniem ārvalstīs. Tādu viedokli boļševiku autori nevar pieņemt, jo tad kureliešu kustība būtu jāatzīst par nacionālu parādību. Viņi savu dogmatisko viedokli cenšas pamatot ar faktiem, kas rādītu, ka kurelieši ir kolaboranti ar vāciešiem un latviešu tautas nodevēji. Tas īsi ir notēlots sekojoši. 1944. g. jūlija otrā pusē daži LCP locekļi -- ģenerāļi un citi -- ir sapulcējušies un nolēmuši, ka boļševiku briesmu dēļ ir jādibina latviešu militāras vienības. Viens no šīs grupas dalībniekiem Upelnieks tad ir piedāvājis to nokārtot ar Rīgas apriņķa priekšnieka Veides palīdzību, kas agrāk ir bijis viņam pakļauts Ķeipenes krimināluzraugs. Pazīstamais sportists Ķīvītis, tagad Veides šoferis, aizvedis Upelnieku un Veidi mežā aiz Baltezera, kur Upelnieks piedraudējis Veidem, ka viņam pēc kara klāsies slikti, ja viņš jau tagad nebūs sev nodrošinājis aizmuguri ar nacionāliem darbiem. Te top Veides solījums, kas vēlāk pārvēršas pavēlē, Rīgas apriņķa dažu policijas iecirkņu aizsargiem veidot militāras vienības ģenerāļa Kureļa vadībā. Brauciens uz mežu, personu un sarunu apraksts ir gandrīz vai stilistiski uzrakstīts meistardarbs. Liekas, ka autors mežā sūnās būtu sēdējis Upelniekam un Veidem blakus un pierakstījis vārdu vārdā ko viņi ir runājuši. "Eglītem" liekas, ka viņš ar šo stāstu ir

²⁷Darbs ir piesatināts ar rupjiem un apvainojošiem izteikumiem, kas latviešiem ir pazīstami jau 50 gadu. Tā satura vēsturisko vērtību apšaubījis Mežgailis 1990, 10. nov.

atradis ticamu pamatojumu kureliešu kustības sākumam. Zināms, stāsts ir tīra fantazija, lai maldinātu nezinātāju lasītāju.

Autori tikpat lielu uzmanību ir veltījuši arī kureliešu kustības beigu posmam. Dišlers un Dzintars nav bijuši acu liecinieki, ne Kureļa stāba apcietināšanai, ne Rubeņa bataljona cīņām. Tādēļ viņi izlīdzas ar ziņām, ko viņiem ir sniegusi tā grupa Rubeņa bataljona dalībnieku, kas pēc kaujām un pavēles izklīst, nonāca vai nu pie Sarkanās bultas, vai vēlāk čekas pagrabos. Rubeņa bataljons atradās 17 km attāļajās Ilziķu mājās un nebija aculiecinieki notikumiem Kureļa stāba novietnē Stiklos. Otra grupa, no kuras autori ieguvuši ziņas, ir tie bijušie kurelieši, kas vēlāk tapa par SD locekļiem un ziņotājiem. Pirmā grupa, kas aizgāja pie Sarkanās bultas, autoriem ir pieņemama, kaut arī par tās likteni pēc kara, izņemot pāris personu, trūka drošu ziņu.²⁸ Turpretī tie, kas aizgājuši pie SD ir nodevēji. Vispārinot šo pēdējo apgalvojumu, autori nonāk pie iecerētā rezultāta, proti, ka visi kurelieši bijuši kolaboranti un latviešu tautas nodevēji. Pie šiem apgalvojumiem ir jāpievieno pāris piezīmi.

Visi zināmie avoti viennozīmīgi apliecina, ka Rubeņa bataljona, t.i. pēdējās organizētās kureliešu vienības atlieku komandieris Briedis pēc smagās un asiņainās izlaušanās kaujas pāri Vēlogu dambim 1944. g. decembrī grupu likvidēja un pavēlēja tai izklīst. Tas ir formāls akts, kas apliecina, ka kureliešu pēdējā militārā vienība tad beidza pastāvēt.²⁹ No šī konstatējuma izris, ka pēc minētās pavēles, t.i. par notikumiem pēc vīru atbrīvošanas, nav atbildīga kureliešu organizācija. No daža atsevišķo rīcības nevar secināt kureliešu vienības sadarbību ar Sarkano bultu. Tā visā pastāvēšanas laikā to noteikti ir noraidījuši.

Daudznozīmīgāks ir jautājums par bijušo kureliešu saistī-

²⁸ Skat. turpmāk 3.2. nodaļā teikto, sevišķi 17. piez. norādīto dokumentu.

²⁹ Tas pareizi atzīmēts arī Eglīte 149.

šanos ar SD. Te spilgtākais ilustratīvais piemērs ir Dišlers pats. Viņš apgalvo, ka Kureļa stāba likvidēšanas laikā viņš ir bijis Piltenes tuvumā, kur it kā Kureļa uzdevumā organizējis savu rotu. Pieejamās ziņas liecina, ka viņš nekad nav saņēmis no Kureļa stāba tādu uzdevumu. Ja viņš to ir darījis, tad tā ir bijusi viena no daudzajām izklaida grupām, par ko būs runa šai darbā turpmāk. Tās organizējās pašas uz savu roku, bet sedzās ar kureliešu vārdu. Dišlers ir aprakstījis kā tad, kad viņam draudēja apcietināšana, viņš izbēdzis un ieteicis savai grupai izklīst. Tā arī Dišlers pats 1944. g. novembra vidū kļuva, līdzīgi daudziem citiem kureliešiem, par vajāto. Bet ko viņš darīja no 1944. g. novembra līdz 1945. g. maijam? Kā pazīstams kurelietis un sakarnieks, kā viņš pats saka, ar LCP gādību viņš patvērumu jau tai pašā izbēgšanas dienā atrada Ventspilī pie LCP sakarnieces V. Cimermanes (Jaunzemes) un Bileskalna. Tur viņš nodzīvoja kādas desmit dienas. Novembra beigās viņš ierodas Kuldīgā pie *SS-Jagdverband Lettland*, kas ir pakļauta kā speciāla SD daļa Berlīnē Skorcenim un baltvācietim Krausam. Šai komandā, kas Latvijā bija arī pazīstama ar segvārdu "Meža kaķi", darbojās Launags, Jansons, Mitrevics, u.c. Šie Dišlera paziņas viņam kā vajātam kurelietim izgādā SS oberšturmfi-rera Aires, ģenerāļa Aires dēla, parakstītu apliecību, derīgu vienu mēnesi, ka viņš ir šīs organizācijas dienestā. Visām iestādēm Kurzemē, ja tas ir vajadzīgs, ir jāsniedz viņam atbalsts. Ko darīja Dišlers pēc šīs apliecības saņemšanas, stājoties *SS-Jagdverband Lettland* kalpībā? Uz šo jautājumu atbild Dišlers pats:

Atgriezāmieš 'politnodaļā'. Jansons, apsveicis mani ar legalizāciju, teica: - Pakalpojumu pret pakalpojumu. Esiet tik laipni, uzrakstiet visu, ko zināt par Kureļa grupas organizēšanos un darbību. Mēs gan oficiāli esam Pechaua un Jankava padotie, taču savā darbā, lai ietekmētu plašākas aprindas, cenšamies ieturēt latviskāku līniju.³⁰

³⁰Turpat 215.

Kas bija noticis? Bijušais kurelietis Dišlers bija stājies SD kalpībā, kas ar visnežēlīgākiem līdzekļiem izsekoja un vajāja nacionālus latviešus, arī kureliešus. Viņš uzrakstīja pirmo ziņojumu par tiem. Tam sekoja daudzi citi.

Tagad Dišlers droši atkārtoti apmeklēja Ventspilī LCP sakarniekus, arī Dr. Ģinteru u.c. Pēc šīm sarunām viņš sniedza ziņojumus *SS-Jagdverband Lettland* vadītājam hauptšturmfīreram Jankavam Kabilē un politiskajai nodaļai Kuldīgā. Šī Jankava un viņam pakļauto darbība tiek apzīmēta ar segvārdu "nacionālo partizānu organizēšana". Par šo savu darbības posmu Dišlers klusē. Mēs viņu atkal sastopam tikai marta otrā pusē, kad viņš nodod Kuldīgā nodaļas priekšniekam Jansonam Dr. Ģintera ziņu, ka nav jāatbalsta jaundibinātā Bangerska valdība, bet jānogaida, jo drīz būs cita valdība. Aprīļa vidū Dišlers ir jau paslēpies Liepājas policijas pasu [!] nodaļā. Bet arī šeit Kuldīga nav viņu aizmirsusi. Tā viņam pieprasa sniegt ziņojumu tai par maijā gaidāmo valdības dibināšanu. Tad Dišlers klusē līdz 1989. g., kad publicēta šeit apskatītā grāmata. Tanī aprakstītais viņa aģenta stāsts neprasa plašākus komentārus. Tikai viņš pats un viņa priekšnieks Dzintars zina, kad viņš sāka darboties čekas uzdevumā. Vai viņš to darīja jau kopš paša sākuma, kad pievienojās kureliešiem un to turpināja Kuldīgā SD nodaļā, nododot ziņas un saņemot uzdevumus? Varbūt viņš tikai pēc kara, čekas spiests, nonāca tās kalpībā.

Atkārtoti boļševiku publikācijās kurelieši ir visvairāk nīstā latviešu karavīru grupa. Tie bez žēlastības ir iznīcināti, vai vismaz smagi sodīti.³¹ Vai tiešām čekai būtu paslīdējis garām Kureļa stāba sakarnieks ar vācu izlūkošanas dienestu, tā vada komandieris un SD ziņotājs Dišlers? Lai kā būtu, viņš tomēr nostaigāja garo likumoto ceļu no kurelieša līdz SD un čekas ziņotājam. Laikam vispareizāk viņu ir sapratis darba biedrs Dzintars:

³¹ Skat. Pāvulāns 1946, minētos lauku karatienesas izteikumus par kureliešiem.

Nevaru atvairīt iespaidu, ka šis tagad jau nu rāmais un noslēgtais sirmgalvis [Dišlers], jaunībā bij dēkainas dabas cilvēks, jo paspējis pabūt vai visās vietās Kurzemē, kur kaut kas noticis.³²

Cerēsim, ka šis "rāmais un noslēgtais sirmgalvis", būdams "dēkainas dabas cilvēks", paliekot uzticīgs savai dabai, tagad atklātības laikmetā pateiks visu patiesību par savu īsto mājvietu. Pagaidu atzīšanās: "Man nācās atbrīvoties no ideālistiskā pasaules uzskata bagāžas, iegūt prasmi notikumus analizēt dialektiski", liek saprast, ka atteikšanās no "ideālistiskā pasaules uzskata bagāžas" būs notikusi čecas pagrabā. Tā domāt it sevišķi aicina šī teikuma ievadvārdi -- "man nācās".

Dišlera gadījums ir individuāls, bet tas iztīrāts tādēļ, ka tas rāda, ka vienas personas pāriešana SD dienestā nav pamats apgalvot, ka kureliešu organizācija tādēļ būtu atzīstama par vāciešu kolaborantiem un nodevējiem, gluži tāpat kā to nevar darīt, atsaucoties uz dažu bijušo kureliešu pāriešanu pie Sarkanās bultas, ka kurelieši būtu bijuši kolaboranti ar komunistiem.

Ieskatīšanās "Eglītes" nesavaldītā naidā sarakstītajā propagandas darbā atļauj secināt, ka kureliešu cīņa atstājusi tik dziļas pēdas tautas nacionālajā apziņā, ka Latvijas okupantiem vēl šodien ir jācīnās pret to. Tā ir šī propagandas darba pozitīvā nozīme, ka tas atgādina kureliešu kustības nacionālpolītisko nozīmi un vietu okupācijas laika norisēs un plašākā sakarā latviešu tautas vēsturē.

1.7. R. Bangerska latviešu SS leģiona attieksme

No visiem rakstiem ar avotu vērtību paši nozīmīgākie, blakus Vācijas arhīvos atrodamiem, ir Bangerska atmiņu 4. sējumā. Tie ir divi dažādi rakstura raksti, proti, oficiāli dokumenti un Bangerska piezīmes pie tiem. Pie dokumentiem, ciktāl tie ir kureliešu aculiecinieku ziņojumi (Kurelis, Dišlers), atgriezīsimies atsevišķi turpmāk. Šeit vispirms

³²Eglīte 205.

apstāsīties pie Bangerska izteikumiem un vērtējumiem.

Pastāstījis par savu personīgo pazišanos ar Kureli un apliecinājis savu augsto viņa personas vērtējumu, viņš arī atklāti saka, ka viņš 1941. g. rudenī dzirdējis, ka Kurelis pieteicies brīvprātīgi cīņai frontē pret sarkano armiju. Bangerskis vēlējies to noskaidrot un tādēļ ieradies pie Kureļa naktssargu biedrībā "Slēdzējs", kurā tas bijis priekšnieks. Kurelis apstiprinājis, ka viņš ir pieteicies par brīvprātīgo, bet nav saņēmis nekādu atbildi, piezīmēdams, ka tas nozīmē, ka latviešiem nebūs lielāku vienību par bataljonu, un tad ģenerāļa nevajaga. Pēc tam sakari starp abiem ģenerāļiem pilnīgi pārtrūkst, ko Bangerskis izskaidro ar savu lielo nevaļu. Tikai 1944. g. jūlijā viņš dzirdējis par Kureļa radīto aizsargu grupu Skrīveros. Viņš sevišķi pasvītro, ka tai nav bijis nekāda sakara ar viņa stābu. Bet kad 19. jūl., atceļā no inspekcijas brauciena Apes rajonā, viņš pārdomā par krievu ielaušanos līdz Ērgļiem, viņam "iešaujas" prātā, ka šis krievu ķīlis būtu labs mērķis Kureļa grupai, lai tos padzītu. Atbraucis Rīgā, viņš zvana aizsargu priekšniekam Dzenītim un apjautājas par aizsargu iesaistīšanu Ērgļu atbrīvošanā. Tas atbildējis, ka viņam nav darišana ar to, bet Veidem ir. Tas atkal atbildējis, ka viņa "dienesta pakāpīte esot pārāk maza", un viņš neko nevarot pavēlēt Kurelim. Te prasās iespraužama piezīme -- vai Bangerskis tiešām domāja, ka Ērgļos ielauzušos krievu tankus būtu iespējams izdzīt kureliešiem, apbruņotiem ar vecām krievu un franču šautenēm, ja to nebija varējušas viņa paša divas divīzijas? Ko Bangerskis īsti domāja, tā rakstīdams vēl 50. gados, ir grūti saprast.

Pēc tam atkal viņam interese par Kureli un tā aizsargiem pazūd. Pie viņa stābā 1944. g. vasarā ierodas plkv. Liepiņš, Kureļa saimniecības nodaļas priekšnieks, lai lūgtu transporta palīdzību mantu pārvešanai uz Talsu apvidu. Notiek īsa saruna, jo Liepiņam nekādu pilnvaru nav bijis iet pie Bangerska. Telefoniski arī pēdējais noskaidro pie Veides, ka Liepiņam nav bijis jāiet pie Bangerska.

Kopš 11. okt. Bangerska stābs ir Liepājā. Te viņš atkal dzird par kureliešiem Talsu rajonā. Kopā ar Silgaili viņš 16.

okt. vakarā viesojas Jekelna mājā, kur Jekelns viņam pastāsta, kā notikusi Rīgas atstāšana 12. okt. vakarā. Šai ciemošanās reizē Jekelns pastāsta arī abiem, ka viņš no saviem policistiem formēs īpašu kaujas grupu, ko nosūtīšot uz Alsungas rajonu. Dažas dienas vēlāk, 21. okt., Bangerskis atkal bijis Jekelna stābā, kur Jekelns tad pastāstījis, ka viņš kaujas grupu novietošot Talsos. "Tas mani sakarā ar Kureļa grupas atrašanos tur, zināmā mērā uztrauca [...]. Baidījos, ka nonākot Talsu rajonā, ģen. Jekelna grupai var iznākt pārpratumi un sadursme ar kureliešiem," saka Bangerskis. Tādēļ viņš jau otrā dienā meklē Veidi, ko uzskata par kureliešu priekšnieku. To neatradis, viņš nosūta Policijas departamenta direktora vietas izpildītāju Ozoliņu pie Talsu apriņķa priekšnieka, un "ja iespējams pie Kureļa, brīdināt viņu nokārtot grupas personāla lietas tā, lai nerastos ar ģen. Jekelnu kādi pārpratumi". Viņš tam dod līdz sekojošu vēstuli.

Rūdolfis Bangerskis
Ģenerālis

Atvaļ. ģenerālim Kurelim
caur Talsu apriņķa priekšnieku

Ģenerāļa kungs!

Savā laikā dzirdēju, ka Jūs pulcināt lielāku skaitu aizsargu Skrīveru rajonā, no kurienes it kā ar Heeres grupas Nord stāba ziņu un piekrišanu uzsākot cīņas pret boļševikiem. Daži aizsargi gan sūrojās, ka šie neko nedarot, bet tikai nīkstot bezdarbībā un patērējot uzturam kaimiņu lauksaimnieku jērus, bet tākā aizsargi bija pakļauti iekšlietu ģenerāldirektoram un caur pēdējo ģen. Šrēderam, tad aizsargu lietā iejaukties negribēju. Domāju arī, ka aizsargiem jādod pietiekoši laika apmācībām un sagatavošanai cīņām, un ka arī apstākļi patreiz apgrūtina aizsargu iesaistīšanos kaujas darbībā.

Boļševiku pēkšņais iebrukums pāri Aiviekstei Ērgļu virzienā un Ērgļu ieņemšana ar dažu tanku palīdzību likās deva izdevīgu objektu aizsargu aktivitātei, lai viņi kopā ar regulāro karaspēku šo pārdrošo iebrucēju grupu likvidētu. Kamēr vēl boļševiki nebija paspējuši apskatīties un iekārtoties aizstāvēšanai, ātrai un enerģiskai aizsargu akcijai varēja būt izšķirīgi panākumi. Tas tomēr nenotika un beidzot jau pirms Rīgas krišanas aizsargi no Skrīveru rajona nozuda un, kā

dzirdēju, pārvietojoties uz Talsu apriņķi.

Būdams Liepājā un vispāri Kurzemē laikā no 11. līdz 25. oktobrim atkal dzirdēju daudz zinām ģen. Kureļa partizānus jeb kureliešus, bet par nožēlošanu šo kureliešu slava bija vairāk negatīva nekā pozitīva. Runāja, ka uz Talsiem pie Kureļa dodoties no karaspēka vienībām visi dezertieri un visi tie, kuri dažādu pārkāpumu dēļ no karaspēka vai policijas vienībām tiek atlaisti, kā arī tie, kuri izvairās no iesaukšanas leģionā. Gadījās, ka arī mana stāba viens leģionārs dabūjis aicinājumu pārnākt uz Talsiem pie Kureļa. Dabūšot labas drēbes, labu mašīnpistoli un labi paēst.

Ticiet, ģenerāļa kungs, ka ar tādas agitācijas paņēmieniem, ko piekopj daži Jūsu pakļautie, Jūs savācat pie sevis ne jau kādus patriotus - ideālistus vien, ne jau tos labākos elementus vien, bet arī tādus, kas vienkārši negrib cīnīties un arī necīnīsies nekur un nekādos apstākļos. Būs starp viņiem arī provokatori, kas pie pirmās izdevības Jūs nodos, bet būs arī daudz vientiesīgo un naīvo un par šiem pēdējiem es arī gribēju ar Jums galvenā kārtā parunāt.

Pretinieka rosīgā agitācija no vienas puses un dažu Jums pakļauto darbinieku vilinājumi no otras mulsina un ievied postā ne vienu vien leģionāru un ne vienu vien jaunekli, kuram vajadzēja par leģionāru kļūt. Naivā ticībā, ka viņš dara patriotisku, labu darbu, šis naīvais nokļūst zem barga kara laika likuma represijām vai nu caur karatiesu jeb vienkārši zaudē savu dzīvību zem bandīta maskas. Ar dziļu sarūgtinājumu dabūju zināt, ka laikā no 5. līdz 10. oktobrim augstākais SS un policijas vadītājs apstiprinājis lauku karatiesas piesprieštos nāves sodus 49 latviešu karavīriem, kuri kļīduši apkārt no dažādām karaspēka, policijas un būvvienībām. Tā tad 5 dienu laikā gājusi bojā vesela pusrota karavīru savas vieglprātības un varbūt naivitātes dēļ, kurpretim paliekot pie savām vienībām, viņi vēl tagad būtu dzīvi vai, ja liktenis būtu lēmis, tad kā varoņi būtu atdevuši savas dzīvības cīņā par savu zemi un savu tautu un tās labāku nākotni. Man ir lielas bažas arī par Jūsu grupai no dažādām vienībām pieklīdušiem karavīriem un iesaucamiem karadienestā jauniešiem. Kāds liktenis viņus sagaida.

Lūkosim pieskarties partizānu kustībai pēc būtības, jo laikam taču šādu mērķi Jūs esat sprauduši savai grupai, tādu vācot un organizējot. Vispirms partizānu darbībai var būt panākumi tikai tad, kad mēs stratēģiski darbojamies aktīvi jeb paredzam tuvākās dienās tādu aktīvu darbību uzsākt. Ja turpretim notiek vispārēja frontes saīsināšana ar atiešanu atpakaļ, kā tas līdz šim ir bijis, tad mūsu apstākļos partizānu darbība neko pozitīvu nevar dot, bet gan dod iespēju boļševikiem attaisnot savu vēl asāku izrēķināšanos ar

mierīgiem iedzīvotājiem par "bandītu atbalstīšanu".³³

Vēstule nepienes nekā jauna. Te viņš vēlreiz atkārtu savu naīvo priekšlikumu, ko viņš izteicis par cīnīšanos pie Ērgļiem. Kā mēs turpmāk redzēsīm, viņš runā nepatiesību, sacīdams, ka viņš tikai dzirdējis, ka aizsargi "nozuduši" no Skrīveru rajona. Liepiņš taču viņam prasīja palīdzību pārcelties uz Talsu rajonu.

Vēstule tomēr uzrāda kādu sevišķu vilcienu Bangerska domāšanā. Viņš atradis, ka kureliešu starpā ir provokatori, "kas pie pirmās izdevības Jūs nodos". Bet tie viņam neinteresē. Un tas ir saprotams, jo viņa paša stābā bija labs skaits ne tikai provokatoru, bet atklātu vācu spiegu dienesta darbinieku. Bet "būs arī daudz vientiesīgo un naīvo", par kuriem viņš interesējas. Un te atskan skarbi pārmetumi un apsūdzība. Kureļa darbinieku vilinājumi ievēd postā leģionārus un jauniešus, kas "vai nu caur karatiesu jeb vienkārši zaudē dzīvību zem bandīta maskas". Daudzi dezertējuši leģionāri patiesi tika nošauti. Bangerskis gan šai sakarā piemin karatiesu, bet noklusē ka nāvi leģionāriem piesprieda 19. div. komandieris Štrekenbachs ar saviem latviešu palīgiem. Tos, kas izvairījās ierasties leģionā, savkārt tiesāja Bangerska radītā sevišķā karatiesā. Par tās darbību un rezultātiem visi DV izdevumi klusē. Bangerskis tur Kureļa acu priekšā šo atbaidošo ainu. Kādēļ viņš to dara? Vai lai palīdzētu dezertieriem viņu grūtajā stāvoklī? Atbilde ir skaidra -- vēstule ir vācu propagandas dokuments, rakstīts ar latvieša roku. Tā iederas dažāda veida leģionāru vervēšanas akcijās. Par Jekelna 49 nošautajiem leģionāriem viņš piezīmējis: "[...]paliekot pie savām vienībām, viņi vēl tagad būtu dzīvi vai, ja liktenis būtu lēmis, tad kā varoņi būtu atdevuši savas dzīvības cīņā par savu zemi un savu tautu un tās labāku nākotni." Vai grupenfīrers un SS ieroču generālleit-

³³HI. LCK. Box 116. Uz šo un citiem turpmāk minētiem HI dokumentiem man norādīja vēsturnieks K. Kangeris, ko šeit atzīmēju ar pateicību.

nants nezināja, kāds liktenis bija jau izlemts latviešu tautai? Kurelieši atkārtoti bija dzirdējuši šos nodilušos propagandas vārdus, kam nebija patiesības seguma. Kā turpmāk redzēsim, tad Kurelis saprata citādāk cīņu par savas tautas labāku nākotni.

Pēc pāris dienām Ozoliņš atgriezās un ziņoja, ka kurelieši nav pakļauti Talsu apriņķa priekšniekam, bet ir "bruņota karaspēka vienība, jādomā ar frontes vadības ziņu un kādu speciālu uzdevumu". Kurelis teicis, ka viņa vienībā dezertieru nav. Vēl dažas dienas vēlāk 25. okt. Bangerskis aizbrauca uz Dancigu, kur kopš 18. okt. ir viņa stāba lielākā daļa. Tur viņš padzirdējis par plkv. Krīpena braucienu uz Kurzemi. Viņš izstāsta pēdējam savas bažas par kureliešiem un eventuālo to darbību pret vāciešiem. Taču Krīpens nonāca Kurzemē dažas dienas pēc Kureļa stāba apcietināšanas. Tāds ir Bangerska stāsts par viņa sakariem ar kureliešiem. Lasmānis (190) zin teikt, ka 13. nov. Liepājā ieradies "Krīpens ar ģenerāļa Bangerska slepenu priekšrakstu pārņemt aizsargus no ģenerāļa Kureļa".

Pēc apcietināšanas 20. nov. vakarā Kurelis ar ģimeni vācu leitnanta pavadībā tika pārsūtīts uz Dancigu Bangerska rīcībā. Tad viņš sniedz iepriekš minēto ziņojumu. Pie tā Bangerskis pievienojis savu 24. nov. rezolūciju:

Kaut kas nesaprotams visā šinī lietā. Kurelis -- ģenerālis, kaut arī vecs jau gados, pakļaujas Veides mistiskiem rīkojumiem. Neprot savaldīt savus apakšniekus, nezina, ko pieņem savā grupā. Upelnieks izmanto Kureli kā izkārtņi un nez ko tur organizē un dara. Leģiona inspektora stāba izvairās kā uguns. Kurelis neesot varējis apiet savu tiešo priekšnieku Veidi! Bet tas nemaz nav virsnieks, un pie tam it kā nekādus rīkojumus neesot devis.

Rezultātā nošauti: 1) Pulkv. Liepiņš, Pēteris; 2) Kapt. Upelnieks, Kristaps; 3) Kapt. Mucenieks, Jūlijs; 4) Vlt. Prikals; 5) Vlt. Rasa.

Apžēloti: 1) Serž. (aizsargu kapt.) Pāvulāns; 2) Pltn. Graudiņš; 3) Ltn. Ankravs.³⁴

³⁴Bangerskis IV, 22.

Rakstīdams šo rezolūciju, Bangerskis, liekas, ir domājis, ka viņš ir pateicis galavārdu. Kaut arī viņš atzīstas, ka viņam visa kureliešu lieta ir nesaprotama, viņš tomēr nav atturējies izteikt smagus pārmetumus Kurelim, kas nav spējis "savaldīt savus apakšniekus", un pakļāties Veidem, kas "nemaz nav virsnieks". Te arī lasām vēsturē iegājušos vārdus: "Leģiona inspektora stāba izvairās kā uguns." Te pats no sevis izraisās jautājums, kādēļ Bangerskis, arī būdams "vecs jau gados", rakstīja šos nepārdomātos vārdus? Vai tiešām viņš nesaprata, ka Kurelis nebija pakļāties Veides "mistiskiem rīkojumiem"? Tie bija paši Jekelna "mistiskie rīkojumi", kuriem arī Bangerskis bija brīvprātīgi pakļāties. Vai tādā situācijā viņam bija kāds morālisks pamats pārmet Kurelim? Vai viņš nezināja, ka viņa augstākais rīkojumu devējs Himlers arī "nemaz nav virsnieks"? Un tomēr Bangerskis viņam paklausīja. Ja šo viņa "nezināšanu" nevar izskaidrot ar vecumu, tad tā ir divkosība.

Bangerska dvēseles nemiers arī pēc kureliešu likvidēšanas ir liels. Atgriezies uz īsu laiku Kurzemē, viņš atkal meklē Veidi un aizsargu priekšnieku Dzenīti. Par sarunu ar Veidi ir plaša dienesta atzīme, kas atrodama viņa atmiņu grāmatā. Dažas dienas vēlāk viņš sarunājas ar Dzenīti, un "tas lietas attēloja pavisam citādi". Vai Bangerskis par to neizdarīja dienesta atzīmi, ja to bija darījis par sarunu ar Veidi?³⁵ Viņš sakās nesaprotam Kureli, bet nesaprotamas ir arī Bangerska pēkšņās rūpes par kureliešiem tieši pēc 21. okt. sarunas ar Jekelnu, kad viņš sūtīja Ozoliņu uz Talsiem pie iedomātā kureliešu priekšnieka. Kādēļ tieši tādas rūpes par Jekelna vienību Talsu rajonā? Jekelnam allaž bija savas vienības. Pats fakts par to formēšanu nevarētu būt bažu iemesls. "Vai jau 16. okt. viesībās pie Jekelna Bangerskis būtu ieguvis norādījumus par Jekelna akciju pret kureliešiem un atstājis,

³⁵Iespējams, ka tāda atzīme ir bijusi, bet sakarā ar Bangerska archīva iznīcināšanu vai slēpšanu, tā nav zināma. Varbūt tā bija ar tādu saturu, ka to redaktori Kovaļevskis un Plensners nevēlējās publicēt.

lai lietas plūst savu 'dabīgo' ceļu?" jautā Blāķis.³⁶ Tādas aizdomas vēl pastiprina tas, ka viņš mēģina ar Krīpena starpniecību dot norādījumus Kurelim, ko Blāķis, rakstot savu grāmatu, nezināja. Bangerska nemiers ir tik liels, ka viņš vēl 12. dec. mēģina skaidrot kureliešu lietu ar Veidi un Dzenīti, taču noklusējot rezultātus. Tās ir tikai izteiktas aizdomas. Pagaidām tām tādām ir arī jāpaliek. Ko vairāk varētu pateikt Silgailis,³⁷ kas kopā ar Bangerski 16. okt. baudīja Jekelna mājas viesmīlību, vai Zēgners, kas piedalījās 21. okt. sarunās Jekelna stābā.

Pie Bangerska Dancigā ieradās vv. Dišlers un iesniedza 1945.g. 18. janv. sīku ziņojumu par Kureļa grupu.³⁸ Bangerskis par to nav izteicies. Mēs pie tā apstāsimies turpmāk. Pēc visa kureliešu materiāla apkopošanas Bangerskis ir pievienojis savu *Slēdzienu*:

I Kureļa grupas dibināšanas nolūks un mērķis:

A. Kurelis pats saka: "Kad bolševiki izlauzās līdz Jelgavai, Rīgā sākās pānika... es nolēmu palikt Latvijā un cīnīties kopā ar partizāniem." Bet turpat piebilst: "*Izvēlējos Skrīveru-Lielvārdes rajonu, jo tur 1941. g. cīnījies kapt. Upelnieks, kas bija kopā ar mani.*" Tātad liela teikšana ir kapt. Upelniekam.

B. Kapt. Upelnieka doma bijusi plašāka un pēc A. Dravnieka atstāstījuma laikrakstā *Latvija* Nr. 11 (455) 7.2.1951.g., viņa atzinumi 1944. g. 9. oktobrī bijuši, ka:

a) Ir pienākusi situācija, kāda bijusi 1919. gadā.

b) Jānodibina pagaidu valdība un jāproklamē Latvijas neatkarības restaurēšana.

c) Latviešu pagaidu valdība pārņem zemes aizsardzību un uzaicina vācu karaspēku pakļauties Latvijas armijas virspavēlniecībai.

d) Jānodrošina kustība no Ventspils uz Zviedriju, un Ventspils osta jārezervē kā pēdējais atkāpšanas ceļš uz Zviedriju, ja Kurzemi nevarētu noturēt.

³⁶Blāķis 198.

³⁷Silgailis 1984. g. 20. okt. vēstulē autoram paskaidro, ka 1944. g. 16. un 21. okt. pie Jekelna nav minēta kureliešu lieta.

³⁸Bangerskis IV, 33 ss.

II Nešaubos, ka par šiem dažādiem mērķiem, kādi bija grupas komandierim un viņa stāba priekšniekam, bija informēti arī vācieši, un tas noveda pie grupas tragiskās likvidācijas ar nāves sodiem tieši stāba personālam.

a) Lieki pierādīt, ka pavisam nebija 1919. g. situācija. 350 000 -- 400 000 vīru stiprā vācu armija ar pūlēm turējās pret krievu pārspēku; tukšas joslas nebija un nevarēja būt (arī 19. divīziju ieskaitot). Kāda nozīme Kureļa ap 900 vīriem?

b) Kāda būtu nozīme pagaidu valdībai?

c) Ko dotu šī valdība vācu karaspēkam ieroču, municijas un pārtikas ziņā? Kāpēc latviešiem pakļautais vācu karaspēks cīnītos sekmīgāk pret bolševikiem nekā būdams pakļauts vācu vadībai? Vācu bruņoto spēku aizvējā un aizsardzībā dibinātā valdība būtu arī spiesta rīkoties, kā bruņotais spēks to noteiktu.

d) Pēdējo atkāpšanās ceļu uz Zviedriju varbūt nodrošinātu, bet kam? Valdībai, varbūt, bet karaspēku izdotu bolševikiem tā kā tā.

Plāns bija fantastisks.

III *Ko deva latvju tautai kureliešu kustība?*

Ja nebūtu kureliešu kustības --

a) daudz vairāk būtu tautiešu šaipus dzelzs aizkara,

b) mazāk būtu upuru caur karatiesu.³⁹

Šis slēdziens rāda: kā Kureļa grupa radusies; kādi tās mērķi; tās kritiku un tās darbības negatīvās sekas. Vai Bangerska slēdziens ir pamatots varēsīm atbildēt tikai pēc iepazīšanās ar visu pieejamo materiālu.

³⁹Turpat 42.

2. J. KUREĻA GRUPA VĒSTURES AVOTU GAISMĀ

Turpmākajā iztirzājumā uzmanība ir jāvelta trīs avotu grupām. Pirmajā ietilpst tie, kas pieminēti iepriekš iztirzātajos rakstos. Te ir jāatbild uz jautājumiem, vai tie ir pilnīgi izmantoti un vai secinājumi, kas izdarīti, ir pamatoti. Otrā grupā ietilpst materiāli, ko uzrakstījuši aculiecinieki un tiešie notikumu līdzdalībnieki, kā arī liecinājumi, ko esmu ieguvis tiešās sarunās ar tiem, kas piederējuši Kureļa grupai. Trešā grupa ir dažādu vācu iestāžu dokumenti.

2.1. R. Bangerska archīva dokumenti

Visi līdzšinējie raksti, kā redzējām, balstās uz Bangerska archīva materiāliem un viņa atzīmēm pie tiem. Te sevišķi ir jāievēro trīs raksti: Augstkalna pierakstītais Kureļa ziņojums Bangerskim, Veides sarunas ar Bangerski pierakstījums un Dišlera ziņojums.¹

Nozīmīgākais ir pirmais. Nav iemesla šaubīties par tā autentiskumu. Bangerska ievada un Augstkalna beigu piezīme rāda, ka Kurelis pats to ir lasījis un atzinis par pareizu. Vēl drošāks ir Dišlera aculiecinieka ziņojums, kuru plašāk iztirzāsim, pārbaudot citu aculiecinieku izteikumus. Veides sarunas pierakstam trūkst objektīva ziņojuma rakstura. Tas drīzāk līdzinās nopratināšanas protokolam, kurā Veide, juzdamies apvainotā stāvoklī, uzsver faktus, kas runā viņam par labu. Bet arī tanī netrūkst nozīmīgu momentu. Šie trīs dokumenti atklāj sekojošo.

Jau 1944. g. augusta sākumā tūlī pēc Kureļa grupas noorganizēšanas, tās pastāvēšana ir bijusi zināma Bangerskim. Viņš zināja, ka to aizsargu priekšnieka Dzenīša uzdevumā ir organizējis Veide. Viņš arī zināja, ka tas ir noticis Jekelna uzdevumā un ka tā sadarbojās ar 16. armijas 212. izlūkošanas vienību (Dišlers, Kurelis).

¹ Kā jau iepriekš aizrādīts, tie visi iespiesti Bangerskis IV, 33 ss, bet pēc archīva pazušanas nav iespējams tos pārbaudīt.

Kurelis nav ne ierosinājis, ne izvēlējis aizstāvēt fronti pie Daugavas starp Pļaviņām un Lielvārdi. To viņam vācu uzdevumā ieteica Veide. Visi Bangerska un arī Kociņa aizrādījumi par šāda Kureļa nodoma aplamību ir bez pamata. Bez pamata ir arī Bangerska secinājums, ka Upelnieks bijis kureliešu īstais vadītājs. Tas neizris no Kureļa aizrādījuma, ka tur jau 1941. g. ir cīnījies Upelnieks un ka viņš grib palikt tur kopā ar citiem partizāniem. Kureļa grupas uzdevums bija sagatavot aizmugures partizānus. Šo uzdevumu tā ir izpildījusi, ciktāl to atļāva vāciešu izsniegtie ieroči. Tādēļ atkārtotie pārmetumi, ka tie nav izpildījuši savu pirmatnējo uzdevumu (Eglītis, Strante), ir bez pamata.

Dravnieks raksta par sarunu ar Upelnieku, kas viņam atklājis kureliešu politiskos un militāros plānus.² Nav iemesla šaubīties par šīs sarunas saturu, proti, ka kureliešu acu priekšā tēlojās aina līdzīga 1918. un 1919. g. notikumiem. Pret to Bangerskis savā slēdzienā vērsis asus iebildumus. Dažos gadījumos viņš pat ir noklusējis tanīs minētos faktus, vai arī centies ar vienpusīgu savu materiālu izmantošanu pamatot savu negatīvo nostāju pret kureliešiem. Viņa pēdās tad ir sekojuši citi te iepriekš minētie autori. Tādēļ varam atbildēt uz šī nodaļuma sākumā minētajiem diviem jautājumiem, proti, Bangerskis nav pareizi attēlojis: 1) Kureļa grupas rašanos; 2) tās vācu noteiktos uzdevumus.

2.2. J. Kureļa grupas dalībnieku liecības

Starp otras grupas dokumentiem svarīgākie ir Kureļa stāba locekļu Dišlera un Pāvulāna raksti, Rubeņa bataljona cīņu dalībnieka Vīnakmens apraksts un Tralmaka piezīmes. Pie pēdējiem apstāsimies, runājot par Rubeņa bataljona cīņām.

2.2.1. Kureliešu organizēšana un darbība

1945. g. janvārī pie Bangerska ir ieradies Dišlers un piedāvājis uzrakstīt pārskatu par kureliešu grupas veidošanos un darbību. Tas tad arī noticis un viņš to iesniedzis

²Dravnieks 1951, 7. febr.

Bangerskim 18. janv.³ Pāvulāns atzina 1984. g. 7. jūl. intervijā ar mani, ka Dišlera ziņojums saturā ir pareizs. Viņš pat atzina, ka tas varētu būt noraksts, vai pārstrādāts ziņojums, ko Kureļa stābs bija uzdevis Dišleram nodot Bangerskim. Ziņojumam bijuši pievienoti dokumenti,⁴ bet tādu trūkst Bangerska darbā. Dišlera ziņojums ir sīks un sniedz pilnīgu pārskatu. To neatkārtojam, jo tas saskan ar mūsu iepriekšējo iztirzājumu, bet pieminam tikai dažus momentus, kas rada lielāku skaidrību vai pienes ko jaunu.

Grupas oficiālais nosaukums ir bijis *Rīgas aizsargu pulka ģen. Kureļa grupa*. Tā aptvēra Rīgas apriņķa III un IV policijas iecirkņos dzīvojošos aizsargus. Ģen. Kurelis ar aizsargu priekšnieka Dzenīša pavēli bija iecelts par "apvienoto bataljonu komandieri Rīgas apriņķa aizsargu pulkā". Tanīs iesaistīti slēgtās vienībās un stacionēti Skrīveros visi pēc 1901. g. dzimušie, kamēr citi atstāti savās darba vietās. Organizēšanos un apmācības ļoti traucējis tas, ka katru dienu bijis jādod 50-100 vīru apcietinājumu būvei, tāpat katru dienu 20-30 IV policijas iecirkņa un SD rīcībā, un apm. 15% bijuši atbrīvoti ražas novākšanai. Neskatoties uz to bijis saformēts Skrīveru bataljons (pltn. Graudiņš), riteņbraucēju vads pie stāba, saimniecības komanda un atsevišķa rota Bebru pagastā. Augusta vidū ar Kureli oficiāli sakarus uzņēma 16. Arm. izlūkošanas daļas fēnrichs Šuberts. Tas kopā ar Kureli organizēja frontes pārgājēju grupas un stacionāras grupas, kas frontes atvilkšanas gadījumā paliktu ienaidnieka aizmugurē. Šo plānu izstrādāja Kureļa stābs un to apstiprināja 16. Arm. 212. izlūku grupas komandieris Haselmans. Viņš uzņēmās arī atbildību par visu šo grupu apgādi. Brīvprātīgos grupu vadītājus nosūtīja speciālos kursus. Dišlers nesaka uz kuriem, arī Pāvulāns to nezināja.

³Bangerskis IV, 33 s. Viņa izteikums, ka tas būtu bijis janvāra otrā pusē, nav pareizs. Ja Dišlers to ir parakstījis jau 18. janv. un viņam bija dotas dažas dienas tā uzrakstīšanai, tad viņš Liepājā būs ieradies jau janvāra pirmajā pusē.

⁴Pāvulāna intervija 1984, 7.jūl.

Tādā kārtā jau Skrīveru periodā Kureļa grupa bija latviešu un vāciešu militārās vadības legalizēta.

Dišleram ir bijuši pieejami Kureļa stāba darbinieku dokumenti. Viņš raksta:

Tam pievienojas 16. armijas izlūkošanas daļas pilnvarojums ģen. Kurelim un kapt. Upelniekam sevišķa uzdevuma veikšanai, frontes pārgājēju izlasei un stacionārās partizānu grupas organizēšanai. Ģen. Kurelim un kapt. Upelniekam izsniegtajās apliecībās bija minēts, ka viņiem ir sevišķs uzdevums no Ziemeļu armiju grupas (eine Sonderaufgabe von Heeresgruppe Nord). Apliecības bija izdotas no Frontaufklärungs-Kommando 204 bei AOK 16, tās parakstījis bija I. A. Oberfähnrich's Schubert's. Dažiem citiem grupas darbiniekiem bija izdotas apliecības no Frontaufklärungstrupp 204 bei AOK 16, tās bija parakstījis ltn. Hasselmann's. Sakarība starp Frntaufklärungskommando 204 un Frontaufklärungstrupp 212 nebija īsti skaidra. Ltn. Hasselmann's bija 212. komandieris, bet Oberfähnrich's Schubert's bija viņam padots.

Minētās apliecības ģen. Kurelim, kapt. Upelniekam un citiem bija derīgas no 15. augusta līdz 15. novembrim, tātad vēl vienu dienu **pēc likvidācijas**.

Bez tam, skaitot ar 3. novembri, ģen. Kureļa grupa bija legalizēta ar ģen. Jeckeln'a rakstu.⁵

Izdotās apliecības bijušas derīgas no 15. aug. līdz 15. nov., tātad vēl dienu pēc Kureļa apcietināšanas. Grupa bija pieteikta sākumā Skrīveru, bet Kurzemes periodā Spāres, Ugāles, Piltenes un Ēdoles komandantūrām, uzdodot arī vienību skaitlisko sastāvu. Dišlers arī piezīmē, ka Kurelis no tām saņēmis "daudz rīkojumu, kādus nelegālām vienībām resp. bandām nemēdz dot". Jādomā, ka viņš šos vārdus savā ziņojumā rakstīja ar rūgtu ironiju.

Dišlers arī atklāj, cik maz pamata iepriekš iztīrīto rakstītāju izteikumiem par nepalikšanu pie Daugavas. Pēc vāciešu straujās atkāpšanās no Vidzemes bija jāizšķiras vai

⁵Bangerskis IV, 40.

iesākt cīņu, kas būtu vācu atkāpšanās segšana, vai atkāpties bez cīņas. Rīkojumu no priekšniecības (aizsargu komandiera, apriņķa priekšnieka) nebija. Lai izšķirtu šo jautājumu, 18. sept. notika stāba un vienību komandieru apspriede, kas pieņēma lēmumu, ievērojot nepabeigto apmācību un nepilnīgi organizēto kaujas apgādi, frontes cīņās neiesaistīties, bet atkāpties uz Rīgas apkārtni un, ja vajadzīgs, uz Kurzemi. 19. sept. iesāka mantu un ieroču krājumu pārvietošanu vispirms uz Ropažiem. 22. sept. bija jau tomēr zināms, ka Rīgu turēs tikai līdz krājumu izvākšanai un armijas izlaišanai cauri, kāpēc ģenerālis Kurelis nolēma atkāpties cauri Rīgai uz Kurzemi. Atkāpšanos iesāka naktī no 22. uz 23. sept., kad frontes vienības pameta Aizkraukles pozīcijas.

Tā kā no aizmugurē atstājamiem partizāniem paredzētās apgādes bija saņemta tikai apm. 1/10, tad atstāja aizmugurē apm. 1/4 no paredzētā skaita, kas, salīdzinot ar saņemto, bija daudz (kāpēc Frontaufklärungstrupp 212 pārmetumi, ka vairāk nav palikuši Vidzemē, ir pilnīgi nevieta.)⁶

Dišlers ir skaidri uzrādījis motīvus, kādēļ bija jāatstāj Skrīveru apvidus -- apmācību un apbruņojuma trūkums. Tie nebija tikai kurelieši. Arī leģionu, neskatoties uz daudziem solījumiem, nespēja vai negribēja apbruņot. Tādēļ arī šai ziņā pārmetumi ir bez lietišķa pamatojuma.

Kurelim ir izteikti pārmetumi, ka viņš aicinājis leģionārus dezertēt. Paklausīsimies, ko saka Dišlers.

Strazdes periodā tika atsākta aktīva darbība daudz plašākā apjomā, lai aktivizētu visus Kurzemē savācamos latviešu spēkus cīņai pret boļševismu. Šai nolūkā grupas pārstāvji uzņēma sakarus ar daudzām latviešu amatpersonām un latviešu karaspēka daļām. Pilnīgi nepareizs tomēr ir bieži dzirdamais apgalvojums, ka grupas pārstāvji ir mēģinājuši pierunāt vai agītēt, lai latviešu karavīri atstāj savas vienības. Grupas vārds šai laikā Kurzemē bija jau ļoti populārs un stābā Strazdes muižā ieradās apspriesties daudzi redzami latvieši. Tika atjaunota plaša sadarbība ar Frontaufklärungs-trupp 212, no kuras tika saņemts uzdevums un pilnvarojums noorganizēt partizānu grupas Ziemeļkurzemē plašā mērogā, nododot zināmā mērā arī visu partizānu vadību pēc frontes atvilkšanas ģenerāļa Kureļa stābam.

⁶Turpat 36 s.

Oktobrī pēc vairāku latviešu vienību (1. un 2. policijas pulku sevišķu uzdevumu bataljonu u.c.) aizsūtīšanas no Dundagas caur Ventspils ostu uz Vāciju, grupā pieteicās daudzi šīs vienības atstājušie karavīri, kas negribējuši pamest Latviju. Oktobra vidū apspriedē pie ltn. Hasselmana Matkulē, kurā piedalījās ģen. Kurelis un kapt. Upelnieks, tika pārrunāts jautājums par minēto karavīru pieņemšanu vai noraidīšanu, uz ko ltn. Hasselmans atbildēja, ka var saistīt sevišķu uzdevumu veikšanai (t.i. partizānu organizēšanai) tos karavīrus, kuru vienības vairs nav Latvijā, un par kuriem ir droša pārliecība, ka tie nav braukuši uz Vāciju vienīgi aiz patriotisma, jo tie esot "īstie vīri", kas nevēloties atstāt savu dzimteni.⁷

Ka situācija ir bijusi tāda, ir ticams. Kureliešiem nebija vajadzības aicināt dezertierus. To var saprast, ievērojot vairākus apstākļus, neatkarīgi no Dišlera teiktā. Pirmkārt, tas ir liels dezertieru skaits pēc 15. div. atlieku un 1. un 2. policijas pulku pārvešanas uz Vāciju. Kurelieši tos neaicināja dezertēt. Otrkārt, 19. div. komandieris Štrekenbachs un latviešu virsnieki ir apliecinājuši lielo dezertieru skaitu.⁸

Dišlers arī izskaidro straujo pieaugumu Skrīveru bataljonam Strazdes periodā.

Grupas spēki Strazdes periodā strauji auga. Grupā pieteicās daudzi bēgļi, gan aizsargi, gan evakuēto apriņķu policijas piederīgie. Darbība attīstījās galvenokārt Skrīveru bataljona (komandēja pltn. Graudiņš) papildināšanā un sīkāko partizānu grupu organizēšanā.⁹

Jekelns 2. nov. apspriedē, par ko sīkāk turpmāk, sācis pierunāt ģen. Kureli,

kuram esot "labs vārds latviešu tautā", izdot uzsaukumu dezertieriem un mežos klīstošajiem latviešu karavīriem, lai nāk ārā no mežiem un pieteicas iestādēs. Uzsaukumā varot rakstīt, ka pēc kara būs brīva Latvijas valsts, uzsaukumu izplatīšot visiem līdzekļiem, arī lidmašīnām. Ģen. Kurelis uz to atbildējis, ka viņš savā un savu

⁷Turpat 37.

⁸Par to plašāk Biezais 1986, 14 ss.

⁹Bangerskis IV, 37.

karavīru vārdā izsaka pateicību par šo apsolījumu, kas katram latvietim dod cerību un spēkus, bet lūdzis to vispirms publicēt, apsolot pēc tam nekavējoties parakstīt attiecīgu uzsaukumu. Pēc tam ģen. Jeckeln's nav neko noteiktu atbildējis un apspriede beigusies.¹⁰

Dezertieri ir mežos, pat tādos apmēros, ka viņam jālūdz palīgā Kurelis, lai tie atgriežas vienībās. Runa nav par dezertieriem, kas būtu pie kureliešiem. Dezertieru jautājumā Dišlers ir izteicies vēl skaidrāk.

Skrīveru darbības periodā, kas sakrita ar mūsu Leģiona ģenerālinspektora aicinājumu dezertieriem nākt laukā no mežiem un atgriezties cīnītāju rindās, kā arī līdzīgu plkv. Lobes uzaicinājumu, grupā pieteicās daudz apkārtklīstošu latviešu karavīru. Kad kļuva zināms, ka grupas sastāvā tos paturēt nedrīkst, tie tika nosūtīti pēc piederības. Atkāpšanās laikā caur Rīgu dezertieru grupā nebija.

Kā jau pieminēts, daudz dezertieru pieteicās Kurzemē. Leģionāri tika nosūtīti uz 19. div., izdodot tiem attiecīgus dokumentus ceļam. Kad noskaidrojās, ka tie divīzijā neierodas (cik man zināms - - majora Stīpnieka apspriedē ar kapt. Upelnieku), stāba apspriedē 9.11. izlēma par to sūtīšanu uz divīziju ar pavadi.

Attieksmē uz izklīdušiem izsūtīto policijas vienību piederīgiem rīkojās pēc ltn. Hasselmann'a norādījumiem.¹¹

Vai Dišlera teiktajam par dezertieriem var ticēt? Ka tiešām tas bijis tā, zina arī otrs stāba aculiecinieks Pāvulāns. Jau oktobra vidū Kureļa stābs ir izdevis vāciešiem dezertierus, kas nošauti.¹² Par to sevišķi iestājies Upelnieks. Pārējie stāba locekļi tādēļ prasījuši viņa atcelšanu, bet Kurelis atteicies to darīt. Stābs sašķēlies un to atstājis Stūris, viena no stāba gaišākajām galvām. Kad dezertieriem tas kļuvis zināms, viņi pārgājuši uz Rubenā bataljonu. To apstiprina arī tas, ka dezertieru jautājumu ar Upelnieku ir pārrunājis arī 19.

¹⁰Turpat 38. Par to, ko Jekelns saprata ar "brīva Latvijas valsts", plašāk Biezais 1990, 4 ss.

¹¹Turpat 41.

¹²Pāvulāna 1984, 7.jūl. un 18.sept. intervijas.

div. pulka komandieris Stīpnieks. Tas viss nepārprotami rāda, ka visi apgalvojumi, ka kureliešu stābs būtu vervējis dezertierus no leģiona vienībām, labākā gadījumā ir nezināšana, bet ticamāk ļaunprātība. Nobirums no 19., sevišķi 15. div., bija tik liels, ka Kureļa stābam nebija pat iespējams tos visus pieņemt, nerunājot par vajadzību tādus vervēt. Dezertēšana no leģiona nebija organizēta parādība, vismaz par to nav nekādu dokumentētu ziņu. Tā bija karavīru individuāla izšķiršanās. Ka pēc tam viņi izmantoja visas iespējas slēpties un glābties, ir saprotams, neizslēdzot arī iespēju pievienoties kureliešiem. Bet tādēļ viņu dezertēšana nekļūst par kureliešu organizētu akciju.¹³ Tiktāl Dišlera ziņojums. Iepazīstoties ar tanī minētajiem faktiem, uzmācās jautājums -- kādēļ Bangerskis, ar šo ziņojumu iepazīties, savā slēdzienā izlicies, ka viņš neko nezina par minētajiem faktiem?

2.2.2. J. Kureļa un F. Jekelna sarunas

Kureļa grupa bija pašu vāciešu atzīta. Kādēļ tad viņi to brutālā un asiņainā veidā likvidēja? Arī šeit vispirms jāiepazīstas ar aculiecinieku izteikumiem. Notikumu norise, kā to attēlo Dišlers, ir samērā skaidri pārskatāma.

Jekelns uzaicina pie sevis Kureli un Upelniņu 2. nov. uz apspriedi. Tanī bez Jekelna piedalās arī viņa stāba priekšnieks Jungklauss un SS oberfīrers Fukss, Ostlandes drošības policijas komandieris, iespējams arī 16. div. izlūkošanas nodaļas priekšnieks. Jekelna pārmetumi izteikti īsi. Slēgtās vienības nedrīkst būt blakus vācu armijas, policijas un leģiona vienībām. Šai sarunā Jekelns atkal sola brīvu Latviju. Sarunas beidzas ar to, ka Jekelns tai pašā dienā paraksta pavēli, kas attiecas uz "latviešu ģenerāļa Kureļa formāciju".¹⁴ Tā tiek pakļauta tieši Jekelnam un tās uzdevums ir sagatavot sadarbībā ar minēto Fuksu partizānu

¹³Bangerskis IV, 36 s.

¹⁴Dokumenta tulkojums iespiests Bangerskis IV, 22 s.

novietošanu ienaidnieka aizmugurē, viņa vadībā piedalīties bandu apkarošanā noteiktā apvidū, un "zemes iztīrīšanā no patvaļīgā prombūtnē esošiem, dezertieriem un tiem, kas izvairās no iesaukšanas". Viņš pārņem kureliešus arī savā apgādē. Sevišķi noteic, ka nedrīkst pieņemt dezertierus, kas jānodod Talsos Jekelna izlūku nodaļai (Blekmanam). Tālāk, Kurelim ir jāiesniedz pārskats par sastāvu, ieročiem un personāla saraksts divos eksemplāros. Latviešu tulkojuma pareizību apliecinājis Vairogs, acīmredzot Jekelna stāba darbinieks.¹⁵

5. nov. Jekelns ieradies Kureļa stābā, kur pārrunāti praktiski jautājumi sakarā ar grupas pārņemšanu. Viņš atkal solījis brīvu Latviju. Tad norunāts, ka pārņemšanas jautājumu turpmāk kārtos 8. nov. Talsos. Šais sarunās tad ir piedalījies arī Upelnieks, Fukss un Jungklauss. Te atkal ir solīta brīva Latvija. Pie šīm sarunām, un sevišķi šī momenta, atgriezīsimies vēlreiz turpmāk. Pēc tam Fukss pateicies par atklāto valodu un apsolījis otrā rītā lidot uz Berlīni, lai tur šo jautājumu pārrunātu. Ja atbilde būšot pozitīva, tad viņš lūgšot izteiktās domas iesniegt rakstveidā. Otrā dienā Upelnieks par šīm sarunām ir ziņojis Kureļa stābam. Vēl dienu vēlāk stābā ieradies Jekelna saimniecības rotas vīrs Šacs un "draudzības" vārdā nofotogrāfējis stābā vīrus. 14. nov. rītā plkst. 8 Kureļa stābs un visas vienības tā tuvākajā apkārtnē tiek pārsteigtas. Kurelieši bez šāvienu padodas. Visi tiek atbruņoti un apcietināti. Te beidzas Dišlera norišu chronoloģiskais apraksts. Straujā notikumu attīstība starp 2. un 14. nov. rāda, ka sarunās Jekelns ir apzināti melojis Kurelim un Upelniekam, solīdams brīvu Latviju. Kureliešu likvidēšanu viņš bija izlēmis jau krietni agrāk.

Dažas papildu ziņas par pašu apcietināšanas norisi atrodamas arī Kureļa ziņojumā Bangerskim. Pieminētajā 14. nov. rītā pie viņa ieradies Jekelna stāba priekšnieks Jungklauss un nodevis viņam ziemeļu frontes virspavēlnieka pavēli, ka viņš nožēlo, ka viņam ir jālikvidē Kureļa vienība.

¹⁵Ir zināms, ka palicis Kurzemē.

Tālāk sekojuši atbruņošanas noteikumi. Viņš arī paziņojis, ka Kurelis ir atzīts par "godīgu tautieti un karavīru" un ka viņš ir brīvs un var braukt pie savas ģimenes. Pēc četrām dienām Kureli aicina uz Talsiem. Tur viņam atņem daļu dokumentu un atbrīvo. Pats Jekelns viņam paziņo, ka viņam tūlīt jābrauc uz Vāciju Bangerska rīcībā.

Pie Kureļa ziņojuma jāpiezīmē, ka viņš tā nodošanas laikā pats nav bijis skaidrībā par centrālo jautājumu -- kādēļ viņa grupa tika likvidēta. Īsajā ziņojumā viņš uz šo jautājumu bija devis trīs dažādas atbildes. Pirmo jau pieminējām -- tā ir ziemeļu frontes virspavēlnieka pavēle, par iemeslu minot, ka aiz frontes nevar būt slēgtas vienības, ko jau Kurelim 2. nov. bija pateicis Jekelns. Ar to ir dokumentēta vācu augstākās militārās vadības formālā motivācija. Tam blakus Kurelis min vēl divas citas. Pirmkārt, "pēc manas pārlicības ziņu nesniegšana bija par iemeslu akcijas sākšanai pret mums". Otrkārt, "par oficiālo atbruņošanas iemeslu uzdeva, ka esot šauts uz Jekelna lidmašīnām" (laikam atbruņošanas dienā). Pie šiem diviem iemesliem jāpiezīmē, ka pēdējais ir bez lietišķa pamata, kaut arī Kurelis to apzīmējis ar tik nopietu vārdu kā "oficiālu" iemeslu. Viņš nav teicis, kas tādu oficiālo pamatojumu izteicis. Patiesībā tās ir tikai baumas, jo skaidri zināms, ko arī viņš pats iepriekš ir atzinis, ka kurelieši nav visā akcijas laikā šāvuši. Kādēļ gan lai pie kureliešu stāba esošie karavīri būtu šāvuši uz lidmašīnu, ja Kurelis un Upelnieks tikai dažas dienas iepriekš ar pavēli bija noteikuši, ka ir jāizvairās no jebkādam sadursmēm ar vāciešiem? Vajag lielas naīvitātes, lai Kurelis pats varētu noticēt sev, ka likvidēšanas iemesls bijis vienības saraksta laikā neiesniegšana. Lasot viņa ziņojumā svārstīšanos, meklējot dažādus izskaidrojumus grupas apcietināšanai, patiesi rodas iespaids par viņa senilismu, kas atkārtoti izteikts vācu ziņojumos, kā to redzēsīm vēlāk. Var arī minēt citus, varbūt tīri cilvēcīgus motīvus. Pēc izglābšanās, kad visi viņa stāba vīri bija nošauti, viņa pārdzīvojums varēja būt ļoti dziļš. Tādā situācijā motīvu meklēšana, kādēļ tas noticis, neminot savu vainu, kļūst saprotama.

Pēc kureliešu atbrūošanas un apcietināšanas tos vairākos paņēmienu nosūtīja uz Vāciju. Pirmajā nosūtīti 454 uz Štuthofas koncentrācijas nometni, no kurienes tūlī 89 bijušie kareivji nosūtīti uz jaunformējamo 15. div.¹⁶ Bangerskis 22. nov. rakstīja Bergeram uz Berlīni par 454 vīru nosūtīšanu uz Štuthofu, atsaucoties uz Jekelna rakstu šīs nometnes pārvaldei.¹⁷ Viņš sīki atstāsta tā saturu. Acīmredzot Bangerskim rakstu ir piesūtījis pats Jekelns. Tas arī saprotams, jo tā saturs attiecas uz leģionāriem, kas bija dezertējuši un pievienojušies kureliešiem. Bangerskis lūdz Bergeru gādāt par to, lai šos vīrus pārsūtītu uz leģionu. Kāda bijusi Bergera atbilde, nav zināms, ja tā vispār ir bijusi. Bangerskis 24. nov. nosūtījis Palkavnieku uz Veichseli pie augstākā SS un policijas vadītāja, lai pārbaudītu iespējas, kā viņš saka, lai "panāktu kureliešu atbrīvošanu". Sarunas notikušas ar tiesnesi oberšturmbanfīreru Hanselu. Tas jau 26. nov. ziņo, ka SS un policijas vadītājs SS grupenfīrers Kacmans ir piekritis nodibināt komisiju, kas pārbaudītu Štuthofas nometnē esošos un vēl sagaidāmos kureliešus.

¹⁶Bangerskis IV, 24 minētais skaitlis 98 ir jāuzskata par iespieduma kļūdu. Par nosūtīšanas uz Vāciju norisi plaši izteicies aculiecinieks Tralmaks, skat. 21. piez. Viņa stāsts saskan ar kāda cita kurelieša Oša stāstu par pārvešanu uz Štuthofu, skat. HI. LCK. Box 1. N.

¹⁷Turpat 24 s. Taču Bangerska memuāros nav publicēts šis ļoti svarīgais dokuments. Vai to negribēja publicēt Kovaļevskis, vai tas nav bijis Bangerska rīcībā, kas maz ticams, nav vairs nosakāms bez viņa archīva.

Silgailis nedatētā vēstulē atbild autoram uz viņa 1984. g. 9. nov. vēstuli, ka "pirmo oficiālo izklāstu par Kureļa grupas likvidāciju ģen. Bangerskis saņēma personīgi no Jekelna, kad tas, caurbraucot uz Berlīni, 5. decembrī ieradās Dancigā. 6. decembrī Jekelnam bija arī Dancigā apspriede ar ģen. Bangerski, kurā Jekelns arī informēja ģen. B. Kureļa lietā [...]. Nekādus tiesas protokolus, nedz arī citus rakstiskus dokumentus kureliešu lietā ģen. Bangerskis, nedz viņa stābs nav [pasv. orig.] saņēmis." Tas neatbilst faktiem. Bangerskis jau 22. nov. zināja kureliešu likteni, kad viņš rakstīja oficiāli Bergeram un lūdza tā palīdzību pārskaitīt uz leģionu Štuthofas nometnē ievietotos kureliešus, taču ne uz baumu pamata.

Štuthofas nometnē esošos 365 kureliešus tiesāja jauktā latviešu un vāciešu SS tiesa. No latviešiem tanī piedalījās leģiona sevišķās karatiesas priekšsēdis standartenfīrers Palkavnieks un oberšturbānfīrers Gailītis, bet no XVI SS un policijas divi tiesneši SS unteršturfīrers Dr. Bastīns un SS oberšarfīrers Dr. Locs. Kā tulks piedalījies oberfīrers Silgailis, kuru personīgi pazinis Mežgailis (1990, 10. nov.). Tiesa Štuthofas nometnē savu darbu uzsāka 27. nov. un turpināja līdz 30. nov. Jau 1. dec. Palkavnieks ziņoja Bangerskim par rezultātiem. Tiesa bija nolēmusi no 365 pārbaudītajiem leģionam nodot 244 un darba bataljonam 87 (te ir ieskaitīti arī civilisti), bet 34 paturēti Štuthofas koncentrācijas nometnē. Par šiem 34 ir teikts, ka tie ir komunisti, politiski neuzticami un dezertieri no sevišķu uzdevumu bataljona. Aiz poētiska apzīmējuma "sevišķu uzdevumu bataljons" slēpjas patiesībā soda bataljons, kādus pēc Bangerska vēlēšanās formēja no Salaspils koncentrācijas nometnē esošajiem leģiona dezertieriem un citiem sodītajiem. Es te arī lietoju vārdu tiesa, kaut labi zinu Bangerska iebildumus pret tāda apzīmējuma lietošanu. Viņš tai vietā labprāt runā par kādu komisiju. Palkavnieks un Gailītis bija tiesneši, tādi bija arī abi XVI SS tiesas vārdā sauktie vācu tiesneši. Ka Bangerskim ir paticis šo tiesu saukt par komisiju un tiesāšanu par "pārbaudi", neko negroza pašā faktā. Vēl var piezīmēt, ka tāda bija SS tiesu tiesāšanas kārtība. Tādā pat kārtā Jekelns ar savu stābu bija notiesājis šos vīrus ievietošanai Salaspils koncentrācijas nometnē. Tāpat arī tika notiesāti vēlreiz 34 palikšanai Štuthofas koncentrācijas nometnē. Strīdēties par vārdu izvēli ir lieki. Turpretīm nav nekādā ziņā jāšaubās par to, ka Bangerskis gribēja palīdzēt kureliešiem resp. viņa paša leģiona bijušiem dezertieriem. Var teikt vēl vairāk -- ja no Štuthofas izdevās 244 vīrus pārskaitīt uz leģionu un 87 uz darba vienībām, tad tā toreiz bija vienīgā iespēja tikt no turienes ārā. Taču saukt to par atbrīvošanu nevar. Latvieši vispār un vīri, kas piederēja kureliešiem, brīvību saprata citādāk nekā Bangerskis, tos iekļaudams SS karaspēkā.

Augstkalns pie Kureļa ziņojuma piezīmējis, ka viņam bijis zināms, ka uz Štuthofu nosūtīta vēl otra grupa 298 kureliešu. No tās 270 ir nosūtīti uz leģionu un pārējie 28 uz bēgļu nometni. Taču viņš nemin laiku, kad tas noticis.¹⁸ No Kureļa dažādām vienībām, pēc šīm ziņām, uz Vāciju tad būtu nonākuši 752, no tiem 603 nosūtīti 15. div., 87 darba bataljonos, 34 koncentrācijas nometnē un 28 bēgļu nometnēs. Taču šie ģenerālinspekcijas minētie skaitļi neatbilst patiesi apcietināto kureliešu skaitam.

Mēs jau iepriekš minējām, ka sevi par kureliešiem uzskatīja arī tādi, kas nedzīvoja tieši slēgto vienību apmetnēs. Tie bija gan reģistrēti stābā, bet daudzos gadījumos tas tā arī nebija. Par šādu kļaidus dzīvojošo kureliešu apcietināšanu un likteni traģisku ziņojumu sniedz Rudzītis.

1944. g. augusta mēnesī vācieši man pavēlēja divu stundu laikā izvākties no manām mājām Skrīveru pagastā. Aizbraucu uz Rembates pagastu, mājā tika ierīkota slimnīca. Pēc trim dienām ar divriteni aizbraucu atpakaļ uz mājām. Vācieši tur bija bijuši divas dienas. Mājās saimniekoja krievu bēgļi un gūsteknis, kas jau agrāk bija pie manis. Vācu vienības vairs nekur neredzēju. Nodzīvoju mājā divas dienas, tad strauji tuvojās boļševiki un es devos bēgļu gaitās uz Kurzemi -- Puzes pagastu Ventspils apriņķī.

26. nov. no rīta biju izgājis kopā ar saimnieku uz mežu cirst malku. Mežā pienāca četri SD vīri (divi latvieši, divi vācieši) un mūs aizturēja. Saimnieku, kas bija vecs vīrs, atlaida mājās. Mani tūlīt aizveda uz Anachites muižu. Lai gan māja bija tikai 500 metrus no meža, man tomēr neatlāva tur aiziet lai labāk apgērbtos un paziņotu notikušo sievai.

Anachites muižā, mani pratinot, jautāja kādās organizācijās esmu sastāvējis. Pratināšanu izdarīja tikai formas pēc, jo man pateica: "Neliedzaties, jūs esat kurelietis!" -- Tas arī biju. Anachites muižā mani paturēja trīs dienas. Šinī laikā man nedeja ne ūdeni, ne ēdienu. Trešā dienas vakarā iedeva paciņu, ko sieva bija atnesusi jau apcietināšanas dienā. Nākošā dienā mani ar dzelžos saslēgtām rokām un saslēgtu kopā ar kādu citu apcietināto aizveda uz Ventspils cietumu. Tur pavadīju četras dienas. Pēc tam mūs -- 210 ieslodzītos (kurelieši, dezertējuši leģionāri u.c.) novietoja kuģa apakšējās telpās

¹⁸Bangerskis IV, 44.

stingrā apsardzībā un sākās brauciens uz Vāciju. Pārtikai tika izsniegts viens kukulītis maizes, bet Gotenhāfenu sasniedzām tikai pēc sešām dienām -- 9. decembrī. Uzturu vairāk nesaņēmām, tāpēc arī bija gadījumi, ka brauciena pēdējās dienās par šķēlīti maizes solīja pulksteni vai 1000 reichsmarkas.

Gotenhāfenā mūs krastā nostādīja zem ļoti stingras apsardzības, izsauca pēc saraksta un sadalīja. 75 vīri palikām pie kuģa viena SD vīra uzraudzībā. Pārējos 135 ļoti stingrā apsardzībā aizveda. No tiem nevienu vēlāk neesmu sastapis. Mūs iedalīja 2. būvpulkā. Savu vienību sastapām pie Tornas. Līdz janvāra vidum, kad tiku pārskaitīts uz leģionu, nodzīvoju ģērbies tāpat, kā izejot uz mežu apcietināšanas dienā novembra beigās Latvijā. Trūcīgā apģērba dēļ saslimu (arī leģionā nesaņēmu citu apģērbu) un laiku līdz kara beigām pavadīju slimnīcā un pēc tās atstāšanas -- Dānijā.¹⁹

Te vispirms jāatzīmē, ka Augstkalna minētā atzīme par viņam zināmiem diviem kureliešu transportiem uz Gotenhāfenu ir datēti 6. dec. Transports, par kuru runā Rudzītis, ir ieradies tur tikai 9. dec. Jau tādēļ vien Augstkalna atzīme uz to nevar attiekties. Viņš ir apcietināts starplaikā starp pirmo Rubeņa bataljona kauju 18. nov. un otro 5. dec., proti, 26. nov., kad viņš ir dzīvojis viens pats pie kāda saimnieka. Apcietināšanu kā parasti izdarījuši latvieši kopā ar vācu SD. Apiešanās bijusi ļoti brutāla. Viņš nesaka kādai kureliešu vienībai viņš ir piederējis. Katrā ziņā viņš nav no tās, kas bija novietota pie Kureļa stāba, jo tos apcietināja tur. Tas liek domāt, ka viņš ir bijis Rubeņa bataljonā, kas 14. nov. vakarā, atstājot Ilziņu rajonu, kā Vīnakmens ziņojumā sacīts, nesevoja pārējiem. Vīnakmens min arī tā iemeslus. Rudzīša ziņojumā svarīgi ir divi fakti: uz Vāciju aizvesto skaits -- 210, un to liktenis. Pieskaitot šo skaitu un Liepājā apžēlotos virsniekus, ko arī aizsūtīja uz Štuthofu, kopskaits pieaug uz

¹⁹To apraksta kāds sagūstīts kurelietis, bijušā robežsargu pulka loceklis, vēlāk Rubeņa bataljona 1. rotas dalībnieks. Pēc trīs dienām Ventspils cietumā, viņi novesti uz Pilavu un tālāk uz Kēnigsbergu, kur viņš bijis līdz decembra sākumam, pēc tam būvpulkos. HI. LCK. Box 1. Reizē ar kureliešiem apcietināta arī Sarkanās bultas Ivanova grupa, kā to apliecina tās dalībnieks Mežgailis 1990, 10. nov.

Rudzītis savā ziņojumā turpina, ka Gotenhāfenā, vadoties no iepriekš sastādītiem sarakstiem, apcietinātos sadalīja divās grupās. "135 ļoti stingrā apsardzībā aizveda." Par šiem 135 viņš piezīmējis "no tiem nevienu vēlāk neesmu sastapis", kaut viņam, esot vēlāk 15. div., tāda iespēja varētu būt bijusi. Liekas, viņš ar to ir gribējis teikt, ka tie ir nošauti vai gājuši bojā koncentrācijas nometnē. Zīmīgi, ka arī pēckara DV izdevumos par to nav nekādu ziņu. Tāpat šais izdevumos nav vispār nekas teikts par kureliešiem, ne to skaitu vai likteni, kas no Ventspils ar kuģi tika aizvesti uz Pilavu un tālāk uz Kēnigsbergas darba nometni. No turienes daži vēlāk nonāca būvpulkos un leģionā.²⁰ Katrā ziņā uz Vācijas dažātajām koncentrācijas nometnēm nosūtīts lielāku kureliešu skaits nekā tas līdz šim ir minēts dažādos izdevumos.

2.2.3. Liecinājumi par kureliešu apcietināšanu

Kureļa stābam kopš grupas dibināšanas līdz pat beigām piederēja Pāvulāns, vienīgais dzīvais brīvajā pasaulē, kas ir daudzus notikumu aculiecinieks. Otrs aculiecinieks ir Tralmaks.²¹ Pāvulāns dzīvojis kadus 3 km no stāba mītnes, tāpēc stāba apcietināšanas brīdī nav bijis tur. Tralmaks savās piezīmēs stāsta arī par notikumiem pirms un pēc stāba apcietināšanas, kuros pats nav bijis klāt, tādēļ šo viņa stāsta daļu atstājam pie malas. Kā īsti norisinājās pati apcietināšana? Par to Tralmaks stāsta:

Šodien stābā gaida lielu dienu -- ģenerāļa Jekelna un dažu stāba virsnieku apciemojumu. Paredzētas apspriedes. Tāpēc uz brokastīm visi virsnieki ļoti uzposušies latviešu formās, lai godam saņemtu

²⁰Tā stāvokli apraksta kāds anonīms Rubeņa bataljona cīnītājs. HI. LCK. Box 1. Šo nometni apmeklējusi arī Vadija Gedarte, kas sniedz ticamu ieskatu nometnes dzīvē. Turpat.

²¹Viņš rakstam "Rubeņa bataljona cīņas Kurzemē", kas iespiests TZ 16. nr. (1. piel.) ir pievienojis ar roku rakstītu pielikumu: "Manas atmiņas no ģen. Kureļa grupas". Viņš tās uzrakstījis Lāča aicināts, kas daļēji publicētas tā darbā, pilnīgi 2. piel.

Jekelna apciemojumu. Līdz ko paēdam atskan granātu sprādzieni pie stāba ēkas un virtuvēm. Tiek daži ievainoti un daži krituši. Palīdzību steidzas sniegt ārsts Ādamsons, kas vada ambulanci. Pirmo ielenc stābu, atgriežot vadus telefona centrālei. Tad sākas apcietināšana resp. visu sadzīšana uz laukuma. Kurelieši tika pārsteigti. Viņi palika bez sakariem ar centrāles ieņemšanu. Vāciešiem -- labāk sakot, baltvāciešiem bija izdevies ielavīties nemanot. Pēc visu nostādīšanas uz laukuma, uzrunāt ieradās Jekelns pats, kas teica visus virsniekus un instruktorus līdz seržanta pakāpei un to piederīgos iznīcināt, jo to piederīgie ir tādi paši. Ar parējiem rīkošoties kā ar kara gūstekņiem.

Jekelns izsauca no vidus unteršārfirera (kaprāli) pakāpē esošo Šulcu, kas tam nokliedza "Heil Hitler" un nodeva ziņojumu, pēc tam nostājās blakus Jekelnam -- acīmredzot viens no tiem baltvāciešiem, kas bija bijis spiegs, iesūtīts no Jekelna.

Tagad bija skaidrs, stābu pārlidojušais "štorchs" bija bijis Jekelna izšautā raķete, signāls sākt uzbrukt. Tā Jekelna draudzīgā apciemojuma vietā viltīgais Jekelns apcietināja stābu un pie stāba stāvošās rotas.

Drūmi, cietām sejām, naidu pret vāciešiem viltniekiem paudošas bija šīs sejas, ielenkti līdzīgi ievainotam meža zvēram, stāvēja kurelieši.

Tagad sākās garais gūsta gājiens gar stābu, kurā palika apcietinātie virsnieki, uz tuvējo staciju, kas bija labi tālu. Stingrā baltvācu apsardzībā mūs veda uz nezināmu nākotni. Nonākot stacijā, mūs visus salādēja lopu vagonos, vienu pie otra stāvus, ka pakustēt nebija iespējams. Tādā stāvoklī pārlaidām nakti, dabīgām vajadzībām nevienu ārā nelaida, tad viegli iedomāties kāds bija stāvoklis.

Tad vilciens lēni vilkās uz Ventspili, kur no stacijas mūs dzina uz Ventspils cietumu. Cietumā mūs sagaidīja lopiski brutāla sardze, protams, latvieši -- daži apdzērušies. Mūs ievietoja 20-30 vīru vienā kamerā, saņemām ko līdzīgu zupai. Otrā dienā sākās pratināšana, daudzus atdalīja.

Tad mūs uzlādēja uz kuģa un noslēdza lūku. Arī sardzes uz kuģa bija brutālas. Dancīgā mūs nodeva leģiona rīcībā, kas kā jau latvieši bija pavisam lāga vīri. Tur arī pateica, ka mūs iedalīšot: 15. div. un apmācīšot. Tā beidzās mūsu apcietinājums.²²

²²Tralmaks pastāsta arī savās atmiņās, kā viņš nonācis pie kureliešiem. Līdzīgs varēja būt daudzu citu ceļš. Viņš ir dzīvojis stāba novietnē, tādēļ uzskatāms par ticamu aculiecinieku.

Pie šī stāsta jāpiezīmē, ka tas pagaidām ir vienīgais aculiecinieka stāsts par to, kā notikusi pati apcietināšana 14. nov. rītā Kureļa stāba novietnē. Daži momenti šai stāstā ir sevišķi nozīmīgi. Pirmkārt, tanī ir skaidri pateikts, ka kureliešos ir bijuši iefiltrēti Jekelna spiegi, viens pat nosaukts vārdā. Pazīstot SD, Gestapo un slepenās karalauka policijas darbības metodes, ir jādomā, ka tādu tur bija vairāki. Otrkārt, Tralmaks atkārtoti pasvītro, ka akcijā sevišķa līdzdalība ir bijusi baltvāciešiem. Viņš pat šaka, ka apcietināto apsardzē, kas tos pavadījusi uz Spāres staciju, ir bijuši baltvācieši. Tomēr maz ticams, ka tie būtu piedalījušies šai akcijā lielākā skaitā. Ka viņi sēdēja Jekelna stābā ir zināms. Tādēļ viņi arī varēja piedalīties, kā šīs akcijas plānošanā, tā arī tās izdarīšanā. Taču Tralmaka sevišķais baltvāciešu pasvītrojums laikam liekams vispārējā naida lēsē pret tiem. Treškārt, viņš ir apliecinājis, ka Ventspils cietuma sardze bijuši latvieši, jādomā kāda latviešu SD nodaļa.

No līdzšinējā iztirzājuma ir pārskatāma kureliešu grupas izveidošanās un tās darbība, kas iezīmējas no vienas puses ar atklātu vācu izlūkošanas daļas uzdevumu pildīšanu, bet no otras puses ar kureliešu pašu iecerēto nākamās brīvās Latvijas cīņu. Ja nu Kureļa stābs apzinājās šīs savas darbības divas līnijas, tad ar to rodas kāda ļoti grūti atrisināma problēma. Tralmaks saka, ka kureliešu stābs pārsteigts. Atbrūpošanas un apcietināšanas norise rāda, ka viņam ir taisnība. Jautājums saasinājas vēl ar to, ka kopš 2. nov. bija notikušas vairākas sarunas Jekelna un Kureļa stābu starpā. Jekelns pats bija ar rakstisku pavēli pakļāvis kureliešus sev. Ko tādā situācijā gaidīja Kurelis? SS oberfīrers Fukss gan solīja no Berlīnes atvest ziņas par varbūtēju brīvu Latviju. Vai Kureļa stābs to gaidīja 14. nov. rītā ar augsto SS vīru ierašanos? Vai kureliešu vadoņi bija tik naīvi? Te rodas arī militāras dabas jautājums. Ja jau stābs bija ielenkts ar trīskārtējām SS vīru ķēdēm, tad tas nevarēja notikt bez kureliešu apsardzības rotas novērošanas. Varēja gan stābā ielaist SS virsniekus eventuālām sarunām, bet ko nozīmē militārais aplenkums? Vai par to laikus neviens stābam neziņoja? Vai nevienam nebija

pienākums to darīt? Vai stābam nebija jāgādā, lai apsardze to laikus darītu? Vai apsardzības rotai pašai savā iniciatīvā nebija jābrīdina stāba virsnieki? To tai pašā dienā un stundā darīja Rubeņa bataljona vīri, kad viņi redzēja aizdomīgo sava stāba aplenkumu. Šie un līdzīga rakstura jautājumi prasa atbildi, ko varētu dot tikai Kurelis un viņa stābs. Kurelis pēc atbrīvošanas un daudzajiem gadiem trimdā par to visu ir klusējis.²³

Kurelieši zināja vācu plānus. To skaidri rāda atsevišķi notikumi, kā tos aprakstījis Pāvulāns.

Jau vairāk kā divas nedēļas vācu SD vienības savēl spēkus ap Anachiti -- sauktu arī par Stikliem, un dien no dienas izved apmācības tajā apvidū, kur atrodas ģen. Kureļa stābs ar apsardzības rotu. Katru dienu ienāk ziņojumi par vācu naidīgu izturēšanos pret kureliešiem. Ir notikušas jau vairākas sadursmes starp mūsējiem un vācu žandarmēriju. Nupat, 9. nov., kādā sadursmē, kad vācieši izdarīja laupīšanas, mūsu zēni nošāvuši divus virsniekus un trīs pavadoņus. Kaut gan vāciešiem nav drošu ziņu, ka to pastrādājuši kurelieši, tomēr mūs tur aizdomās; ir jau vairāki gadījumi, kad kurelieši ar ieročiem rokās stājas pretī vācu bandām, kas izved organizētas laupīšanas. Pēdējā laikā žandarmērija atkārtoti apcietina mūsu zēnus, pat nepaziņojot par to mūsu stābam. Ja mums laimējas uzzināt apcietināto atrašanās vietu, tad vācieši atvainojas, ka noticis pārpratums, un vienmēr apcietinātos atbrīvo. Tomēr pēdējā laikā daudzi mūsējie apcietinātie pazuduši bez vēsts -- pēc nedrošām ziņām, nošauti. Atbrīvotie stāsta drūmu stāstu. Pie nopratināšanas vācu ģen. Dēničs un obs. Lange kureliešus lamājuši par bandītiem un draudējuši: "Mēs drīz šo bandu izkvēpināsim." Tālāk, atbrīvotiem ieteikuši kopā ar ģimenēm braukt uz Vāciju, pretējā gadījumā, otrreiz sastopoties, nošaušot.²⁴

Kureļa stābam nevarēja būt šaubu par to, kas ir

²³Pārups 1986. g. 24. maija vēstulē autoram raksta, ka viņš pēc kara ir intervējis Kureli, bet ka izdarītie pieraksti ir tādā stāvoklī, ka tie nav izmantojami.

²⁴Pāvulāns aprakstu ir publicējis LZ 1946. g., un pēc tam to ievērojami papildinājis intervijās un sarakstē. Ka kurelieši situāciju ir sapratuši, nepārprotami rāda Gregora 7. nov. ieraksts.

sagaidāms. Vienīgā drošā liecība par Kureļa stāba rīcību ir pieminētās Tralmaka piezīmes.

Pēc neilga laika no pils stāba puses novietnes mājām tuvojās mašīnpistolēm apbruņoti SD vīri, no kuriem katram ceturtajam vēl bija patšautene -- kaulu zāģis (M.G. 44) ar uzliktām trieciena kārbām. Viņi sastājās mājas galā pret durvīm un tāpat pret logiem. Netālu uzstādīja smago ložmetēju. Tā kā uz pili bija maskēts telefona vads, tad piezvanīja uz turieni pēc norādījuma -- kā rīkoties. Tādu saņēma -- nepretoties un izpildīt vāciešu rīkojumus.²⁵

Konstatēsim -- Kurelis un viņa stābs nebija sagatavojušies atklātai cīņai ar vāciešiem. Tādā situācijā atlika tikai pieņemt Jekelna pasniegto Ziemeļu armiju grupas virspavēlnieka atbrūņošanas pavēli. Kā tāda situācija radās, ir cits jautājums, ko apskatīsim turpmāk.

2.2.4. Ziņas par J. Kureļa stāba likteni

Kas notika ar stāba virsniekiem? Kureli pašu ar Jungklausu muti Jekelns uzslavēja par kārtīgu karavīru un patriotu, pēc tam atbrīvoja un aizsūtīja uz Vāciju, gan brīvībā, bet stingrā uzraudzībā Rendsburgā. Par pārējo likteni sīkas ziņas sniedz Pāvulāns. Šeit lielos vilcienos atstāstām viņa rakstu, to papildinot.

Pāvulāns dzīvojis ar ģimeni 3 km no stāba kādā bijušā krogū. Tur bijusi arī Kureļa ģimene, kas viņam 14. nov. rītā teikusi, ka uz stābu Stiklos virzās lielāks skaits apbruņotu vāciešu. Izgājis ārā, viņš redzējis, ka arī viņu māja ir ielenkta. Pie viņa istabā ieradies kāds vācu virsnieks un viņu atbrūņojis. Pēc tam bijis jāgaida ilgāks laiks, līdz piebraukusi mašīna ar apcietinātajiem stāba virsniekiem. Par satikšanos sevišķu prieku izteicis Upelnieks, kas bijis optimistiski noskaņots un atkārtojis, ka viss būs labi. Viņam vienīgi bažas bijušas par Rubeņa bataljonu. Ja tas neklausītu atbrūņošanas pavēlei un pretotos, tad viss būšot pagalam. Pie tā

²⁵Lācis 235.

jāpiezīmē, ka tas apstiprina Tralmaka teikto par nepretošanos vāciešiem.

Vēlu vakarā visi apcietinātie ir novesti Talsos, taču cietums un citas policijas vietas bijušas pārpildītas, kādēļ viņi novietoti kāda veikala telpās, kur jau bijuši divi vācieši. Telpas visu laiku bijušas apgaismotas un iekšējās apsardzes divi vācu žandarmi bijuši laipni. Pēc divām dienām ieradies kāds SD vīrs un aizvedis Upelnieku uz pratināšanu. Pēc kādas stundas viņš atgriezies un atstāstījis skaļi pratināšanas gaitu un ka aizliegts to izpaust. Pāvulāns piezīmē, ka omulīgo stāstu dzirdējuši arī vācu apsargi. Pēc tam pratina pašu Pāvulānu. Parējie virsnieki nav pratināti. Talsos Pāvulānu apciemo sieva, kas pastāsta, ka Rubeņa bataljons ir uzsācis cīņu un ka daudz kritušo. Viņus apcietinājumā apmeklē arī Talsu apriņķa priekšnieks Kleinbergs. 18. nov. Talsu ielas ir karogotas, ko apcietinātie pārdzīvo kā izsmieklu. Pie apcietinātajiem ierodas majors Gnīda, ko Pāvulāns pazīst kopš Skrīveru laika "kā nenovēršamu nelaimi". Viņš visus izlamā, arī sargus par neuzmanību ar bīstamiem noziedzniekiem. Upelnieku un Pāvulānu atkal aizved uz nopratināšanu. Pratinātājs šoreiz ir neiecietīgs un bargs. Apsargs atceļā sacījis, ka stāvoklis pasliktinājies sakarā ar Rubeņa cīņām. Ja būšot upuri, par katru vācu virsnieku nošaušot piecus kureliešu virsniekus un par katru kareivi desmit kureliešus. Apcietinātajiem pielikta dubultsardze.

Visi paēduši vakariņas un Upelnieks teicis patriotisku runu sakarā ar 18. nov., iztīrējot Latvijas tapšanu, ar novēlējumu nākamajā 18. nov. satikties brīvajā Latvijā. Pāvulāns piezīmējis: "Jāatzīstas, toreiz visi tam tiešām ticējām." Nākamajā rītā visus modina agri. Ierodas komandants, pārbauda apcietināto sarakstu un nodod tos SD sardzei. Visas mantas atņem, jo tās vedīšot ar citu auto. Ēst nedod. Visus pārņem baigas nojautas. Sēdot auto, jaunākie, Pāvulāns un Ankravs, iesaka sargus pārvarēt un bēgt. Upelnieks atkal tam pretojas, jo nekas ļauns nevarot notikt. Pa ceļam auto kādā apdzīvotā vietā pieturējies. Te viņiem

pievienojies ltn. Fīlipsons, kas bijis Rubeņa sūtīts parlamentārietis pie Jekelna.

Vēlu vakarā viņi nonāk Liepājā un viņus ievieto kamerās cietuma pagrabā. Tūlīn ap plkst. 21 sākās tiesas process. To uzskatāmi aprakstījis Pāvulāns. Vispār tas ir vienīgais tāds SS tiesas sēdes apraksts visā vācu okupācijas laikā. Tiesu dokumenti ir konsekventi iznīcināti, lai slēptu SS un SD noziedzīgās pēdas. Varbūt kādā latviešu SD vīrā, kas piedalījies šai vai līdzīgās sēdēs, varētu pamosties mīlestība uz savas tautas tragisko vēsturi un tas varētu sniegt līdzīgus aprakstus. Trimdā vēl dzīvo vairāki šo procesu dalībnieki. Te Pāvulāna apraksts.

Tiesas ceremonija norisinājās sekojoši: vispirms sadzina mūs atsevišķā telpā un ar tulka palīdzību uzrakstīja katra īsu biogrāfiju. Jautāja, kādi esot nopelni vācu labā, sākot ar 1941. gadu. Pratinātājs bija manāmi iereibis, bet tulks, kāds latvietis, bija burtiski piedzēries. Visu centās sagrozīt un pielikt mums nelabvēlīgas piedevas. Kāds no mūsējiem protestēja pret šādu tulkojumu, atbilde bija: Turiet muti! Zuda uzticība šādai pratināšanai un reizē arī cerība uz kaut cik labvēlīgu spriedumu. Savā starpā nedrīkstējām sarunāties, nedz izdarīt kādas kustības. Par neievērošanu piedraudēja nošaut uz vietas. Kad visu biogrāfijas bija uzrakstītas, tad pa vienam, četru apsargu pavadībā, veda tiesas zālē. Šeit norisinājās nevis tiesas process, bet burtiska mūsu izlamāšana, pazemošana un morāliska spīdzināšana. Te varēja redzēt, ar kādu sadistisku prieku vācieši nīrgājās par mūsu valsti, tautu, ne tikai par mums -- "bandītiem". Katram atsevišķi noprasīja, vai zinot, ka ltn. Rubenis esot nošauts. No tā varēja secināt, cik ltn. Rubenis viņiem bīstams. Lamāšanas ceremonija turpinājās pāri pusnaktij, kad katrs atsevišķi bijām "nosvētīti", tad visiem kopīgi pasludināja tiesas spriedumu un tas bija sekojošs: 'Pēc mums ienākušām, drošām ziņām -- jūs esat uzturējuši sakarus ar anglo-sakšiem un slepenībā gatavojušies izdarīt sacelšanos, lai atkārtotu 1919. gadu. Vadoņa Ādolfa Hitlera vārdā varam teikt: tas nekad vairs neatkārtosies. Mēs iznīcināsim jūs un jūsu tautu līdz pēdējam. Šinī sakarībā Lielvācijas vadonis, kopā ar latvju tautas vienīgiem atbildīgiem pārstāvjiem, to uzskata par pretvalstisku rīcību un visus bez izņēmuma soda ar augstāko soda mēru -- nāvi.' Pēc tam prokurors vēlreiz centās mūs pārliecināt, cik bīstami un noziedzīgi esot bijuši kurliešu nolūki. Tālāk viņš turpināja: 'ja jūsu plāns

būtu izdevies, tad neciestu latvju tauta vien, bet visa Eiropa.' Ko viņš ar to domāja, nav zināms. Tad ar putām uz lūpām kļiedza: 'Vai jūs zināt, cik daudz nevainīgu vācu karavīru izlieto asiņu brēc pēc atriebības, jūs suņi!'

Pēc tam deva mums katram 5 minūtes aizstāvēšanās runai. Kapt. Upelnieks, kā mūsu stāba priekšnieks, lūdza laiku pagarināt, viņam pieļāva runāt līdz 25 min. Upelnieks protestēja pret tiesas sastāvu, norisi un netaisno spriedumu. Viņš apstrīdēja pret mums vērstos apvainojumus un lūdza kaut vienu pamatotu pierādījumu, jo dzirdētie tiesas apvainojumi nevar skart visus Kureļa stāba virsniekus, ja arī kāds no apvainojumiem būtu pierādīts. Tālāk, atsevišķs virsnieks nav atbildīgs par to, ko dara atbildīgais organizācijas priekšnieks - ģenerālis vai stāba priekšnieks. Runādams par mūsu lielajiem ieroču krājumiem un munīciju, Upelnieks uzrādīja oficiālas pavadzīmes no vācu ieroču noliktavām un slepenos orderus, uz kuriem tik daudz ieroču esam saņēmuši. Tomēr tam nepiegrieza nekādas vērības un turpat pie tiesas galda saplēsa: papīri esot viltoti. Pulkvedis Liepiņš sacīja: Šeit nav vērts muti virināt -- tas nav tiesas spriedums, bet varmācības akts, kāds vēsturē nav sastopams. Kapt. Mucenieks teica: 'No boļševikiem izglābos mežā, vienīgi sievu aizveda uz Sibīriju, bet pasaules glābēji vācieši mani notiesāja uz nāvi. Man žēl vienīgi mana dēliņa, paliek bārenis bez neviena tuvinieka.' Virsltn. Rasa un Prikulis lūdza, lai atļauj iestāties 19. div. Darbvedis Valters atbildēja: es tieku notiesāts bez vainas. Es pieturējos pie parastās metodes un pārgāju uzbrukumā. Norādīju, cik prātā ienāca, uz vācu ziņojumiem un pavēlēm par mūsu organizāciju, minēju faktus par mobilizācijas pavēli Vidzemes 26 pagastos un ka to vēlāk vispārināja uz visu Latvijas teritoriju. Kabatā man gadījās kāda apliecība, ko izdevis vācu "aizmugures" dienesta stābs. Kaut gan šī apliecība bija viltojums, tomēr tai piegrieza lielu vērību. Ltn. Ankravs lūdza, lai nozīmē 19. vai 15. divīzijā [...]. Adjutants virsltn. Gregors sacīja: 'Es redzu, šeit mēs esam bezspēcīgi sevi aizstāvēt, jo mums nav cilvēka tiesību, bet ticiet, drīzi nāks atmaksa vācu tautai, un tā būs barga. Vēsture jūs pašus tiesās un sodīs.'

Beidzot ņēma vārdu aizstāvis un ieteica skaidrot vainīgo aizstāvēšanās argumentus, bet ģen. Dēničs to apsauca, teikdams: 'Mēs neesam tik bagāti, lai velti tērētu dārgo laiku šo glēvo tautas nodevēju dēļ. Jau tāpēc vien jūs esat vainīgi, ka pašreiz neatrodaties cīnītāju rindās. Jūs esat noziegušies pret tautu un valsti. Izlietās asinis brēc pret jums, jūs noziedznieki!' Vlt. Rasa iesauca: 'Nevis mēs, bet jūs esat tie, kas izlej nevainīgu cilvēku asinis!' Sevišķi necienīgi izturējās pret ltn. Filipsonu. Viņu mums pievienoja ceļā uz Liepāju. Filipsons bija Rubeņa grupā un ticis sūtīts kā pārstāvis

pie Jekelna par parlamentāru, kamēr noskaidro kureliešu prasības. Jekelns devis goda vārdu, ka pārstāvi pēc sarunām pārsūtīs atpakaļ, bet līdz ko Filipsons ieradies, tūdaļ apcietināts, daudzīts, un kopā ar mums viņu notiesāja uz nāvi.

Pienāca 20. nov. rīts. Mūs sadalīja pa kamerām. Pēcpusdienā plkst. 14 ieradās garīdznieks un noturēja pēdējo aizlūgšanu, plkst. 15 ieradās "Melnā Berta" un aizveda septiņus mūsu krietnākos biedrus, cik zināms, uz ostas šautuvi -- nāvei. Kaut smagi un bezcerīgi bija mūsu pēdējie mirkļi, tomēr stāja visiem bija moša un nesatricināma. Par lielu pārsteigumu, mums trim -- plkv.ltn. Graudiņam, Ankravam un man, sods bija mīkstināts. Mūs ievietoja SD izmeklēšanas kamerā, kas atradās "Sarkanā brīnuma" telpās.

Intervijā Pāvulāns man teica, ka tiesas sēdē ieradies arī Jekelns un kureliešus rupji lamājis. Ja viņš tiešām tur būtu bijis, tad tas varēja būt tikai ārpus tiešā tiesas sastāva. Vēl jāpiezīmē, ka Pāvulāns savā rakstā atzīmējis daudzus tiesāto autentiskus izteikumus, tos liekot pēdiņās. Kaut arī viņš rakstīja tikai divus gadus pēc tiesas sēdes, arī tad teikto burtiski atcerēties būtu grūti. To saturs var būt ļoti tuvs pirmatnējiem izteikumiem, bet uzsvars ir liekams ne uz vārdisko formulējumu, bet uz to intencionālo saturu. Papildinot rakstā teikto, Pāvulāns intervijā sacīja, ka tiesas sēdē ir sabrucis Graudiņš, nometis ceļos, raudājis, vaimanājis un lūdzis apžēlošanu. Tiesas sēde vilkusies visu nakti un "svīda jau vēlā novembra rīta gaisma", kad tā beigusies. Pēc tam notiesātie katrs atsevišķi četru sargu pavadībā, vienam ejot pa priekšu, otram aiz muguras, diviem katrā pusē, turot pistoli pie notiesātā deniņiem, novesti pagrabā kamerās.

Nāvei nolemtajiem, kas pēdējo reizi bija ēduši 17. nov. vakarā, 20. nov. pusdienas laikā dota maize. Ap plkst. 14 ir ieradies mācītājs.²⁶ Tikai daži ir pieņēmuši svēto vakarēdienu. Mucenieks atteicies, atbildēdams mācītājam, ka viņa

²⁶Nav droši zināms, kas bija šis mācītājs. Bijušais Liepājas nodaļas SD latviešu komandieris Siljakovs intervijā 1985. g. 17. nov. teica, ka Liepājas cietumos toreiz apcietinātos un nošaujamos aprūpējis māc. Bāns. Ticams, ka tas tā būs bijis arī šai gadījumā.

mierinošie solījumi vairs neko nevar palīdzēt, jo iznākums ir zināms. Pāvulāns ir redzējis, ka ap plkst. 15 piebrauc "Melnā Berta" pie sevišķi izbūvētas piebrauktuves cietuma ēkā, pa kuru notiesātie tieši ievesti auto un aizvesti nošaušanai.²⁷

Trīs notiesātajiem nāvēssods ir pārvērsts par ieslodzījumu Štuthofas koncentrācijas nometnē: Ankravam, Graudiņam un Pāvulānam. Dokumentēti motīvi nav zināmi. Pāvulāns ir izteicis savus minējumus uz tiesas sēdē un vēlāk dzirdētā pamata. Graudiņam laikam ir palīdzējis, ka par viņu iestājušies viņa šķirtā sieva vāciete un divi dēli vācu lidotāji, apbalvoti ar dzelzskrustu. Par Ankravu esot domājams, ka viņam sods grozīts tādēļ, ka viņš kureliešiem pievienojies tikai dažas dienas pirms apcietināšanas. Viņam bijusi klāt kāda pavēle ierasties savā daļā, bet viņš to nav varējis atrast.²⁸ Par Pāvulānu izsakās Lasmanis, kas bijis klāt

²⁷Vairākos rakstos nepareizi teikts, ka Kureļa stāba virsnieki ir nošauti naktī starp 19. un 20. nov. Tas patiesībā ir noticis 20. nov. pēcpusdienā. Vieta nav zināma. Siljakovs, neskatoties uz savu stāvokli, apgalvoja, ka viņš neko nezinājis, ne par kureliešu apcietināšanu, ne viņu tiesāšanu un nošaušanas vietu. Tā esot bijusi tūra vācu lieta. Tai laikā Liepājā augstākais vācu SD un Gestapo komandieris bija Cīglers, pakļauts Ostlandes BdS Fuksam.

²⁸Šis stāsts nav ticams. Lācis, 239 s., saka, ka Ankravs esot pēdējā vārdā teicis, ka viņš Ķīzezerā, kad laiva apgāzusies, esot izglābis Jekelna slikskotos bērnus. Tādēļ Jekelns esot viņu apžēlojis. Vai stāstam ir kāds pamats, nav pārbaudāms. Kāds cits avots, kas nevēlas savu vārdu minēt, zina sacīt, ka Ankravs kādu laiku darbojies SD un Francijā palīdzējis atklāt kādu pretestības grupu. Arī tas nav pārbaudāms. Vēl kāds cits avots, Ankrava skolas biedrs Malnavas lauksaimniecības vidusskolā, kas arī nevēlas atklāt savu vārdu, zina stāstīt par Ankrava dienestu 1940. g. milicijā un pēc tam SD. Taču arī šis ziņas nav pārbaudāmas.

Drošas ziņas ir sniedzis cits Ankrava Malnavas laika skolas biedrs Sīlis. Viņš 1985. g. 2. jūl. vēstulē autoram raksta, ka viņš ir bijis klāt gaisa izpalīgu dienestā iesaistītu divu latviešu virsnieku mītnē Tukumā, kad tur ieradies Ankravs. Tie viņu pazinuši jau agrāk un asā sarunā atgādinājuši, ka viņš ir SD dienestā. Naktī Ankravs atkal pazudis. Īsi pēc tam viņš parādās kureliešu stābā. Sīļa, aculiecinieka, stāsts ir ticams. Tas padara saprotamu šī SD vīra "šķietamo" notiesāšanu tur.

Bangerska apmeklējuma laikā pie Jekelna 12. dec., kad tas informējis par kureliešu apcietināšanu: "Pāvulānam viņš uz kundzes lūguma pamata esot nāves sodu atcēlis, jo tas nekādu sevišķu lomu Upelnieka stābā neesot spēlējis."²⁹

Te vietā ir jautājums -- kas tā bija par tiesu, kas lika nošaut Kureļa stāba virsniekus? Kā iepriekš teikts, vienīgais, kas tiesāšanas procesu, pats būdams apsūdzētais un aculiecinieks, ir aprakstījis, ir Pāvulāns. 1942. g. 2. janv. Rozenbergs parakstīja rīkojumu par izņēmuma stāvokļa tiesu (Standgericht) radīšanu okupētajos austrumu apgabalos.³⁰ Iepazīšanās ar to sniedz dziļāku ieskatu kureliešu notiesāšanas juridiskajā aizmugurē. Tādu tiesu varēja iecelt katrā atsevišķā gadījumā tikai GK vai viņa pilnvarota iestāde. Tā sastāvēja no priekšsēža un diviem locekļiem. Pirmajam bija jābūt vai nu policijas vai SS virsniekam. Piesēdētājiem bija jābūt no tā paša pavēlniecības apgabala kā priekšsēdim (4.§).

Tādu uzskatu tālāk pamato Ankrava 1948. g. 22. okt. vēstulē rakstītais Upelnieka meitai Laumai: "Pēdējos mēnešos biju dienu dienā kopā ar viņu [t.i. Upelnieku], jo biju stāba rotas komandieris un mums [!] izšķīra tikai dažas stundas pirms viņa nošaušanas." Ankravs raksta nepatiesību, jo viņš stābā ieradās tikai dažas dienas pirms tā apcietināšanas, aizbildinādamies, ka nav varējis laikā atrast savu vienību, uzrādījis arī komandējuma apliecību, un, kā baidīdamies nokavēšanās dēļ no soda, vēlējies palikt pie kureliešiem. Viņš nekad nav bijis stāba rotas komandieris. Var jautāt, kādēļ Ankravs raksta šīs nepatiesības? Liekas, tā to allaž dara slepenie aģenti, kam jāslēpj sava identitāte. Uz manā rīcībā esošā LZ 1946. g. 92. nr., kurā iespiests Pāvulāna raksts, augšmalas ar roku uzrakstīts: "Epners, Zuze, Ankravs Seloņi". Taču nedroši, vai tas attiecas arī uz Ankravu. Apjautājoties seloņiem Segleniekam un vēl kādam, kas nevēlējās, ka viņa vārdu minu, abi izteicās, ka seloņu sarakstā Ankrava vārds neesot minēts.

²⁹Lasmanis 203. Šo ziņu vēlāk pārņēmis Lācis 239. Pats par sevi neticams motīvs. Uz manu tiešu jautājumu Pāvulānam atbildi neesmu saņēmis. Lasmanis nav minējis, kādēļ sods ir mīkstināts Ankravam un Graudiņam. Lasmanis kļūdās, ka saruna ar Jekelnu būtu notikusi 12. dec. Tas varēja būt 15. dec.

³⁰2.1.1942. -- Verordnung ueber die Standgericht in den besetzten Ostgebieten. Verordnungsblatt 1942, 2.

Tas nozīmē, ka tiesu, kas tiesāja kureliešus, bija iecēlis reichskomisārs Kochs, jo GK jau kopš 30. jūl. bija likvidēts un tā funkcijas izpildīja reichskomisārs. Noteikumi atļāva viņam tiesas iecelšanā pilnvarot citu. Jādomā, ka viņš to uzticēja Jekelnam. Tā kā tiesas locekļiem bija jābūt no tā paša pavēlniecības apgabala, kļūst saprotams, ka Pāvulāna minētais un citos rakstos atkārtotais ģenerālis Dēničs nevarēja būt tiesas priekšsēdis, jo tāda ģenerāļa nebija, ne Himlera SS, ne policijas spēkos. Rīkojuma 5,2.§ sīki noteikts, ka priekšsēdim tiesas aktī ir jāieraksta visu tiesnešu un tiesāto vārdi, nozieguma raksturs, spriedums, tā pieņemšanas vieta un laiks, līdz ar tā pamatojumu. Spriedums nav pārsūdzams (7.§), bet apstiprināms, ko izdara GK vai viņa pilnvarotais (šai gadījumā Jekeln). Priekšsēdis aktī ieraksta sprieduma apstiprinājumu un izpildījumu. Ka tādi dokumenti tika parakstīti, liecina citi līdzīgi gadījumi. Ka tā tas ir bijis arī šai gadījumā, liek domāt šeit pulbicētais dokuments par kureliešu iznīcināšanu, kas saka, ka tam bijuši pievienoti pieci pielikumi. Archīva aktī četru pielikumu trūkst, kuru starpā varēja būt tiesas sēdes protokols. Tas ir viens no daudzajiem gadījumiem, kā kara noziedznieki slēpa savas pēdas.

Notiesāto biogrāfiskās ziņas ir ļoti trūcīgas. Tās būtu atrodamas Latvijas armijas dienesta gaitu aprakstos. Te ir atzīmētas tikai pieejamās ziņas par vītn. Prikalu. Viņš ir bijis aktīvs Latvijas armijas virsnieks -- vada komandieris 7. Siguldas kājnieku pulkā. 1941. g. vasarā vadījis nacionālo partizānu grupu Alūksnē.³¹ 1944. g. viņš Gestapo apcietināts bijis Centrālcietumā, nenoskaidrojamu iemeslu dēļ, pēc kādām ziņām, par piederību pretestības kustībai. 1944. g. 2. okt. kopā ar citiem 887 dezertieriem novests uz Rīgas ostu pārsūtīšanai uz Štuthofas nometni. Kādā dokumentā sacīts, ka viņš paspējis izkļūt brīvībā. Atvadoties viņš saviem likteņa biedriem teicis: "Zēni, es palieku Latvijā un darbošos tālāk,

³¹ Skat. manu rakstu 1984, 12 ss. Tanī minētajā ziņojumā viņa vārds nav atrodams.

vienalga, kas ar mani notiktu."³²

Te jāpievieno arī Lasmaņa sniegtās ziņas. Viņu Bangerskis 25. okt., aizbraucot uz Vāciju, bija neoficiāli atstājis savā vietā. Oficiāli šai amatā viņu iecēla Jekelns decembrī.³³ Viņš 19. nov. kopā ar Krīpeni un Grīvanu braucis uz Talsiem, kur nonācis 20. nov. Te viņam apriņķa priekšnieks Kleinbergs izstāstījis par kureliešu apcietināšanu. 21. nov. viņš braucis tālāk pie Kureļa uz Valdemārpils Amuļiem. Te kāds "laucinieks" viņam paskaidrojis, ka iepriekšējā dienā SD visu Kureļa ģimeni aizveduši, bet viņš pats, Kureļa šoferis, izbēdzis. Tūlī pēc atgriešanās Liepājā 23. nov. Lasmanis devies pie Jekelna stāba priekšnieka Jungklausā, tā paša, kas vadīja kureliešu apcietināšanas akciju un kas Kurelim pasniedza atbrūņošanas rakstu. Lasmanis prasījis, lai pēdējais viņam dod izlasīt

tiesas spriedumu nošauto virsnieku lietā. Jungklauss atbildēja, ka viņi kuru katru dienu gaidot ģenerāļa Bangerska ierašanos Liepājā, un tas būtu neērti, ja es spriedumu būtu lasījis agrāk par viņu. Ģenerālis Kurelis, kas devies uz Dancigu ģenerāļa Bangerska rīcībā, esot pirms izbraukšanas ar spriedumu iepazīstināts.

Šī Lasmaņa liecība ir ļoti svarīga. Un pie tam vairāku iemeslu dēļ. Jungklauss ir gan liedzis spriedumu izsniegt Lasmanim, bet apsolījis to dot Bangerskim. Un tas ir saprotams. Ka viņš to nopietni domājis, apstiprina arī tas, ka ar to ir iepazīstināts arī Kurelis.

Bangerskis no Vācijas atbrauca 15.dec. un nākamā dienā

³²Šīs ziņas ir atrodamas kādās 1945. g. 21. jūl. rakstītās atmiņās. HI.LCK, Box 1. Ziņu ticamību nav izdevies pārbaudīt. Ir iemesls šaubīties, vai tās ir patiesas. Atmiņu noraksts ir parakstīts mašīnrakstā ar vārdu "Zaikalns". Liekas, tas nav īstais vārds, jo tekstā atrodama rinda: "es kā virsseržants un alfabēta pirmais burts [...]" Tas liek domāt, ka īstais vārds ir sācies ar A, bet Zaikalns ir segvārds. Viņš arī nepasaka, kādā veidā Prikalam Rīgas ostā bija izdevies izvairīties no aizvešanas uz Vāciju. Ir iespējams, ka autora īstais vārds ir Āboliņš.

³³Lasmanis 204.

tūliņ devās pie Jekelna, kad Lasmanis kā tulks viņu pavadīja pirmo reizi pie tā. Tad pēdējais stāsta par kureliešu apcietināšanu: "Jekelns ļoti nožēloja, ka esot bijis jālieto ieroči un apraudāja visus kritušos SD vīrus, sevišķi savu kapteini, kas no kara sākuma visur esot bijis viņam līdz."³⁴ Tas varēja būt Salaspils koncentrācijas nometnes komandants Krauze, vai, mazāk ticams, cīņās ar Rubeņa bataljonu kritušais Helds. Rodas tomēr jautājums, vai Bangerskis vispār ir interesējies un vēlējies ieskatīties tiesas spriedumā. Katrā ziņā viņš savās atmiņās par to nav neko minējis. Tikai tiesas spriedums varēja dot skaidrību par kureliešu vainu. Ja viņš to ir saņēmis un tomēr nav par to izteicies, tad jājautā, kādēļ tas būtu bijis jānoklusē? Viņa vietnieks Lasmanis saprata, ka spriedums ir jāpieprasa. Vai Bangerskis to nesaprata? Tie ir jautājumi, kas prasa atbildi.

Lasmanis vēl raksta: "Man jāpiezīmē, ka pretēji noteiktai kārtībai virsnieku tiesāšanā nav bijis pieaicināts leģiona ģenerālinspektora pārstāvis."³⁵ Pie šī Lasmaņa teiktā jāpiezīmē, ka tāda pieaicināšana nenotika tādēļ, ka tiesājamie netika uzskatīti par leģionāriem, bet privātpersonām.³⁶

Vēl daži vārdi jāsaka tieši par dzīvi palikušajiem -- Ankravu, Graudiņu un Pāvulānu. Visus trīs nosūtīja uz Štuthofu. Ankravs no turienes ir nodots kādai speciālai tanku apkarošanas vienībai. Viņš karu ir pārdzīvojis un Pāvulāns viņu ir sastapis Berlīnē. Viņu ir sastapis arī iepriekš minētais Tralmaks un par to atstājis savās piezīmēs šādu atzīmi: "Leitnants A. Ankravs teica, ka Osis Neištātē Šlēzijas Holšteinā lādējies par kureliešiem un teicis, ka pēc atgriešanās dzimtenē tos nodošot tiesai. Liekas, tas būs bijis pilliņā un

³⁴Turpat 203.

³⁵Turpat 191.

³⁶Silgaiļa nedatēta vēstule autoram (saņemta 1986. g. nov.). Uz jautājumu varētu atbildēt, ja varētu droši noskaidrot, vai kāds no nošautajiem virsniekiem bija piederīgs leģionam.

vīra prātā.³⁷ Graudiņš līdz kara beigām bijis Štuthofas nometnē. Pēc vienām ziņām viņš tur pēdējās dienās ir nošauts, bet pēc citām, tas noticis ceļā, nometni evakuējot. Pāvulāns pēc apžēlošanas ir vēl mēnesi paturēts Liepājas cietumā un atkārtoti pratināts. Pratinātāji sevišķi interesējušies par radio sakariem ar Zviedriju. Viņš kuģī pēc tam pārvests uz Štuthofu. Viņam līdzī braucis daudzu citu starpā kāds jauns puika, kas teicis, ka viņš esot bijis notiesāts ar nāvi par ieroču piegādāšanu partizāniem. Kopā viņš ar notiesātajiem kureliešu virsniekiem aizvests nošaušanai, bet pie kapa apžēlots. Puika kuģī ļoti cieši turējies pie Pāvulāna un ļoti daudz runājis. Viņš zinājis nosaukt visu nošauto virsnieku vārdus. Ja arī minētajā situācijā viņš būtu dzirdējis virsnieku vārdus, tomēr grūti ticēt, ka viņš tos visus varētu atcerēties. Tas liek domāt, ka viņam būs bijuši kādi speciāli uzdevumi izklausināt Pāvulānu, kādēļ pēdējais no sarunas ar viņu izvairījies. Tūliņ pēc ievietošanas Štuthofas nometnē Pāvulāns tur sastapis kādu savu bijušo skolnieku SD oberšturmfrēra formā. Tas ieteicis viņam bēgt un piedāvājis savu palīdzību. Tas tad arī esot noticis. Apstākļus, kādos tas noticis, nav iespējams pārbaudīt. Pēc izbēgšanas no nometnes viņš tūliņ nonācis Dancigā Bangerska stābā. No turienes viņš tālāk nosūtīts uz 15. div.

Varētu domāt, ka pēc Kureļa stāba nošaušanas un lielas daļas kureliešu apcietināšanas un nosūtīšanas uz koncentrācijas nometni, to darbība ir izbeigusies. Tā tas tomēr nav. Atsevišķa uzmanība ir jāveltī Rubeņa bataljona cīņām, kas gan piederēja Kureļa grupai, bet piedzīvoja citādāku likteni.

³⁷Tralmaka rokraksts. Ankravs pēc kara pārtraucis sakarus ar latviešiem un nav atsaucies uz sludinājumiem laikrakstos. Viņš miris Austrālijā.

3. R. RUBEŅA BATALJONA CĪŅAS

3.1 K. Vīnakmens kauju apraksts

Par Rubeņa bataljonu un tā cīņām ir saglabājušies vairāku aculiecinieku stāsti, kas bijuši klāt tā tapšanā un piedalījušies tā cīņās. Tas ir iepriekš minētais anonīmais raksts "Rubeņa bataljona cīņas Kurzemē" un Tralmaka piezīmes pie tā. Tas sniedz teicamu notikumu aprakstu. To te papildinām ar līdz šim npublicētu šī bataljona cīnītāja Vīnakmens stāstījumu.

Nava man miera vairs kalnos ne lejās,
Dvēselē reibinošs nemiers jau dzimst.
Drīz trauksimies atkal kur dzeloņi vijas,
Kur kritušos saule un vēji tik zin...

1944. g. vasara iet uz beigām, arī visa dzīve iet uz galu. Kara troksnis jau dimdina latvju laukus un pilsētas. Cilvēks kā vajāts zvērs sāk meklēt patvērumu, kaut kam pieķerties, kam būtu kaut kāda jēga. Uzzinājis par latviešu partizānu kustību Kurzemē, daudz nedomājis nolēmu tiem pievienoties. Nebija nekāda prieka tikt iesauktam vācu armijā. Oktobra sākumā devos uz Usmas staciju, jo biju izzinājis, ka netālu no šīs dzelzsceļa pietātnes, kādās Ilziķu mājās atrodas kāda latviešu partizānu grupa. Ierodoties minētajās mājās izrādījās, ka esmu nonācis leitnanta Rubeņa bataljona stābā. Izstāstīju bataljona komandierim savu ierašanās iemeslu un lūdzu viņu uzņemt mani tā vadītajā bataljonā. Manam lūgumam viņš piekrita un nozīmēja mīnumetēju vadā. Tā kā minētajās mājās ar telpām bija diezgan paknapi, jo tur jau pa kūts augšu un šķūni dzīvoja bataljona pirmā rota, dzīvojamā mājā no saimniecības brīvājās telpās bija ierīkots bataljona stābs. Tad nu mīnumetēju vads, vēlāk jau rota, cēla bunkurus turpat tuvējā mežā, kur mitināties. Bataljona trešā rota bija iekārtojusies pāris kilometrus no stāba, kādās Trēviņu mājās, ceturta rota vēl kādus 700 m tālāk, Vanagu mājās.

Tā nu dzīve ritēja diezgan jauki pa dzimtenes mežiem. Katru dienu nāca klāt daudz jaunu karotāju, jo katrs pēc iespējas gribēja izvairīties no iesaukšanas vācu armijā. Daudz bija arī tādu, kas negribēja braukt uz Vācemi, un daudz arī kas dezertēja no vācu vienībām. Bija visādi, gan gados jau krietni vīri, gan pavisam jaunie, kam vācu izdotsais likums paredzēja iesaukšanu legionā. Novembra sākumā saslimu, un man nācās novietoties Trēbiņu mājās pie trešās rotas, kāda vv. Brieža vadītas, un tā arī tālākās

gaitās man nācās iet kopā ar šīs rotas vīriem. Šinī rotā bija bataljona ambulance. 14. nov., kad vācieši sāka akciju pret latviešu partizāniem ar nolūku tos likvidēt, ltn. Rubeņa bataljons bija vienīga, kam izdevās no aplencējiem atbrīvoties, atstāt Ilziņu rajonu un aiziet uz Zlēku lielajiem mežiem, lai ilgāk varētu saglabāt dzīvību.

14. nov. rītā, gaismai austot, rotas posteņi ziņoja, ka ir manīti mājas tuvākā apkārtnē vācu armijas karavīri. Rotas komandieris izziņoja trauksmi, un rotas karavīri apbruņojušies steidzās iziet ierakumos, kas savlaicīgi bija izrakti visapkārt minētām mājām. Saulei lēcot atklājās, ka mājas, kurās mita trešā rota, ir pilnīgi ielenktas no vācu karavīriem. Vācieši, savukārt redzēdami tik daudz karavīrus novietojamies ierakumos, kaujas darbību neuzsāka, jo jutās par vājiem no klaja lauka uzbrukt ierakumos esošiem partizāniem. Ar ziņnešu starpniecību tie paziņoja, ka viņi ir sūtīti no vācu augstākās vadības mūs atbruņot un nogādāt Usmas stacijā, un, lai neizraisītu nekādas sadursmes, tie sacīja, lai paši labprātīgi izejot uz minēto staciju un noliekot ieročus. Uz šādu aicinājumu tiem tika atbildēts, ka latvietis zina, kāpēc viņš ieroci ir rokā tvēris un par tā nolikšanu šie mūsu zemes laupītāji lai nesapņo. Un ja grib, tad lai nāk un rauga paņemt. Tuvojoties pusdienas laikam aplencēji atgāja. Nu tika uzņemti sakari ar pārējām rotām un noskaidrojās, ka visur ir bijis tas pats.

Interesants gadījums bija noticis mūsu bataljona stābā. Arī tur, gaismai austot, kāda grupa vācu karavīru bija māju ielenkuši, pārsteiguši un atbruņojuši posteņus, jo neviens īsti neaptvēra sākumā šo radušos stāvokli, jo ar vācu armijas atļauju un ziņu taču tika vervētas latviešu partizānu vienības. Bet nu no tiem pašiem tiek ielenkti un atbruņoti. Tāpēc arī nekāda pretestība netika iztaisīta. Vācieši jutušies īsti kā uzvarētāji un rupji sākuši atbruņot latviešu virsniekus, taču šis prieks viņiem bijis īss. No tuvējās mežmalas mīnometēju postenis rīta krēslā bija novērojis, ka stābu ielenc vācu SS vīri un tajās ieiet. Bija steigšus meties uz saviem bunkuriem un ziņojis par notikušo savam rotas komandierim. Tā nu Ilziņu mājas savukārt ielenc mīnometēju rota. Ar savu straujo iebrukumu māju pagalmā tie savukārt pārsteidz vācu karavīrus, ka pat pāris soļus no ložmetēja atgājušais vācu karavīrs, lai uztaisītu dūmu, vairs netiek savam verķim klāt, jo latviešu durkļi to aptur uz vietas. Vācieši apjūk, redzot sevi ielenktus, un raugoties latviešu vīru cietajās sejās, tie redz, ka te nu jokus netaisa. Vācu karavīri, kas bija iegājuši telpās, manīdami, ka pagalmā kaut kas nav kārtībā, metas ārā, bet redzēdami pret sevi vērstos durkļus un šauteņu stobrus, rāmi paklausa saucienam -- rokas augšā. Tikai kāds vācu virsnieks mēģina raut ārā no kabura pistoli, bet kāda veiklāka

latvieša lode gulda to pie zemes, lai tas nekad vairs neceltos. Īss ir šis brīdis un gūstekņi tagad ir pavēlnieki. Liek vāciešiem saņemt savus veržus un kritušo kamerādu un pazust.

Pēc visa notikušā bataljona komandieris sasauc uz apspriedi visus savu rotu un vadu komandierus, ko darīt, kā rīkoties. Daži, kam šinī rītā bija laimējies no Dundagas izbēgt un ierasties pie mums, zināja stāstīt, ka tur visi apcietināti, daži pat nošauti un saņems arī pats ģen. Kurelis. Tātad skaidrs, vācieši vienā naktī reizē bija sākuši šo akciju, lai kureliešus likvidētu. Tiek nolemts aiziet uz citu rajonu, lai varbūt palikšanas gadījumā netiktu ielenkti no lielākiem vācu spēkiem. Iziešana nolemta ap pusnakti un līdzī var ņemt municiju, pārtiku un tikai to nepieciešamāko. Steigā pāiet 14. nov. pēcpusdiena sagatavojoties ceļam, jo prom ir jātiek nemanītiem un līdzī nekas nevar būt. Un tomēr sanāk diezgan gara pajūgu kolonna. Pienāk pusnakts, sakustas garā kolonna, un labu vietējo apstākļu pazinēju izvadīti pa mežu takām, atstājam Ilziņu rajonu. Ejām pa meža takām, kur vietām knapi tikai tiek pajūgi cauri. Šis gājieni prasa lielu piepūli, jo bieži jācilā smagie vezumi, kas aizķeras gan aiz kokiem, gan celmiem un turklāt vēl šajās tumšajās rudens naktīs. Citādi nevarām, jo negribam sevi nodot, un tomēr pie Vecūrukšu mājām mums jāuzbrauc uz galvenā Ventspils lielceļa. Te nu kolonnai pa priekšu tiek norīkots viens vads, kas uzņemsies kauju tikko būs kas manāms, lai aizkrustotu mums ceļu. Taču arī šeit vairākus kilometrus pa galveno ceļu mums nekas negadās un pie Plaisku mājām nogriežamies gar Usmas ezera austrumu krastu Rendas virzienā. Bez starpgadījumiem noslojam visu 15. nov. nakti un rīta gaismai austot esam jau netālu no Lielrendas. Te nu tālāk vairs nevarām iet, jo mūs var novērot. Tāpēc kādā mežainā vietā apmetamies pārīst dienu, lai ietu tālāk tikai tumsai iestājoties. Tiek norīkoti posteņi, lai laikus varētu uztvert, ja kas tuvotos. Pārējie metas sūnās, lai kaut cik tiktu vaļā no pagājušās nakts noguruma. Krēslai metoties, kustamies atkal, un tā no 15. uz 16. nov. nakti atkal pabarojām zirgus un pārīst stundas nosnaudām arī paši. Tā kā nu bijām nogriezušies no galvenajiem ceļiem un braucām pilnīgi pa meža celiņiem, gājienu turpinājam arī dienu. Jutāmies pilnīgi droši, jo nebijām arī no vāciešiem pamanīti. Ceļš vijās līku loču pa Kurzemes lielajiem mežiem un ceļvedis, kas pazīst šē katru taku, ved bataljonu droši uz izraudzīto vietu. Laiks ir patīkami jauks un partizānos valda pacīlāts garastāvoklis. Tie tērzedami, šauteni plecos, iet zosu gājienā abpus ceļam, pa kuru ripo mums tik dārgie vezumi ar municiju un pārtiku.

Esam jau netālu no kādām Pērkoņu mājām Abavas krastā, kad pie kolonnas piebrauc smagā vācu automašīna ar septiņiem vācu

armijas formās tērptiem karavīriem. Tos nu aizturam, sakot, ka viņu tālāk vai atpakaļ braukšana mums nav vēlama, un ka tos pagaidām aizturēsim pie sevis, zināms, atbrūņotus un zem sardzes. Trīs no tiem izrādās latviešu zēni, iesaukti armijas izpalīgos. Tālākā pratināšanā noskaidrojās, ka tie izsūti no netālā vācu armijas stāba otrpus Abavai, ar uzdevumu, priekšā stāvošās Pērkoņu mājās saņemt divus latviešus, kas dezertējuši no vācu vienībām. Nav vēl labi nokārtots šis gadījums, kad tādā pat kārtā mums piebrauc vācu armijas vieglā mašīna ar diviem augstākiem armijas virsniekiem. Tāpat kā pirmie arī šie divi tiek lūgti izkāpt. Apjukuši tie raugās uz bruņotajiem vīriem, kas nerespektē viņu augstās dienesta pakāpes. Ar šiem sarunājas pats bataljona komandieris un pasaka, ka tos pagaidām paturēsim pie sevis. Izrādās, ka šie abi, stābā garlaicības mākti, nolēmuši pēc brīža sekot smagai mašīnai, lai noskatītos dezertieru sagūstīšanu. Tomēr šīs domātās izklaidēšanās vietā tiem iznāca mazas nepatīkšanas. Sarunās ar mūsu komandieri tie sacīja, ka šeit Kuldīgas apriņķī netiekot aizliegta latviešu partizānu vienības, un tie minēja mājas, kurās dzīvo latviešu partizānu grupas. Tie aicināja braukt līdz uz netālo vācu stābu ievadīt sarunas ar šī apriņķa komandantu, lai varētu izlemt, kādās mājās vēl varētu arī mūs novietot, jo tuvojās taču ziema. Jā, un tie arī ir dzirdējuši, ka Talsu apriņķī policijas ģen. Jekelns gan nez tur aiz kādiem iemesliem esot visus likvidējis, bet šeit tas tā neesot. Viņi deva arī savu virsnieka goda vārdu, ka lai arī kāds būtu sarunu rezultāts, mūsu virsniekus atvedīs atpakaļ. Daudzi no partizāniem bija par šādu priekšlikumu sajūsmināti, jo dzīve siltā istabā un mierā taču daudz labāka nekā mežā un vēl pat vajātam kā meža zvēram. Tomēr daudzi tam neticēja un lūdza komandieri nebraukt līdz, jo vācieši mūs ir tikai viluši un doto solījumu nekad nav turējuši. Tā nu tomēr notiek, ka mūsu bataljona komandieris ar pavadoni aizbrauc līdz, aizbrauc arī smagā mašīna ar vācu karavīriem, jo tā pavēl bataljona komandieris.

Norunātā laikā tās dienas pēcpusdienā mūsu komandieris ar pavadoni tiek atvests atpakaļ. Neesot dabūts pats tā apgabala komandants, bet līdz rītam ar viņu sazināsies un rītā no rīta atbrauks atkal mūsu komandierim pakaļ, lai varētu izkārtot mūsu novietošanu. Otrā dienā, tas nu jau ir 17. nov. rītā, atbrauc tā pati mašīna mūsu komandierim pakaļ. Kad bataljona komandieris bija iegājis vācu stābā, tas sev par lielu pārsteigumu satiekas ar pašu pol. ģen. Jekelnu. Tātad vācieši bija strādājuši ar steigu un izrādās, ka ar nolūku gribējuši noturēt mūsu bataljonu zināmā vietā, lai pēc sagatavošanās varētu mūs nojaukt. Trakās dusmās Jekelns lādējies, ka esam viņam izbēguši un pēdējo reizi viņš pavēlējis latviešu partizāniem noliekt ieročus un bez noteikumiem padoties, ja

nepadošoties tāpat tikšot iznīcināti, jo par to esot jau padomāts. Mierīgu skatu ltn. Rubenis izturējis šo Jekelna trakošanu un kad norimis, lēnā balsī, bet cieti noteicis, vīri, kas man tur mežā, to nedarīs un ieročus nenoliks. Es vēlos, lai mani aizvestu atpakaļ pie maniem vīriem. Labi, ņirdz Jekelns, jūs esat ielenkti ar pieciem mūsu SS bataljoniem un tiksat iznīcināti līdz pēdējam vīram.

Mūsu komandieri līdz ar pavadoni arī atved atpakaļ. Viņš, kā jau parasts, nerunā daudz un no viņa sejas var noprast, ka stāvoklis ir nopietns. Turpat kādā stīgu krustojumā viņš liek nostādīt bataljonu. Gaidot, kad komandieris sāks runāt, mani pārņem savāda izjūta, viss bataljons izveido dzīvu krusta zīmi. Kā sastinguši stāv karavīri un uztver katru vārdu, kas nāk pār komandiera lūpām. Lēni un mierīgi noskan katrs viņa vārds pat līdz attālākajiem ierindas galā stāvošiem vīriem. Viņš īsiem vārdiem pastāsta notikušo un jautā, ko mēs domājam -- cīnīties vai nolikt ieročus? Kā viesulis nošalc sirmo egļu mežs -- cīņu. Pateicos, saka komandieris, to es jau zināju, un to es arī tur tam pateicu. Tiek dota pavēle rotu un vadu komandieriem bataljonu sagatavot kaujai. Jo atpakaļ braucot ltn. Rubenis pats redzējis vācu SS kolonnas soļojam mūsu virzienā, pat ar smagiem kājnieku ieročiem. Viss nepieciešamais ir pateikts un bataljona komandieris aicina latviešu cīnītājus nodziedāt mūsu valsts himnu. Katrs karavīrs jūt sevī svētu pienākumu un dzimtenes mīlestību, un neesmu dzirdējis vēl nekad tik izjusti dziedātu mūsu svētko dziesmu, kā šeit uz vientuļas meža stigas zem sirmajām Kurzemes eglēm. Tālu mežā noskan dziesmas pēdējās skaņas, brīdi valda klusums, kā svētnīcā vīri stāv atsegtām galvām, tik sirmo egļu šalkoņa pārtrauc šo klusumu. No 17. uz 18. nov. nakti virs mūsu rajona patrulē lidmašīnas, taču nakts pailē mierīgi, vienīgi izbīdītie posteņi ziņo visapkārt par dzirdēto un novēroto vācu karavīru kustību. Aust 18. nov. rīts, spoža uzlec saule, raidot savus starus kā šķēpus cauri biezajiem egļu zariem. Nošķībījam kādu slaidu egļu kārti un uzvelkam tās galā mūsu nacionālo sarkanbaltsarkano karogu, kuru visu laiku esmu vācis līdz no kādām lauku mājām Abavas aukšgalā. Te nu tas ir arī mūsu kaujas karogs. Domās aizklistu tālu pagātnē daudzos šās dienas svinību aktos, bet tādi kā šobrīd tie nav neviens. Zem sirmajām dzimtenes eglēm un vācu SS vienību ielenkti iznīcināšanai, tāds, lūk, ir kureliešu 18. novembris 1944. gadā netālu no Lielrendas Abavas krastā.

Rīts mierīgs, tomēr bataljons jau sagatavots kaujai. Ap pusdesmitiem sāk virs mums lidot atkal vācu štorchi, atklājot ložmetēju uguni, ap desmitiem sāk strādāt vācu smagie mīnometēji. Spalgi atbalsojas smago lādiņu plīsieni lielajā mežā, uz mums līst šķembu lietus, jo trāpot lielos kokus lādiņi plīst gaisā, aiz

apkaklēm neparīkami birst skujas un koku skrandas. Nāk uzbrukumā arī SS vīri un visriņķī dzirdama stipra ātro ieroču darbība. Mūsu priekšējās ķēdes bija ļoti labi maskējušās, jo lielie koki, celmi un dziļā sūna labi slēpa katru ienaidnieka skatam. Pret pieckārt stiprāku aplencēju kurelieši ieņēma tikai aizstāvēšanas taktiku. Lai arī kā raidīja vācu vadība kaujā savas SS vīru triecienu grupas, taču nemaldīgs bija ierocis latviešu karotāja rokās. Latvieša sīkstumu tie salauzt nespēja.

Nevienādā cīņa rit jau labu brīdi un daudzi vācu karavīru liķi klāj meža pļavas. Kā lielākais negadījums kas vien var būt, pāršalc kureliešu rindas vēsts, kritis bataljona komandieris. Viesulim līdzīgi cēlās vīri, metās prettriecienā, lai atriehtu šo sāpīgo zaudējumu. Ar rokas granātām un durkļiem tiek SS vīri atsviesti atpakaļ. Vēl mēģina griezties tie pretīm, bet te nu kaulu zāģis dara savu. Nu jau ašāki zib vācu naglotie papēži un, neizturot straujo prettriecienu, tie savā aizmugurē nonāk pie straujās Abavas. Daudzi aiz bailēm, daudzi no spīvās uguns pļauti sakrīt straumē un te nu ložu neskartos pieveic Abavas straujie ūdeņi. Un kas arī mēģina tikt otrā krastā augšā, to graiza ložu šaltis. Kāds vads pārgalvīgā skrējienā cenšas sasniegt vācu stābu, kur, kā zināms, atrodas Jekelns, lai šo Kurzemes suni reiz nospiebtu pie zemes. Lai arī cik straujš ir kureliešu skrējienš, tomēr tie ir par vēlu, jo pa lielu gabalu tie redz kādu mašīnu aizsteidzamies pa lielceļu. Jā, vācu stābs ir tukšs, ar šauteņu rezgaļiem un rokas granātām šis midzenis tiek izārdīts un vads steidzas tālāk. Nogriežoties uz sāniem gar Abavas kreiso krastu tie dodas virzienā, kur atradās vācu smagie mīnumetēji. Bez lielas cīņas tie tiek galā ar apkalpes vīriem, jo tie nebija gaidījuši uzbrukumu no muguras. Vīri smagi elso, pieres klāj rupjas sviedru lāses un aukstajā rudens gaisā tie visi garo kā no pirts iznākuši. Nav vaļas ilgi kavēties, no iegūtiem mīnumetējiem tie ņem līdz tikai stobrus un granātas, jo smagās lafetes tiem nav pa spēkam aiznest. Atpakaļ nākot vēl iznāk dažas saķeršanās ar izklīdinātajiem vācu karavīriem, kas pa divi vai trīs kopā laižas ārā no meža.

Tā beidzās 18. nov. kauja 1944. g. Abavas krastos pie Pērkoņu mājām. Smagākais sitiens kureliešiem ir bataljona komandiera zaudējums, taču tas ir liktenis, visumā kureliešu zaudējumi ir ļoti niecīgi.

Bataljona vadību tagad pārņem vv. Druviņš. Metas jau tumsa, kad bataljons sanāk atkal kopā, sakārtojas un turpina ceļu tālāk gar Abavas krastu uz leju. Vēl naktī ceļā iznāk pāris sadursmes ar vācu karavīriem, tomēr arī tas nespēj traucēt kureliešu virzīšanos uz priekšu. Spēcīgāko pretestību izrāda kāda vācu vienību rota Novadnieku mājās, kur iepriekš izraktajos ierakumos tie sīkstī turas. Ceturtās rotas virsseržanta Šulca vadītais vads, kas iet bataljonam

pa priekšu, prasa pēc palīdzības, netiek uz priekšu. Te nu gods kam gods, vecie Volhovas mīnometējnieki ar vāciešiem atņemtajiem mīnometēju stobriem iznāk uz ceļa, kur gaisā lielle koki atstāj mazu spraugu, tie izsviež lādiņus. Pēc acumēra noņemtais slīpums ir tik precīzs, ka 2 km priekšā tie smalki nojauc pat vācu rotu. Pēc granātu sprādzieniem metas uz priekšu uzbrūkošais vads, un īsā brīdī salauzta ir vācu rotas pretestība. Ceļš ir brīvs, un bataljons virzās tālāk. 19. nov. dienu pārļaižam kādā purvainā meža apgabalā, lai drusku atpūstos un nokārtotu kritušā bataljona komandiera apbedīšanu. Tiek nolemts zem salmu vezuma izvest uz Usmas kapiem un pienācīgi apbedīt. Bataljona vadību pārņēmušais vv. Druviņš, atzīmējot pagājušo valsts gada dienu, teica mazu uzrunu klātesošajiem karavīriem. Viņš pateicās arī visiem cīnītājiem par varonīgo cīņu, kura liktenīgi iekrita tieši 18. nov. dienā, atzīmējot šo dienu divkārt svinīgu, jo viņa nesa spožu kureliešu uzvaru pār vācu SS karavīriem. Ir atkal lieku reizi pierādīts, teica vv. Druviņš, latviešu cīnītāja pārākums par jebkuru savu pretinieku, neskatoties pat uz to, ja tas ir kaut arī vairākkārt pārsvarā. Runas noslēgumā Druviņš aicina nodziedāt mūsu valsts himnu. No vairāk simts vīru krūtīm plūst dziesma, dziesma kas liek acīs pamirdzēt asarām pat jau vairākus gadus cīņas laukos rūdītiem vīriem. Šodien maza saujiņa drosmīgu vīru šo dziesmu dzied ar tādu sajūsmu, kādu gan varbūt izjuta tikai tie, kas šo dziesmu dziedāja pirmo reizi mūsu valsts tapšanas laikā, un arī tie bija latviešu vecie strēlnieki.

No 19. uz 20. nov. nakti atkal pavadījām pārgājienā, un 20. nov. rītā bataljons nonāca Dižķīru māju rajonā netālu no Abavas ietekas Ventā. Šinī vietā bataljons nodzīvo pilnīgā mierā līdz 5. dec. Tā nu bija pēdējā atpūtas vieta, un te nu sākās arī pēdējais kaujas posms. Vācieši tomēr bija apņēmušies par katru cenu iznīcināt šo dadzi savā aizmugurē, kas diezgan nepatīkami viņus traucēja. 5. dec. vācu vienības atkal tuvojās mūsu rajonam ar nolūku mūs iznīcināt. Tā kā lielo mežu dēļ vācieši nevarēja nākt uzbrukumā ar tankiem un arī lidmašīnas neko daudz nevarēja līdzēt, tad cīnās pret latviešu sīkstumu gāja diezgan grūti. Kaujas darbība ritēja visu dienu, no 5. uz 6. dec. nakti vācieši bija pārgājuši uzbrukumā arī pret sarkanajiem partizāniem, kas sevi dēvēja par "Sarkano bultu". Arī sarkanie partizāni bija apmetušies Zlēku mežos un te nu vācieši gribēja pie reizes iznīcināt abas partizānu grupas. Jau pirms decembra kaujām sarkano partizānu vadītāji bija uzzinājuši par kureliešu cīņām pret vāciešiem novembrī, un kādu dienu ieradās mūsu mītnē ar priekšlikumu apvienoties. Tādējādi cīnās pret vāciešiem būtu vieglāk un, arī savstarpēji, lai labāki varētu saprasties. Te nu tomēr kureliešu vadītāji šādu priekšlikumu strupji noraidīja, jo īstam latvietim nav un nevar būt nekas kopējs

ar komunistiem. Vienīgi pret vāciešiem, ja vestu cīņas vienlaicīgi, tas nu vēl icu, bet citādi nekas kopējs ar tādiem, kas jau ne vienreiz vien slepkavojuši mūsu zemē.

No 5. līdz 9. dec. kaujas ritēja nepārtraukti, un brīžiem pat pārejot niknās tuvcinās. Šajās cīņās kureliešiem gāja diezgan smagi, jo nebija rezervju spēku, kas nomainītu, tā cīņu vajadzēja turpināt tiem pašiem kā dienu, tā nakti. 8. dec. vāciešiem pienāca pastiprinājumi un tie uzbrukumus kureliešiem pastiprināja, sažņaudzot partizānus mazākā lokā. Brīžiem jau šķita, ka latviešu partizānus salauzīs, taču ar izmisuma sparū triecoties pretī, vācu ķēdes atkal atsviež atpakaļ. Tā cīņas turpinās ar mainīgiem rezultātiem, bet šoreiz kureliešu pusē kritušo bija ļoti daudz, daudz bija arī smagi ievainoto, bet tos nebija kur likt. Daudzi noasiņoja un pēdējo reizi skatot dzimtenes mežu tie slēdza savas acis uz mūžu. Mūsu pāris sanitāru zem tuvējās kauju uguns strādāja bez mitēšanās, tie bija pārguruši, un tomēr tie darbu nespēja veikt.

"Sarkanās bultas" partizāni bija pārnākuši Abavu. Ar strauju uzbrukumu tie metās pret kureliešu aplencējiem un vācu spēki nonāk krustugunīs. Kurelieši, jauzdami uzbrukumu vācu aizmugurei, dodas triecienā un sasiņ to priekšā esošās vācu ķēdes, satiekas ar "bultas" vīriem. Nu ir izdevies cauri rāviens un tagad kopā ar "bultas" partizāniem taisa vāciešiem no sāniem stipru triecienu, kas arī izdodas. Vācu vienības sāk pajukt, tas dod jaunu sparū un kā zvēri partizāni seko vācu atejošajam vilnim, neļaujot apstāties. 8. dec. pēcpusdienā beidzas kauja, kas vilkusies vairākas diennaktis. Bija sakautas un padzītas vācu vienības un arī paši bija noguruši līdz nejdzībai. Karotāji tā bija pārguruši, ka turpat sūnās sakrita un palika cietā miegā guļot. Bataljona komandieris bija ievainots, krituši bija arī pārējie virsnieki, tā kā nebija vairs kas uzņemtos bataljona vadību. Bet no bataljona arī nebija daudz kas palicis pāri, maza saujiņa noskranduši, pārguruši karotāji. Kurelieši vairs nebija spējīgi kaujās ielaisties ar vāciešiem, arī municija bija izsīkusī. Ievainotais bataljona komandieris vv. Druviņš sasauca uz apspriedi pāri palikušos partizānus. Skats ir bēdīgs, jo pēdējais sitiens ir bijis ļoti smags. Tiek nolemts par labāku izklīst. Daži, kas bija no Rīgas un Vidzemes, pa pieci līdz desmit vīru kopā nolemj doties cauri krievu fronteī uz Vidzemi. Tiem, kam mājas bija Kurzemē, tie grupiņās nolemj klīst tālāk pa Kurzemes mežiem, zināms, bez noteiktas apmešanās vietas.

Lai arī cik žēl bija šķirties no cīņas biedriem, arī cīņa par dzimto zemi bija jāuzdod, taču tas ir liktenis, ka tam tā bija jābūt. Lai varbūt kādreiz mums labākos apstākļos, par jaunu saslēdzoties kopā, par jaunu vestu cīņu par dzimto zemi, kuras rezultāts būtu mums labvēlīgāks.

Kad pavasarī lemess tev jaunu vagu dzīs,
Tad atceries: šī zeme reiz mirka asinīs.
Vai bargos kara gados gan izskaitīt kāds spēs,
Kad bieži likās: tauta vairs saules neredzēs.¹

Šis Vīnakmens liecinājums ir jāpapildina ar citu aculiecinieku teikto par notikumiem tieši pirms Rubeņa bataljona stāba aplenkumu 14. nov. rītā. Viens no lieciniekiem ir Aizsilnieks, kas kā bēglis dzīvojis tikai ap divu km. attālumā no Rubeņa stāba. Viņš saņēmis Upelnieka aicinājumu ierasties Kureļa stābā. To apstiprina arī Gregora dienasgrāmatas 7. nov. ieraksts. Tādu aicinājumu viņš saņēmis Stendes pagastmājā. Pa ceļam uz Stikliem viņš ieradies pie Rubeņa, kas tad viņam nodevis kādu savu karavīru, kas 13. nov. vēlā vakarā viņu nogādājis Stiklos. Upelnieks ir vēlējis, lai Aizsilnieks pārtulko vāciski paredzēto iesniegumu Jekelnam. Viņš to nav spējis izdarīt, bet apsolījis sameklēt kādu citu. Stiklus viņš atstājis 14. nov. ap plkst. 5 no rīta un braucis atpakaļ pie Rubeņa. Netālu no Rubeņa mītnes viņu mežā aizturējuši vairākas stundas vācieši. Šai laikā viņš dzirdējis šāvienus. Pēc tam viņš atbrīvots un turpinājis ceļu uz Ilziķiem. Acīm redzot aizturēšana notikusi tieši laikā, kad vācieši bija ielenkuši Rubeņa stābu, kad arī bija notikusi Vīnakmens minētā šaušana, atbrīvojoties no ielenkuma. Aizsilnieks tālāk raksta, ka viņš bijis klāt pārrunām stābā par padošanos vāciešiem vai "doties mežā". Aizsilnieks un viņa pavadoņi Zīverts saņēmuši padomu atstāt nometni. Rubenis sagādāja laivu, lai pārceltos ezera līcim, jo bija jādomā, ka vācieši varēja būt nometni ielenkuši. Aizsilnieks savu stāstu

¹Vīnakmens savu atmiņu rakstu ir nodevis savam Malnavas skolas biedram, Sērmūkšam, kas savkārt to tālāk nodevis izmantošanai savam, arī Malnavas, skolas biedram Kažociņam. Sērmūkšs uzrādījis Vīnakmenim kādu Malnavas skolnieku uzņēmumu, kurā pēdējais pazinis Rubeni, vēlāko bataljona komandieri, ko Sērmūkšs apliecinājis ar savu parakstu, tāpat arī Vīnakmens atstāsta autenticitāti. Rokrakstu ir pārrakstījis Kažociņš un ar savu parakstu apliecinājis tā pareizību. Tas te iespiests negrozīts. Skat. 6. piel. kauju karti.

nobeidz: "Mums pievienojās arī mācītājs, kas todien bija ieradies rotā, lai noturētu dievkalpojumu. Un tā nakts tumsā cik iespējami klusi devāmies pāri ezeram."² Tā arī Upelnieka raksts palika nepārtulkots, bet to jau arī vairs nevajadzēja, jo laikā, kad to it kā Rubeņa stābā tulkojuši (Akmentiņa liecinājums), Upelnieks jau bija apcietināts. Tā saturs varēja atbilst šī darba 4. pielikumam.

Otrs aculiecinieks ir Akmentiņš, toreiz teoloģijas kandidāts, vēlāk mācītājs un prāvests Saldū. Viņš 1989. g. 26. febr. sarunā apstiprināja Aizsilnieka teikto, ka viņš ir 14. nov. vēlā vakarā ar to kopā sēdējis minētajā laivā. Taču viņš neatcerējās, kad viņš ieradies Ilziķos 12. vai 13. nov., lai aprunātos ar Rubeni, kā rīkoties neskaidrajā situācijā. Viņš, Rubeņa aicināts, sapulcētajiem karavīriem noturējis dievkalpojumu, tērpies formas tērpā. Jādomā, ka tas būs noticis svētdien 12. nov. Akmentiņa stāsts ir plašāks un no tā ir saprotams, ka viņi ir bijuši, ja ne tieši labi draugi, tad katrā ziņā labi paziņas. Pēc citām drošām ziņām viņš, dodoties bēgļu gaitās, savā vezumā ir pārvedis Rubenim ieročus. Tas padara saprotamu, ka Akmentiņš varēja ierasties pie Rubeņa pēc padoma, kas viņam ieteica atgriezties apmešanās vietā Aizputes tuvumā.

Pie šī Akmentiņa stāsta jāpiezīmē, ka Akmentiņš neko neteica par vācieša nošaušanu 14. nov. pie Rubeņa stāba, kā tas lasāms Vīnakmens un TZ liecinājumos. Akmentiņš tai laikā ir uzturējies stāba telpās, tādēļ grūti ticēt, ka viņš to nebūtu zinājis.

Pēc šīm aculiecinieku piezīmēm par notikumiem 14. nov. rītā un pāris dienas agrāk, varam atgriezties pie Vīnakmens ziņojuma, kas pilnīgi saskan ar TZ iespīestā anonīmā raksta saturu. Skatot abus šos rakstus kopsakarā, kļūst skaidrāki vairāki kureliešu darbības momenti. Rubeņa bataljona sakari ar Kureļa stābu ir samērā brīvi. Par Kureļa stāba likteni 14. nov. priekšpusdienā Rubenim, kaut nosūtītais sakarnieks neatgriezās, ilgi nebija jādzīvo neziņā. Drīz pie viņa ieradās

²Aizsilnieks 160 ss.

tie, kas bija izbēguši no Jekelna apcietināšanas. Tie atnesa drošas ziņas par notikušo. Šai situācijā Rubenis un bataljona pārējie virsnieki nolēma nepadoties. Sevišķi jāatzīmē, ka bataljons bija labāk sagatavojies cīņai nekā tā grupa, kas atradās pie Kureļa stāba. Kad vācieši bija aplenkuši Rubeni un viņa stābu, citas vienības saprata stāvokli un uz savu roku to atbrīvoja, nošaujot kādu vācu virsnieku, kas mēģināja pretoties. Pēc tam vācieši atkāpās. Tā bija radies stāvoklis, kurā atklāta cīņa bija nenovēršama. Šīs kureliešu bataljona cīņas ar vāciešiem notika divos periodos. Pirmajā 18. nov. četrus stundu ilgajā kaujā kurelieši bija uzvarētāji. Viņi sakāva daudz lielākus vācu spēkus, kaut arī krita viņu komandieris. Te vēl sevišķi jāatzīmē, ka šai kaujā kopā ar vāciešiem pret kureliešiem cīnījās arī kāda latviešu vienība pazīstamā LU sporta boksera P. vadībā.³ Tā ir latviešu tautas mūžsenā traģēdija -- Kurzemes 1944. un 1945. g. cīņas atklāj, ka abās naidīgajās pusēs cīnījās latvieši vieni pret otriem. Parādībai ir

³TZ teikts (skat. 1. piel.), ka cīņā pret kureliešiem piedalījusies arī kāda latviešu būvbataljona daļa pazīstamā LU boksera P. vadībā. Nav iemesla to apšaubīt, kaut arī būvbataljona darbības aprakstā tas nav minēts. Kāda grūti parbaudāma, bet kopsakarā ticama ziņa atrodama Samsons 1974, 300 s.: "Tiek stāstīts, ka Jekelna stābs no Lejasmeķiem devis pavēli arī kādam latviešu būvbataljonam, kas stāvējis aiz Pērkoniem, uzbrukt usmiešiem [kureliešiem]. Taču pēc nemiernieku mīnmetēja pāris veiksmīgiem trāpījumiem būvbataljons atgājis, jo tā vīri atteikušies iet pret savējiem. Otrā dienā (19. novembrī) pēc Jekelna pavēles starp Lejasmeķiem un Kalnameķiem esot nošauts 21 latviešu karavīrs vācu formas tērpā. Nošautie samesti seklaļās kaļķu bedrēs -- vietējiem iedzīvotājiem aizliegts apglabāt. Tikai pēc kara fašistu upuri aprakti. Iespējams, ka tie bijuši minētā būvbataljona nepaklausīgie karavīri vai arī leģiona dezertieri, kas aizturēti mežu pārmeklēšanas laikā. Usmieši tie nevarēja būt, jo bataljons atkāpās sekmīgi un, naktij iestājoties, sasniedza Novadnieku mežsarga mājas." ASV dzīvo kāds bijušais kurelietis, toreiz ļoti jauns zēns, kas bijis klāt nošaušanā. Kādu nesaprotamu un neizteiktu iemeslu dēļ viņš ir atteicies to atklāti apliecināt. Nošautie varēja būt arī kurelieši. Tas kļūst ticams arī no Rudzīša atmiņu pieraksta (HILCK, Box 1). Bet iespējams, ka nošautie bija dezertējuši vācieši. "Vienīgais ekspedīcijas 'panākums' bija daži desmiti sagūstītu vācu armijas dzertieru, kurus Jekelns lika turpat nošaut." (Latviešu 611).

daudz plašākas dimensijas un dziļākas saknes, bet par to kādā citā sakarā. Pēc šīs kaujas, bataljons pārorganizējās. Jaunais komandieris Druviņš sacīja: "Nav nozīmes, ka esam vairāk, bet mūsu vidū nav vienprātības." Viņš šaubīgajiem ieteica pārdomāt. Tā rezultātā no bataljona aizgāja "daži desmiti".⁴

Pēc 18. nov. notikušajām kaujām arī Jekelna spēkiem bija tik lieli zaudējumi, ka tiem bija jāpārorganizējas. Tas prasīja laiku, kas arī kureliešiem deva atelpas brīdi. Kauja sākās par jaunu decembra pirmajās dienās. Četrus dienu asiņainās cīņās abas puses cieta lielus zaudējumus. Kureliešiem bija krituši visi virsnieki. Druviņam ievainojumu dēļ bija jāatstāj kaujas lauks. Atlikušie kurelieši izklīda Kurzemes mežos, vai arī centās nokļūt dzimtajās vietās Vidzemē un citur. Kaujas beidzās 9. dec. naktī. Žēl, ka nevienā no minētiem ziņojumiem nav minēts kureliešu skaits, kas cīņas pārdzīvoja.

3.2 Attiecības ar Sarkano bultu

Daudzkārt ir lasīts, ka kurelieši ir cīnījušies kopā ar Sarkano bultu, t.i., pašmāju un Padomju savienības iesūtītajiem aģentiem. Šīs baumas ir Jekelna izplatītas, protams, piedaloties viņa dienestā esošajiem latviešiem. Mūsu iepriekš minētajos dokumentos ir apliecināts, ka Kureļa stābs un vēlāk Rubenis ir atkārtoti noraidījuši jebkādu sadarbību ar komunistu partizāniem.⁵

Te ir vietā jautājums, kāda ir patiesā aina 1944. g. 5.-9. dec. partizānu cīņās laukā. Jekelns ar prāviem spēkiem bija ielencis visu meža un purvu masīvu no Zlākām pie Ventas rietumos līdz Lielrendai austrumos, izveidojot desas veidīgu joslu, kas savukārt bija sadalīta atsevišķos vācu ielenktos iecirkņos. Šīs garās joslas rietumu malā pie Abavas ietekas Ventā, t.i. pie Abavas labā krasta mežu un purvu joslā, pēc

⁴TZ 11. Kāds cits aculiecinieks -- Mēliuss saka, ka šai gadījumā bataljonu atstājuši apm. 90 vīru, kas nākamajās kureliešu kaujās nav piedalījušies (Samsons 1974, 301).

⁵Vīnakmens, 72. lapp. teiktais.

18. nov. cīņām bija novietojušies kurelieši. Šīs izstieptās joslas austrumu sānos starp Usmas ezera dienvidus galu un Abavas labo krastu bija Sarkanā bulta. Vācieši bija ieņēmuši arī Abavas kreiso krastu, kas rudens plūdu dēļ tāpat bija jau tikpat kā nepārvarama. Tādi bija ierobežots turpmāko cīņu lauks. Vācieši savu akciju sāka no izstieptās joslas abiem galiem, spiežot kureliešus šīs joslas rietumos un Sarkano bultu tās austrumos vienmēr ciešāk kopā. Viņi vispirms uzdūrās uz pēdējo, kas lielu daļu vāciešu iznīcināja.⁶ Kurelieši savkārt cīnījās joslas rietumu galā un cieta ievērojamus zaudējumus.⁷ Izšķiroša bija 8. dec. kauja. Ar lieliem zaudējumiem to atliekām izdevās izlauzties no vācu ielenkuma. "Kad bijām viņpus ielencēju ķēdēm, komandieris Briedis teica: 'Vajag sadalīties mazākās grupās. Ejiet, kur katrs gribat!' Pārtikas arī mums nebija. Šai dienā mēs astoņi, ņemot līdz mīnumetēju, aizgājām uz Sarkano bultu. Vēlāk pienāca vēl kādi 70-80 mūsējie."⁸ Tā to apliecina Mēliuss. Tā ir tā pati situācija, ko Vīnakmens apraksta šādi: "Kurelieši, jauzdami uzbrukumu vācu aizmugurei, dodas triecienā un sasit to priekšā esošās vācu ķēdes, satiekas ar 'bultas' vīriem. Nu ir izdevies cauri rāviens un tagad kopā ar 'bultas' partizāniem taisa vāciešiem no sāniem stipru triecienu, kas arī izdodas."⁹ Tas notiek cīņu pēdējā dienā pēc smagajām kaujām.

Mūsu priekšā ir divu Rubeņa bataljona aktīvu cīņu dalībnieku aculiecinieku -- Vīnakmens un Mēliusa -- apraksti, kā par cīņu posmu 18. nov., tā 5.-9. dec. To apraksts saskan ar anonīmā rakstā TZ teikto. Vīnakmens vēlāk trimdā strādāja amerikāņu darba rotā. Par viņa ceļu no Zlēku cīņu laika līdz Etlingenai mēs neko pagaidām

⁶Sīkāks apraksts Samsons 1969, 248 s., līdz ar karti.

⁷Vienīgais sīkākais šo kauju apraksts, minot vietas, ir atrodams Samsons 1974, 302 s.; 327 ss.

⁸Turpat 304.

⁹Skat. Vīnakmens teikto 3.1.

nezinām.¹⁰ Mēliuss 8. dec. no kurelieša kļuva par Sarkanās bultas locekli, kur palika līdz kara beigām.¹¹ Šīs liecības ir nozīmīgas sevišķi tādēļ, ka tās saskan, kaut nāk no pilnīgi pretējām pusēm, kas nodotas arī pilnīgi citādos apstākļos. Viņi abi no sākuma līdz beigām ir piedalījušies Rubeņa bataljona cīņās. Viņu saskanīgās liecības rāda, ka pirmkārt, kurelieši nekad nav plānojuši kopīgu sadarbību ar komunistu grupām cīņā pret vāciešiem. Otrkārt, sadarbība kaujas laukā bija spontāna, radusies tieši kaujas situācijā pret kopējo ienaidnieku. Treškārt, tikai pēc tam, kad Rubeņa bataljons praktiski bija iznīcināts un atliekas vairs nebija spējīgas cīņu turpināt un komandieris Briedis bija devis padomu izklīst, tie, kas paši vēlējās, pievienojās Sarkanajai bultai. Par to, ko katrs no bijušajiem kureliešiem darīja pēc atbrīvošanas no vienības, nav atbildīga šī vienība un tās vadība.¹²

Spilgtākais gadījums, kas to vēl labāk palīdz saprast, ir ltn. Zelmeņa leģionāru grupa, kas Engures mežos cīnījās kopā ar padomju partizāniem. Tādēļ nevar apgalvot, ka leģiona karavīri būtu cīnījušies kopā ar sarkano vienībām. Tikpat aplami ir to apgalvot par kureliešiem. Stāvokli apgaismo šāds dokuments:

Daudzi latviešu dezertieri un aizbēgušie krievu izpalīgi [HiWi] ar laiku bija apvienojušies slēgtās bandās. Pie vienas tādas bandas, tieši 200 vīru stipras Engures ezera mežu rajonā četrās nometnēs,

¹⁰Vīnakmens ar ģimeni 1952.-54. g. ir bijis toreiz DV tikko iegādātās mājas "Bērzaine" nomnieks. Pēc tam izceļojis uz Kanadu.

¹¹Mēliusa īsa biogrāfija lasāma Samsons 1974, 298.

¹²Pēc iziešanas no meža 1945. g. maijā komunistu sastādītajos sarakstos minēti tikai 25 bijušo kureliešu. Mirušo sarakstā ir 18, bet neviena kurelieša, "kaut gan tie bija viena trešā daļa vienības [Sarkanās bultas]" (Samsons 1974, 305). Ja pieņemtu, ka kritušo skaits ir nepilnīgs, tad tāpat, salīdzinot ar Vīnakmens un Mēliusa iepriekš minēto skaitu 70-90, iztrūkums ir liels. Tas apstiprina, ka bijušie kurelieši sakarā ar frontes pāriešanu iznīcināti: Skat. 17. piez. un sakarā ar to teikto. Vīnakmens nepareizi atzīmējis, ka kureliešus atbrīvojis no solījuma kopā cīnīties Druviņš, to darīja Briedis.

bija arī kāda sešu cilvēku grupa [krievu] ar radio raidītāju. Vadītājs bija latviešu unteršturmfiirers Zelmenis. Bandu izklīdināja 83. kājn. divīzijas akcija. Apm. 60 bandītus sagūstīja. Banda izdarīja laupīšanas un uzbrukumus vācu kareivjiem. Pēc akcijas, šķiet, banda ir atkal sapulcējusies, jo no minētā apvidus joprojām ienāk ziņojumi par bandītu darbību. Zelmenis tika ietverts 83. kājn. div. akcijā. Viņš nošāva savu sievu un sevi pašu, lai netiktu sagūstīts.¹³

Šis vācu kara dienasgrāmatas ieraksts drīzāk liecina, ka sarkanie partizāni bija pievienojušies un pakļāvušies nacionālo partizānu vadībai.

Sevišķs jautājums ir par bijušo kureliešu likteni pēc pēdējās kaujas, kas pārgāja pie Sarkanās bultas. Tādu jautājumu ir izteicis arī Samsons un devis uz viņa rīcībā esošā materiāla pamata diezgan plašu atbildi. Tā sniedz šādas ziņas.¹⁴ Viņš balstās galvenā kārtā uz līdzdalībnieku atmiņās teiktā. Ziņas par to, cik bijušo Rubeņa bataljona dalībnieku ir pārgājuši pie Sarkanās bultas, ir svārstīgas -- 70-80. Pēc kara 1945. g. maijā ir sastādīts oficiāls saraksts, kurā esot tikai kādi 25 bijušie kurelieši. Sarakstā minēti kritušie, bet to starpā neesot neviena kurelieša, kaut viena trešdaļa no Sarkanās bultas sastāva esot bijusi kurelieši. Neskatoties uz to, ka kādi varēja būt krituši cīņās ar vāciešiem, nevarēja būt, ka bija palikuši tikai 25. Tas prasa kādu izskaidrojumu. Bet vispirms paklausīsimies Samsona teiktajā par kureliešu iekļaušanu Sarkanajā bultā.

Nākamajās dienās pēc Zlēku notikumiem mums blakus -- t. s. Biemas ragā (Usmas ezera krastā) -- apmetās rubeniešu 2. rota, kas

¹³Zelmeņa grupas ir aprakstījis Samsons, 1969, 191 ss. un 1974, 294 ss., līdz ar kaujas karti. Ltn. Zelmenis ir dzimis 1901. g. 25. sept., iesaukts leģionā 1943. g. martā, komandējis bateriju. Pēc Rīgas atstāšanas kopā ar apm. 40 leģionāriem devies uz Engures mežiem. Kritis kopā ar sievu Mildu 1944. g. 28. okt. kaujā. Samsona apraksts pilnīgi saskan ar slepenās karalauka policijas slepeno 1944. g. 25. ziņojumu -- Tag. Nr. 596/44 (BA-MA.RH 20-16/613).

¹⁴Samsons 1974, 305 ss., sniedz pilnīgākas ziņas par Rubeņa bataljona piederīgajiem, kas pārgāja pie Sarkanās bultas.

kaujās bija maz cietusi un organizēti iznākusi no ielenkuma. Mēs savā bunkurā pieņemām vairākus pienācējus, pārējie sev uzcēla jaunus bunkurus. Mums te bija izcila vieta aizsardzībai: priekšā klajš smilšu rags, apkārt purvi. Kopā izlūkojām apkārtni un nesām sardzes dienestu. Tad kādā dienā atnāca mūsu tiešais komandieris (toreiz Sarkanās bultas štāba priekšnieks --Red.) leitnants Mačiņš. Viņš ātri apstaigāja visas zemnīcas, veda sarunas un ļoti ātri pakļāva leģionārus savam iespaidam. Kādā vakarā viņš visus mūs nostādīja ierindā, paziņoja, ka leģionāri no šī brīža tiek uzņemti partizānu vienībā, ka pārkārtots rotas sastāvs un par rotas komandieri iecelts Ernests Pagasts -- kādreizējais Usmas partizāņu uzticības cilvēks Rīgā un vēlākais mūsu grupas partizāns. Viņš toreiz bija izglītotākais un drošākais starp mums. Jāpiezīmē arī, ka vecais rotas komandieris -- kāds zema auguma virsniekvietnieks -- nozuda.

Tās ir ziņas, ko pēc kara Samsonam ir nodevis Usmas sarkano partizānu rotas komandieris. Šī stāsta patiesīgumu viņš atzīst par apstiprinātu vārdiskajā sarakstā, ko rotas komandieris Pagasts sastādījis 1944. g. decembrī un 1945. g. janvāra sākumā komandiera Mačiņa vajadzībām. Tanī atzīmēti 73 partizāni, to starpā 62 bijušie rubenieši.¹⁵ Taču pēc kara sastādītajos Sarkanās bultas sarakstos nav neviena šīs grupas vārda. Šo citādi grūti saprotamo lietu Samsons izskaidro šādi. Ziemā pēc smagajām cīņā ar vāciešiem, jauno partizānu pieplūdumu un kāpinātu vāciešu modrību, bijušas lielas grūtības pārtikas sagādē. Sevišķi pēc Zlēku traģēdijas vietējie vairījušies sniegt palīdzību. Tādā situācijā pēc apspriedes ar komandieri Mačiņu, rota nolēmusi sadalīties un kāds pussimts cilvēku doties pāri fronteī pie sarkanās armijas, par to iepriekš sazinoties ar frontes pavēlniecību. Grupas pāriešana fronteī nolemta starp Saldu un Skrundu rotas komandiera Pagasta vadībā. Te vietā jautājums -- kāds bija grupas sastāvs? Samsons noskaidrojis, ka tie bijuši rubenieši, bet ne vietējie partizāni. Tā arī saprotams, ka tos

¹⁵Samsons laipnā kārtā šo sarakstu nodeva arī man, ar piezīmi, ka kara apstākļos ir pazudis šīs rotas 3. vada saraksts, kurā varbūt arī ir bijis kāds kurelietis.

vadīja Pagasts, ieceltais rotas komandieris, kas arī nebija vietējais usmietis, bet no Rīgas. Grupu pa ceļam ir pavadījis Mačiņš ar radio sazināšanās iespēju pāri fronteī. Pusceļā viņš esot saņēmis pavēli palikt vāciešu aizmugurē, tādēļ kopā ar saviem 14 vīriem, to starpā 4 paredzētajiem frontes pārgājējiem, griežies atpakaļ. Frontes pārgājēji atklāti, notikusi sadursme, daļa sagūstīta, to starpā arī Pagasts, kas nošauts, it kā bēgot. Atlikušie izklīduši un tikai daži atgriezušies Usmas pusē. Ja tāda ir bijusi norise, tad ir saprotams, ka pēc kara sastādītajos Sarkanās bultas sarakstos nav to rubeniešu vārdu, kas bija janvāra sarakstā. Viņi bija vai nu gājuši bojā, vai pēc nesekmīgā frontes pāriešanas mēģinājuma izklīduši.

Te tomēr uzmācas vairāki jautājumi. Kādēļ tieši kurelieši bija jāsūta pāri fronteī? Vai tā bija neuzticība un tikai šķietama aizbildināšanās ar pārtikas trūkumu, jo tās trūkums attiecās uz visu Sarkano bultu. Aizdomas par šī soļa ļaunprātību pastiprina arī tas, ka viņi bija visvairāk nīstie, jo no viņiem bija lielā mērā savervēti aizmugures diversanti. 1945. g. janvārī, kad viņiem bija jāpāriet fronte, lielākā daļa Vidzemē atstāto kureliešu bija sagūstīti vai iznīcināti.¹⁶ Grūti ticēt, ka Mačiņš tīri nejauši izvēlējies tieši kureliešus nosūtīt sarkanās armijas rīcībā, vai ka viņš to būtu darījis bez frontes pavēlniecības ziņas. Grūti arī ticēt, ka tā būtu kureliešus pieņēmusi par saviem līdzcīnītājiem. Jādomā, ka par šo frontes pāriešanas akciju ir jābūt kādai dokumentācijai Padomju savienības archīvā. Par to Samsons savā darbā nav izteicies.

Samsona teiktais par bijušo rubeniešu, galvenā kārtā 2. rotas, likteni ir pareizs, kaut arī tas balstās tikai uz atmiņu pierakstiem. Frontes pāriešanas akciju tagad apstiprina kāds līdz šim nepazīts dokuments, kas glabājas 18. Armijas archīvā. Tanī cita starpā sacīts:

¹⁶Dzintars, 1982, 52 ss. plaši ir iztīrājis, saucot vārdā daudzus kureliešus, to iznīcināšanu Vidzemē. Pēc Samsona norādījuma rakstīju arī Apmanim, bet atbildi nesaņēmu.

pie Duteniem (M.C.4) pēc apšaudīšanās viens civilists saņemts gūstā ievainots [...]. Sagūstītā teiktais: Latviešu civilists (dezertieris) gribējis bandai "Bulta" izpētīt ceļu galvenās kaujas līnijas pāriešanai. Bandas lielums: 30 krievi un 70 bijušie Kureļa piekritēji. Uzturēšanās telpa: Novadnieku mežniecība pie Abavas upes, atkāpšanās nometne Kangrakurvis (nopratinājums nedrošs).¹⁷

Dokuments rāda, ka grupa bijusi lielāka nekā minēts Samsona minētā. Tas ir saprotams, jo viņam trūcis ziņu par 3. vada sastāvu. Kā tagad redzams, tad frontes pārgājēju grupā ir ietilpuši tikpat kā visi pie Sarkanās bultas nonākušie kurelieši, varbūt atskaitot dažus, kas agrāk bijuši aktīvi boļševiku pirmās okupācijas laikā 1940. g. kā Rīgas strādnieku gards Mēliuss.¹⁸ Frontes pārgājējos ietilpusi arī lielāka grupa krievu. Kā lasām šai ziņojumā, tad sagūstītais ievainotais bija vāciešiem izstāstījis par gaidāmo frontes pāriešanas nolūku un tā apmēriem, kas arī varēja būt iemesls nesekmībai. Tas, ka ziņojums nodots 18. Armijai, apstiprina, ka tas tiešām ir bijis paredzēts tās darbības rajonā, t.i.

¹⁷BA-MA. RH 24-1/289. Generalkommando I.A.K.-Ic, Abt. I an 18-Ic/A.O. Tagesmeldung -- 2.1.1945.N.

¹⁸Par Mēliusu ziņas sniedz Samsons 1974, 298. Taču tās ir ļoti pret-runīgas. Mēliuss kā bijušais strādnieku gards 1941. g. esot bijis cietumā vairāk nekā 4 mēnešus un atbrīvots. 1943. g. slēpies un izvairījies no iesaukšanas leģionā. 1944. g. vasarā šucmaņi esot viņu noķēruši un nodevuši kureliešiem. Apšaubāms apgalvojums! To šucmaņi nedarīja. Ticamāk, viņš tur nav bijis, bet ja būtu bijis, tad pats ieradies. Tur pulcējās aizsargi un policisti. Maz ticams arī, ka Mēliuss, kas turpat Zaubē slēpās, to nezināja. Samsons pēc tam saka, ka tad, "kad 1944.IX, leģionārus sūtīja uz Vāciju, Mēliuss pie Stendes izbēga no vilciena." Vispirms jau kureliešus nesūtīja uz Vāciju, to gan darīja ar leģionāriem tieši tai laikā, bet Mēliuss nebija leģionārs. Pēc izbēgšanas no vilciena, viņš slēpies pie kāda zemnieka un vēlāk pievienojies Ilziķos Rubeņa bataljonam. Pretrunas Samsona apgalvojumos liek domāt, ka Mēliuss nav Skrīveru posmā piederējis kureliešiem, bet kā daudzi citi dezertieri pievienojies Rubeņa bataljonam tikai vēlāk. Viņš kā uzticams strādnieku gards netika sūtīts kopā ar kureliešiem pāri fronteī. Kā viņa mazdēls J. Vežuks 1991. g. 1.apr. raksta: "1944/45. komunisti vectēvu nerepresē -- netiek izsūtīts, ne apcietināts."

starp Saldu un Skrundu. Ar šo ziņu noslēdzas stāsts par kureliešiem, kas nonāca pie Sarkanās bultas.

Sevišķi jāvērs uzmanība uz to, ka sagūstītā nopratināšanas protokolā ir teikts, ka frontes pārgājēju grupā ir bijuši 30 krievu. Toreizējā latviešu kara terminoloģijā "krievs" bija sinonīms vācu armijai piederīgo vlasoviešu apzīmēšanai. Vlasoviešus Padomju savienība uzskatīja par nodevējiem un sodīja ar nāvi. Bet arī tad, ja ar vārdu "krievs" būtu jāsaprot krievu izbēgušie karagūstekņi, kas bija pievienojušies Sarkanajai bultai, tas neko negrozītu faktiskajā situācijā, tādēļ, ka arī tos uzskatīja par nodevējiem, kas iznīcināmi. Nav domājams, ka Mačiņš, kas bijušos kureliešus un sarkanarmiešus sūtīja pāri fronteī, to nesaprata vai nezināja. Tie ir apstākļi, kas liek atzīt, ka pārtikas trūkums nebija patiesais iemesls šīs grupas sūtīšanai pāri fronteī.

Pie iepriekš teiktā vēl jāpiezīmē, ka Mačiņš šo grupu pavadījis kādu gabalu, bet tad tai paziņoja, ka viņš saņēmis sarkanarmijas frontes pavēli, ka viņam jāpaliek Kurzemē pie Sarkanās bultas. Ja tas tā arī būtu, tad zīmīgi, ka viņš no grupas pats izvēlas, jādomā, uzticamākos (Apmani un Kļavu), kas kopā ar viņu atgriežas nometnē. Mēs varbūt nekad neuzzināsim patiesību, kādēļ Mačiņš pusceļu pavadīja šo grupu. Tas varēja arī būt šīs grupas maldināšanas manevrs, atsaucoties uz sarkanarmijas pavēli, jo nav jāaizmirst, ka akcija pati par sevi bija bīstama un tās dalībnieki varēja vērsties pret akcijas vadītāju. Zināms, ciniskā kureliešu iznīcināšana neizslēdz, ka blakus apstākļi varēja būt arī pārtikas trūkums. Katrā gadījumā 18. Armijas sagūstītā nopratināšanas mazā atzīme atklāj ne tikai pie Sarkanās bultas pārgājušo kureliešu traģēdiju, bet arī kureliešu vārdu trūkumu pēckara dokumentācijā.

4. VĀCIEŠU ZIŅOJUMI PAR CĪŅĀM AR KURELIEŠIEM

Līdzšinējā iztīrījuma gaitā esam iepazinušies ar latviešu autoru izteikumiem. Aina kļūst vēl skaidrāka, ieskatoties dokumentācijā, ko sniedz vācu avoti.

4.1 F. Jekelna ziņojums par kureliešu akciju

Sevišķi ir jāapstājas pie diviem dokumentiem. Viens no tiem ir Jekelna ziņojums par viņa akciju pret kureliešiem. Otrs ir 16. arm. izlūkošanas nodaļas ltn. Haselmana ziņojums centrālajai izlūkošanas daļai Berlīnē. Vispirms te apstājamies pie pirmā.

Ziņojums

par latviešu ģenerāļa K u r e l a vienības likvidēšanu

I.

Pēc Ziemeļu armiju grupas virspavēlnieka rīkojuma pārņemt man norādītās teritorijas kārtības nodrošināšanu, es ieguvu ziņas, ka rietumos no līnijas Sasmaka-Talsi pastāv latviešu vienība, kuru it kā būtu organizējis un vadītu bijušais Latvijas armijas ģenerālis K u r e l i s. Par savu mērķi viņš it kā būtu spraudis, aktīvi līdzdarboties bandītu apkarošanā un šinī sakarībā apmācīt komandas, kurām iespējams turpmākās boļševiku uz priekšu virzīšanās gadījumā, piedalīties pret sarkanarmiju partizānu cīņās. Pilnīgāka informācija par šīs vienības sastāvu un stiprumu nebija zināma. Arī attiecīgajās vācu armijas dienesta vietās, ar kurām Kurelis bija uzņēmis sakarus, kā arī sadarbojās, kā, piem, frontes izlūkošanas 212. nodaļā un Spāres vietējā komandantūrā, nebija skaidra pārskata.

II.

Kaut gan Kurelis vairākkārt izdeva krievu bandītus attiecīgajām vācu iestādēm, nekavējoties izdarītās izziņas neapstrīdami pierādīja, ka šī vienība draudēja kļūt par nopietniem draudiem Kurzemes drošībai, kā arī armiju grupai.

Sevišķi jānorāda uz sekojošo:

a. Pašu Kureli, kura vārdam latviešu tautā ir laba skaņa, izmantoja vienīgi kā izkārtņi. Ņemot vērā viņa lielo vecumu -- viņam ir pāri par 60 gadu -- viņš nebija vairs spējīgs enerģiski vadīt

savu vienību. Viņš nespēja pilnīgi pārredzēt lietu attīstību, kā to vadīja viņa stābs.

b. Kā vadošā galva izvirzījās ģenerāļa Kureļa stāba prickšnieks kapteinis U p e l n i e k s. Viņš, kā arī pārējie viņa stāba virsnieki, piederēja tām nacionāli šovinistiskām aprindām, kuras gan vienmēr bija antibolševistiskas, bet nekādā gadījumā nevar apzīmēt par vāciešiem draudzīgām.

Viņi komplektējās no aizsargu organizācijas, kura sevišķi stipri ieteica brīvu un patstāvīgu Latvijas valsti. Viņu pamattendence bija redzamas simpatijas Anglijai. Šeit galvenokārt ievērojamu iespaidu ieguva tie latviešu virsnieki, kuri apzināti bija novērsušies no latviešu legionā. Viņi turējās nomaļus ar zināmu nolūku, proti, rodoties izdevīgiem apstākļiem, nodoties viņu nacionālo mērķu īstenošanai.

Ņemot vērā, ka Upelnieks un pārējie virsnieki izvairījās iestāties latviešu SS brīvprātīgo legionā -- pat vēl vairāk, kā viņi paši to atzina, viņi atklāti noraidīja ģenerālinspektoru SS grupenfireru B a n g e r s k i. Tas nešaubīgi jau no paša sākuma rāda zināmu pretestību pret mums.

c. Ģenerāļa Kureļa vienības lielākā daļa sastāvēja no dezertieriem. Upelnieks ne tikai pieļāva uzņemt dezertierus, bet to veicināja, lai tādā veidā pastiprinātu vienības skaitlisko sastāvu. Kā pierādīts, vienības stābs norīkoja speciālus vervētājus, kuri legionārus, atgriežoties savās vienībās, iespaidoja dezertēt un pāriet uz Kureļa vienību. Šī vienība tā kļuva par pulcēšanās vietu visiem, kuri atradās patvaļīgā prombūtnē no savām vienībām, un tiem, kuri izvairījās no iesaukšanas karadienestā.

Ar veiklu no mutes mutē propagandu, saistot to ar latviešu tautā snaudošiem nacionāliem centieniem iegūt patstāvību, Kureļa vienība ieguva ievērojamu pastiprinājumu.

Arī frontē karojošās latviešu vienībās drīzumā izplatījās vēsts, ka dezertējot, pie Kureļa varētu nesodīti iegūt patvērumu. Dabīgi, ka šī ziņa ievērojami veicināja dezertēšanas gadījumu picaugumu latviešu 19. divīzijā.

d. Blakus Kureļa vienībai, kā Upelnieks pats nopratināšanā atzina, izveidojās vairāk vai mazāk stipras atsevišķas grupas. Tās brīvprātīgi pakļāvās Kureļa stābam. Vienības stābam tomēr nebija iespējams visas šīs grupas uzņemt savā sastāvā un vadīt. Šie sīkie nekontrolējamie grupējumi, palikuši bez centrālas vadības un viņu darbības kontroles, arī draudēja izvērsties par nopietnām briesmām.

e. Ģenerāļa Kureļa vienība pārtikas produktus ieguva no laukiem. Viņa vīri apstaigāja apkārtni laupīdami un rekvizēdami, bieži zemniekiem atņemot pēdējo lopu. Sakarā ar to apvidū, kur bija Kureļa vienība, katra veida kārtīga pārtikas produktu sagāde spaidu

kārtā tika traucēta.

f. Vienību nevarēja uzskatīt par organizētu un disciplinētu. Nebija ne reglamentēta dienesta, ne arī plānveidīgu un mērķtiecīgu apmācību. Kad apzinīgie latvieši 19. div. sastāvā cīnījās frontē, Kureļa vīri aizmugurē savu ikdienu pavadīja bezrūpīgi un bez tam kļuva par postu.

g. Līdz šī gada novembrim tika komplektētas rotu vienības, ar skaitlisko sastāvu 400-500 vīru. Paralēli tika izveidotas mazākas grupas 100 vīru sastāvā. No vēlāk iegūtām stāba aktīm var konstatēt, ka visas ģenerāļa Kureļa vienības skaitliskais sastāvs ir sasniedzis ap 1800-2000 vīru.

III.

1944. g. 2. nov. es pavēlēju ģenerālim Kurelim un viņa stāba priekšniekam kapt. Upelniekam ierasties pie manis. Mūsu pārrunu gaitā es izteicu savu uzskatu, ka vienība līdzšinējā formā turpmāk nevarētu pastāvēt.

Es pieprasīju, lai

1. Ģenerāļa Kureļa vienība, sākot ar 1944. g. 3. nov., tiek pakļauta augstākajam SS un policijas fireram. Tālāk, jāsniedz ziņas par vienības skaitlisko sastāvu un apbruņojumu. Turpmāk vienības apgādi pārņems vācu bataljons un līdz ar to jāizbeidz katra veida patvarīga rekvizīcija.

2. No vienības jāatdala dezertieri un personas, kuras izvairījušās no iesaukšanas, un jāizdod augstākajam SS un policijas fireram.

Atlikušajai vienībai, kuru es gribēju izmantot mūsu nolūkiem, es piešķīru sekojošus uzdevumus:

1. Īpaši izmeklētu karavīru apmācību darbībai aiz ienaidnieka frontes līnijas, ciešā sadarbībā ar drošības policijas pavēlnieku.

2. Aktīvi piedalīties bandu apkarošanā atbilstoši maniem norādījumiem.

3. Piedalīties tīrīšanas akcijās pret dezertieriem un personām, kuras izvairās no iesaukšanas.

Ģenerālis Kurelis pieņēma manas prasības un deva atbilstošus solījumus. Katrā gadījumā, lai būtu drošs pret jebkādiem pārsteigumiem, es iepriekš devu rīkojumu novietot 3 vācu SS un policijas rotas Kureļa vienības ieņemtā apvidus tuvumā.

IV.

Kurelis ar mani panāko vienošanos neturēja. Viņš lika sava stāba priekšniekam paziņot man, ka viņam nav iespējams izdot dezertierus, kuri ir viņa vienībā. Stābs tā kā tā esot pazīstams kā vāciešiem draudzīgs. Ja viņš vēl izdotu tagad pieprasītos dezertierus,

tad viņa virsnieki varētu sagaidīt, ka viņus uzskatīs par vācu spiegiem. Kureļa sniegtie ziņojumi, cik tādus vispār sniedza, saturēja nepareizas ziņas.

Bez tam viņi negribēja atteikties no līdzšinējā pašapgādes veida. Viņi noraidīja ar manu pavēli noteikto vienības saimniecisko apgādi no armijas apgādes iestādē vispār pieņemtā kārtā.

Lai pretotos Kureļa vienības draudošām briesmām, un lai radītu atkal skaidrību, es nolēmu likt vienību atbruņot un kā tādu likvidēt. Ziemeļu armiju grupas virspavēlnieks piekrita manam priekšlikumam arī tai gadījumā, ja būtu jālieto vara.

V.

Lai es nenonāktu situācijā, kurā man būtu nenovēršami jāliek šaut uz latviešiem, es vēlreiz satikos pārrunām 1944. g. 14. nov. ar ģenerāli Kureli ar nolūku panākt brīvprātīgu viņa vienības dezertieru, kā arī to, kas izvairījušies no iesaukšanas, izdošanu un atbruņošanu. Kad viņš atkal ar atrunāšanos mēģināja izlocīties, es pavēlēju vienību atbruņot un visu stābu apcietināt, jo citu iespēju vairs nebija. 1944. g. 14. nov. šo akciju izdarīja jau agrāk tam sagatavotie spēki. Viss notika bez starpgadījumiem un asins izliešanas. Kureli pašu, kas vecuma dēļ, kā tas nepārprotami konstatēts, nebija izraisījis šo lietu attīstību, atbrīvoja un noveda pie viņa ģimenes.

Liela grupa latviešu leitnanta R u b e ņ a vadībā, kas bija spēcīgāka par norīkoto vācu vienību, izvairījās no atbruņošanas. Rubenis apsoliya, ka 1944. g. 15. nov. pēc tam, kad viņš savu daļai izkaisīto grupu būs savācis vienkopus, stāsies ar to mūsu rīcībā. Pretēji ar goda vārdu dotajam solījumam, viņš savu vienību izvietoja mežainā apvidū rietumos no Rendas. Pret viņu 1944. g. 18. nov. vērsa jaunu pasākumu. Pirms šīs akcijas sākuma, man personīgi vēl ar Rubeni plkst. 8.30 bija saruna. Šis pasākums beidzās 1944. g. 19. nov. plkst. 14.00 ar panākumiem. Daļa viņa vienības -- viss skaits bija apm. 400 vīru -- izvairījās un aizgāja purvainā apvidū.

VI.

Generāļa Kureļa vienība vairs nepastāv. Pavisam apcietināja un atbruņoja 1300 Kureļa vīru. Mazāka daļa cīnās nošauta. Apcietinātos nodeva Konicas SS savākšanas nometnei iedalīšanai leģionā, to starpā esošos dezertierus nodeva Štuthofas koncentrācijas nometnei.

Ieguva lielāku skaitu ieroču, municijas, sanitāro materiālu, sakaru uzturēšanas iekārtas un pārtikas produktus. Mazāku daļu no tā nodeva vietējai karaspēka daļai, bet lielāko daļu attiecīgai vācu

armijas noliktavai.

Apcietinātos stābam piederīgos notiesāja lauku karatiesas (*Standgericht*) kārtībā un 1944. g. 20. nov. nošāva. Ģenerālis Kurelis palika neaizskarts. Viņu kopā ar ģimeni 1944. g. 21. nov. evakuēja.

VII.

Savelkot kopā, var teikt, ka lai cik nožēlojams būtu fakts -- vērsties pret latviešiem -- tomēr ar to novērsa vērā ņemamu drošības apdraudējumu visā zemē, kā arī karaspēkam. Katrā ziņā varēja sagaidīt, ka turpmākas atkāpšanās gadījumā, Kureļa vīri būtu šāvuši uz vācu karaspēka daļām. Kapt. Upelnieka teiktajam, ka viņi gribētu palikt krievu aizmugurē, lai cīnītos partizānu karā pret sarkano armiju, nevar ticēt. Vīri, kas ir par glāvējiem ar ieročiem rokās izpildīt savu pienākumu normālos apstākļos frontē, negrib arī grūtos apstākļos karot aiz ienaidnieka frontes līnijas.

Kāda 1944. g. 20. nov. radiogramma apgaismo kādas kopsakarības, kuras būtu jāpārbauda, bet kurām ir liela ticamība. Ostlandes kaujas grupas SS iznīcinātāju vienību (*SS-Jagdverbände der Einsatzgruppe Ostland*) pārvaldes vadītājs ziņoja, ka Liepājas ostā vervē Kureļa aģenti, izplatot ziņas -- Kurelis saņēmis zināmas garantijas no Anglijas. Bez tam, Kurelis uzturot ar bijušo latviešu valsts vīru

S ē j a s -- sūtnis Zviedrijā

Z a r i ņ a -- sūtnis Londonā

B ī l m a ņ a -- sūtnis ASV

starpniecību sakarus caur Zviedriju ar rietumvalstīm.

Viens apcietinātais Kureļa vienībai piederošais radists izteicās, ka kādam citam radistam esot bijis uzdevums doties uz Zviedriju.

Bažas, ka akcija pret Kureli varētu nelabvēlīgi atsaukties uz noskaņojumu Kurzemē, nav līdz šim apstiprinājušās. Jau ir dzirdams savs skaits skaļu balsu, kas apsveic šīs vienības likvidēšanu.¹

Šis ziņojuma noraksts nav datēts. Bet no piezīmes, kas uzrakstīta labajā pusē ar roku -- 21.11.44 -- kļūst saprotams, ka tas ir rakstīts tūlīt otrā dienā pēc Kureļa stāba virsnieku nošaušanas Liepājā. Tai pašā stūrī uzrakstīts ar roku *Slepeni!* un pasvītrots. Kreisajā stūrī tāpat ar roku uzrakstīts: F.P. Ostland.z.d.A. 13/XII. L., kas nozīmē tik daudz, ka raksts

¹BA. R 90/4.N.S.

13. dec. ir pievienots aktij. Rakstītājs nepārprotami ir Jekelns, kā tas izris no satura.

Kureliešu iznīcināšanas akcija ir aprakstīta neticami objektīvi. Tādi fakti nav noliedzami, ka Jekelnam un komandantūrai Spārē "nebija skaidra pārskata" par kureliešu stiprumu un organizāciju (I). "Vadošā galva" bija Upelnieks un stābs sastāvēja no nacionāli pārliecinātiem virsniekiem, kas bija pret boļševikiem, bet ne vāciešiem draudzīgi. Šie virsnieki neatzina iekļaušanos leģionā, viņi bija cēlušies no aizsargiem (IIb). Ir tiesa, ka pie kureliešiem nonāca daudz leģiona dezertieru (IIc), kas bija izveidojuši no Kureļa stāba neatkarīgas grupas, sevi tomēr uzskatot par kureliešiem, kā Upelnieks ir teicis nopratināšanā (IId). Tālāk savā ziņojumā Jekelns atreferē zināmos faktus par mēģinājumu Kureli un viņa grupu pakļaut sev. (III).

Sevišķi ir jāatzīmē, ka Jekelnam 18. nov. pirms kaujas ir bijusi personīga saruna ar Rubeni. Jekelns apstiprina, ka Rubenis ir noraidījis padošanās priekšlikumu. Tas lieku reizi rāda, ka aculiecinieku, Vīnakmens un TZ ziņojumi ir pareizi. Tas apstiprina to augsto ticamības pakāpi. Jekelns atzīst, ka Rubeņa bataljonā ir bijis apm. 400 vīru. Tie pēc pirmās, t.i. 18. nov. kaujas ir pārgājuši uz nepieejamu purvainu apvidu. (V). Jekelns te apstiprina, viņš apcietinājis 1300 (patiesībā 1360), un kaujās krituši 24. Viņš sagūstītos nosūtījis uz Konicu leģionam, bet dezertierus uz Štuthofas koncentrācijas nometni. (VI).

Ko Jekelns ir noklusējis? Un ne tikai noklusējis. Viņš raksta, ka Ziemeļu armiju grupas virspavēlnieks viņam uzdevis gādāt par drošību aizmugurē. Tad viņš esot uzzinājis, ka "pastāv latviešu vienība, kuru it kā būtu organizējis un vadītu bijušais Latvijas armijas ģenerālis K u r e l i s" (I). Jekelns te runā klaju nepatiesību. Šo vienību nebija izveidojis Kurelis un tā neradās Talsu un Valdemārpils mežos. To bija pavēlējis izveidot Jekelns vēl sēdot Rīgā. Viņš turpina rakstīt nepatiesību, ka Kurelim bijis mērķis apkarot bandas un izveidot vienības, kas paliktu boļševiku aizmugurē. Nekā nebija ko "pieņemt", jo Jekelns labi zināja, ko pats bija

uzdevis un pavēlējis tiem sakarā ar to izveidošanu. Jekelns par savas 14. nov. akcijas galveno iemeslu min to, ka Kurelis nav izpildījis prasību pēc vienības pakļaušanas viņam. To Kurelis nemaz nevarēja izpildīt, proti, viņš nevarēja nodot Jekelnam leģiona dezertierus un tos, kas nebija paklausījuši iesaukšanas pavēlei. Kurelis zināja to likteni. Viņam nebija iespējas sev uzticīgos karavīrus atdot Jekelnam nošaušanai vai ievietošanai koncentrācijas nometnē. Bangerskis, Dankera atbalstīts, bija ilgi un sīksti mēģinājis pārliecināt vāciešus, kas tam pretojās, ka pie leģiona ir jārada sevišķa karatiesa, lai latvieši paši varētu tiesāt tos, kas neklausīja iesaukšanas pavēlei.² Jekelns pats bija piekritis tādas tiesas nodibināšanai, bet neskatoties uz to pieprasīja dezertieru nodošanu savai tiesai. Viņam arī ļoti labi bija zināmas Kureļa prasības, proti, aicināt dezertierus nākt ārā no mežiem un reizē arī nodot savus dezertierus Jekelnam, ja tas parakstītu un publicētu atklātu uzsaukumu, kurā ir atzīta brīvās Latvijas atjaunošana. Jekelns tai vietā 2. nov. sarunā minēja kādus nesaistīgus nākotnes plānus latviešu labā. Kurelis savu prasību par brīvu Latviju bija pateicis. Viņš tādēļ nevarēja Jekelnam izdot savus karavīrus bez šo priekšnosacījumu izpildīšanas.

Jekelna ziņojumam bijuši pievienoti pieci pielikumi. No tiem ir saglabāties tikai viens.³ Tas sniedz statistiskas ziņas par sagūstītajiem un nošautajiem kureliešiem, kā arī par iegūtajiem kara materiāliem.

Noslēdzot pārdomas par šo Jekelna ziņojumu, jāatzīst, ka tas satur svarīgas autentiskas ziņas, kaut rakstītas ar izteiktu

²Jautājums plašāk apskatīts Biezais 1992.

³Tas ir 5. pielikums pie Jekelna ziņojuma (skat. 3. piel.). Neskatoties uz intensīvu meklēšanu dažādos Vācijas arhīvos, neesmu atradis 1.- 4. piel. pie Jekelna raksta, kā tas tanī minēts. Jādomā, ka tie ir iznīcināti. Var tikai minēt, ka to starpā varēja būt arī Kureļa stāba locekļu pratināšanas un tiesāšanas protokoli. Te jāpiezīmē, ka 5. piel. Jekelns noklusē, ka viņš saņēmis arī kureliešu RM. 17000, ko vēlāk pārņēmis Lasmanis (191).

nolūku aizstāvēt savu rīcību, runājot arī apzinātu nepatiesību. Nožēlojami izskan viņa ziņojuma pēdējā rindkopa: "Bažas, ka akcija pret Kureli varētu nelabvēlīgi atsaukties uz noskaņojumu Kurzemē, nav līdz šim apstiprinājušās. Jau ir dzirdams savs skaits skaļu balsu, kas apsveic šīs vienības likvidēšanu." Žēl, ka Jekelns nesaka, kas tās ir par balsīm, kas kļuvušas skaļas un kas apsveikušas kureliešu iznīcināšanu. Protams, nekādu Kurzemes noskaņojumu viņš nevarēja zināt dienu pēc Kureļa stāba nošaušanas.

4.2. 16. Armijas izlūkošanas daļas ziņojumi par kureliešu organizēšanu, darbību un iznīcināšanu

1945. g. 2. janv. frontes izlūkošanas 319. vienība sniedza plašu savas darbības pārskatu par 1944. g. dec., kurā lasāms: "Lielu neapmierinātību izraisījusi akcija pret ģen. K u r e l i un vēlāk pret pārpalikumu R u b e ņ a vadībā. Tautā tiek visur pārrunātas tur lietotās metodes."⁴ Arī 16. arm. izlūkošanas daļas priekšnieks ģenerālstāba plkv. Gersdorfs savā 1944. g. 31. dec. ziņojumā par šī mēneša "bandu" stāvokli ir spiests atzīt, ka "bandu darbība ziņojuma mēnesī ir pieņēmusies. Pie tam ir jāievēro, ka lielāks skaits uzbrukumu, postījumu un sabotāžas darbu nav kļuvuši zināmi, un latviešu civīliedzīvotāji un agrāk pa daļai ļoti aktīvo latviešu paš aizsardzības grupu izveidošanas priekš ir ievērojami samazinājies."⁵ To pašu rakstīja 1945. g. 2. janv. arī 317. frontes izlūku grupa savā pārskatā par 1944. g. dec.:

Plašāka spiegu tīkla (*V-Leute*) noorganizēšana joprojām sagādā vislielākās grūtības. Civīlistu lielākā uzticamo daļa ir aizceļojusi uz reihu. Palikušī tautas lielākā daļa sastādās no mazāk uzticamām personām. Kamēr aizceļojusi tautas daļa mums sniedza spiegu darbībā palīdzību aiz pārliecības un ideālisma, tad tagad spieģus lielāko tiesu var iegūt tikai ar daudz alkohola, tabakas, apģērba vai

⁴BA-MA.RH 20-16/613. N.

⁵BA-MA.RH 20-16/614. N.

citu trūkstošo mantu palīdzību. Vispār palikusī tautas daļa lielāko tiesu ir nodarbināta ar savām rūpēm, un to vairs nevar iesaistīt spiegošanas darbā.⁶

Arī slepenās karalauka policijas 501. grupas 1944. g. 25. nov. ziņojumā lasām: "Kureļa vienības iznīcināšana daudzus latviešos, kā karavīros, tā civiliedzīvotājos izraisījusi naidīgu noskaņojumu pret vāciešiem."⁷ Te sevišķi jāievēro, ka šī slepenā karalauka policijas vienība savā ziņojumā lieto tik asus vārdus kā karavīru un tautas naidu pret vāciešiem. Tā pati grupa 25. dec. ziņojumā atzīmējusi, ka "Kureļa vienības iznīcināšana ir daudzus latviešus noskaņojusi slikti. Arī paziņojums, ka lauksaimniekiem gandrīz vai visa labība un lopi ir jāatdod, ir radījusi ļoti sliktu noskaņojumu."⁸

Taču pats nozīmīgākais dokuments šai sakarā ir 16. arm. pretizlūkošanas daļas priekšnieka ziņojums.

*Noraksts no 1944. g. 28. dec. Korueck 584 bandu stāvokļa
ziņojuma izraksta*

Ziņojuma mēnesī augstākā SS un pol. firera vadībā izdarīja 2 lielus pasākumus, kas abi neattaisnoja tādu spēka un līdzekļu izmantošanu un nenoveda pie vēlāmā panākuma.

Pasākums "Ozolu purvs" 5.-9. dec. vērsās pret "Sarkanās bultas" bandu un Kureļa organizācijas atliekām pie Abavas.

Šī pasākuma laikā pret civiliedzīvotājiem izdarītie vainas izpirkšaas pasākumi (*Suehnehmassnahmen*) par Rubeņa cilvēku ievainoto policijai piederīgo sakropļošanu, tautu ir ļoti sarūgtinājuši un nelielas piemēroti Kurzemes telpas nomierināšanai. Tā Usmas un Spāres policijas priekšnieks ziņo OK, ka pasākuma laikā esot nodedzinātas 14 lauku sētas, iedzīvotāji esot nonāvēti un sadedzināti. Iedzīvotāji dzīvojot šausmās par šo izrīcību. Vairumu šo zemnieku ģimeņu viņš pazīstot, tās neesot bijušas bandām labvēlīgas. Viņš stingri lūdz turpmākos pasākumos atteikties no

⁶BA-MA.RH 20-16/613.O. To pašu apstiprina arī 319. frontes izlūku vienības 1944. g. 2. dec. ziņojums par tās darbību laikā no 1944. g. 21. okt. līdz 20. nov. (BA-MA.RH 20-16/613.N.)

⁷BA-MA.RH 20-16/613:4.O.

⁸Turpat: Anlage 1.

tādām izrīcībām.

660. drošības bataljona karavīru ziņojums apstiprina šo apgalvojumu. Vēlogos (62/32) esot 30 civilistus, starp tiem divus bērnus, nošāvusi kāda latviešu SS vienība kāda vācu oberšturmfiirera vadībā. Šī nošaušana esot pavēlēta kā atmaksa par to, ka vācu pusē esot krituši 3 virsnieki un 17 vīri. Dižķiros visus iedzīvotājus esot nošāvis kāds policijas leitnants ar 6 vīriem, liķi esot šķūnī sadedzināti. Pie šķūņa ieejas esot bijuši redzami 7-8 pārogļoti liķi, starp tiem viens bērns liķis. Saskaņā ar 660. drošības bataljona komandiera ziņojumu, ka latviešu zemnieki, kas brīvprātīgi bija kļuvuši par viņa vienības slepeniem agentiem un kā vietējo apstākļu pazinēji par ceļa rādītājiem, pēc akcijas nobeigšanas nebija vairs atrodamī. Piederīgo meklēšanas ziņojumi tagad ienāk komandantūrās.

Šī pasākuma veids radīja mums negatīvas sekas ne tikai civilās aprindās, bet arī latviešu karavīros. Tās neierobežojas tikai Abavas šaurākā novadā, bet izplatās visā latviešu telpā.

Padomju bandu stābs, kura izlūkvienības kā liecinieki bija novērojuši notikumus pie Abavas, to propagandiski izmantoja vervēšanas nolūkiem. Starp citu, sekojošie pieraksti no kādas iegūtas radioraidītāju vienības dienasgrāmatas varētu būt zīmīgi:

8.12. 2 dienas ilgst ekspedīcija, kurelieši nāk pie mums un lūdz mūs, viņiem ļaut iet ar mums, un ņemt viņus mūsu pakļautībā. Tie ir ļoti labi apbruņoti cilvēki, bet viņiem nav labu vadītāju un viņi staigā mežā bezmērķīgi. Viņi varētu daudz ko darīt, ja viņiem būtu labs vadītājs.

14.12. Bez mana galvenā darba es organizēju bandu grupas no kureliešu cilvēkiem. Viņi ir ļoti labi apbruņoti un labi partizāni, ja ar viņiem pareizi runā. Viņi visi vēl tic vācu propagandai un domā, ka viņus nošaus, ja nāks krievi. Mums, padomju cilvēkiem, ir smieklīgi dzirdēt tādas lietas. Vācieši slepkavo un laupa civiliedzīvotāju starpā. Kurzemes iedzīvotāji nu sāk ticēt, ka vācietis ir laupītājs un ka būs vajadzīgs viņu likvidēt, cik vien iespējams. Cik žēl, ka tauta tikai tagad sāk saprast.

Notikumi pie Abavas tūliņ arī negatīvi iedarbojās uz ziņotāju tīklu. Vēl nelabvēlīgāku ietekmi uz ziņotāju tīklu izraisīja dažāda apiešanās ar latviešu paš aizsardzībai piederīgiem, kas pretēji rudenī dotajām pavēlēm, dažos apgabalos ir atbruņoti un ar to sarūgtināti. Ziņojumu tīkls Kurzemē līdz šim pirmā kārtā balstījās uz paš aizsardzību (*Selbstschutz*).

Otrs lielpasākums -- "Stende" -- ar citu vadību vērsās pret Rendas bandu un Stendes bandu telpā dienvidos no Stendes-Spāres

dzelzceļa līnijas. Tas gan nedevis cerētos panākumus, bet iedzīvotājos atstāja labvēlīgu iespaidu, jo to iepretī civiliedzīvotājiem izdarīja, turoties pie militāriem pamatprincipiem.⁹

Dokuments runā nesaudzīgu un atklātu valodu. Kureliešu iznīcināšanas akcijas panākumi nav bijuši tādi, kādu to sagaidīja ar tik lielu spēku iesaistīšanu pret tiem. Otrkārt, akcijai ir plašas negatīvas sekas ne tikai tuvākās apkārtnes iedzīvotājos, bet arī visā tautā, tai skaitā arī latviešu leģionāros. Treškārt, tas atklāj cik mežonīga un necilvēcīga bijusi izrēķināšanās ar latviešu zemniekiem, pie tam tādiem, kas, kā vācieši paši ziņo, viņiem bijuši labvēlīgi un snieguši atbalstu. Latviešu zemnieku nošaušanā un sadedzināšanā ir piedalījusies arī kāda latviešu SS vienība, bet kā parasti, kāda vācu oberšturmfiirera komandēta. Kā rakstā teikts, šo akciju no malas novērojuši komunistu partizāni, ko tie tūlīņ izmantojuši savai propagandai.¹⁰

Ja šādā akcijā bija iesaistīta latviešu SS vienība, tad tas bija jāzina arī Bangerskim. Viņa atmiņu grāmatā par šo akciju nekas nav minēts. Viņš gan atzīmējis savās nedatētajās piezīmēs pašu faktu par mierīgu iedzīvotāju sadedzināšanu, neminot, kas to izdarījis.¹¹ Krietni vēlāk 1945. g. 1. febr.

⁹AOK 16. Ic/AO - 31.12.1944 Nr.6736/44 geh. BA-MA.RH 20-16/614. Anl. 4. N.S.

¹⁰Sīkāk šo akciju aprakstījis Samsons 1956, 201 s.; 1969, 248 s., 1974, 33 s. Zināms, Samsona rakstos parādās arī atklāta komunistu propaganda. Taču pats faktu apraksts nav apšaubāms, jo tos apstiprina mūsu minēto aculiecinieku izteikumi, un par visām lietām, vācu militāro iestāžu slepenie ziņojumi. Turpretī pārbaudījumu prasa ziņas, ka šai akcijā piedalījies kāds vārdā nenosaukts latviešu virsnieks un viņa palīgs (Dzintars 1970,18).

¹¹Bangerskis III, 320. Te tomēr jāpiezīmē, ka Bangerska memuāros publicētais materiāls nav viscaur ticams. Bez ieskatīšanās oriģinālos, kas archīva pazušanas dēļ nav iespējams, mēs īsti nezinām, kad un kādēļ viņš savas atzīmes ir izdarījis. Latviešu leģiona vēsturnieku goda pienākums būtu noskaidrot, kāda latviešu SS vienība ir piedalījusies šai vācu atreibības akcijā.

viņš rakstījis Himleram garāku rakstu, kurā viņš cita starpā saka, ka "SD tīrīšanas akcijā 7. dec. nodedzinātas 5 zemnieku mājas un iedzīvotāji nošauti."¹² Šai viena pašā teikumā ir vairākas kļūdas. Vispirms cilvēku sadedzināšana nenotika pašā "tīrīšanas akcijā". Tā bija, kā rakstā teikts, atriebības akcija pēc vāciešu zaudējumiem cīņā ar Rubeņa bataljonu. Nav arī tiesa, ka tika nodedzinātas tikai 5 mājas. Nodedzinātas patiesībā 14 mājas. Nav arī tiesa, ka tie bija tikai SD ļaudis, kā Bangerskis raksta, bet gan kāda latviešu SS komanda. Ir jājautā, vai Bangerskis nezinaja patiesību? Kā mēs jau agrāk atzīmējām, tūliņ pēc Jekelna briesmu darbiem 1944. g. 16. dec. Bangerskis apmeklēja Jekelnu viņa mītnē. Tur viņam arī Jekelns sniedza ziņojumu par kureliešu iznīcināšanas akciju, jādomā, arī par minēto cilvēku sadedzināšanu.¹³

Latviešu komandas piedalīšanos šais asinsdzīrēs pret saviem tautiešiem vēl traģiskāku padara tas, ka tanīs "kritušas par upuri leģionāra Gaiļa māte un māsa, kā arī varoņa nāvē kritušā vv. Jēkabsona māte, kas tikai īsi pirms tam kā bēgles atradušas šais mājās pajumti."¹⁴

Te iztīrītie dažādu vācu slepeno militāro vienību slepenie dokumenti nepārprotami apliecina, ka tauta ar kureliešu iznīcināšanu ir bijusi dziļi negatīvi noskaņota. Vai Jekelns to, rakstīdams savu optimistisko ziņojumu, nezinaja? Protams, tādām jautājumam vispār nav vietas, jo viņa Gestapo un SD plašais tīkls sīki par to bija informējis. Viņam vispār ceļa ārā no paša koptās melu propagandas vairs

¹²Turpat 331.

¹³Silgailis uz manu tiešu jautājumu, vai Bangerskis savā 17. dec. apmeklējumā pie Jekelna ir runājis arī par kureliešu lietu, nav atbildējis. Iemesls to pārrunāt būtu bijis abām pusēm, jo tad bija tikko noslēgusies smagā kauja ar Rubeņa bataljonu un arī Jekelna atribes akcija pret nevainīgiem cilvēkiem. Ka notikumi Bangerskim bija zināmi, rāda viņa pēc kara publicētās atzīmes. Kādēļ viņš toreiz klusēja par civilo iedzīvotāju iznīcināšanu, to starpā leģionāru piederīgo, viņš nav teicis.

¹⁴Bangerskis III, 331.

nebija. Ar šo melu propagandu viņš baroja arī savus priekšniekus, kam šis ziņojums bija domāts.

Īpašu ziņojumu ir sniedzis arī 16. arm. 212. izlūkošanas grupas priekšnieks Haselmans. Par kureliešu iznīcināšanas akciju, un arī par vispārējo stāvokli, kāds tas bija Kurzemē 1944. g. rudenī, viņš raksta:

Ziņojums par stāvokli

Tā kā sarkanā armija apdraud latviešu teritoriju, iesākusies lielas latviešu iedzīvotāju daļas evakuācija, kas notiek lielākoties brīvprātīgi, taču pa daļai arī ar varu. Ziemeļos no Daugavas dzīvojošiem bija divas evakuācijas iespējas, proti, uz Vāciju vai uz Kurzemi. Pret vāciešiem labvēlīgi noskaņotie latvieši devās uz Vāciju, kamēr nacionāli un ultranacionāli noskaņotie labprātāk glābās Kurzemē. Tas izskaidrojams arī ar to, ka civilā pārvalde deva atļauju izceļojumam uz Vāciju tikai pēc daudzu formalitāšu nokārtošanas. Tiem, kam bija labas attiecības ar attiecīgām vacu iestādēm, bija vieglāk iegūt izceļošanai nepieciešamās apliecības nekā citiem. Tikai dažas dienas pirms R ī g a s atstāšanas attiecīgās iestādes atsacījās no formalitātēm un ienaidniekam tuvojoties, aicināja visus iedzīvotājus evakuēties uz Vāciju. Iedzīvotāji, kas piederēja pie nacionālās vai ultranacionālās vāciešiem naidīgās puses, gandrīz visi aizgāja uz Kurzemi. Tam bija dažādi iemesli.

Zemniekiem izšķirošs iemesls bija ciešā saistība ar dzimto zemi. Atstāt tēvzemi briesmu brīdī pēc viņu domām ir nesavienojami ar patiesa latvieša godu. Otra iedzīvotāju daļa, piedzīvodama 1944. g. vasarā latviešu 15. SS divīzijas daļu aizvešanu uz Vāciju līdzīgi gūstekņiem, pie kam daudzi privātie, kas brīvprātīgi Rīgu negribēja atstāt, piedzīvoja līdzīgu likteni, salīdzināja šos notikumus ar 1941. g. padomju varas deportācijām. Te jāievēro, ka, piemēram, gandrīz trešdaļai ar varu uz kuģiem aizvestajiem Rīgas vīriešu kārtas pilsoņiem kabatā bija papīri, kuri skaidri liecināja, ka iepriekš minētās formalitātes, kaut vēl ne pilnīgi nokārtotas, tomēr katrā ziņā to kārtošana bija jau iesākta. Tas pierādīja šo personu nodomu izceļot uz reihu. Daudzos gadījumos to ģimenes locekļi bija spiesti palikt Rīgā, jo viņiem tagad trūka nepieciešamo dokumentu izbraukšanas formalitāšu nokārtošanai. Cilvēki ir ārkārtīgi neuzticīgi un domā, ka viņus Vācijā ievietos darba nometnēs. Ciktāl tas attiecas uz vīriešiem karadienesta vecumā, ka tos iesaistīs citās frontēs. (Pirms došanās uz reihu šādu uzskatu dēļ bija jācinās arī ar [manā] vienībā

esošajiem spiegošanas darbiniekiem.)

Viena daļa iedzīvotāju, kas nevarēja būt mazākā, velk paraleles ar 1918. g. Vienmēr pieaug latviešu skaits, kuri cer, izmantojot kā Vācijas, tā Padomju savienības vājumu, panākt neatkarīgas latviešu valsts atjaunošanu. Šīs latviešu tautas aprindas, eventuāla abu kaimiņu lielvalstu sabrukuma gadījumā, grib izmantot visus latviešu tautas nacionālos spēkus un atzīst par labāku palikt uz vietas. Gadījumā, ja zemi okupētu Padomju savienība, doties mežos, tur nogaidīt izšķirošo brīdi.

Ar vienpusīgo vāciešiem draudzīgo latviešu izceļošanu ir nacionālo un ultranacionālo latviešu specifiskais svars palielinājies. Pašreizējā situācija Kurzemē, kas ir spraiguma pilna, savu pamatojumu atrod šeit.

Tā kā Kurzemē nav vairs normālas pasta satiksmes, tad iedzīvotāji nesaņem laikrakstus un trūkstošās elektrības dēļ nedarbojas radioaparāti, it īpaši uz laukiem, iedzīvotāji praktiski ir palikuši bez kādas politiskas vadības. Latviešu pašpārvalde ir likvidēta. No vāciešu puses nav redzama nekāda iniciatīva izmantot ziņu sniegšanu iedzīvotāju politiskai vadībai. Iedzīvotāji tādēļ ir pakļauti tikai baumām un tās labprāt uzklausa. Padomju vadība izmanto šo stāvokli. Ar ultranacionāli apslēptām baumām tā sabiedrībā iegūst lielu iespaidu.

Kad, sakarā ar krasta nocietinājumu izbūvi pie Ventspils, jūras piekrasti slēdza iedzīvotāju satiksmei, tad izplatījās baumas, ka iedzīvotājus nepielaiž pie jūras tādēļ, lai tie neredzētu līkus no padomju nogremdētajiem kuģiem, kas lielā skaitā izskaloti krastā. Šīs baumas spēcīgi pārrunāja visā Kurzemē. Daudzi, kas gribēja doties uz reichu, tagad pārdomāja un atrada par labāku doties mežā.

Blakus šīm skaidri redzamām ienaidnieka propagandas izplatītām baumām, iedzīvotāju starpā klīda arī baumas, kuru avots nav skaidri ieskatāms. Piemēram, stāsti par varoņdarbiem, kurus izdarījuši Vidzemē un Latgalē palikuši latviešu partizāni. It kā nebūtu nevienas pilsētas sarkanās armijas okupētajā teritorijā, no kurām latviešu partizāni nebūtu to padzinuši. Šīs ziņas ir grūti pārbaudāmas. Tomēr [manas] vienības vīri ir apstiprinājuši, ka pie Cēsīm ir notikušas asas kaujas.

Šādas baumas ievērojami ceļ latviešu pašapziņu un nacionālās jūtas un veicina partizānu darbību. Kurzeme ar saviem milzīgajiem mežu masīviem ir predestinēta kļūt par partizānu apgabalu. Mežus ap Dundagu var apzīmēt par vēsturisku bandu pulcēšanās vietu. Šis apvidus vienmēr ir bijis patvērums dažādiem elementiem, kas politisku vai citādu iemeslu dēļ ir varas vajāti. Šeit pēdējos gados patvērumu atrada kā komunisti, tā arī ultranacionāli noskaņoti elementi, ko visu laiku papildināja dezertieri no dažādām latviešu

vienībām, sevišķi pēc 15. latviešu SS divīzijas iznīcināšanas un krievu iebrukuma Jelgavā š. g. augustā.

Pēc atkāpšanās kustības no līnijas Rīga-Jelgava uz līniju Ķemeri-Auce nobeigšanas, izdevās fronti nostabilizēt. Sakarā ar vispārējā stāvokļa nostabilizēšanos sekoja latviešu vienību iekļaušana galvenajā kaujas līnijā. Aizmugurē tika izveidota pakāpeniska aizsardzības līnija dziļumā. Tās izbūves darbos izmantoja Kurzemes un tur no krievu ieņemtajiem apgabaliem evakuētos civilos iedzīvotājus.

Reizē ar militārajiem pasākumiem Kurzemes aizstāvēšanai, Ziemeļu armiju grupas virspavēlnieks visiem karavīriem izdeva uzsaukumu, pilnīgi iesaistīties nākamajās izšķirošajās kaujās. Pēc masīvas ienaidnieka spēku koncentrēšanas novembra mēnesī, Ziemeļu armiju grupas galvenās kaujas līnijas priekšā ienaidnieka karaspēka stiprums pieauga līdz 12 armijām. Smaguma punkti izveidojās pie A u c e s un L i e p ā j a s. No tā varēja secināt, ka ienaidnieks gatavojas izšķirošai kaujai.

No visiem vācu militārās vadības izdarītajiem pasākumiem, Kurzemes iedzīvotāji varēja saprast, ka vāciešiem bija stingrs nolūks par katru cenu aizstāvēt Kurzemi. Pie tā pievienojās soļi, lai nodrošinātu karaspēka pārtikas apgādi nākamajos mēnešos. Neskatoties uz visiem šiem faktiem, varēja novērot, ka iedzīvotāji tam neticēja. Ļoti lielā skaitā viņi evakuējās. Daudzos gadījumos evakuācijas pavēle nemaz nebija vajadzīga. Plašās aprindās bija atklāta vēlēšanās braukt uz Vāciju. Ar katru dienu pieauga bēgļu kolonnu skaits virzienā uz Ventspili un Liepāju.

Evakuācija notika tādā veidā, ka nekādā ziņā nenodrošināja nokļūšanu paredzētajā vietā. Pilnā pretstatā tam ir vēl vienas skaitā ievērojamas latviešu iedzīvotāju daļas vēlēšanās palikt Kurzēmē. Palikšanas iemesli jau minēti iepriekš.

Dažādu vienību sakoncentrēšanās Kurzēmē drīz pieņēma tādu veidu, kas radīja briesmas ne tikai nodrošināt karaspēka apgādi, bet traucēja arī nekavētu taktisku karaspēka pārvietošanos. Bija nepieciešams atslogojums. Lai to izdarītu, daļa vienību bija jāatvelk. Nosūtot, piem., policijas, O.T. un citas būvgrupas uz Vāciju, daļa no tām atteicās to darīt. Īsi pirms iekāpšanas kuģos tie dezertēja. Šo gadījumu skaits ar katru dienu pieauga. Oktobra beigās droši varēja apgalvot, ka lieli mežu apvidi bija pilni ar tādiem dezertieriem, taču uzbrukumi vāciešiem nenotika. Tikai novembra sākumā ziņojumos minēti pirmie uzbrukumi. Jau ap 10. nov. bandu darbība pieņēma tādus apmērus, ka armiju grupa ir spiesta izdarīt izšķirošus pasākumus, lai novērstu šīs briesmas. Pirmatnējais iespaids par vairāk vai mazāk nozīmīgu bandu grupu bezplāna darbību drīzumā izmainījās. No šī brīža ikdienu ienākušie ziņojumi

atklāja, ka Kurzemes meži slēpj nekontrolējamu skaitu dezertieru. Nomaļās lauku mājās rūpīgi izvēlētās paslēptuvēs atrada daudz dezertieru.

Paralēli šai pieaugošai parādībai, kas iespējami var kļūt par lielām briesmām, vai tāda jau ir, notiek dezertēšana no frontē karojošām vienībām. Oktobra beigās dezertieru skaits bija pieņēmis tādu apmēru, kāds nav līdz šim piedzīvots militāri nelabvēlīgākos apstākļos. Kad latviešu SS divīziju apmeklēja Ziemeļu armijas grupas virspavēlnieks, divīzijas komandieris viņam ziņoja, ka mēneša laikā dezertējuši 1000 karavīru. Arī pēc tam dezertēšana nav samazinājusies. Tā pamatojuma saknes varētu būt ļoti dziļas. Tas ir kā latviešu pašu būtībā, tā arī vācu iestāžu neveiklajā latviešu problēmas nokārtošanā. Beidzot tā ir arī ienaidnieka propaganda. Daži no galvenajiem iemesliem minēti turpmāk:

1. Skaidras politiskas līnijas trūkums. Latviešu tautai pat ne reizi netika doti saistoši solījumi, kā to vismaz izplatīja Baltkrievijā un Ukrainā.

2. Trūka latviešu personības, kura būtu padevīga (*ergebene*) vācu vadībai, vai personība, kas atrastos tās uzraudzībā, un būtu starpnieks starp vācu vadību un latviešu tautu.

3. Pārāk biežas pretrunas militāro un civilo iestāžu rīkojumos.

4. Neturētais solījums noturēt Baltijas telpu un to līdz pēdējam aizstāvēt. Būtu bijis labāk tādu solījumu vispār nedot.

5. Veiklās padomju propagandas izplatītās baumas par slikto apiešanos ar evakuētajiem latviešiem reichā un par jūrā nepārtraukti nogremdētajiem kuģiem.

6. Viegļprātīga un bezatbildīga vācu karavīru tenkošana.

7. Arvien pieaugošā ienaidnieka aģentu darbība stipri ietekmē iedzīvotāju vispārējo noskaņojumu un palēnām viņi jūtas vāciešu pamesti.

8. SD turp un atpakaļ svaidīšanās, apstrādājot latviešu internās lietas.

Augšminētie apstākļi ir iemesls tam, un visi līdzšinējie novērojumi atkārtoti apstiprina to, ka latvieši labākos spēkus attur un tos nenodod fronteī. Ar to sakarā ir bandu organizēšanās, kam sākumā nepiegrieza vērību, bet kas šobrīd ir kļuvušas par lielām briesmām. Kurzemes telpā esošās bandas, ievērojot to nozīmi, ir jāsadala sekojoši:

1. Nacionālas vai ultranacionālas bandas, kuras vada latviešu ģenerālis K u r e l i s.

2. Padomju vadīti partizāni, kuri tekoši papildinājumu saņem

no gaisa.

3. Patstāvīgas mazākas bandu grupas ar nezināmiem nolūkiem. Pagaidām tās ir nenozīmīgas. Apvienojot tās zem vienas stingras vadības, tās tomēr varētu būt briesmas, ko nevajadzētu novērtēt par zemu. Šais grupās ir ļoti vērtīgi cilvēki, kas daļēji sevi ir pierādījuši cīņās pret boļševikiem. 1941. g. un arī ir izeļušie šinī karā frontē.

1. punktā minētā banda daļēji sastāv no iedzīvotājiem, kas ir evakuēti no apgabaliem austrumos no Rīgas, bet lielākā daļa no kurzemniekiem un dezertieriem pēc latviešu 15. divīzijas nevarības. Ir jāievēro, ka daudzi neuzticami elementi lielā skaitā bija paslēpušies ar viltotām apliecībām ar ģenerāļa Kureļa parakstu, tādēļ taisnības labad Kureļa dēļ ir jāsaka, ka ar to viņi nelietīgi izmantoja ģenerāli Kureli.

Kā pēdējais bijušās latviešu armijas ģenerālis Kurelis plašās aprindās bauda lielu cieņu, jo viņš latviešu armijas formas tērpā reizē atgādina labos latviešu patstāvības laikus. Kurelim ir 65 gadi un viņš atstāj izteikti senīlu iespaidu. Pēc sarkanās armijas iebrukuma Latgalē Kurelis pārstāvēja uzskatu, ka katram latvietim ar visiem spēkiem ir jāpiedalās, lai novērstu Latvijai draudošās briesmas. Viņš pats kopā ar sava stāba priekšnieku kapt. Upelnieku devās uz Skrīveriem, lai no turienes ar aizsargiem un citiem brīvprātīgajiem uzsāktu cīņu pret sarkanajiem partizāniem. Viņš parādīja lielu aktivitāti, taču bez politiskiem mērķiem.

[Mana] vienība toreiz uzņēma sakarus ar Kureli un viņš izteica piekrišanu nodot savus labākos vīrus [dažādiem] uzdevumiem (fuer S[abotage], K[ampf] und R[ueckzug]-Einsätze). Kurelis toreiz norādīja, ka daudzi dezertieri ir aizgājuši mežos, jo viņi negrib braukt uz Vāciju. Tomēr daudzi no tiem būtu gatavi kopā ar viņu cīnīties uz latviešu zemes. Kurelis domāja, ka šiem vīriem vajadzētu dot iespēju sevi rehabilitēt. Ar labiem panākumiem [mana] vienība uzdeva Kurelim turpināt savu darbību tādā pat veidā kā Vidzemē. Viņam norādīja noteiktu apvidu paredzēto pasākumu (R-Unternehmens) organizēšanai. Tā kā Kurelis darbojās bez oficiāla vācu vadības uzdevuma, viņš baudīja arī dezertieru uzticību. Viņi no Kureļa kā latvieša cerēja sagaidīt izpratni un meklēja ar viņu kontaktus. Kurelim nebija atļauts organizēt bēguļojušus leģionārus, tādēļ viņš ar šīm grupām varēja uzturēt tikai vaļīgus sakarus. Tomēr nebija iespējams novērst, ka šīs grupas sevi identificēja ar Kureļa organizāciju, līdz ar to radot aizdomas, ka Kurelis dezertierus atbalsta.

Raugoties no [manas] vienības viedokļa, šī attīstība bija ļoti vēlama. Ar to radās iespēja ļoti noderīgus un drošsirdīgus vīrus, kuri bezdarbībā sēdēja mežos, atkal atgriezt pie legālas darbības, vai

mazākais ar Kureļa palīdzību tos virzīt. Ar to vācu vadība tad iegūtu pārskatu par faktisko stāvokli Kurzemes mežos.

Apvainojums, ka Kurelis darbojies kopā arī ar komunistu bandām, var novērtēt tikai kā ienaidnieka propagandas izdevušos mēģinājumu radīt plaisu starp vācu vadību un Kureli.

Cik pavisām rīkojas atbildīgās iestādes, izsakot tādus apgalvojumus, ir redzams arī no tā, ka tādus pat apvainojumus kā pret Kureli izteica arī pret standartenfireru Lobi. Īstenībā Lobem nekas nebija kopīgs ar partizānu organizāciju. [Manas] vienības atbalsta punktu, lai to maskētu kā latviešu pasākumu, ar Lobes piekrišanu nosauca par "Lobes vienību".

Jau ilgi pirms atkāpšanās kustības uzsākšanas [mana] vienība nepārtraukti norādīja uz nepieciešamību šo bandu pakļaut vācu militārajai vadībai un dot tai konkrētus uzdevumus ģeografiski ierobežotā apvidū. Līdz oktobra beigām [mana] vienība faktiski bija vienīgā vācu bruņoto spēku daļa, kas ar Kureli uzturēja sakarus. Turpretī ar Kureli, kura vārdam, blakus standartenfirera Lobes vārdam, latviešu tautā ir labākā skaņa, augstākās militārās iestādes kā armijas virspavēlniecība vai armiju grupa neatrada par vajadzīgu uzņemt sakarus. Tas liek atzīt, ka Kureļa organizāciju novērtēja par zemu. Līdz ar to militārā vadība nokavēja viņa organizāciju izmantot vēlāmā virzienā liederīgiem uzdevumiem.

Latviešu ģenerāļa Kureļa banda ar savu stābu un rotu 120 vīru sastāvā personīgai apsardzībai no Jaunjelgavas apkārtnes bija evakuēta vispirms uz Strazdi, bet vēlāk uz Anachiti. Tas ir jāuzskata par mēģinājumu pašu iniciatīvā uzņemties cīņu pret sarkanajiem bandītiem un pēc sarkanās armijas iebrukuma to turpināt pret boļševismu. Līdz novembra sākumam nekāda naidīga sadursme ar šo bandu nebija notikusi. Tomēr ir jāreķinās ar tādu iespēju brīdī, kad viņi atzīs, ka vācu bruņotie spēki atstāj Kurzemi, vai arī ja neizdotos uzņemt sakarus un atrisināt vienojoties bandu jautājumu. Tikai ar lielu veiklību var novērst šeit postu un uzsākt svētīgu darbu. Šis problēmas atrisinājums ir mazāk atkarīgs no vācu autoritātes, kas izdod attiecīgas pavēles, bet daudz vairāk no fakta, vai izdosies panākt uzticību vācu bruņoto spēku un šīs bandas starpā. Arī padomju puse Kureļa bandas locekļu naidu pret boļševikiem ir atzinusi. Šeit vēlreiz jānorāda uz Kureļa ārkārtīgi lielo populāritāti latviešu tautā Kurzemē, kā to latviski runājošie [manas] vienības piederīgie bieži varēja konstatēt.

Neatkarīgi no šīs bandas [mana] vienība organizēja un apbruņoja grupas ar uzdevumu palikt ienaidnieka aizmugurē, lai pēc sarkanās armijas iebrukuma traucētu tās apgādi un radītu nedrošību ieņemtajos apgabalos. Ar ģenerāli Kureli tika meklēti sakari

gadījumos, kad to prasīja atsevišķo grupu drošība, t.i. saskares punktos darbības apvidū, kurā bija manas un ģenerāļa Kureļa grupas. Pazīstot ģenerāļa Kureļa personu un viņa stāba priekšnieku kapt. Upelnieku, kā arī viņa grupu stiprumu darbības telpā, [manai] vienībai ir tiesības atzīt, ka sadarbībai pamatā ir laba griba. Pareiza rīcība ar to būtu varējusi novest pie panākumiem. Sarunas ar ģenerāli Kureli kā arī ar viņa stāba priekšnieku un [manu] vienību bija tik vaļsirdīgas un kaislīgā pārliecībā par nepieciešamību cīnīties pret boļševismu, kā tas pārrunās ar pašu grupu vadītājiem nenotika.

Pirmā nopietnā diskusija par šo bandu notika SS obergrupearstera un SS ieroču ģenerāļa J e k e l n a un ģenerāļa Kureļa ar viņa stāba priekšnieku Upelnieku starpā 2.11. T a l s o s. Iepriekšējās sarunās piedalījās pats vienības vadītājs [t.i. Haselmans] un par sarunu gaitu viņš tika informēts. Šīs sarunas rezultāts pēc ģenerāļa Jekelna izteicieniem bija ļoti apmierinošs. Atrisinājums izskatījās šāds:

1. Vienības pakļaušana BdS [drošības policijas pavēlniekam],
2. Noorganizēt 3 rotas bandu apkarošanai,
3. Noorganizēt rezerves bataljonu dezertieru pārbaudīšanai un piemēroto nodošanai frontes vienībām,
4. Sevišķi piemērotu vīru izraudzīšana izplētnu lēcēju vai Ostlandes iznīcinātāju vienībām (*Jagdverbände Ostland*).

Kā politisko paroli noteica: Cīnīties vācu pusē par brīvu Latviju.

Drošības policijas pavēlnieks ģenerāli Kureli uzaicināja sagatavot skrejlapas, ko vīrs Kurzemes mežiem nometīs no lidmašīnas. Šīm skrejlapām ir šāds saturs: Uzaicinājums visiem dezertieriem un mežos aizbēgušiem civiliem iedzīvotājiem atstāt savas paslēptuves un pievienoties tai sabiedrībai, kas ir nolēmusi vāciešu pusē latviešu vadībā cīnīties pret boļševismu. Ar šo uzaicinājumu darīja tieši pretējo tam, ko pirms dažām nedēļām ar vācu iestāžu atļauju iespieda Talsu avīzē, uzaicinot iedzīvotājus: "Dodieties mežos! Izšķirošā stunda tuvojas." Sarunas ar iedzīvotājiem arvien vairāk noved pie atziņas, ka propaganda, to pašu nometot ar skrejlapām no lidmašīnas, nekad nedos gaidītos panākumus. Vienīgi izplatot skrejlapas no rokas rokā, un kopā ar tām ceļojošo saukli, ka tās izdod nacionāli noskaņotas latviešu aprindas, kaut cik var nodrošināt kādus panākumus, ja tādi vispār pašreizējā stāvoklī ir vēl iespējami.

Dažas dienas pēc sarunām, kurās atrada apmierinošu vienošanos un atrisinājumu bandas jautājumam, SS obergrupearsters Jekelns

sakarā ar savu ziņojumu 16. armijas pavēlniecības stāba priekšnieka ģenerālstāba pulkveža brīvķunga fon Gersdorfa klātienē izsaka šaubas par ģenerāļa Kureļa uzticamību un jau tad sāk runāt par vienības likvidēšanu. Likvidēšanu iesāka 14. nov. Pirmajā dienā apcietināja 680 vīru, ieskaitot Upelnieku un viņa stābu. Ģenerāli Kureli atlaida pie savas ģimenes. 16. nov. no Ventspils visus apcietinātos nosūtīja uz reihu. Ir saprotams, ka 150 [manas] vienības spiegošanas vīri (*V-Leute*), kas brauca ar to pašu kuģi, redzot savus 680 sagūstītos tautiešus, nekļuva stiprināti savā cīņās gribā. Ja tomēr visi spiegošanas darbinieki palika uzticīgi savam iesaistījumam, tad to var uzskatīt par pierādījumu tam, ka vadība vēlāmā virzienā un sekmīgs iesaistījums ir iespējams, ja ir iespējams radīt uzticības pilnas attiecības.

Plašo apcietināšanu sekas ir arī to grupu pastiprināta došanās mežos, kas līdz šim kā ciemos, tā pilsētās jutās esam drošībā un sekmīgi sadarbojās ar vāciešu iestādēm, kā arī sākums uzbrukumiem vāciešiem. Šai sakarā būtu jāatceras kāds vecs sakāmārds, proti: ja igauņi grib tevi nonāvēt, tad viņš nenāks gan tieši no priekšas, bet vismaz no sāniem; bet latvietis, ja arī tu esi neapbruņots, noteikti nāks no muguras.

Jau šodien daudzās speciālajās vienībās sastopams uzskats, ka Kureļa bandas apcietināšanas akciju ir inscenējušas iznīcinātāju vienības (*Jagdverbände*). Eventuāla savu pašu grupu apcietināšana tad novestu pie galīga lūzuma un kāda vadības stāba pastāvēšana, kā iznīcinātāju vienības to vēlētos attēlot, ar to kļūtu ilūzoriska.¹⁵

Šī ziņojuma analizē apstājamies tikai pie momentiem, kas tieši attiecas uz kureliešiem.

¹⁵BA-MA.RH 2/v-2129.O. Haselmana ziņojumam, kas saglabājies oriģinālā, trūkst datuma. Taču vairākas atzīmes uz paša ziņojuma un tā pavadraksta ļauj to noteikt. Ar roku kreisajā stūrī uzrakstīts "23/11 44" un uzspiests zīmogs "Abwehrkommando 2, 5. Dez. 1944". Tas atļauj rakstu datēt ap 23. nov., vai īsi pirms tam. Rakstu ar 1944. g. 27. dec. pavadrakstu "Br.Nr. 597/44g Kdos Leitstelle II Ost zur Frontaufklärung" ir nosūtījusi OKH/Gen d.H./Fremde Heere Ost IBd, IId un III/Prop. z.H. Generalmajor Gehlen oViA, piezīmējot, ka tā pielikumā nosūtītas oriģināla 10 lapas. Pavadrakstā arī sacīts, ka tas ir izgatavots 2 eksemplāros un nosūtītais ir pirmais. Uz pavadraksta arī vairākas atzīmes ar ziņojuma apstrādātāju iniciāļiem. Haselmana raksts bija sasniedzis vācu armijas augstāko pretizlūkošanas vadītāju Ģelenu, kas tagad bija pazīstamā Kanarisa pēcnācējs.

a. Bēgļu situāciju Rīgā un Kurzemē un bēgšanu uz Vāciju Haselmans nav izpratis. Visā šai lietā viņš vaino vācu iestādes par nepārdomātu rīcību. Viņš maldās, ka uz Vāciju aizbrauca galvenā kārtā vāciešiem draudzīga tautas daļa, bet Kurzemē palika tikai spilgtie nacionālisti, kas noteica Kurzemes iedzīvotāju noskaņojumu pret vāciešiem.

b. Haselmans atzīmē, ka izplatītas ziņas par krievu aizmugurē atstāto partizānu varonīgajām cīņām. Viņš tās novērtē par baumām. Taču pats piezīmējis, ka atstātie spiegi ziņojot par sīvām cīņām pie Cēsīm.¹⁶ Tas rāda, ka Haselmanam vairs nebija tieša sakara ar krievu aizmugurē atstātajiem kureliešiem. Haselmana ziņojums tomēr nepārprotami vēlreiz apstiprina, ka kurelieši ir cīnījušies Vidzemē krievu aizmugurē. Bet Haselmans pats nav spējis uzturēt solītos sakarus ar aizmugurē atstātajiem.

c. Haselmans it pareizi aizrāda, ka policijas vienību, būvbataljonu un citu piespiedu pārvešana uz Vāciju, ko šīm vienībām piederīgie saprata kā vācu nolūku viņus iesaistīt citās frontēs, izraisīja plašu dezertēšanu. Tas sevišķi pieauga dienās, kad bija jākāpj uz kuģa. Tie tad devās uz Kurzemes mežiem. Viņš arī pareizi ir atzīmējis, ka līdz 10. nov. nav notikuši uzbrukumi vācu karavīriem. Tas saskan ar Kureļa stāba apgalvojumu.

d. Plaša dezertēšana ir notikusi arī no latviešu frontes vienībām, kas agrāk nebija notikusi pat daudz sliktākos apstākļos. Ziemeļu frontes virspavēlnieka apmeklējuma laikā 19. div. komandieris ziņojis tam, ka mēneša laikā no divīzijas dezertējuši 1000 vīru un ka dezertēšana nav samazinājusies.¹⁷ Šo parādību Haselmans izskaidro ar astoņiem sevišķiem apstākļiem, to starpā "skaidras politiskas līnijas trūkums. Latviešu tautai pat ne reizi netika doti saistoši solījumi. [...] Neturētais solījums noturēt Baltijas telpu un to līdz pēdējam aizstāvēt." No tā viņš secina, ka "latvieši labākos

¹⁶To apstiprina arī Dzintars 1982, 52 ss.

¹⁷Skat. arī manu rakstu 1986, 14 ss.

spēkus attura un tos nenodod frontei". Acīmredzot viņš te domā lielo skandālu ar UK.¹⁸ Viņa minētie astoņi apstākļi ir smaga apsūdzība toreizējām vācu okupācijas iestādēm.

e. Uz šāda pamata Kurzemē izveidojās trīs dažādas partizānu grupas (Haselmans runā vācu terminoloģijā -- bandas):

1. Nacionālie un ultranacionālie Kureļa partizāni;
2. Padomju vadītie diversanti;
3. Patstāvīgas lielākas un mazākas grupas "ar nezināmiem nolūkiem".

Viņa "nezināšana" ir tikai šķietama, jo turpat tālāk viņš saka: "šais grupās bija ļoti vērtīgi cilvēki, kas daļēji sevi ir parādījuši cīņās pret boļševikiem 1941. g. un arī ir izcēlušies šinī kara frontē." Par kureliešiem viņš saka, ka tie izveidojušies no bēgļiem, kas evakuēti no Vidzemes, lielāko tiesu no kurzemniekiem un 15. div. dezertieriem pēc tās sakāves un pārvešanas uz Vāciju.

f. Haselmans savā ziņojumā oficiāli apstiprina, ka viņš sakarus ar Kureli ir uzņēmis jau Skrīveros. Sarunu rezultātā pēdējais viņam nodevis savus labākos vīrus dažādiem uzdevumiem. Jau toreiz bijusi runa arī par dezertieriem. Haselmana vienība, kā viņš pats saka, "ar labiem panākumiem toreiz izmantoja dezertierus". Pēc pārcelšanās uz Kurzemi Haselmans ir uzdevis Kurelim darbību turpināt tādā pat veidā kā Vidzemē, norādot sevišķu apgabalu. Viņš ar to apstiprina jau zināmo faktu, ka arī Kurzemes periodā Kureļa darbība līdz pat apcietināšanai bija legalizēta.¹⁹

g. Haselmans atkārtoti min Kureli kā pēdējo brīvās Latvijas ģenerāli, kas baudījis lielu savas tautas cieņu un

¹⁸Skandāls ar UK plaši iztirzāts Biezais 1992.

¹⁹Te der atcerēties Dišlera ziņojumā teikto, ka Kureļa stābam bija vācu iestāžu izdotas dienesta apliecības, pie tam derīgas vēl laikā, kad viņus apcietināja. Kureļa stāba izdotās apliecības atzina vācu komandantūras. Ka tās lielākā skaitā viltoja ar Kureļa parakstu, kā to atzīmē arī Haselmans, nevar noliegt (BA-MA. RH 2/v-2129). Bet par to nevar prasīt atbildību no Kureļa.

uzticību. Viņš, kas ar kureliešiem sadarbojās kopš to formēšanas, un kas viņus tieši uzraudzīja, ir kompetentākā persona, kas var novērtēt to darbību. Viņa izteikumu priekšā uz visiem laikiem ir jāapklust melu propagandai, ka Kureļa vienība ir vervējusi dezertierus un sadarbojusies ar sarkanajiem partizāniem (Eglītis, Strante, Freivalds u.c. propagandisti). Šādai bijušo SS kara ziņotāju propagandai nav pamata.

Haselmans bargos vārdos vērsās arī pret vācu Kurzemes armiju augstāko vadību. To viņš kā spiegošanas vienības vadītājs varbūt drīkstēja rakstīt ģenerālim Gēlenam Berlīnē. Kureļa sakari ar dezertieriem, kaut vaļīgi, bija ar Haselmana ziņu. Viņš to ir vēlējis tādēļ, lai tādā veidā iegūtu kādu priekšstatu par dezertējušiem leģionāriem. Šī Haselmana atzīšanās jaunā gaismā nostāda divas citas lietas. Pirmkārt, Kurelim daudzkārt ir pārmests, ka viņam nav bijis pārskata par vienībā esošajiem vīriem (Bangerskis). Attiecības ar dezertieriem drīkstēja būt tikai "vaļīgas". Tas padara saprotamu, ka Rubeņa bataljons, kurā bija daudz dezertieru, novietojās patālu (17 km) no Kureļa stāba. Sakari ar to bija vaļīgi. Tai pašā laikā kļūst skaidra arī otra lieta. Jekelna pārmetumam, ka Upelnieks nav iesniedzis pilnīgu sarakstu par kureliešiem, nav pamata.²⁰ Citiem vārdiem, viņš varēja iesniegt tikai to vienībai piederīgo vārdisku sarakstu, kas bija tieši saistīti ar stābu, bet viņš to nevarēja darīt par Rubeņa bataljona vīriem.

h. Nozīmīgs ir Haselmana atklājums, ka 16. nov., kad ar kuģi no Ventspils aizveda 680 apcietinātos kureliešus, tai pašā kuģī brauca arī 150 latvieši, Haselmana spiegošanas grupas vīri. Viņš atzīst, ka tie no redzētā nevarēja būt stiprināti savā cīņas gribā. Taču, neskatoties uz to, viņš raksta, ka visi palikuši uzticīgi vāciešiem. To Haselmans izskaidro ar savstarpēju vāciešu un šo latviešu uzticību. Bet viņš tikpat atklāti arī atzīst, ka kureliešu apcietināšanas rezultātā sākās pastiprināta leģionāru un iesaukto došanās

²⁰Bangerskis IV, 19, 41.

mežos un arī šaušana uz vāciešiem.²¹

Haselmana stāvokļa novērtējums ir gluži pretējs Jekelna. Tā nav nejaušība. Jau iepriekš norādījām uz vairākiem vācu slepenās spiegošanas nodaļu ziņojumiem ar līdzīgu saturu. Haselmana plašais ziņojums ir svarīgākais dokuments kureliešu kustības izpratnē un novērtējumā. Tas ne tikai atklāj, ka nepamatoti ir Kureļa apvainojumi, bet rāda arī dziļu Haselmana rūgtumu pret tiem, kas vai nu nebija sapratuši Kureļa vienības lielo nozīmi (armijas augstākā vadība), vai arī to nepamatoti likvidēja (Jekelns). Šis dokuments ir arī tādā ziņā nozīmīgs, ka tas palīdz izklādināt vēl kādu citu bieži daudzīnātu nepatiesību par kureliešiem. Bangerskis palaida spārnotos vārdus, ka kureliešu vadītāji "leģiona stāba izvairās kā uguns", un ka viņam šī lieta ir nesaprotama.²² Tie nav tikai divi latviešu ģenerāļi, kas viens otru likās nesaprotam. To uzskatāmi rādīja arī aina Ventspils ostā uz kuģa.

4.3. E. Haselmana loma kureliešu iznīcināšanas akcijā

Iepazīšanās ar Haselmana dokumentu izraisa kādu citu smagu jautājumu. Kādēļ viņš savā ziņojumā ne vārda nav minējis par kureliešu virsnieku nošaušanu? Viņš tos bija

²¹Jācer, ka kādreiz radīsies kāds apdāvināts latviešu literāts, kam aina Ventspils ostā uz transporta kuģa "Lappland" dos inspirāciju plašākam darbam par šo reizē tragisko un reizē pazemojošo situāciju. Te vaigu vaigā stāvēja latvieši, ar Dzelzkrustu apbalvotie Volchovas cīnītāji, tagad sagūstītie kurelieši, un latvieši, viņu ķērāji un ziņotāji vācu iestādēm. Arī to starpā bija ar Dzelzkrustu apbalvotie, kas bija cīnījušies plecu pie pleca ar kureliešiem. Ko domāja un pārdzīvoja šie vienas tautas dēli -- nodotie un nodevēji? (BA-MA. Haselmana ziņojums 16. Arm. Ic 1944. g. 30. nov.) Dišlers ziņojumā Bangerskim (IV, 40) saka, ka neesot bijuši skaidri sakari starp frontes izlūkošanas 204. komandu (Schubart) un izlūkošanas 212. vienību (Haselmans). Kā šis dokuments rāda, tad 212. speciālā vienība bija tieši pakļauta 16. Arm. stābam.

²²Bangerskis IV, 22.

slavējis par goda vīriem, ar kuriem viņš varējis sadarboties labāk nekā ar vāciešu grupu vadītājiem. Tādēļ tīri cilvēcīgu motīvu dēļ varēja sagaidīt atzīmi par to nošaušanu, sevišķi vēl ja viņš atzīmē 680 kureliešu sagūstīšanu un aizvešanu uz Vāciju. Kopsakars to prasītu. Kādi varētu būt klusēšanas motīvi? Jau tad, kad draudēja kureliešu apcietināšana, viņš to zināja, jo pats savā ziņojumā atstāsta Jekelna prasību 16. arm. spiegošanas daļas priekšniekam Gersdorfam par kureliešu iznīcināšanu. Tālāk, kādēļ viņš tad, kad kureliešu virsnieki bija apcietināti un tiem draudēja tiesa un nošaušana, neko nedarīja to labā? Tie taču bija viņa organizēti un viņam uzticējušies. Kādēļ viņš savā ziņojumā Gēlenam par to likteni klusē? Pilnīgāku ieskatu šai situācijā sniedz Haselmana 1944. g. 30. nov. ziņojums par darbību no 20. okt. līdz 30. nov.

Ziņojums par pasākumiem laikā no 26.10. līdz 30.11.44.

Ziņojumā minētā laika periodā pastiprināti tika organizētas komandas atkāpšanās gadījumam. Par spīti liela skaita spiegošanas dienestam nepiemēroto vīru noraidīšanai, tomēr izdevās sakomplektēt daudzas jaunas grupas. Šo grupu komandierus apmācīja vairākas reizes viņu sevišķajiem uzdevumiem. Pēc apmācības un sīkas iepazīstināšanas ar uzdevumu un darbības vietu grupas apbruņoja atbilstoši tam paredzētiem uzdevumiem. Personīgi sakari ar šīm grupām, pa daļai tālu novietotām, bija tik cieši noorganizēti, ka katra pēkšņa militārā stāvokļa maiņas gadījumā grupu pārraudzība un viņu darbība varēja noritēt bez traucējumiem. Ārpus īstā uzdevuma jau tagad no dažādām grupām daļa vīru bija gatavi, vai nu pārejot fronti, vai nolēcot ar izplētni, izpildīt sabotāžas uzdevumus. Citas grupas brīvprātīgi piedalījās kaujās pret sarkanajiem bandītiem, tā nodrošinot līdz ar to viņu apvidū esošo vācu iestāžu atbalstu. [Mana] grupa šiem pasākumiem piekrita, jo atzina to par lietderīgu, lai esot bezdarbībā līdz atkāpšanās brīdim nekļūtu sastingušas. Grupu skaits, stiprums un apbruņojums ir redzams katrā atsevišķā kaujas uzdevuma ziņojumā.

Uz 1944. g. 7. okt. RSHA pavēles pamata, visas pretestības kustības grupas bija jānodod Ostlandes iznīcinātāju vienībām. Nodošana 1944. g. 27. okt. notika tādā formā, kas lielā mērā nodrošināja turpmāk sekmīgu sadarbību. Pēc sakaru uzsākšanas ar atsevišķo grupu vadītājiem un Ostlandes iznīcinātāju vienību pārstāvja tiešiem uzdevumu norādījumiem, 1944. g. 11. nov.

noslēdzās pārņemšana. Neskatoties uz to ir šaubas, vai plašo darbu bez neveiksmēm izdosies turpināt. Savā 1944. g. 5. nov. ziņojumā [mana] vienība izteicās par šiem iebildumiem.

Pēc tam, kad oktobra mēnesī ģenerāļa Kureļa banda bija palielinājusies pāri par 1000 vīru sastāvam un līdz ar to banda ieguvusi militāru nozīmi, tad pirmo reizi kādas augstākas vācu militārās iestādes mēģināja ar ģenerāli Kureli uzņemt sakarus. Pie drošības policijas pavēlnieka T a l s o s 1944. g. 2. nov. notikušajās sarunās mēģināja panākt ģenerāļa Kureļa bandu izmantot vācu vadībai vēlamai darbībai. Pēc pirmajām sarunām radās iespaids, ka šāds mēģinājums dos panākumus. Tomēr drīzumā izrādījās, ka plānotais pasākums nav iespējams. Tā sekas bija 1944. g. 14. nov. Kureļa vienības apcietināšana. Daudzu dažādu pārpratumu dēļ [mana] vienība nonāca aizdomās, ka tā ģenerāļa Kureļa bandu ir atbalstījusi nevēlamā mērā. Šos pārpratumus, kuri pamatojās uz nepietiekošu orientēšanos lietas patiesos apstākļos, visus varēja noskaidrot 24. nov. notikušajās sarunās. Bez tam [mana] vienība pārpratumu noskaidrošanai vēstulē armiju grupai izsmejoši paskaidroja savu viedokli. Ne vienai [manas] vienības sakomplektētajai grupai ar ģenerāli Kureli nebija nekāda sakara. Šo grupu turpmākā pastāvēšana pēc ģenerāļa Kureļa bandas likvidēšanas sniedz labāko pierādījumu fakta patiesībai.

Paralēli pretestības grupu izveidošanai, turpinājās [manā] vienībā esošo 150 spiegu apmācīšana un apbruņošana. Tā kā Kurzemē nebija piemērota starta laukuma, tad bija jāpārvar ievērojamas grūtības, pārliecinot spiegos par nepieciešamību braukt uz reichu. Zaudējot dažus no spiegiem, kas atteicās pārcelties uz reichu, visi pārējie spiegi 1944. g. 15. nov. uzlādējās Stendē un 1944. g. 16. nov. ltn. Koka vadībā Ventspilī uzkāpa uz kuģa Laplande.

Divos steidzīgos militāras nepieciešamības gadījumos un uz 18. armijas virspavēlniecības 1944. g. 13. nov. lūguma pamata 16. armijas virspavēlniecībai, sabotāžas grupu pasākuma plānu vajadzēja mainīt, par ko ltn. Koks D a n c i g ā radiotelegrafiski ir informēts. Tā kā līdz šim [manai] vienībai nav ienākuši ziņojumi par notikušiem startiem, tad ltn. Koka vadītie izplētni lēcēju pasākumi tiks ietverti nākošajā ziņojumā.

Pēc visu spiegu došanās uz reichu, sekoja jaunu atsevišķu grupu izveidošana darbībai 16. un 18. armiju kaujas līnijas pozīciju priekšā. Pirmo mēģinājumu 1944. g. 14. nov. iesūtīt divas grupas, katru piecu vīru sastāvā II korpusam pretīm stāvošā ienaidnieka aizmugurē, ienaidnieka frontes blīvuma dēļ nebija iespējams izpildīt. 1944. g. 21. nov. vienība saņēma pavēli uzbrukt dzelzceļa līnijai J e l g a v a - A u c e un izlūkot ienaidnieka fronti D o b e - l e s rajonā. Tika sagatavoti trīs frontes pāriešanas gadījumi, no

kuriem viens beidzās nesekmīgi, jo divi spiegi ar savu uzdevumu netika galā. Izlūkošanas pasākumus uzsāka:

26.11.44 grupa "Dobermann 1" -- 122. kājn. div. (18. arm.) pozīciju priekšā, 3 latviešu spiegi.

26.11.44 grupa "Dobermann 2" -- 19. SS div. (16. arm.) pozīciju priekšā, 3 latviešu spiegi, priekšlaikā atgriezās atpakaļ.

26.11.44. grupa "Dobermann 3" -- 19. SS div. (16. arm.) pozīciju priekšā, 3 latviešu spiegi.

Pirmā grupa (Dobermann 1) pēc sekmīgi izpildīta uzdevuma 1944. g. 29. nov. atgriezās atpakaļ (skat. ziņojumu par panākumiem!).

Izlūki apmācību īsos kursus turpināja, ar to iegūstot spiegu rezervi sevišķiem gadījumiem tūlītējai rīcībai.

212. vienība joprojām piedalījās bandu apkarošanā. 1944. g. 3. nov. saskaņā ar 607. karalauka komandantūru notika aizsardzības sektora pārņemšana pie Saldus.²³

Haselmans šai ziņojumā atklāj kādu nozīmīgu lietu, kaut arī viņš nesaka visu patiesību. 2. nov. notika Kureļa apspriede ar Jekelnu, kas devusi cerības Kureļa bandu iesaistīt vācu vadībai vēlamiem uzdevumiem. Bet tad seko Haselmana mistiskie vārdi: "Tomēr drīzumā izrādījās, ka plānotais pasākums nav iespējams." Kur meklējama vaina, viņš nesaka. Viņam pašam ar kureliešiem taču līdz šim ir bijuši vislabākie piedzīvojumi. Patiesību atklāj nākamā rīkojuma: "Dažādu pārpratumu dēļ [Haselmana] vienība nonāca aizdomās, ka tā ģenerāļa Kureļa bandu ir atbalstījusi nevēlamā mērā." Arī šeit viņš nesaka, kam tādas aizdomas ir bijušas. Bet to nav grūti uzminēt. Tā nebija viņa priekšniecība 16. arm. stābā, bet Jekelns. Lai to noskaidrotu, ir bijusi nepieciešama īpaša sēde 24. nov. Pēc tam Haselmanam bijis jāiesniedz rakstisks paskaidrojums Ziemeļu armiju grupas vadībai. Te ir atrodamā atbilde uz mūsu atkārtoto jautājumu, kādēļ viņš savā ziņojumā neko nesaka, ka būtu ko darījis

²³BA-MA.RH 20-16/613.O. Rakstu iespiežot izlaistas ziņas, kas attiecas tikai uz vācu personālu un tehnisko apgādi.

nošauto kureliešu labā. Viņš to vispār nevarēja, jo pats bija nonācis aizdomās par nevēlamu sadarbošanos ar tiem.²⁴ Tādā situācijā nebija gudri iestāties par kureliešiem. Viņš klusēja un atstāja kureliešus savam liktenim.

Var jautāt, kā bija radies tāds stāvoklis, kas tik radikāli izbeidza Haselmana labo sadarbību ar Kureli? Kopš trīsdesmito gadu beigām, kad savu varu nostiprināja SS un SD, nesaprašanās ar armijas izlūkošanas daļu bija vienmēr. 1944. g. 1. maijā formāli un nedaudz vēlāk arī praktiski armijas izlūkošanas daļu pakļāva Himlera uzraudzībai.²⁵ 1944. g. oktobra sākumā RSHA nodibināja īpašu nodaļu un par tās vadītāju iecēla SS standartenfīreru pazīstamo Musolini atbrīvotāju Skorzeni, kas organizēja un vadīja t.s. speciālos (*SS Jagdverbände*).²⁶ Tā arī Haselmans savā ziņojumā

²⁴Pāvulāns zināja minēt, ka arī kāds austriešu kapteinis nošauts par sadarbošanos ar kureliešiem.

²⁵Ar 1944. g. 12. apr. dekrētu Hitlers pavēlēja apvienot armijas spiegošanas daļu ar RSHA (Schellenberg 209). Par šo pārorganizēšanu ir sastopama plaša literatūra, ko pa daļai sarakstījuši tās bijušie aktīvie dalībnieki. Te minam tikai dažus no šiem darbiem: Buchheit 1967, 430 ss; Gehlen 51 ss; Höhne 1985, 449 ss, ar sīku RSHA tapšanas vēsturi un uzbūvi (555, 558, sevišķi 560); Kahn 249 s; Ruby 28; schēmatiski uzrādījis šīs iestādes uzbūvi un minējis tās darbiniekus, Skorzeny 1974, 82 s.

²⁶Skorzeny, 1950, 8, par savu iesaistīšanos RSHA spiegošanas darbā. Viņa sevišķos uzdevumos ietilpa tā saukto "Werwolf" (vilkaču) grupu organizēšanu, kam bija jāpaliek, vai kas tika aizsūtītas aiz frontes. Pēc kara atklājās to slepkavošanas darbība (piem., Āchenas pilsētas galvas, arī amerikāņu kareivju u.c.) Par šīs grupas formēšanu, tās speciālajiem uzdevumiem plašu pārskatu līdz ar dokumentāciju sniedz Rose 1980. Ļoti ticamu "Vilkaču" organizācijas uzbūvi un speciālo uzdevumu aprakstu sniedz arī ASV 3. Armijas izmeklēšanas daļas *Interrogations Reports*, Nr. 2, May 14, 1945, Nr. 5, May 30, 1945.

Viņa uzdevumos ietilpa tādu grupu organizēšana arī Kurzemē 1944. g. rudenī, kas te kļuva pazīstamas ar "Meža kaķu" nosaukumu, kaut to oficiālais nosaukums bija "Jagdverbände Ostland" (Skorzeny 1974, 375). Par šo grupu darbību varētu plašākas un noteiktākas ziņas sniegt stdf. Grapmanis (repatriants), ko Bangerskis ar 1944. g. 15. nov. 41.

atsaucas uz RSHA 7. okt. pavēli, ka visas (latviešu) pretestības kustības grupas jānodod *Jagdverbände Ostland* rīcībā. Nodošana ir pasākta 27. okt. Pēc tam, kad kāds šo Ostlandes iznīcinātāju komandas piederīgais bija sīki iepazīstinājis un uzņēmis sakarus ar atsevišķiem grupu vadītājiem, 11. nov. nobeidza nodošanu. Tas praktiski nozīmē, ka līdzšinējās Haselmana rīcībā esošās latviešu spiegošanas grupas pārgāja Skorцени t.s. "meža kaķu" komandieru rīcībā. Tām tagad bija sagatavoti līdzšinējie spiegošanas darbinieki. Tā kļūst saprotams, ka tūlī pēc pārrunām jau 16. nov. latviešu 150 spiegošanas grupas darbiniekus, tagad iznīcināšanas komandas vīrus, pārsūtīja uz Vācijas speciālām apmācībām. Tie ir tie, kas reizē ar sagūstītajiem kureliešiem uzkāpa Ventspilī uz kuģa Laplande.

Pēc savu cilvēku nodošanas uz aizsūtīšanu SS rīcībā uz Vāciju, arī Haselmana paša liktenis bija izšķirts.²⁷ Viņa vadītajai 16. Arm. 212. izlūkošanas vienībai piešķīra citus uzdevumus. Savas darbības pēdējā posmā viņš rakstīja iepriekš minēto plašo ziņojumu. Tādā situācijā un pakļautībā atklāti runāt par Jekelna noziedzīgo rīcību ar Kureļa virsniekiem viņam nebija iespējams. Tomēr savu rūgtumu par SD "cilvēku mednieku vienību" rīcību viņš nav varējis pilnīgi noslēpt. To rāda 23.nov. ziņojuma pēdējās rindas:

nr. pavēli iecēla par sava stāba propagandas nodaļas priekšnieku. Viņš piederēja tai pašai 1941. g. maijā Austrumprūsijā organizētajai spiegošanas grupai, kurā darbojās Plensners u.c. Zīmīgi, ka viņš iecelts tieši tai pašā laikā par propagandas nodaļas vadītāju, kad latviešu spiegošanas darbiniekus Haselmans nodeva SS pakļautībā. Apzīmējums "propagandas nodaļa" ir segvārds. Tādā "propagandas nodaļā" pie 18. Armijas kopš 1941. g. maija darbojās arī tās pašas Austrumprūsijas nodaļas darbinieks obf. Silgailis.

²⁷Te ir vietā jautājums -- kas bija Haselmans? Man nav izdevies noskaidrot viņa biogrāfiju. Pāvilāns intervijā sacīja, ka Haselmans pie viņa ieradies vairākkārt Kureļa stāba darbības laikā un privātās sarunās allaž izteicies negatīvi par Hitleru, SS un SD darbību. Visos pieejamos dokumentos viņa dienesta pakāpe ir atzīmēta ar leitnants. Turpretī Samsons 1974, 218 (Tas pārņemts arī LEC II, 230) viņu apzīmē par pulkvedi, taču tam nav pamatojuma.

Jau šodien daudzās speciālajās vienībās sastopams uzskats, ka Kureļa bandas apcietināšanas akciju ir inscenējušas iznīcinātāju vienības. Eventuāla savu pašu grupu apcietināšana tad novestu pie galīga lūzuma un kāda vadības stāba pastāvēšana, kā iznīcinātāju vienības to vēlētos attēlot, ar to kļūtu ilūzoriska.

Līdzīgi vārdi ir atrodami arī Haselmana 30. nov. ziņojumā: "Neskatoties uz to, ir šaubas, ka šī plašā darba turpināšana var izdoties bez neveiksmēm."²⁸ Tā ir arī viņa iekšējā atvadišanās, redzot savu darbu sabrūkam. Tie ir bijuši motīvi, kas Haselmanam lika "aizmirst" savā ziņojumā pieminēt nošautos kureliešu virsniekus. Viņš savā apdraudētajā stāvoklī tomēr pasaka vairāk par savu sadarbību ar Kureli, kā to varēja sagaidīt. Viņš no kureliešiem izvēlējās cilvēkus savām grupām. Tā kurelieši bija kļuvuši par viņa grupas vervēšanas rezervuāru. Šī vervēšana notika ar Kureļa ziņu un piekrišanu.²⁹

Ir pats par sevi saprotams, ka kurelieši, ko viņš pārņēma savām vajadzībām un uzdevumiem, bija pakļauti stingrām slepenības instrukcijām.³⁰ Tādēļ nevarēja būt runa par to turpmākiem sakariem ar Kureli pēc to pārņemšanas Haselmana rīcībā. Turpretīm nevietā ir Haselmana atsaukšanās, ka pēc "ģenerāļa Kureļa bandas" apcietināšanas Haselmana no kureliešiem izveidotās grupas tomēr esot turpinājušas pastāvēt. Jaunās speciālās iznīcinātāju grupas nebija organizētas tikai aizfrontes dienestam vai komunistu apkarošanai, bet arī nacionālo latviešu grupu izspiegošanai un vajāšanai. Kā mēs turpmāk redzēsim, šo vienību dalībnieki bija aktīvi nacionāli noskaņoto kureliešu un vispār latviešu vajāšanā. Kā gan tādos apstākļos no kureliešiem izveidotās grupas būtu varējušas pēc pārējo kureliešu apcietināšanas kļūt neuzticīgas

²⁸Viņš turpat piezīmē, ka viņš jau kādā 5. nov. ziņojumā par to izteicis savas šaubas.

²⁹BA-MA.RH 2/v-2129: 156.O.SK.

³⁰Tas sevišķi noteikts, piem. BA-MA.RH 20-16/613 (24.12.1944.)

Haselmanam? Tas praktiski nebija iespējams, jo visus viņa organizētos, kā viņš raksta, aizsūtīja uz Vāciju. Aina nebija idilliska. Viņš pats ir spiests atzīties, ka bija "jāpārvar ievērojamas grūtības pārliecināt spiegos par nepieciešamību braukt uz reichu." Ka šī pārliecināšana nav bijusi viegla, rāda teikuma turpinājums, "zaudējot dažus no spiegiem, kas atteicās pārcelties uz reichu." Tas bija ļoti daudz, ja kaut neliels skaits paša uzticības vīru atteicās braukt uz Vāciju.

Šai sakarā būtu noskaidrojams arī 150 uz Vāciju nosūtīto Haselmana bijušo spiegošanas darbinieku liktenis. Tas nav iespējams, jo par to dokumenti klusē. Tas arī ir saprotams, jo viņu uzdevumi bija slepeni. Taču tik daudz no Haselmana ziņojuma redzams, ka daļa no tiem ar lidmašīnām ir nosūtīti aiz frontes, daļa iekļāvās jaunformētajās iznīcinātāju vienībās.

Taču armijas darbība joprojām prasīja savus izlūkus, sabotierus un ziņotājus krievu frontes aizmugurē, neatkarīgi no SD dažādajām speciālajām komandām. To tad arī Haselmans skaidri pasaka: "Pēc visu spiegu došanās uz reichu, šekoja jaunu atsevišķu grupu izveidošana darbībai 16. un 18. armijas kaujas līnijas pozīcijas priekšā."³¹ Ar šiem ziņojumiem Haselmans ir atklāti iznācis uz arēnas un pateicis, ka kurelieši ir viņa ļaudis. To pašu, izsakot militāro vēsturnieku valodā -- kurelieši bija 16. arm. spiegošanas daļas tiešā uzraudzībā, saņēma uzdevumus no tās un sadarbojās ar to.

³¹Haselmana 1944. g. 30. nov. ziņojumā (BA-MA.RH 2/v-2129) ir minēti arī frontes pārgājēju vārdi un apbalvojumi. Tāda darbība ir parasta parādība, taču turēta vislielākā slepenībā. Ar EKII apbalvoti Pekšēns, Jukums un Tomsons. Pēc tam 24. dec. apbalvoti par to pašu ltn. Šterns, vv. Grīnvalds; trīs citi likti priekšā apbalvošanai; ievainoti ltn. Bērziņš un Dambergs. Frontes pārgājēju starpā bijušas divas sievietes (BA-MA. RH 20-16/613.0.- 2.1. 1945). Tā saprotams, ka šādas izlūku grupas Haselmans joprojām organizēja arī pēc kureliešu likvidēšanas. Tāpat joprojām Gēlens faktiski vadīja Ģenerālstāba "Abwehr II Ost - Fremde Heere Ost" izlūkošanas daļu, kaut formāli tā bija pakļauta RSHA ar Šellenbergu priekšgalā.

Bangerskis kureliešu acīs, neskatoties uz savu bijušo Latvijas armijas ģenerāļa stāvokli, bija vācu SS grupenfīrers. Tāds viņš bija ne tikai sava formālā stāvokļa, bet arī psiholoģisku motīvu dēļ. Bangerskis pats bija brīvprātīgi stājies SS karaspēka kalpībā. Kurelieši arī zināja, ka viņa stābā sēd SD un citi spiegošanas aģenti. Viņu vairīšanās no Bangerska stāba tādēļ ir loģiska konsekvence. Ja viņš sakās to nesaprotam, tad viņš nesaprot arī sava leģiona dezertierus, kas meklēja patvērumu pie Kureļa.³² Kureliešu acīs Bangerskis ir vācu kolaborants, kas ar sevišķas karatiesas palīdzību un citiem līdzekļiem dzina latviešus Himlera karaspēkā. Nav nekā nesaprotama, ja viņi izvairījās sadarboties ar Bangerski.³³

³²Skat. Biezais 1986, 14 ss.

³³Dezertieri nesekoja Bangerska aicinājumam nākt ārā no mežiem, kaut arī viņš to atkārtoti atkārtoja (skat. arī 4. piel.).

5. KURELIEŠU IZNĪCINĀŠANA UN TĀS ATBALSS

5.1. Kureļa stāba dienasgrāmatas ieraksti

Kā no iepriekš teiktā zināms, sākot ar oktobri armijas aizmugures spiegošanas darbība latviešu starpā pārgāja SS rokās. Kurelieši no tiešas sadarbības un netiešas pakļautības armijas izlūkošanas daļai, tas ir Haselmanam, līdz ar to pārgāja SS pakļautībā. Tas izteikts Jekelna 2. nov. pavēlē. Šai brīdī blakus Bangerskim uz skatuves uznāk cita latviešu grupa -- *SS-Jagdverbände Lettland* un SS unteršturmfihrers Jankavs. Kāda bija šīs grupas loma kureliešu iznīcināšanā? Ziņas par to neesmu atradis vācu oficiālajos rakstos. Slepēnā rakstura dēļ tas arī ir saprotams. Taču kureliešu saskare ar tiem ir devusi Kureļa adjutantam Gregoram iemeslu dienasgrāmatā izdarīt atzīmes, kas paver ieskatu. Te daži izraksti no tās.

1. novembrī. Vakardien pievakarē norisinājās šādi notikumi. -- No ... mājām atskrējis ziņnesis, kas plkv.-leitn. Graudiņam, kas bija ģenerāļa vietā par vecāko, ziņojis, ka tanīs mājās esot kāda vācu rota, kurai piedots tanks, un kareivji esot runājuši, ka viņu uzdevums esot atbrūņot Stiklu aizsargus. Tas izsauca zināmu nemieru.

Iespaidu pastiprināja arī tas, ka vieglā mašīnā piebrauca pāris virsnieku vācu formās, kas izrādījās par tādiem, kas brīvi runāja latviski. Viens nosaucis sevi par Jankavu, otrs -- Erastu. Jādomā, ka tie ir repatriējušies pērkonkrustieši. Pēc sarunām ar Graudiņu noskaidrojās, ka šie kungi ieradušies paša ģenerāļa Jekelna uzdevumā, lai ceturtdien pl. 14. uzaicinātu ģenerāli Kureli un kapteini Upelnieku uz sarunām pie sevis. Tālākā sarunā noskaidrojās sekojošais (šīs sarunas viela tika atkārtota ģen. Kurelim, ko abi kungi bija sastapuši ceļā.)

Informāciju, ko abi kungi devuši, saņemama īsumā šādi: Vispirms paziņojums, ka viņi sūtīti no p a š a ģenerāļa Jekelna, kas vēlas p e r s o n ī g i sarunāties ar grupas komandieri par dažādiem jautājumiem un uzdevumiem un ka arī stāba priekšniekam kapteinim Upelniekam jābūt klāt. Sarunas temati varētu būt par latviešu ciešāku iesaistīšanu cīņā frontē -- lielinieku aizmugurē; tad dezertieru jautājums -- kā to novērst; jāpiezīmē, ka kapt. Upelnieks

arī bija dabūjis pa citu ceļu informāciju, ka viņu aicināšot uz Talsiem apspriesties par dezertieru jautājumu. Sakarā ar šīm svarīgām apspriedēm esot sagaidāmi solījumi vai paziņojumi par Latvijas valsts neatkarības paziņošanu vai kādi paskaidrojumi šinī ziņā. Šķiroties kungi iedevuši kādu lapiņu -- proklamāciju, kas jānovērtē kā parastais divkosīgais propagandas triks. Esot vajadzīgs sarunās ar vāciešiem prasīt Latvijas neatkarību, ko viņi tagad došot. Bez tam kungi izteikuši savus uzskatus, ka partizānu darbību vajagot saskaņot un vadīt no viena centra -- un it kā viņi būšot tie vadītāji un savukārt būšot pakļauti kādam citam, kas iebruksot no Berlīnes. Iespāids no šīm sarunām bija tāds: ceturtdien sagaidāms kāds izšķirējs solis.

Jāatzīst, ka šis uzaicinājums mūs satrauca: vispirms ziņa par atbrūnošanu, kā tas noticis ar citiem aizsargiem, un tad pagodinājums ar uzaicinājumu uz svarīgu apspriedi. Sakarā ar šo aicinājumu vakarvakarā bija savstarpējas pārrunas starp stābu vīriem, kas turpinājās apspriedē, kad 1. nov. pusdienā ieradās kapteinis no Strazdes. Secinājumi vairāk pesimistiski nekā optimistiski: viens par divi -- vai nu mūs grib izformēt (evakuēt?), vai arī izspiest no mums ko negodīgu. Pazīme droša: ja no mums, latviešiem, prasa kādus upurus, tad palaiž baumas par Latvijas neatkarību; uz šīs makšķeres mēs esam daudzkārt uzķērušies. Ģenerālis un kapteinis nolēma braukt, lai notiek kas notikdams; viņiem līdzī par sakarnieku brauc leitn. Stūre. Mūsu apspriežu rezultātus fiksējam drošības pēc rakstītā uzmetumā.¹

Te ir vietā jautājums, kas bija šie divi vīri -- Jankavs un Erasts? Ziņas par viņiem ir trūcīgas. Arī Kurelis un Upelnieks nezināja neko par viņiem. Nobraucot uz Talsiem 2. nov. viņi tur bez šiem diviem sastapa vēl trešo -- Kārkliņu. Te atklājās īstais vārds -- Silarājs. Sarunāšanās ar šiem nepazīstamiem virsniekiem vācu formās atklāja, ka nodibināts "Latvijas partizānu stābs", un ka šīs trīs personas ietilpst tanī. Augstākais vadītājs būšot majors Pechaus.² Seko jautājums, vai Kurelis ir ar mieru sadarboties ar šo stābu. Te Gregora 2. nov. parakstītais Upelnieka mutvārdu

¹Gregors, 1. nov. ieraksts.

²Gregors, 2. nov. ieraksts. Viņa sniegtās ziņas saskan ar Dzintara 1982, 54 ss. un 1983 teikto.

ziņojums Kureļa stābam par šām sarunām.

Tad lt. Jankavs sāka stāstīt, ka viņi (laikam klātesošie trīs) esot ļoti daudz darījuši Latvijas labā, bet ilgu laiku nemaz neesot tikuši uzklausi. Tikai apm. pirms mēneša stāvoklis esot grozījies, un viņi uzklausi. Vācija savu viedokli Latvijas lietā esot grozījusi. Nevien ministrs Ribentrops, bet arī Rozenbergs esot piekritis Latvijas atzīšanai par patstāvīgu valsti. Tikai pašreiz ārpolitiskie apstākļi to neļaujot publicēt, jo tas varētu tikt uzskatīts par Vācijas valsts vājuma pazīmi. Uz to es atbildēju, ka līdzīgas baumas nav nekas jauns, tāpat arī izvirzītais arguments. Jau agrāk katrai izvestai mobilizācijai iepriekš nāca baumas par Latvijas atzīšanu u.tml., kas, kad mobilizācija bija izdarīta, apklusa. Ja teiktais tiešām būtu patiesība, tad tas nekavējoties būtu darāms zināms visplašākai sabiedrībai. Tas izsauktu ārkārtīgu sajūsmu un entuziasmu, dotu iespēju samobilizēt un saformēt no Kurzemē saplūdušiem bēgļiem -- aizsargiem, policistiem u.c. armiju apm. 50000 vīru, kas varētu ja ne visu Kurzemes fronti turēt, tad to pilnīgi nodrošināt un vajadzības gadījumā, noturēt īsāku frontes līniju, veidojot zināmu tilta gala pozīciju. Uz to visi trīs kungi lielā satraukumā sāka pārnest, ka mēs gribot latviešu tautu iznīcināt. Tad jau labāk esot visus šos cilvēkus tūlīt uz vietas apšaut, jo cits tiem tikpat nekas neatlikšot kā mirt. Prasības atzīt Latviju tūlīt esot nereālizējama un tikai sabojāšot visu viņu ievadīto darbu.

Attiecībā uz solījumiem teicu, ka to laiks pagājis un ka tagad var būt runa par darbiem, tikai par konkrētu publisku aktu par Latvijas valsts atzīšanu. Šī atzīšana nekādā gadījumā nedrīkst būt "teātra" spēle ar "leļļu" valdību priekšgalā, bet ka, pēc manām un ģenerāļa kunga domām, tai jāatbilst Latvijas republikas satversmes noteikumiem par Valsts prezidenta funkciju izpildīšanu un valdības sastādīšanu. Pretējā gadījumā katrs, kam nav slinkuma, iedomāsies, ka viņš ir tiesīgs un spējīgs sastādīt valdību, būt par ministru u.t.t.

Tad sarunu vedēji noteica, ka nu no Latvijas nekas neiznāksot.

Sarp citu ģenerālis visiem trim norādīja, ka viņš savu vārdu, kuram pēc sarunu vedēja atzinuma esot laba skaņa, nedos zem kura katra papīra, kas varētu tautu maldināt, bet gan tikai tad, ja tiešām lieta būs nopietna un atbildīs latviešu tautas interesēm, Latvijas rep. satv. un mūsu prickšā liktiem noteikumiem.³

³Turpat. Skat. 4. piel.

Divu stundu ilgajās sarunās Kurelis un Upelnieks bija šiem vīriem atklājuši savu viedokli. Pēc tam Upelnieks pārdomu pilns piezīmējis: "[...] palika iespaids, ka virsleitnants Silarājs ir latviešiem un Latvijai noteikti naidīgi noskaņots. Vai viņš ir latvietis, vai pārvācots latvietis, vai pat baltvācietis un vai Silarājs ir viņa īstais vārds -- paliek neskaidrs."

Plkst. 13.30 viņi ierodas pie Jekelna. Sarunās piedalās vēl Ostlandes SD komandieris oberfīrers Fukss, Jekelna stāba priekšnieks Jungklauss un "pāris mazāku virsnieku". Šo pēdējo starpā, liekas, ir bijis arī Haselmans, kā to varētu secināt no viņa iepriekš iztīrītā 30. nov. ziņojuma. Šeit turpat divas stundas ilga atklāta saruna. Daudzu citu jautājumu starpā Upelnieks izklāsta savas domas par dezertieru problēmu un Latvijas brīvības atjaunošanu. Kureliešu viedoklis pirmajā jautājumā iztīrīts plašāk jau iepriekš. Te atzīmējam viņa teikto par Latviju.

Tālāk ģen. J[ekelns] paskaidroja, ka Vācija esot izlēmusi Latviju (arī Igauniju -- piebilda stāba priekšnieks) atzīt par patstāvīgu valsti.

Spēlēju lielu sajūsmu un patētiski pateicos ģenerālim savā un mūsu kareivju vārdā par šo patīkamo ziņu. Lūdzu šo ziņu tūlīt publicēt, jo tā izsauktu tādu entuziasmu un sajūsmu kā nekas [cits]. Mēs, latvieši, visi kā viens, no maza līdz lielam un no veca līdz jaunam, ķersimies pie ieročiem un vieni paši aizstāvēsim Kurzemes fronti, atbrīvojot vācu karaspēku citiem uzdevumiem.

Tad ģenerālis kļuva atturīgs un paskaidroja, ka to varot darīt tikai tad, kad Vadonis, kas pašlaik esot aizņemts ar citiem uzdevumiem.

Teicu, ka šādas ziņas publicēšana izbeigs arī dezertēšanu un visi dezertieri būs atkal kaujas spējīgi, jo brīva, neatkarīga Latvija ir katra latvieša, arī ģen. Kureļa, mana un manu ļaužu viskarstākā vēlēšanās, par kuru mēs esam gatavi atdot visu. Šai virzienā saruna tālāk netika turpināta.⁴

Kurelis un Upelnieks bija pateikuši savu. Jekelns atkārtoja nodilušos melus par patstāvīgas Latvijas valsts atjaunošanu,

⁴Turpat.

ar tik pat parasto piezīmi, ka pašreiz fireram nav laika to nokārtot. Tam jau arī nebija jātic. Viņi bija aicināti, lai tikai paziņotu, ka Jekelns viņus pakļauj sev. Kurelieši brīnījās un neko nezināja par trīs svešajiem "virsniekiem vācu formās, kas runā latviski". Viņi arī brīnījās un nesaprata savu pakļaušanu Jekelnam, jo viņi neko nezināja par *SS-Jagdverbände Lettland* uzdevumiem.

Ar šīs jaunās vēl nepazīstamās vienības trīs vadītājiem tūliņ pēc sarunas ar Jekelnu Upelnieks norunāja satikties Spārē 7. nov. Starplaikā 4. nov. "pats Jekelns uz īsu brīdi iebrauca nometnē un uzaicināja ģenerāli sacerēt uzsaukumu dezertieriem. Ģenerālis atrod, ka tas nav viņa kompetencē". Novēršoties no temata, te jāatzīmē, ka to darīja Bangerskis, pat atkārtojot to divas reizes.⁵

5. nov. Kurelis saņēma oficiālu Jekelna pavēli par kureliešu pakļaušanu sev.⁶

6. nov. Upelnieks brauc satikt, kā norunāts, minētos trīs vīrus uz Spāri, bet nokavējas un tos nesatiek. Tādēļ viņš dodas uz Talsiem un tur satiek Jankavu un Kārkliņu, ar kuriem pārrunā partizānu apmācību un kursu jautājumu. Starplaikā ir apcietināti 11 Rubeņa bataljona vīri, par kuru atbrīvošanu interesējas Upelnieks. Jankavs iesaka viņam šai lietā griezties pie Fuksa.

Pa to laiku ar lt. Jankavu vēl atgriezāties pie Latvijas neatkarības atzīšanas jautājuma. Lt. Jankavs teica, ka viņi, t.i. minētie trīs "partizānu stāba" vīri, esot lūguši tieši vācus Latvijas atzīšanas publicēšanu atlikt līdz kara beigām... jo citādi nodibināšoties valdība, kas izveidošot lielus stābus un salikšot vietās savus draugus, un kad viņi pārnāksot no kara, tad nebūšot nevienas brīvas vietiņas.... Teicu, ka tas ir absurds tā domāt, jo karavīru liktenis būs valdībai visai svarīgs... tiks labvēlīgi nokārtots, ka personīgu iemeslu pēc tak nevar likt sprunguļus ceļā

⁵Lasmanis 203 s.

⁶Tulkojumā, Bangerskis IV, 22 s., trūkst norādījuma, kam piesūtīti šīs pavēles noraksti. Pilnīgs dokumenta noraksts ir Gregora 5. nov. ierakstā.

tik svarīgai lietai kā Latvijas valsts atzīšanas publicēšanai. Lt. Jankavs tomēr, kā parasts, nebija pārliecināms. Man par viņu radās doma, ka tam vispār nav nekādas pārliecības pašam, bet tikai tā, ko tam inspirē viņa vācu kungi. Dzirdēju, ka lt. Jankavs (Latvijas armijas kaprālis) sakarā ar viņa iecelšanu par partizānu stāba vadītāju tikšot drīzumā paaugstināts par hauptmani.⁷

Pēc tam saruna turpinājas pie Fuksa, kurā Upelnieks plaši atkārtoto agrāk 2. nov. Jekelnam deklarēto. Viņš atgādina, ka pēdējais ir teicis,

ka pastāv nodoms atzīt Latviju par neatkarīgu valsti.... Te Dr. Fuchss mani pārtrauca. Tās neesot ģen. Jekelna domas vien, bet pilnīgi konkrēts Vācijas valdības lēmums. Lūdzu, lai šo lēmumu nekavējoties publicētu, jo tas ir vienīgais līdzeklis, kas pašreizējo chaotisko stāvokli var ievirzīt normālā gultnē un izbeigt dezertieru jautājumu.⁸

Šai sarunā Upelnieks arī atklāti pasaka Fuksam, ka mobilizācija okupētajā Latvijā ir nelikumīga. To Upelnieks laikam ir teicis tādēļ, ka tieši tais dienās bija atkal izsludināta mobilizācija. Vai Bangerskis to nezināja, ka tā bija nelikumīga? Upelnieka saruna ar Fuksu beidzās, kad pēdējais paziņo, ka viņš brauc uz Berlīni. Pēc četrām vai piecām dienām viņš došot atbildi par Latvijas brīvības atjaunošanu.

Tūlīņ pēc tam Upelnieks devies pie Jekelna stāba priekšnieka Jungklaus, kur notikusi saruna par līdzīgiem jautājumiem tādā pat garā. Te viņi kopīgi apskatījuši karti par pazīstamā Šaca SS bataljona novietojumu Stiklu apvidū. Te atklājies, ka tā trīs rotas novietotas Ugālē, Hameļos un Medņos. Upelnieks aizrādījis, ka tas "izskatās pēc mūsu grupas centra ielenkuma". Viņš lūdzis Medņos novietoto rotu pārcelt citur. Jungklauss noraidījis domu par ielenkumu. Tāds tas tomēr bija, kā to pareizi arī bija sapratis Upelnieks.

⁷Gregors, 7. nov. ieraksts. Upelnieks ir pareizi novērtējis Jankava loļu pie vāciešiem. Viņu paaugstināja par hauptsturmfireru -- Bangerskis IV, 171.

⁸Turpat.

Pēc šīm 6. nov. sarunām ar abiem augstajiem SS vīriem, kas bijušas ļoti atklātas, Upelnieks saņēmis atļauju iesniegt savus izklāstījumus rakstveidā. Vai tas noticis, nav zināms, liekas, ka nē.

Šīs Gregora atzīmes kritiskajās dienās starp 1. un 7. nov. parāda no vienas puses Kureļa stāba rīcību un tā motīvus, bet no otras arī iznīcinātāju vienības latviešu SD vīru nostāju. Kureļa un Upelnieka sarunas 2. nov. un Upelnieka sarunas 6. nov. ar SS un SD vīriem (Jekelnu, Fuksu, Jungklausu) un latviešu SD ziņotājiem (Jankavu, Silarāju, Kārkliņu) rāda divas lietas. Pirmkārt, tas ir vienīgais zināmais gadījums, kad okupācijas laikā latviešu virsnieki Latvijas armijas uniformās ir stāvējuši vaigu vaigā ar šiem SS iznīcinātājiem un tiem atklāti izteikuši savas prasības par brīvas Latvijas valsts atjaunošanu. Dankers un Bangerskis varēja runāt tikai par jauno Eiropu un par kādu nezināmu Latvijas vietu tanī. Tik dziļa bija plaša starp ģen. Kureli un kolaborantiem -- ģen. Dankeru un Bangerski. Šis ieskatījums palīdz pārvarēt izplatītos maldus, ka kurelieši savas prasības ir turējuši slepenībā. Tiesa, tās nav publicētas vācu cenzūras kontrolētājā okupācijas laika presē, bet vāciešiem tās bija zināmas jau kopš Skrīveru perioda. Kurelis ar vāciešiem runāja brīva cilvēka cienīgu valodu. Ko viņš saņēma pretī no vāciešiem un to latviešu kalpiem? Atkārtotus melus par brīvu Latviju. To viņam sniedza vācu kara noziedznieki.

Šai sakarā būtisks tomēr ir jautājums, kāda bija minēto latviešu SD vīru īstā loma? Ir saprotams, ka viņi nebija devušies Dundagas mežos parunāties un apmainīt ar kureliešu vadoņiem domas par Latvijas brīvības atjaunošanu, kā viņi to teica. Vismaz drusku šī tumšā priekšskara stūri paver Launags, kas darbojās tai pašā Jankava komandā, un man teica, ka viņš

1944. g. novembra pēdējās dienās kopā ar Miķelsonu apmeklējis Ventspils komandantu Macu, lai iegūtu atļauju zināmā rajonā ziemeļos no Ventspils izbūvēt slēpšanās zemnīcas. Šo sarunu laikā Macs spēcīgos vārdos teica, ka viņam ir zināma kureliešu iznīcināšana tuvākajās dienās. Esot nejdzība, ja latvieši paši nemēģinot to

novērst un ieteikt kureliešiem pāriet legālā dienestā. Pēc atgriešanās savā dienesta vietā Kuldīgā, kur toreiz bijis novietots Latviešu nacionālo partizānu organizācijas stābs, viņi nolēmuši šo lietu pārrunāt ar *Jagdverband Lettland* stāba priekšnieku Jankavu, kam viņi bijuši pakļauti. Pēdējais piekritis un ieteicis uzņemt sakarus ar kureliešiem, lai tiem ieteiktu legālizēties. Šai uzdevumā viņi devušies pie Puzes aizsargu nodaļas priekšnieka Dzēves, par kuru zinājuši, ka tam ir sakars ar kureliešiem.

Satikšanās norunāta pie Dzēves zināmā laikā. Taču novembra slikto ceļu dēļ Launags ieradies tur nedaudz nokavējies (ap 20 min.). Kureliešu pārstāvji aizgājuši piezīmēdami: 'Nekad nevar vāciešiem uzticēties, jo nevar zināt viņu īstos nolūkus.'⁹

Launaga stāstam tāds kā nejaušības raksturs, jo ierosinājums satikties ar kureliešu vadību nācis no Ventspils komandanta, kas it kā lielās rūpēs par apdraudētajiem kureliešiem un draudzībā devis padomu, lai tas pierunā kureliešus legālizēties. Zināms, nav jātic šai pirmajai daļai par rūpju pilno komandantu. Pats fakts, par Launaga stāsta vēlamu tikšanos ar kureliešu vadību, ir ticams, taču, jādomā sava priekšnieka uzdevumā, vai vismaz ar tā ziņu. Uzdevums bija panākt kureliešu brīvprātīgu pakļaušanos Jekelnam. Tas liek domāt, ka tāds pat uzdevums ir bijis Jekelna izsūtītajiem Silarājam, Kārkliņam u.c.

Otrkārt, mums arī interesē, kas bija minētie latviešu SD vīri un kāda bija viņu loma? Tie visi trīs bija SS iznīcinātāju komandas Kurzemē vadītāji: SS unteršturmfiirers (vēlāk hauptšturmfiirers) Jankavs -- operatīvā stāba priekšnieks; SS oberšturmfiirers Silarājs -- šī stāba politiskās daļas priekšnieks; SS unteršturmfiirers Kārkliņš -- operatīvā stāba priekšnieka vietnieks. Par pirmajiem diviem ir zināms, ka viņi ir speciāli apmācīti Skorcenī nometnē Frīdendāles medību pilī un kalpojuši speciālās vienībās. Viņi agrāk ir piederējuši Arāja komandai.¹⁰ Šī organizācija darbojās ar

⁹Saruna ar Launagu 1987. g. 19. aug.

¹⁰Par šo vīru darbību vācu SD organizācijā saprotamā kārtā trūkst jebkādu ziņu trimdas ideoloģiski noteiktajos izdevumos. Tādas atkārtoti ir sniedzis komunistu ideoloģijas noteiktos asas propagandas izdevumos

maldinošo segvārdu "Latvijas nacionālo partizānu centrs", dažreiz saukts arī par "Latviešu nacionālo partizānu organizāciju". Ar tādu apzīmējumu viņi sevi prezentēja Kurelim un aicināja to līdzdarboties viņu organizācijā. Šis "nacionālo partizānu centrs" bija pakļauts Berlīnē RSHA speciālajai nodaļai *Zeppelin, Hauptabteilung Nord* ar sēdekli Rīgā. Tās priekšnieks bija Latvijas vācietis SS šturmbrančfīrers Krauss, kas pirms tam bija vadījis Gestapo nodaļu Reimersa ielā.¹¹ Tagad šie trīs latvieši, un protams, daudzi citi, kas ietilpa viņu vadītajos "Meža kaķos" bija pakļauti Jekelnam, pareizāk Fuksam, augstākajam SD pavēlniekam Ostlandē.

Ar šo viņu stāvokli ir pateikts viss par viņu uzdevumiem un darbību. Viņi bija Fuksa SD iznīcinātāju komandas latviešu daļa. Viņi, tāpat kā agrāk, kad bija piederējuši Arāja komandai, pildīja uzliktos SD pienākumus. Šoreiz viņi tos pildīja tikai ar citu izkārti -- nacionālo partizānu centru -- un palīdzēja iznīcināt nacionāli noskaņotos latviešus-kureliešus.

5.2. Starptautiskās atbalsis

Kurzeme okupācijas laikā dzīvoja izolācijā, bet neskatoties uz to, ziņas par nošautajiem kureliešu virsniekiem aizsniedza brīvo pasauli. Tas ir noticis, pateicoties LCP sakariem ar Stokholmu. Angļu laikraksts *The Times* publicēja sava Stokholmas speciālkorespondenta ziņojumu. To jau tūlīt otrā dienā bija pārtulkojusi un ievietojsi savā aktī armijas galvenā stāba izlūkošanas daļa: *Austrumu svešais karaspēks*,

čēkas majors Dzintars (1983, 1984 u.c.) Viņa sniegto ziņu ticamības pakāpe ir ļoti zema, jo ziņas var būt iegūtas spaidu kārtā, it sevišķi tādēļ, ka tās nav pieejamas kritiskai pārbaudei. Par Silarāju zināms, ka viņš ar bijušo leģiona politisko virsnieku un sūtņa Zariņa palīdzību kļuvis par angļu slepenā dienesta MI6 darbinieku, kas vervējis partizānus darbībai Latvijā pēc otrās Padomju savienības okupācijas. Situācija reizē ir tragiska un komiska, jo šīs akcijas ietvaros Latvijas sūtnis savā mājā reizē pie viena galda ir mielojis kā bijušo SD vīru, tā Rīgas čēkas izsūtītos aģentus. Par to plaši rakstīts Bower, 1989, un speciālā filmā.

¹¹ Wilhelm 293.

IIIa nodaļa.¹² Tanī ir arī minēti nošauto vārdi.¹³

Neviens cits kā pazīstamais ASV izmeklētājs Petersens sāka par nošautajiem virsniekiem interesēties 1947. g. 15. febr., kā tas atzīmēts Dankera pratināšanas protokolā:

Petersens: Izskaidrojiet man Skaveniusa gadījumu.

Dankers: To es nezinu. Kas tas ir par Skaveniusa gadījumu?

P: Tā ir sadumpošanās.

D: Kāda?

P: Latviešu leģionā.

D: Tātad Skaveniuss?

P: Tātad šī sadumpošanās taču jums noteikti ir zināma?

D: Nē, to es nezinu.

P: Ko jūs zināt par sadumpošanos latviešu leģionā?

D: Arī tas man nav zināms. To es nezinu. Kad tas noticis? Jūs domājat sācelšanos?

P: Tā ir nosaukta par sadumpošanos. Tad tika nošauti daži simti latviešu un daži simti intelligences aiztransportēti uz Buchenvaldi vai kādu citu koncentrācijas nometni.

D: Cik man zināms, tas attiecas uz vīriem, kas bija aizmugurē, galvenokārt mežos aiz Tukuma. Tur bija viens vai divi bataljoni latviešu. Tie tur bija aizbarikādējušies (*verbarikadiert*) un uzstājušies pret vāciešiem. Tur tika nosūtītas vāciešu vienības, lai tos apkaro tu. Tur notika plūkšanās (*Scharmuetzelei*) un vācieši tur nošāvuši jaunus virsniekus. Tā bija šaudīšanās vāciešu un latviešu starpā.

P: Vai jums ir pazīstams vārds Skaveniuss?

D: Tur bija ģenerālis Kurelis (*Curmals*). Vācieši nošāva arī dažus virsniekus, kas bija vāciešus lamājuši. To varētu dabūt zināt, jo šeit Vācijā vai angļu zonā dzīvo daži virsnieki, kas to piedzīvojuši, es domāju.

P: Nē, viņi angļu zonā ir atlaisti. Visi latvieši ir brīvi un kautkur iesaistīti darbā. Viņi vēl ir un nav pazuduši, un no dalībniekiem arī

¹²BA-MA. RH2/v-2679.

¹³Tanī trūkst Prikala un Rasas vārdu, bet nepareizi minēts, ka nošauts Graudiņš. Ziņojums ir interesants, jo tanī ir atzīmēts, ka kurelieši ir patriotu vienība, bet tūliņ turpinājumā, ka tais pašos mežos ir cīnījušās citas latviešu vienības Padomju savienības labā. Tās esot operējušās katra par sevi noteiktos rajonos. Teiktais apstiprina ne tikai zināmo, ka kurelieši ir cīnījušies par sevi, bet ka ziņu sniedzējs ir labi pārzinājis toreizējos sarežģītos apstākļus. Tādas precīzas orientācijas vēl joprojām trūkst latviešu trimdas vācu propagandas upuriem.

daži vēl būs. Reiz es redzēju latviešu laikrakstu un tanī bija aprakstīta šī latviešu bataljona un vāciešu plūkšanās.¹⁴

Dankera atbildes ir izvairīgas ar atsaukšanos uz nenoteiktām laikrakstu ziņām. Viņa nostāja pret kureliešiem ir skaidri negatīva. Var jautāt, vai tiešām Dankera zināšanas par savu karabiedru ģenerāli Kureli bija tik vājas? Nepavisam nē! Neviena cits kā Dankers pats bija ieradies Berlīnē un AM ziņojis Turmanam par kureliešiem jau tūlī 1944. g. rudenī. Turmans savukārt par to ziņojis tālāk AM politiskā stāba vadītāja Bergera personīgajam referentam Straubem, kas par to izdarījis šādu dienesta atzīmi.

Att. uz: Dumpošanas latviešu SS leģionā.

1. Atzīme.

Turmana kungs man šodien ziņoja, ka viņam ģenerālis Dankers ir ziņojis par kādu sacelšanos latviešu leģionā. Šo ziņu Turmanam apstiprināja f. Štādens un latviešu SS leģionam piederīgais Štercs. Esot darīšana ar aptverošu sacelšanās kustību Kurzemē esošajā divīzijā. Sacelšanās stāvoklis bijis tik skaidrs, ka tūlī bijis jāvelk konsekvences. Pieci vai seši leģiona virsnieki esot nošauti. Patiesībā līdzdalībnieku aprindas leģionā esot daudz plašākas. Bet vajājot notikušajā iejauktos, esot aprobežojušies tikai ar tiešajiem vainīgajiem. Kāds latviešu "pulkvedis" esot bijis sacelšanās *spiritus rector*. Turmana kungs norādīja uz to, ka pēc neapstiprinātām ziņām piedalījušies arī divi baltieši (Tizenhauzens un Menzenkampfs).

Šī ziņa apstiprina, cik nepieciešams latviešu leģiona līdzcīnītājiem atbilstoši agrāk izteiktajām SS reichsfirera [Himlera] vēlmēm tik ātri cik iespējams dot skaidru politisku mērķi. SS gruf. Krīgers tieši nesen kādā rakstā obgruf. [Bergeram] norādīja uz to, ka šai ziņā kaut kam jānotiek, jo citādi tiek apdraudēta leģiona iekšējā kopība.¹⁵

¹⁴StN. KV-Anklage. Interrogation. D-7, Nr.841: 30-31. Liekas, Petersena intensīvi meklētais Skaveniuss ir kāds pārprasts vārds. Man nav izdevies to identificēt.

¹⁵Straubes atzīme 1944. g. 20. dec. NO-1717. N. SV. Neapstiprinātās ziņas, ka pāris Latvijas muižnieku -- Tizenhauzens un Menzenkampfs -- esot saistīti ar kureliešiem, varētu interesēt vācu pētniekus.

Raksts rāda, ka Dankers ne tikai ļoti labi ir zinājis, kāds ir kureliešu liktenis, bet par to arī pats ziņojis AM. Dankera ziņu Straubem ir apstiprinājis kāds Štādens un SS vīrs Štercs, kas pats esot piederējis leģionam. Divus gadus vēlāk, kad Petersens pratināja Dankeru, tas izlikās neko nezinām, jo par to esot tikai lasījis laikrakstos. Jautājums, kādēļ Petersens pēc kara ir interesējies par kureliešiem, paliek neskaidrs. Varbūt tas izskaidrojams ar to, ka Petersens, pratinot Dankeru, vairākkārt tam aizbildinoties ar nezināšanu vai aizmiršanu, ir demonstrējis, ka viņam ir pieejami dokumenti, kas rāda, ka Dankers zina patiesību, lai tādā kārtā sagatavotu Dankeru kā padevīgu liecinieku Bergera prāvai.

5.3. Kureliešu darbība pēc izklišanas

Kurelieši ar Rubeņa bataljona ielenkuma kauju 1944. g. 9. dec. naktī kā vienība beidza pastāvēt. Tādēļ arī šai vietā būtu jābeidz mūsu pārrunas par kureliešu vienības darbību. Bijušie kurelieši cīņu tomēr turpināja citā veidā, kas pelnījusi uzmanību. Mēs jau atzīmējām 70 līdz 90 kureliešu pievienošanos komunistu partizāniem.¹⁶ Ziemeļu armiju grupas kara dienasgrāmatā laikā no 1944. g. 4. līdz 21. nov. secībā atrodam šādas atzīmes.

4. nov. vakarā atzīmēts, ka visā Kurzemē nav bandu pārvaldītu apgabalu, bet atsevišķās vietās ir mazākas to vienības. Bet ir apvidi, kuros pulcējas latviešu dezertieri, kā pie Dundagas un Kandavas.¹⁷

6.11. Piedaloties Ostlandes augstākajam SS un pol. fireram un Sipo un SD komandierim tika izveidota Kureļa vienība šādiem uzdevumiem: 1) Ciešā sadarbībā ar Sipo komandieri sapulcināt un apmācīt sevišķi izvēlētus vīrus iesaistīšanai aiz ienaidnieka frontes; 2) Uzturēt ciešu sakaru ar Ostlandes augstāko SS un pol. firera bandu cīņās iesaistītajiem spēkiem rietumos no Pluču ezera un Kalves un pēc tā pavēles pat iesaistīties bandu apkarošanā; 3) Aktīvi

¹⁶Samsons 1974, 305 ss.

¹⁷Kriegstagebuch Armeegruppe Nord 1, 1944. BA-MA. RH 19 III/332:63.

pieņēma zemes iztīrīšanu no dezertieriem, aizbēgušajiem un tiem, kas nav paklausījuši iesaukšanai. Saskaņā ar noteikumiem vienībā nedrīkst uzņemt dezertierus, aizbēgušos un tos, kas nav paklausījuši iesaukšanai. Vēl vairāk, viņi ir jānodod augstākajam SS un pol. fireram. Attīstības gaitā radās iespaids, ka šīs vienības radīšana drīzāk kavēja nekā veicināja nodomāto mērķu sasniegšanu. Saskaņā ar kādu 16. arm. ziņojumu bija un ir liels skaits dezertieru, kas aizbēguši no latviešu SS, pieņemti Kureļa vienībā un to palielina, kas skatoties no aizmugures apgabala drošības un kārtības viedokļa, liekas, nav panesams. SS obgruf. Jekelns tādēļ personīgi noskaidroja vienības sastāvu. Līdzšinējie materiāli rādīja, ka vienībai ir pievienojies liels skaits aizbēgušo latviešu karavīru un nedrošu elementu. Galīgu noskaidrošanu vēl izdarīs SS obgruf. Jekelns personīgi. Ģen. Kurelis pats ir lojāls un vāciešiem draudzīgs, kas tomēr, liekas, ir sava stāba iespaidā un neprot enerģiski nostāties pret to.¹⁸

Tai pašā dienā Ziemeļu armiju grupas virspavēlnieks Šerners rakstīja SS reichsfireram Himleram:

19. SS ieroču gren. divīzijas (2. latv.) nostāja un noskaņa ir iespaidota ļoti negatīvi, atstājot lielāko daļu divīzijas aizstāvētās dzimtās zemes, mājas un saimniecības, tās zaudējot. Vēl smagāks ir fakts, ka straujajā militāro norišu gaitā liela daļa 19. SS ieroču gren. div. vīru piederīgie nav evakuēti, bet palikuši ienaidnieka ieņemtajā apgabalā. Boļševiku agitācija to izmanto un aicina latviešus pārbēgt pie viņiem. Divīzijas virsniekiem un komandieriem ir ļoti grūti dot cilvēkiem kādu mērķi vai paroli, ap kuru tie varētu vienoties. Būtu daudz iegūts, ja no attiecīgās vācu puses latviešiem dotu kādu atzīšanu un zināmu tiesīgumu, ko tipiski jūtīgajam latvietim vajag. No latviešu puses norāda, ka Latvija ir vienīgā Vācijas sabiedrotā, kas ieroču brāļiem palikusi uzticīga, bet esot iespaids, ka vācieši to uzskatot par kādu palīga tautu. Virspavēlnieks liek priekšā uz plašas bāzes vienībās ievest latviešu tautas starptautisko stāvokļa maiņu, kurā no vācu puses apsolīta valstiska neatkarība pēc kara. Te vispirms pietiktu ar kādu kaut kā formulētu politisku formulējumu, kas latviešiem dod cerības pēc kara iegūt zināmu patstāvību. Atļauja izdarīt propagandu tādā garā ir sevišķi svarīga. Tas liekas esam vienīgais ceļš, lai 19. SS ieroču gren. div. un citas vienības uzturētu savā pašu zemē, kur vienīgi to vispār varētu izmantot, kā pozitīvu un stipru vienību, arī uz priekšu

¹⁸Turpat 98-102.

to iesaistot ar panākumiem.¹⁹

Divas dienas vēlāk 8. nov. Jekelns ir atkal pie 16. arm. Ģen. st. šefa Gersdorfa un ziņo,

ka 10.11. viņš izdarījis lielu bandu akciju. Viņš lūdz, lai viņam nodod Talsos esošo AOK 16. bataljonu, jo citādi spēku nepietiek šādas akcijas veiksmīgai izdarīšanai ļoti nelabvēlīgā mežainā apvidū ar daudz atsevišķām saimniecībām. Šai gadījumā arī ģen. Kureli apcietinās, jo viņa kustībai, ja arī viņa paša izturēšanos var uzskatīt par lojālu, pievienojušies daudz dezertieri un visādu salašņu. Kurelim pašam ir paredzēts goda apcietinājums un nosūtīšana uz reichu. Ģen. st. šefs piekrita paredzētajiem soļiem.²⁰

14. nov. plkst. 19.50:

Ostlandes augstākais SS un pol. fīrers ziņo: Kureļa vienība ir likvidēta. Līdz šim ir apcietinātas 595 personas, galvenā kārtā dezertieri. Ieguva lielu skaitu šauteņu, m.p., patšauteņu, rokas granātu, tanku dūru un dažādu priekšmetu. Akcijas noslēgums turpināsies 15. nov. Ģenerālis Kurelis atlaists, stābs apcietināts.²¹

16. nov. plkst. 21.10:

Ģen. st. šefs atļauj Ostlandes augstākajam SS un pol. fīreram iesaistīt savus bataljonus kopā ar 16. arm. aizmugures komandanta spēkiem cīņā pret Kureļa piekritējiem. 21.40 Ģen. st. šefs tālāk to paziņo 16. arm. st. šefam.²²

18. nov. plkst. 06.00:

Armiju grupa. Par bijušā latviešu ģen. Kureļa vienībām: Ar armiju grupas virspavēlnieka pavēli 13.11. vienību likvidēja un likvidēšanu turpināja 14.-16.11., ko izdarīja SS obgruf. un SS ieroču ģen. Jekelns ar saviem, un 16. arm. un būvbataljona nodaļas (RAD-Nord) spēkiem bez būtiskas pretošanās. Tad, pēc līdzšinējām ziņām, apcietināja un iznīcināja 1152 bandai piederīgo. Iegūts 757 šautenes, 17 m.p., 14 v. ložm., 6 sm. ložm., 7 mīn. m., tanku tuvciņņas ieroči, rokas granātas un dažāda municija, kā arī lieli

¹⁹Turpat 112.

²⁰Turpat 182.

²¹Kriegstagebuch Armeegruppe Nord [2]. BA-MA. RH 19 III/333:6.

²²Turpat 15-15.

daudzumi apgādes priekšmetu un pārtikas līdzekļu. Pret vienības atliekām augst. SS un pol. fīrera akcija turpinājās. Kurelis pats pēc pārejošas apcietināšanas ir atlaists, turpretī viņa stābs ar stāba šefu, kas, domājams, ir vienības vāciešiem naidīgo tendenču galva, ir paturēts apcietinājumā.²³

19. nov. plkst. 12.25:

Augstākais SS un pol. fīrers ziņo (Ģen. st. šefam). Nobeigta akcija pret bandām Puzes ezera telpā. Viena daļa ir izlauzusies uz ZV, bet ir bez kaujas vērtības, jo ir smagi cietusi un bez apgādes.²⁴

20. nov. plkst. 14.40:

16. AOK ziņo [...] Pēc tam, kad pēc ģen. Kureļa piekritēju masas likvidēšanas armijas iecirknī ir radīts stāvoklis, ir nepieciešams gādāt par bandu apkarošanu, lai tām nepievienojas jauni latviešu dezertieri.²⁵

21. nov. plkst. 22:

SS obgruf. Jekelns ziņo Ģen. st. šefam: Ģen. Kurelis ar sievu un bērniem kā obgruf. Jekelna sevišķs goda viesis pilnīgā uniformā atstājis Liepāju. Vecais ģenerālis nezināja, kas tika spēlēts [!!!]. Viņa stāba kungi, kā tas nepārprotami ir pierādīts, ir uzturējuši slepenus sakarus ar Zviedriju un Angliju, ir vakar ar kaŗatiesas (*standrechtlich*) spriedumu nošauti. Akcijas laikā ir atklājies, ka Šaca bataljona vadība neatbilst moderna kara prasībām. Nolūks: apvienot abus bataljonus vienā pastiprinātā bataljonā ar 4 stiprām rotām, katrā 140 vīru, vienu izlūku rotu, vienu iznīcinātāju rotu ar mīnumetējiem un smago prettanku lielgabalu nopelniem bagātā kapt. Helda vadībā. Ģen. st. šefs tam pilnīgi piekrita.²⁶

Šī pēdējā piezīme norāda uz sagatavošanos nopietnai cīņai ar Rubeņa bataljonu.

Šie ieraksti pa daļai apstiprina Jekelna un Haselmana

²³Turpat 34.

²⁴Turpat 60-61.

²⁵Turpat 99-100.

²⁶Turpat.

ziņojumā teikto. Tie arī apliecina, kādi ir bijuši vāciešu noteiktie Kureļa grupas uzdevumi. Kurelis pats ir uzskatīts par "vāciešiem draudzīgu" (6.11). Ieraksti apliecina, ka kureliešu izturēšanās laikā no 2. līdz 14. nov., ir bez nozīmes. Viņu likvidēšana bija izlemta neatkarīgi no viņu rīcības šais dienās. Jau 8. nov. Jekelns ziņo 16. arm. virspavēlniekam, ka viņš akciju pret kureliešiem sāks 10. nov. Jauna turpretī bija ziņa, ka 6. nov. Ziemeļu armiju grupas virspavēlnieks Šerners ir rakstījis Himleram, ka jāgādā, lai latviešu tautai atklāti tiktu apsoltis kāds "starptautisko tiesību stāvoklis". Jāpiezīmē, ka raksts tomēr ir formulēts ļoti nenoteikti.

Jekelns savus spēkus ir uzskatījis par vājiem, kādēļ bija jāsauc palīgā kāds vācu armijas bataljons. Virspavēlnieks stāba šefs Gersdorfs tam piekrita. Tai pašā reizē Jekelns un Gersdorfs vienojās Kureli goda apcietinājumā nosūtīt uz reichu. Pēc kara Nirnbergas prāvās vācu ģenerāļi taisnojās, ka armijas daļas nekad nav piedalījušās partizānu iznīcināšanā. Ar Ziemeļu armiju grupas virspavēlnieka Šernera piekrišanu 16. arm. pavēlnieks Hilperts nodeva Talsos esošo armijas bataljonu Kureļa grupas iznīcināšanas akcijai.²⁷

18. nov. ieraksts arī apstiprina agrāk minēto faktu, kas atzīmēts Rubeņa bataljona cīnītāju rakstos, ka akcijā pret viņiem ir piedalījušies latviešu būvbataljona nodaļa. 16. arm. kara dienasgrāmatas ieraksti vairs nepielaiž nekādas šaubas par to, ka arī Kureļa akcijas laikā latvieši aktīvi ir cīnījušies pret latviešiem.

Neskatoties uz plaši organizēto akciju, ievērojama daļa kureliešu bija joprojām brīvībā (19.11.). Virspavēlnieks mierināja sevi, ka šīm daļām vairs nav nekādu kaujas spēju. Patiesība bija citādāka -- smagās kaujas ar Rubeņa bataljonu vēl tikai stāvēja priekšā. Pēc šī pirmā cīņu posma ar kureliešiem vāciešiem bija jāatzīst: "Akcijas laikā ir atklājies,

²⁷Līdzīgi tas bija ar Engures mežos iznīcināto ltn. Zelmeņa grupu, ko veica 83. divīzijas daļas. Par asiņaino Šernera darbību skat. arī Wistrich 243 ss.

ka Šaca bataljona vadība neatbilst moderna kara prasībām. Nolūks: apvienot abus bataljonus vienā pastiprinātā bataljonā."

Mēs no Kureļa un Jekelna sarunām zinām, ka Šaca bataljons tieši bija tas, kuram bija pakļaujami kurelieši. No šī lēmuma var saprast, ka pēc pirmās kaujas novembrī ar Rubeņa bataljonu vācieši atzina, ka viņi ir sakauti. Otrā posmā, no 5. līdz 9. dec. kaujās ar Rubeņa bataljonu krita arī "nopelniem bagātais kapteinis Helds". Tas izraisīja mežonīgās atriebības akcijas pret civiliedzīvotājiem Zlēkās.

Virspavēlnieka kara dienasgrāmatas ieraksti rāda, ka viņam pašam trūkuši spēki partizānu apkarošanai. Tādēļ viņš ir licis priekšā, lai turpmāk visu bandu apkarošanu uzņemtas tikai Jekelns, kam tad arī par to būtu jāatbild. Viņš no savas puses tikai sola, ka armija no gadījuma uz gadījumu, ja tas būtu vajadzīgs, nodos "iznīcinātāju komandas" un "nodrošinājumu grupas" uz 48 stundām (20.11.). Jekelnam un viņa SS un SD vīriem bija dota pilnīga brīvība iznīcināšanas darbā.

5.4. J. Kureļa liktenis

Beidzot ir jāsaka daži vārdi par Kureļa paša likteni. Pēc stāba apcietināšanas viņš četras dienas ir dzīvojis pie savas ģimenes Amelē un pēc tam izsaukts uz Talsiem pie Jekelna. Tur viņš pavadījis vienu nakti un pēc tam atgriezies atkal pie ģimenes. Dienu vēlāk viņš kopā ar to nosūtīts uz Liepāju pārvešanai uz Vāciju.²⁸ Viņa stāstā īsti nesaskan dažādie posmi, ko viņš pavadījis pie Jekelna un ģimenes. Kara dienasgrāmatā sacīts, ka "šodien" viņš aizbraucis uz Vāciju. Ieraksts izdarīts 21. nov. plkst. 22. Tai pašā ierakstā arī sacīts, ka "vakar", t.i. 20. nov. nošauti Kureļa virsnieki. Tas saskan ar mums zināmo Pāvulāna liecinājumu. Jādomā, ka Kurelis no Ameles uz Liepāju ir novests tai pašā dienā, t.i. 21. nov., kad viņš uzkāpa uz kuģa. Ieraksts ir arī nozīmīgs, tādēļ te tas jāatzīmē vēlreiz.

²⁸Bangerskis IV, 21.

Ģen. Kurelis ar sievu un bērniem kā obgruf. Jekelna sevišķs goda viesis pilnīgā uniformā atstājis Liepāju. Vecais ģenerālis nezināja, kas tika spēlēts [!!!]. Viņa stāba kungi, kā tas nepārprotami ir pierādīts, ir uzturējuši slepenus sakarus ar Zviedriju un Angliju, ir vakar ar karatiesas spriedumu nošauti.

Šis ieraksts kara dienasgrāmatā izdarīts uz Jekelna ziņojuma pamata izlūkošanas daļas priekšniekam Gersdorfam. Jekelns runā apzinātu nepatiesību, ka "vecais ģenerālis nezināja, kas tika spēlēts", proti, stāba sakarus ar ārzemēm. Kurelim bija pilnīga skaidrība par šiem sakariem. To atklāj arī Jekelna paša ziņojuma beigu vārdi: "[...]Kurelis saņēmis zināmas garantijas no Anglijas. Bez tam, Kurelis uzturot ar bijušo latviešu valsts vīru [...] starpniecību sakarus caur Zviedriju ar rietumvalstīm."

Šis dienasgrāmatas ieraksts atklāj patiesos iemeslus kureliešu iznīcināšanai. Jekelns un viņa pēdās daudzi latvieši ir rakstījuši, ka kurelieši izdarījuši noziegumus, kas te nav jāatkārto. Patiesie iemesli ir izteikti šais ļoti skopajos vārdos, proti, karatiesa Liepājā kureliešu virsniekus ir notiesājusi par to, ka tie konspirējuši ar Zviedriju un Angliju. Tā bija patiesība, ko zināja Kurelis un viņa stābs, arī Jekelns. No vācu okupantu viedokļa tā bija valsts nodevība.²⁹ Kādas bija Kureļa paša un viņa virsnieku domas, viņš izteicis skaidros vārdos, runādams par Liepiņa nāvi: "Neskatoties uz lielo gadu skaitu, kad tēvu zeme bija briesmās, viņš brīvprātīgi uzņēmās Golgatas ceļu, lai tikai izcīnītu savai tautai brīvību un neatkarību [...] upuris nests par Latviju." Par pārējiem nošautajiem viņš saka: "Šie vīri mira, lai Latvija dzīvotu."³⁰ Šie vārdi izsaka Kureļa paša un viņa grupas nepārprotamo nacionālo nostāju.

²⁹Tas bija viens no galvenajiem jautājumiem, ko pēc kureliešu tiesāšanas, paturot Pāvilānu Liepājā, atkārtotās pratināšanās mēģināja izzināt.

³⁰Tā 1946. g. 23. aug. Kurelis rakstīja Liepājā nošautā Liepiņa meitai Lidijai Lūsei.

Tagad varam atgriezties pie Kureļa 1944. g. 21. nov. Liepājā, kad viņš kāpa uz kuģa. Jekelns bija licis nošaut Kureļa virsniekus kā reicha nodevējus, bet kara dienasgrāmatā lasām, ka Kurelis ir bijis Jekelna paša "sevišķs goda viesis". Viņš it labi zināja, ka Kurelis bija tikpat nacionāli noskaņots, kā nošautie virsnieki. Kādu motīvu dēļ Kurelis bija kļuvis par sevišķo goda viesi? Atbildi nav grūti atrast. Tā nav Jekelna nezināšana, kas Kurelis ir. To noteica kara reālie apstākļi. Nošaut latviešu ģenerāli, kas, runājot Haselmana vārdiem, bija kļuvis par latviešu brīvības simbolu, nevarēja, nerēķinoties ar tautas un leģionāru reakciju. Jekelns visus okupācijas gadus bija spēlējis latviešu draugu. Tagad šī spēle bija jāspēlē līdz galam, lai cik absurda tā izskatītos vēstures patiesajā gaismā.

Aina ir traģiska. Šim sevišķajam goda viesim vēl pirms kāpšanas uz kuģa, Jekelns, parādīdams latviešu ģenerālim godu, kāds tam pienākas, paziņoja, ka nošauti viņa stāba virsnieki. Tā bija dāvana, ko Jekelns pasniedz Kurelim pa ceļam uz reichu. Lielāks cinisms ir grūti iedomājams.³¹ Ainu padara traģikomisku trešais ģenerālis -- Bangerskis, kas, tērpies SS grupenfirera uniformā ar nāves galvu pie cepures, Dancigā saņēma Jekelna sevišķo goda viesi, kas bija tērpies Latvijas armijas ģenerāļa uniformā.

5.5. Kureliešu iekļaušanās dažādās pretestības grupās

Dažādo frontes izlūkošanas vienību un slepenās karalauka policijas ziņojumos bieži pēc tam pārādās gadījuma ziņas par kureliešiem līdz pat kara beigām. Te minam tikai dažas zīmīgākās.

³¹Būtu bijis svarīgi, ja Kurelis pats būtu uzrakstījis savas grupas vēsturisku pārskatu un pārdomas par tās traģisko likteni. Cik man zināms, viņš nav to darījis. Vai Kurelis ieradies Vācijā pie Bangerska Latvijas ģenerāļa uniformā, 1985. g. 2. marta vēstulē jautāju Augstkalnam, kas Kureli pratināja Dancigā Bangerska uzdevumā otrā rītā pēc tā ierašanās tur. Uz vēstuli atbildi neesmu saņēmis.

Bandu starpā pieminēti: "Ģenerāļa piekritēji, kas pēc tā likvidēšanas 1944. g. nov. vidū nošķīrušies un darbojas uz savu roku un uzbrūk."³²

16. arm. izlūkošanas daļas vadītājs Gersdorfs savā 1944. g. 31. dec. ziņojumā par bandu stāvokli piezīmējis: "Kādreizējie Kureļa vīri tagad ir ap 400 [...]. Tātad ir jāaizkavē, lai kādreizējās Kureļa organizācijas atlikumi nepārietu bandītu pusē, jācenšas, lai tos iegūtu, t.i. iegūtu atpakaļ pie tām latviešu vienībām, kas stāv mūsu pusē."³³ Kādā citā viņa ziņojumā sacīts, ka "likvidētās Kureļa organizācijas locekļu skaits nav nosakāms", bet ir jābaidās, ka tie "var izveidot bīstamu faktoru armijas aizmugurē".³⁴ Turpat tālāk ir atzīmēts, ka pēc pirmajām cīņām ar Rubeņa bataljonu ir sagūstīti 75 vīri, bet "jārēķinās, ka pārējie pāries pie sovjetiski noskaņotajām bandām". Gersdorfs arī pareizi piezīmējis un turpina, ka "dezertieru masa armijas robežās ir jāmeklē pie Kureļa piekritēju pārpalikušās grupas".³⁵

Tāpat domā arī slepenās karalauka policijas 501. grupas vadība, kas 1944. g. 25. nov. ziņojumā par savu darbību atzīmējusi: "Ievērojamas Kureļa vienības daļas ir izvairījušās no apcietināšanas. Ir jābaidās, ka tās pievienosies boļševiku vadītajām bandām. Kureļa vienību likvidēšana daudzus latviešus ir izraisījusi kā karavīros, tā civilajos iedzīvotājos naidīgu noskaņojumu pret vāciešiem."³⁶

Šie ziņojumi rāda divas lietas. Pirmkārt, ka akcija pret kureliešiem, kas divos paņēmienos turpinājās turpat vai veselu mēnesi, bija nesekmīga, kā tas it pareizi ir atzīmēts 16. arm. vadības ziņojumos. Kureliešu skaitu, kas izklīda un glābās kā varēdami, vācieši vērtēja ap 400. Patiesībā šis skaits

³²319. izlūkošanas komandas 1944. g. 2. dec. slepens ziņojums (BA-MA. RH 26-16/614.N.)

³³BA-MA. RH 26-16/614.N.

³⁴Turpat.

³⁵Turpat.

³⁶Turpat, 613.N.

pieauga ar jauniem dezertieriem. Kādēļ kureliešus neizdevās iznīcināt, ir ieskatījies karalauka slepenās policijas komisārs, kas jau pieminētajā 25. nov. ziņojumā rakstīja:

Ievērojama tautas daļa, kas dzīvo Kurzemē, kur darbojas mūsu vienība, izturas pret vācu armiju atturīgi. Tam varbūt savs iemesls ir tas, ka asi tiek meklēti latviešu dezertieri, kuriem tauta jūt līdzī, un kas tos visādā veidā atbalsta [...]. Šī izturēšanās pret armiju nav vērojama tikai pie nacionāli noskaņotiem latviešiem. Tie negrib savā zemē ne vāciešus, ne krievus. Latviešu kareivju dezertēšanu latviešu iedzīvotāji neuzskata par nosodāmu. Katrs dezertieris saņem uzturu, patvērumu un vispārēju palīdzību. Pavisam reti ienāk iedzīvotāju ziņojumi par dezertieru uzturēšanās vietām. Arī latviešu policija nav citādāk noskaņota kā iedzīvotāju masa.³⁷

Šāda tautas nostāja noteica to, ka vācieši pat ar vismežonīgākajiem līdzekļiem kureliešus nevarēja galīgi iznīcināt.

Zīmīgs šai ziņā ir arī 1945. g. marta ziņojumā latviešu SD vadītāja Teidemaņa teiktais Lasmanim, ka Dundagas mežos uzturoties ap 150 kureliešu. Viņi esot noplīsuši un izbadējušies, gribot nākt laukā no slēptuvēm, bet baidoties no represijām. Tas jautājis, "vai viņš varot manā [Lasmaņā] vārdā dot solījumu, ka ar viņiem nekas ļauns nenotikšot. Es atbildēju: To jūs varat darīt. Ja viņi baidās iet uz Ventspili, lai nāk pa mežiem uz Liepāju."³⁸ Grūti ticēt, ka Lasmanis būtu bijis tik naīvs un pats ticējis tam, ko bija teicis. Teidemanis bija Gestapo latviešu uzticības vīrs,³⁹ kas it labi zināja, ka viņam pašam bija katrs Dundagas mežos notvertais kurelietis jānodod SD Ventspilī. To liktenis pēc tam ir zināms. Lasmanis šai lietā nebija tiesīgs to darīt. Teidemanis nebija tas vīrs, pie kura kurelieši varēja meklēt palīdzību. Šā vai tā, lielāks skaits kureliešu vēl bija brīvībā 1945. g. martā. Tie bija pārdzīvojuši ziemu, slēpdamies Latvijas mežos un sētās.

³⁷Turpat. Tas pilnīgi saskan ar Veisauera ziņojumu AM par latviešu tautas nostāju dezertieru jautājumā. Skat. Biezais 1986, 14 ss.

³⁸Lasmanis 191.

³⁹Krausnick 1981, 293.

No iepriekšējā iztirzājuma izris, ka kureliešu vienības likvidēšanas rezultātā sadalījās trīs grupās: pirmā un lielākā grupa bija kurelieši, kurus sagūstīja un nosūtīja uz Vāciju. Viena daļa no tiem nokļuva 15. div., bet otra daļa mazākā, gāja bojā koncentrācijas nometnēs. Otrā grupa aizgāja Latvijas mežos un tur palika līdz kara beigām, vai arī pa daļai pievienojās 19. div. Vismazākā grupa pievienojās komunistu partizāniem, kas dažādās grupās darbojās Kurzemes mežos. Ārpus šīm trīs grupām ir tomēr jāmin daži atsevišķi gadījumi, ja tos negrib saukt par ceturto grupu mazā skaita dēļ. Cik zināms, kurelieši ir atraduši patvērumu *SS-Jagdverbände Lettland*. Tie varēja būt tikai atsevišķi individuāli gadījumi.⁴⁰

Atklāts ir jautājums par kureliešu skaitu, jo precīzus datus iegūt nav iespējams. Drošākie ir dati, ko sniedz Jekelns savā ziņojumā. Tie neietver Rubeņa bataljonu. Tā sastāvs varēja būt ap 400 vīru. Maza to daļa pēc pirmajām cīņām 18. nov. brīvprātīgi to atstāja (apm. 90), daļa pēc 9. dec. pārgāja pie komunistu partizāniem (70 līdz 90), bet pārējie izklīda. 16. arm. izlūkošanas daļa runā par kureliešu "ievērojamu daļu", ko vāciešiem neizdevās sagūstīt. Viņi min ap 400. Ja šo atlikumu un izklīdušos kureliešus pieskaita pie Jekelna minētā skaita, tad kureliešu kopskaits novembrī varēja būt ap 2000. Kādā ziņojumā pat sacīts, ka to skaits ir sniedzies līdz 2500.⁴¹

⁴⁰Eglīte 1987, 12. febr. raksta, ka *SS-Jagdverband Lettland* oštf. Aire ir tanī uzņēmis kurelieti Dišleru, kas bija Kureļa stāba sakarnieks ar 212. armijas izlūkošanas grupu. Dišlers kādu mēnesi vēlāk sniedza Bangerskim pārskatu par kureliešu darbību (Bangerskis IV, 9 ss.). Viņš bija Aires legalizēts un tādēļ varēja ierasties pie Bangerska. Bet viņš varēja arī būt komunistu uzdevumu pildītājs kureliešos un vēlāk *SS-Jagdverband Lettland*, sevišķi ievērojot viņa atgriešanos Latvijā un viņa plašos izteikumus par kureliešiem turienes izdevumos.

⁴¹BA-MA. RH 20-16/614; Fremdnachrichtenblatt 78:11.

5.6. Ziņas par kureliešiem ASV armijas pēckara izmeklēšanas dokumentos

Noslēdzot šo vācu dokumentu iztirzāšanu, ir vērts apstāties pie kāda cita, kas radies visai īpatnējos pēckara apstākļos. ASV armijas izmeklēšanas iestādes jau dažas dienas pēc kara beigām uzsāka intensīvu kara noziedznieku meklēšanu. Tad apcietināja lielu skaitu SS un SD piederīgo, par kuriem ASV iestādēm bija sevišķa interese. Tā jau 1944. g. 19. jūl. 3. arm. izmeklēšanas daļa bija sastādījusi savu 22. ziņojumu ar izmeklēšanas rezultātiem. Tanī lasām par vāciešu slepeno izlūkošanas un spiegošanas vienību darbību Kurzemē 1944. g. rudenī un par kureliešiem.

317. frontes izlūkošanas grupa (FIG)

Šī 304. frontes izlūkošanas komandas (FIK) apakšvienība bija aktīva Kurzemes provincē, Latvijā, 1943. g. febr. kapteiņa Sturkrāda (Sturckrad, arī Stuchrad) vadībā. Tās uzdevums bija apkarot sabotāžu un izspiegot civilistus un partizānus. Tā sastāvēja apmēram no 25 locekļiem, ieskaitot 6 aģentus un 15 spiegos (V - L e u t e), galvenā kārtā krievu aģentus, kas bija "atgriezti". Tos neizmantoja frontes pāriešanai, bet lai tie ziņotu par aktivitātēm 317. FIG novietojuma tuvākajā apkārtnē. Blakus uzdevumiem tie nesaņēma nekādu apmācību.

317. FIG bija atbildīga 18. arm. virspavēlniekam tieši caur 304. FIK. No 1944. g. okt. līdz 1945. g. febr. tās galvenā mītne bija T a l s i, vēlāk pārcēlās uz V e n t s p i l i Baltijas jūras krastā.

304. FIK. Šai vienībai, ko komandēja p u l k v e ž l e i t - n a n t s G i z e n r ē g e n s [Giesenregen],⁴² uzdevums bija sabotāžas un spiegošanas apkarošana visā L a t v i j ā. Bez 317. tā kontrolēja arī 311., 312. un 319. FIG.

O p e r ā c i j a K u r e l i e š i [šeit un turpmāk oriģinālā Kurelius]. 1944. g. rudenī, kad bija sevišķas briesmas, ka Latviju okupēs sarkanā armija, "Z e p p e l i n", RSHA nodaļa, akcija uzsāka plāna realizēšanu, lai kāpinātu sacelšanos pret krieviem pēc to zemes okupēšanas. Bija zināms, ka latvieši cerēja atgūt savu

⁴²Par viņu vēl zināms, ka viņš austrumu frontē darbojies izlūkošanā kopš 1943. g., pirms tam rietumos, vairākas reizes bijis šādos uzdevumos Anglijā, 45 g. vecs.

neatkarību pēc Vācijas sakaušanas. "Zeppelin" vadītāji ieteica šādas jūtas novirzīt uz aktīvu pretestību pret krieviem.

Ģenerālim Kurelim, kuram daudzi latvieši uzticējās, bija uzdots organizēt tādu kustību. Frontes izlūkošanas komandas un frontes izlūkošanas grupas nodeva viņa rīcībā, lai uzmundrinātu iedzīvotājus un ziņotu par panākumiem un attīstību. Tika nodibināti sakari ar Latvijas atbrīvošanas komiteju Zviedrijā (vadītājs Bērziņš [Berzin]), kas nodeva Kurelim daļu sava personāla, lai sagatavotu sacelšanos.

1944. g. 15. okt. Kurelis deva sākšanas [go-ahead] signālu, un pretestība sākās saskaņā ar plānu. Acīmredzot sacelšanās izslīdēja no rokām, un nākamā mēneša vidū vācieši, jusdamies apdraudēti no nekontrolētas vardarbības, ķērās pie drastiskiem līdzekļiem, lai likvidētu traucējumus, šai procesā nonāvējot apm. 500 latviešu nacionālistus.

Kandaurofs⁴³ domā, ka pasākumam "Zeppelin" bija citi motīvi šādai akcijai, lai apmācītu personālu pagrīdes pretestības kustībai okupētajā Vācijā, bet par to ir jāšaubas, vai Kureļa operācija deva kādu pozitīvu pieredzi.

Papildinājums. Helmuts Dameraus 304. FIK komandiera palīgs, papildināja ar šādiem vārdiem, ko viņš dzirdējis, kamēr bijis stacionēts Kurzemē, Latvijā.

Dameraus saka, ka tas ir bijis leitnants Haselmans, 204. FIK piederīgais FIG komandējošais virsnieks, kas izdarījis nokārtojumus ar Kureli. Kurelis galvenā kārtā ir pārzinājis locekļu rekrutēšanu no aizsargiem un 15. un 19. div. dezertieriem.

1944. g. rudenī 204. FIK bija pavēlēts organizāciju, ko bija izveidojis Kurelis, nodot SS. Šo nodošanu izdarīja, bet SS kļuva drusku noraizējusies par šo organizāciju, kad atklājās, ka tās sakari ar Zviedriju ved uz britu slepeno dienestu. Sāka atklāties, ka Kureļa organizācija varētu vērsties pret vāciešiem. Tādēļ 1944. g. nov. beigās Kureli un viņa stābu arestēja. Kureli pašu nosūtīja uz Vāciju, organizāciju likvidēja un vairākus simtus nonāvēja.⁴⁴

⁴³Par viņu vēl zināms, ka viņš ir krievu emigrants, kas kopš 1919. g. dzīvojis Francijā. 1941.-1944. g. darbojies spiegu dienestā Latvijā. 1944. g. ieskaitīts kā vācu armijas leitnants 317. FIG par aģentu (B.A.R. 58. Third United States Intelligence Center. Interrogation Report No. 22 (19 July 1945)).

⁴⁴Turpat.

Šis ASV 3. arm. izmeklētāja sastādītais ziņojums ir ierobežots ar 304. FIK un 317. FIG piederīgo darbinieku izteikumiem. Plašākās ziņas ir sniedzis pēdējai tai piederīgais krievu emigrants Kandaurofs, kas kopš 1941. g. ir darbojies Latvijā kā civils un vēlāk arī 1943. g. kā armijas spiegs. Viņš kureliešu likvidēšanas laikā ir bijis pie Talsos novietotās grupas. Šai rajonā vai tā tuvumā darbojās kurelieši, tādēļ varētu domāt, ka viņam apstākļi ir zināmi. Taču viņa izteikumi par kureliešiem ir kļūdaini. Nav nekāda pamata apgalvojumam, ka Zviedrijā būtu bijusi Bērziņa vadīta Latvijas atbrīvošanas komiteja, un ka tā nosūtījusi Kurelim kādus savus cilvēkus sacelšanās izdarīšanai. Tas pats ir jāsaka par apgalvojumu, ka Kurelis būtu savai vienībai devis kādu akcijas uzsākšanas (*go-ahead*) zīmi 1944. g. 15. okt. Ka Kandaurofs nav uzticams liecinieks, sapratis arī izmeklētājs, ziņojumā ierakstīdams savu atzinumu: "Liekas, viņam ir dzīva iztēle, bet zināšanas par aktuāliem faktiem fragmentāras."

Liekas, pie Kandaurofa pratināšanas ir bijis klāt arī Dameraus un tas dzirdēto ir papildinājis. Uzmanīgais izmeklētājs arī šai gadījumā ir piezīmējis, ka Dameraua teiktais balstās uz viņa dzirdēto. Taču viņa izteikumi iegūst nozīmi ar to, ka tie vēlreiz apstiprina zināmos nozīmīgos faktus. Pirmkārt, ka Haselmans, būdams 204. FIK (pakļautās 212. FIG) loceklis, ir organizējis kureliešus no aizsargiem un 15. un 19. div. dezertieriem. Otrkārt, ka 1944. g. 204. FIK ir pavēlēts Kureļa vienību nodot SS. Treškārt, ka vāciešu slepenajām organizācijām ir bijuši zināmi kureliešu sakari ar Zviedriju un tālāk ar Anglijas slepeno dienestu. Taču abi minēto ziņu sniedzēji ir maldījušies, apgalvodami, ka iznīcināti 500 resp. vairāki simti kureliešu. Tas ir saprotams, jo viņu vienībām tiešu centrālu ziņu sakopojums nevarēja būt pieejams.

Citādi kapt. Damerau sniegtajām ziņām ir augsta ticamības pakāpe, jo viņš bija 304. FIK komandiera Gīzenrēgena vietnieks, pats agrāk komandējis 306. FIG. Šī komanda bija viena no aktīvākajām, kas par savu darbību ir

sniegusi plašus ziņojumus.

Šai darbā esam iepazinušies un plaši iztīrājuši Jekelna, Haselmana un beidzot ASV 3. arm. izmeklēšanas daļas ziņojumus. Var teikt, ka neskatoties uz dažiem politisku un ideoloģisku motīvu noteiktiem kureliešu kustības vērtējumiem, šīs dokumentu grupas sniedz plašas un ticamas ziņas. Tās ir drošākas arī tādā ziņā, ka tās ir aculiecinieku ziņas, kas paši ir līdzdarbojušies kureliešu kustības veidošanā un tās likvidēšanā. No latviešu šai darbā iztīrātajiem dokumentiem tādu drošības pakāpi sasniedz tikai Dišlera ziņojums un Vīnakmens Rubeņa bataljona cīņu apraksts. Šo iztīrāto avotu grupas gaismā ir iespējams ne tikai labot, bet lielā mērā noraidīt Bangerska un citu latviešu, sevišķi leģiona virsnieku (Oša, Gailīša, Ozoliņa u.c.), negatīvos pārspriedumus par kureliešiem:

6. KURELIEŠU NACIONĀLPOLĪTISKĀ NOZĪME

Iepazīšanās ar latviešu autoru izteiktajām domām un vērtējumiem par Kureļa vienību rādīja, ka viņu attēlojums un vērtējumi ir vienpusīgi. Tie galvenā kārtā balstās atmiņu stāstos, kam, ciktāl tie ir aculiecinieku uzrakstīti, ir nenoliedzama nozīme, ja to skata pārējo dokumentu sakarā. Ļoti ierobežots ir dokumentu materiāls, kas publicēts Bangerska atmiņu grāmatā. Tas ir redaktoru subjektīvi izvēlēts, neminot izvēles principus, un publicēts nepilnīgi un kļūdaini.¹ Sakarā ar Bangerska archīva pazušānu, nav vairs pārbaudāma šo dokumentu kopsakarība. Tas arī ir vienīgais materiāls, kas ir izmantots latviešu autoru līdzšinējās publikācijās. Ir iemesls domāt, ka atsevišķajos notikumos iejauktajām personām vai viņu piederīgajiem ir vēl papildus materiāli, kas līdz šim nav publicēti. Vācijas un Amerikas archīvos tagad ir pieejami plaši materiāli. Galvenām kārtām pamatojoties tanīs, es esmu izdarījis savu analīzi. Tā noved pie šādiem ieskatījumiem.

6.1. Kureliešu organizēšanas sākotnējie vācu militārie un latviešu nacionālpolītiskie motīvi

Kureliešu grupa 1944. g. jūlijā ir radusies pašu latviešu iniciātivā ar nolūku no vienas puses aizstāvēties pret vācu atejošās armijas locekļu laupīšanām un vardarbību pret neaizsargātajiem zemniekiem. No otras puses šīs grupas pirmatnējais kods bija paredzējis pēc krievu okupācijas darboties kā partizāni. Formāli šo pirmatnējo kureliešu grupu legalizēja Jekelns, uzdodams Iekšlietu ģenerāldirekcijai (Dzenītim) organizēt aizsargus Veides vadībā. Tas savukārt ir apstiprinājis ģen. Kureli par grupas priekšnieku, nododot viņa rīcībā divu policijas iecirkņu robežās dzīvojošos aizsargus. Kara un saimniecisku apstākļu dēļ organizēšanās ir notikusi ļoti lēni un vienība pirms Skrīveru apvidus atstāša-

¹ Kovaļevska un Plensnera polemika LA, 1960, 10. janv., 13. febr., 5. martā.

nas nekad nav sasniegusi vāciešu noteikto 600 vīru lielumu. Te sevišķi jāpasvītro, ka Kureļa vienība nebija formēta par kaujas vienību. Tai bija citi uzdevumi: dot vāciešu armijas izlūkošanas daļai piemērotus cilvēkus, lai tos sagatavotu darbībai frontes aizmugurē. Šo uzdevumu arī ir veikuši Kureļa grupas locekļi, bet ierobežoti pieminēto organizēšanas apstākļu dēļ un vāciešu nespējā piegādāt ieročus un citu tādai darbībai nepieciešamo materiālu. Nav dokumentos konstatējams, ka Kureļa vienībai oficiāli būtu dota pavēle ieņemt frontes līniju no Pļaviņām līdz Lielvārdei, kā to vairākkārt ir apgalvojuši leģiona augstākie virsnieki (Bangerskis, Kociņš u.c.). Pārmetumi, ka Kureļa vienība neesot pildījusi tai uzticētos uzdevumus, bet atkāpusies uz Kurzemi, ir bez pamata. Pieminētie virsnieki ir baumu upuri. Bet ir saprotams, ka viņi nevarēja zināt patiesos apstākļus, jo kurelieši veica slepenus 16. arm. izlūkošanas grupas uzdevumus. Kara taktikas plānus izstrādāja un zināja tikai vācieši. Tos nezināja ne Bangerskis, ne latviešu frontes virsnieki. Tā ir Bangerska un viņa stāba neapprakstāmā naīvitāte, ja viņi domāja, ka Kurelim būtu bijis pienākums izstāstīt viņiem savas vienības uzdevumus. Šī sava stāvokļa neizpratnes dēļ viņi kļuva par baumu upuriem, ka kurelieši būtu formēti cīņai atklātā frontē starp Pļaviņām un Lielvārdi.

Tāpat ir jānoraida apgalvojums, ka Jekelns esot pavēlējis jau pirms Rīgas atstāšanas kureliešu vienību izformēt. Ka tā tas nav bijis, kļūst redzams no Jekelna un Haselmana ziņojumiem pēc kureliešu apcietināšanas. Veides vēlākām pārrunām ar Bangerski pēc kureliešu apcietināšanas šai sakarā nav nozīmes. Viņi abi nezināja patiesību par 212. izlūkošanas grupas uzdevumiem un kureliešu sadarbību ar to. Kureliešu sakarus ar vācu armijas izlūkošanas daļu nedrīkstēja patiesībā zināt neviens.² Atklātībai bija zināms, ka Veide ir uzdevis

²Cik slepeni bija šādu vienību uzdevumi atklāj slepenā instrukcija, BA-MA. RH 20-16/613. Pie instrukcijas pat piezīmēts, ka pēc izlasīšanas tā tūlīt ir iznīcināma. Tā rakstīja aizmugures apgabala armijas 584. komandants Šenks 1944. g. 24. dec. (Ic, Nr. 253/44).

organizēt aizsargus zemes aizstāvēšanai. Tas savukārt izvēlējies Kureli. Tautā pamatoti radās iespaids, ka kureliešu lieta ir tīra latviešu lieta.

Neskatoties uz plaši iztīrīto kureliešu formālo un faktisko saistību ar vāciešu militārajiem plāniem, kļūst arī redzams, ka kopš kureliešu pirmajām organizēšanas dienām, tās vadītājiem un dalībniekiem bija izteikta nacionāla apziņa un mērķi. To apliecina neapstrīdāmais fakts, ka Kurelis, Upelnieks un viņa tuvākie līdzstrādnieki bija nolēmuši palikt krievu aizmugurē. Tas ir izskaidrojams tikai ar viņu nacionālo pārliecību.³ Šādai nostājai bija arī savs nacionālās ideoloģijas pamatojums. Upelnieks jau pirms tam bija kļuvis par LCP militārās komisijas vadītāju. Tā gatavojās brīdim, kad kara beigu posmā varētu rasties stāvoklis, kad būtu nepieciešams apvienot latviešu spēkus Latvijas brīvības atjaunošanai. Ir pavisam cits jautājums, cik tāda doma bija pamatota un saskaņojama ar realitātēm. Tas tomēr nedod iemeslu noliegt, ka tā domāja Kurelis un viņa stābs.

Var teikt, ka dotajā vēstures situācijā darbojās trīs spēki. Vispirms tie bija vācieši (212. izlūkošanas grupa) ar saviem plāniem. Kurelieši tos pieņēma un iesaistījās to izpildīšanā, jo viņu cīņas griba pret krieviem saskanēja ar šiem vācu plāniem. Viņiem nebija grūti pieņemt šādu sadarbību. Otrs spēks bija kureliešu nacionālā apziņa. Tas viņu acīs sadarbību ar vāciešiem padarīja tikai par aktuālās situācijas noteiktu pagaidu stāvokli. Tai drīz bija jāmainās. Vācieši to saprata, kā rāda Haselmana ziņojumi. Viņi kureliešu nacionālo nostāju dotajā kara apstākļu spaidu un sabrukuma situācijā, izlikās neredzam un piecieta. Līdzdarbojās vēl trešais spēks -- pati latviešu tauta. Tā atklāti nezināja, ne vāciešu dotos slepenos uzdevumus kureliešiem, ne kureliešu slepenos nākotnes plānus. Bet tā baumu veidā, var teikt arī citādāk, intuitīvi nojauta, ka kurelieši ir nacionāla kustība, kas ir kā pret

³Par šo izteikti nacionālo noskaņojumu Skrīveru sākuma periodā raksta Lūsis, 17. nov. Spilgti to apliecina Kureļa pēc kara rakstītā vēstule Lidijai Lūsei. Skat. 5. nod. 30. piez.

krieviem, tā nīstajiem vāciešiem. Tādēļ tā kureliešus atbalstīja un daudzi tiem arī pievienojās. Tādi bija sākotnējie nacionāl-psīcholoģiskie un ideoloģiskie motīvi. Tie visi ir apstākļi, kas nepārprotami Kureļa grupu sākotnēji kvalificē kā nacionālu pretestības kustību, kas ir vērsta pret krieviem un vāciešiem.

6.2. Kureliešu darbības periods Kurzemē

Jauna situācija radās, pārceļoties uz Kurzemi. Kā Haselmans apliecina, tad viņa kontakts ar Kureli un tā stābu palicis tāds pats kā iepriekš. Viņš Kureļa vienības vadību vērtē ļoti augsti un sadarbība ar to bija uzticības pilna. Īsajā kureliešu darbības laikā tie bija devuši savus vīrus darbībai aiz krievu frontes. Situācija kļuva sarežģīta, kad Kureļa vienības tuvumā, ar ciešāku vai vaļīgāku kontaktu ar to, bija lielāks skaits 19., bet it sevišķi 15. div. dezertieru pēc tās atlieku pārsūtīšanas uz Vāciju. Tie formāli neietilpa kureliešu atļauto 600 vīru skaitā. Bet Kurelis tos arī neatraidīja un no tiem nenorobežojās. Tā radās divas kureliešu kategorijas. Pirmajā ietilpa tie, kas bija saņēmuši formālas dienesta apliecības un bija reģistrēti vācu komandantūrās. Otrā kategorija bija lielākā. Tanī galvenā kārtā ietilpa dezertieri un tie, kas izvairījās no iesaukšanas. Tiem tādu apliecību nebija. Tie paši sevi uzskatīja par kureliešiem un atklāti arī par tādiem uzdevās.⁴ Daudziem bija arī viltotas apliecības. Kureļa stābs zināja, ka viņam nav atļauts savā grupā uzņemt dezertierus. Tas jo sevišķi spilgti atklājās brīdī, kad stābs izdeva sešus dezertierus vāciešiem. Tas radīja pašā stābā šķelšanos. Daļa prasīja, kā zinām, Upelnieka atcelšanu, kam Kurelis nepiekrīta. Tādēļ arī daļa kureliešu atstāja to grupu, kas bija novietota pie Kureļa stāba un aizgāja pie Rubeņa bataljona.⁵

⁴Tā intervijā 1984. g. izteicās Kalve, Manheimā, kas piederējis 6 cilvēku grupai, kas dzīvojuši atsevišķi, bet viņi, vāciešu pratināti, uzdevušies par kureliešiem, kaut viņiem ar tiem nekad nav bijuši nekādi sakari.

⁵Pāvilāns intervijā teica, ka šai sakarā no Kureļa stāba aizgājis pltn.(?) Stūris, palicis Kurzemē un dažus gadus neatklāts dzīvojis savās mājās.

Ar šādu divu kureliešu kategoriju pastāvēšanu, liekas, ir izskaidrojams pārmetums Upelniekam, ka viņš būtu Jekelnam iesniedzis nepareizas ziņas par kureliešu sastāvu. Zīmīgi, ka tādus pārmetumus nav izteicis ne Jekelns pats, ne Haselmans, bet tikai latviešu autori. Upelnieks varēja uzdot tikai formāli reģistrētos. Ne viņam, ne Jekelnam tomēr nebija noslēpums, ka par kureliešiem tika uzskatīti atsevišķi novietotais Rubeņa bataljons. Ka Upelnieka formālais viedoklis nesaskanēja ar Jekelna ziņām par īsto skaitu, tādēļ ir saprotams. To visu vēl sarežģīja tas, ka Haselmans, tiešais kureliešu kontakta vīrs, bija akceptējis šādu stāvokli. Viņa doma, kā redzējām, bija tā, ka dezertieri, lielā skaitā pulcēdāmie ap Kureli, dotu labāku pārskatu par tiem. Jekelna un Upelnieka ziņas par kureliešu skaitu nesaskanēja, jo viņi dažādi definēja kureliešu jēdzienu. Jekelns no sava viedokļa varēja teikt, ka Upelnieks viņam iesniedzis nepilnīgas ziņas. Upelnieks savukārt varēja teikt, ka viņš nav tišām sniedzis nepareizus sarakstus.

Ka tas tā jāsaprot, ir secināms no vairākiem apstākļiem. Pirmkārt, 1944. g. 6. nov. viņš atkārtoti bija apsolījis iesniegt sarakstus. Ka tie tiešām ir iesniegti, to nenoliedz arī Jekelns. Otrkārt, 1944. g. 14. nov., kad Kureļa stābu apcietināja, tas dzīvoja labā pārliecībā, ka kurelieši nav nodarījuši neko formāli sodāmu. Viņi sevi bija pieteikuši komandantūrās un nebija cīnījušies pret vāciešiem. Tādēļ viņi arī apcietināšanas brīdī nepretojās. Treškārt, to apstiprina kāds sevišķs līdz šim nezināms un neievērots apstāklis. Pēc apcietināšanas Upelnieks Talsos atkārtoti pārējiem virsniekiem teicis, ka viņiem nekas ļauns nevar notikt, un ka apcietināšanas pamatā ir kāds pārpratums. Pēc divreizējās nopratināšanas Upelnieks atkārtojis to pašu.⁶ Nav domājams, ka Upelnieks būtu apzināti teicis saviem biedriem nepatiesību. Kad 19. nov. viņi autobusā vesti uz Liepāju, pēc Pāvulāna un vēl kāda cita ierosinājuma, atbruņot vājo

Bezcerīgā stāvokļa dēļ izdarījis pašnāvību.

⁶Pāvulāna ziņas intervijā.

vācu sardzi un bēgt, Upelnieks apliecinājis savu labo ticību. Tie ir apstākļi, kas liek domāt, ka Upelnieks ir turējies pie formālā viedokļa un pats tam ticējis. Ir cits jautājums, kā tāda viņa rīcība ir vērtējama toreizējā situācijā un vēstures perspektīvā.⁷

6.3. Kureliešu darbība latviešu politisko SS virsnieku vērtējumā

Mēs jau pieminējām kurelieša Tralmaka piezīmi par Oša izteikumiem Neištātē.⁸ Pāvulāns, izkļuvis no Štuthofas koncentrācijas nometnes, bija ieradies Dancigā GI stābā, lai meklētu palīdzību iekļūt leģionā. Tai brīdī tur bijis arī pazīstamais leģiona tiesnesis Gailītis. Tas, padzirdējis par kurelieti Pāvulānu, sācis lamāties un saukājis tos par bandītiem, kas visi apšaujami, gluži kā to darīja SD un citi.⁹ Ozoliņš, kas izpildīja Policijas departamenta direktora vietu rakstīja 1945. g. 10. janv. ziņojumu uz Dancigu par stāvokli Kurzemē. Tanī cita starpā lasām par kureliešiem, kas "savā organizācijā uzņēma bez izšķirības arī dezertierus, laupītājus un visādus avantūristus."¹⁰ Augstais policists izteica tik smagus apvainojumus, bet nesniedza nekādu pamatojumu. Tie ir tikai daži piemēri. Tādu ir daudz. Tik aukstasinīgi bija

⁷Ezergailis atstāsta savam draugam Upelniekam brīdinošā sarunā teikto: "Esi, Kristap, uzmanīgs, Vācija ir grūti ievainots zvērs, tādēļ ļoti bīstama." (L, 1959, 4. nov.) Viņa izteiktās aizdomas, ka "kurelieši vieglprātīgi palāvās mūsu bijušajiem politiķiem un diplomatiem", un ka "tā bija boļševiku makšķere, uz kuras uzķērās kurelieši, tikai rietumnieku rokās," ir spekulatīvs, nepamatots apgalvojums, kas izskaidrojams ar Ezergaija paša politisko pārliecību.

⁸Tralmaka piezīme: "Liekas tas būs bijis pilliņā un vīra prātā." Turpinot Oša spēka pilno domu, var jautāt -- kā būtu ar Oša paša pēckara tiesāšanu?

⁹Pāvulāna 1984. g. 7. jūl. intervijā teiktais. Šīs nodaļas sākumā iztīrītie leģiona vēstures apcerētāju caur un caur negatīvie raksti.

¹⁰Ozoliņš, departamenta direktora vietnieks, tā rakstīja policijas galvenajam direktoram (laikam Pomeram). HI.LCK. Box 121.

"patrioti" SS uniformās. Tik lielu naidu vācu propaganda bija radījusi šais kollaborantos pret "laupītājiem un visādiem avantūristiem" Latvijas armijas virsnieku uniformās.

Mēs varētu arī šiem naida ekscesiem paiet garām. Taču jautājums ir daudz nopietnāks. Tas ir jautājums par leģiona virsnieku principiālo viedokli un nostāju kureliešu lietā. Bangerskis, kā mēs redzējām, runā par Kureli kā par vecu cilvēku, kas atpalicis laikam militārās lietās. To atkārtoti citi. Ne bez ironijas Bangerskis apraksta, kā Liepiņš ieradies un lūdzis transporta palīdzību kureliešu apgādes pārvešanai uz Kurzemi. Bangerskis piezvina Veidem, kas savukārt noliedz tādu vajadzību, jo viss jau esot nokārtots. Liepiņš aiziet neko nepanācis. Nav iespējams atbrīvoties no iespaida, ka abi, Bangerskis un Veide, "lielo vīru" apziņā rīkojas visai sīkmanīgi, jo ne viens, ne otrs kureliešiem nekādu palīdzību nesniedza. Šim starpgadījumam pašam par sevi nav nozīmes. Tas tikai raksturo pašu ievirzi. Turpretīm principiāla nozīme ir Pāvulāna atkārtotajām sarunām ar Bangerski par leģiona tapšanu un kureliešu viedokli. Tādēļ te ir vieta norādīt uz šī aculiecinieka un aktīva kureliešu stāba darbinieka piezīmēm pie Bangerska atmiņu 4. sējuma teiktā par kureliešiem un leģionu.

Augusta vidū biju Rīgā pie Veides un ar to pašu apmeklēju arī ģenerāli. Bangerska kgs. bija stipri nobažījies par frontes stāvokli un lūdza, lai es viņu vienmēr informējot par jaunākiem notikumiem -- viņam esot zināmas grūtības ar jaunumiem [...].

Ģen. Bangerskis uzmanīgi noklausījās manā stāstā un tad jautāja: "Bet ko tad ģen. Kurelis īsti grib, vai ar tādu izvairīšanos domā aizdzīt krievus no mūsu zemes, vai tad nepietika ar 1940. g.? Nododiet no manis sirsnīgus sveicienus draugam Kurelim un pasakiet, ka tas uz ko viņš cerē -- 19. g. atkārtosanos, tas neatkārtosies. Krievi šodien ir pārāk stipri, lai nonāktu pie sabrukuma. Ir jāņem vērā, ka otrais pasaules karš ir necilvēcīgāks, postošāks un nāvējošāks. Tāpat ieroči ir -- automatiski, motorizēti un gaisa spēki tik graujoši, ka daudzi karavīri ir zaudējuši garīgu līdzsvaru. Ļaunākais ir tas, ka amerikāņi apgādā krievus ar tankiem, lidmašīnām, transporta līdzekļiem, uzturvielām un apģērbu vadmaļu, to vajadzētu saprast arī kapt. Upelniekam. Man ir informācija no krievu okupētiem apgabaliem, tie izrēķinās ar mūsu tautiešiem

vēl zvēriskāk kā 40. gadā."

Mani iebildumi: "Cienījamais ģenerāļa kungs! Jūs esiet karojis Japāņu karā, pirmā pasaules karā un tagad piedalaties trešā pasaules karā. Jums daudz lielāka pieredze, nekā tiem virsniekiem, kas šo karu sākuši, bet es raugos no citas perspektīvas [...].

Jūs, ģenerāļa kungs, sakāt, ka kurelieši cerē uz 19. g. atkārtošanos, bet vai Jūs neceriet uz to pašu? Mums kureliešiem ir kontakts ar pretējo pusi, un ja viss tā norisināsies, kā tas mums solīts, tad būs iespējama Baltijas valšķu brīvība. Ir pielaižams, ka mūsu brīvība var līdzināties Somijas ierobežotai neatkarībai. Anglija pieteica Somijai karu, bet ne lai karotu -- okupētu Somiju, lai krievi neiekarotu, okupēt visu Somiju. Ja Dievs būs ar mums un mēs varēsim izturēt vēl tos dažus mēnešus līdz vācu kapitulācijai, tad latv. leģionam būs kur pieslēties. Šim gadījumam esam sagatavojuši arī latviešu karavīru zīmotnes priekš 42 000 vīriem -- vācu apzīmējumi nedrīkstēs eksistēt. Tāds priekšraksts ir dots no sabiedrotiem.

Vēl gribu pieminēt, ir radies kāds maldīgs uzskats, it kā kurelieši esot pret latv. leģionu un ģen. Bangerski. Manuprāt, tā ir ļauna intrīga, lai šķeltu latviešu tautu. Cik man ir bijusi saruna ar mūsu virsniekiem un karavīriem, visi Jūs ciena kā cilvēku un karavīru, tāpat uzskatām, ka leģions mums ir ļoti nepieciešams kā spēcīga militāra vienība, kas iesākumā varēs stāties pretī boļševiku ordām; jo mēs kurelieši jau esam tikai kā politisks faktors. Iepriekšējā reizē, kad biju pie Jums, Jūs lūdzāt, lai ģen. Kurelis uzraksta grupas idejiskās vēlmes, bet varbūt tas labāk priekš Jums un arī mums, ja mūsu mērķi nav nekur rakstīti, bet tikai mūsu sirdīs un smadzenēs iekalti. Man jāatzīstas -- toreiz, kad leģiona jautājums tika apspriests, dibināt vai nē, es piedalījos -- pirmo reizi pie plkv. A. Krīpena, sanāksmē piedalījās plkv. Krīpens, plkv. Lobe, plkv. Vēvers, redaktors Kroders un es. Visvairāk par leģiona nepieciešamību izteicās: plkv. Lobe un redaktors Kroders, pret leģiona dibināšanu biju es vienīgais. Otrreiz šāda sanāksme notika pie manis, Kooperācijas skolā, piedalījās: plkv. Krīpens, plkv. Jaunzems, ģen. Peniķis. Krīpens ziņoja, ka leģiona jautājums jau esot izlemts, bijusi kāda sanāksme, kurā piedalījušies pārstāvji, arī ģen. direkcijas ar ģen. Dankeru un citi. Viņam, t.i. plkv. Krīpenam uzdots uzrakstīt kādu sleju laikrakstā ar virsrakstu: "Nu mesti kauliņi, lai veļas viesuļi." Tālāk tika arī minēts, ka Jūs, ģen. kungs, būšot latv. leģ. divīzijas komandieris. Ģen. Peniķis teica: "Ja jautājums izlemts, tad nav ko vairs diskutēt." Pēc tam es pateicos par piedalīšanos sanāksmē un apsoliļos, cik spēdams, atbalstīt leģiona darbu. Otrās dienas rītā laikrakstā lasīju: "Kauliņi

Ar šo teikto pietiek, lai noraidītu Bangerska apgalvojumu, ka viņam būtu trūcis informācijas. Kureliešu vadība Bangerski un viņa stābu uzskatīja par vāciešu iestādījumu. Tādēļ viņi ar to negribēja sadarboties. Viņi bija pārliecināti, ka atkārtosies 1919. gads, un ka tas ir tikai laika jautājums, kad būs jācīnās par brīvo Latviju, kurā kurelieši būs nacionālās armijas kodols, pie kura, runājot Pāvulāna vārdiem, leģionam "būs kur pieslieties". Tas bija pats svarīgākais motīvs -- nacionālā apziņa -- nepakļauties vāciešu ieceltajai leģiona vadībai. Šo apziņu sevišķi stiprināja tas, ka viņiem bija tieši sakari ar 1943. g. augustā organizēto LCP, kam savukārt bija sakari at Latvijas sūtni Zviedrijā. Tas bija ieteicis organizēt nacionālās armijas kodolu. Cik šī doma bija pamatota, ir cits jautājums. Taču pašam faktam nevar paiet garām. Arī kureliešu pratināšanas un tiesāšanas laikā vāciešiem vislielākā interese bija par kureliešu sakariem ar Latvijas sūtniem ārzemēs, kā tas atzīmēts Jekelna ziņojumā. Šai sakarā ir jānoraida arī Bangerska apgalvojums, ka kurelieši viņam neizprotamu iemeslu dēļ ir bēguši resp. izvairījušies no viņa. Katrā ziņā tas nebija pamatots naidā pret leģionu vai leģionāriem, jo vairāki augstāki leģiona virsnieki ir bijuši tiešā kontaktā ar kureliešiem (Lobe, Janums u.c.). Janums pat ir sniedzis pārskatu par militāro situāciju un eventuālo nacionālās armijas apbruņošanu, kas nogādāts uz Zviedriju.¹² Starp Kureli un Bangerski bija ideoloģiska

¹¹Pāvulāna nedatēta vēstule saņemta 1984. g. 29. dec. ar nedatētām piezīmēm par Bangerska IV, 9 ss. teikto par kureliešiem. Šis darbs iznāca 1960. g. Pāvulāna piezīmes ir rakstītas pēc tam. Zināms, 15 gadus pēc aktuālajiem notikumiem tie var saglabāties atmiņā, bet sarunu autentiskā izteiksme var būt citāda. Pāvulāns bija aktīvs dalībnieks LCP un reizē saistīts ar kureliešu stābu. Tas viņa izteikumiem piešķir sevišķu nozīmi. Viņš arī ir vienīgais no Kureļa tuvākajiem līdzstrādniekiem, kas atklāti ir izteicies.

¹²Toreizējā LCP kurjēra Siliņa mutvārdu apliecinājums autoram 1984. g. nov. Arī LE 14005.

un politiska plaisa, kā to saka Pāvulāns.

Un te nu man jāsaka, ka mūsu ģenerāldirekcija ar ģen. Dankeru priekšgalā un, diemžēl, arī Jūs, ģen. kungs, pielaižat lielu kļūdu -- solidāmi: "Latvija būs brīva". Latvju zemnieks, kas pieaudzis pie savas sētas, labprāt notic šiem saukļiem un grib par katru cenu palikt savās mājās. Bet tragēdija sākās ar to, ka piefrontes vācu vadība neļauj zemniekiem evakuēties un tikai tad, kad paši atkāpjas, tad izdzen ļaudis no mājām laukā, visu kas derīgs nolaupa un mājas nodedzina [...].

Ja Hitlers būtu uzsācis "krusta karu" pret boļševikiem kā ļaunumu, tad visa pasaule būtu bijusi ar Hitleru, bet vācu vecais sapnis -- uzkundzēties visai pasaulei -- Deutschland, Deutschland ueber alles. Bet mēs latvieši izmisuma stāvoklī gribam sev iestāstīt, ka pēc kara iegūsim patstāvību -- Brīvu Latviju. Līdz ko vāciešiem ies frontē labāk un būs cerība uz uzvaru, tad viņi mūsu redzamos virsniekus un citas vadošās personas nolikvidēs, tāpat kā to izdarīja ar pulkvežiem Deglavu un Kandi. Ģen. Kureļa lūgums: nepiedalāties mobilizācijas akcijā. Protams, iesaukšanu vācieši tā kā tā izdarīs, bet tad viņi paši būs par to atbildīgi. Mūsu grēku mērs jau ir pārāk smags, ja ņem vērā mūsu policijas bat. izdarības Polijā un Latgalē; kapt. Cukuru un Arāju pat BBC pieminēja par viņu "varonīdarbiem" Baltkrievijā.

[Turpinājumā Pāvulāns atstāsta Liepiņa teikto.] Viņš sāka stāstīt: 'Es cīnījos atbrīvošanas karā, toreiz bija arī daudz grūtību -- nebija apģērbu, uztura, nepilnīgs apbruņojums, bet bija cerības un valdība aiz mums. Bet kas mēs esam tagad? -- "meža brāļi". Vācieši mums neuzticas un latviešu vadība mūs neieredz. Aizgāju pie tā dižkareivja Veides, tas bija tā apdzēries, ka nevarēja lāga parunāt, tā par transportu nekādu skaidrību nedabūju -- lai pienākot pēc pāris dienām. Mans agrākais draugs Bangerskis mani norāja un pamācīja, lai es ar tādām bērnu spēlēm nespēlējos. Ja es gribot pakalpot Latvijai, tad lai nākot viņa stābā, kādu nodarbošanos vienmēr atradīšot. -- Laikam jau Kurelim būs taisnība: Bangerskis bija labs virsnieks cara armijā, vēlāk lielinieku armijā; uzticīgi kalpoja Latvijas armijā un, tā vien liekas, labi kalpo arī vācu armijai, bet tas lai paliek starp mums, Pāvulān.'¹³

Kurelieši gaidīja brīdi, kad pēc vāciešu un krievu sabrukuma, viņi varēs atjaunot brīvo Latviju. Leģiona vadība

¹³Pāvulāna nedatēta vēstule autoram.

-- Bangerskis, Plensners un Silgailis -- cīnījās kopā ar vāciešiem pārliecībā, ka pēdējie karu uzvarēs un pēc tam, ievērojot latviešu leģionāru varonīgās cīņas, Hitlers arī Latvijai ierādīs kādu piemērotu vietu jaunajā Eiropā.¹⁴ Tās bija divas nesavienojamas koncepcijas un tādas tās palika līdz kara beigām. Neapvaldītākajos leģiona virsniekos pazaudētais karš beigu posmā izraisīja iepriekš minētos asos kureliešu apvainojumus. Tam, protams, nebija nekāda objektīva pamata.

6.4. Kureliešu nacionālās pretestības kustības raksturs

Ieskatoties te minēto divu Latvijas brīvības atjaunošanas koncepciju sadursmē, šķietami es esmu pagājis garām kādai citai ļoti smagai problēmai. Es šeit atkārtoti esmu pasvītrojis, ka kurelieši kā organizēta vienība bija pakļauta vāciešu kara uzdevumiem. Tai pašā laikā esmu apgalvojis, ka tie sevi uzskatīja par nākamās Latvijas armijas kodolu. Abi šie viedokļi nav savienojami. Vai Kurelis un viņa stāba dedzīgie nacionālisti to nesaprata? Kā viņi tika pāri šai pretrunai? Par viņiem pēc plašās dokumentu analīzes vispirms var teikt to pašu ko par leģionu -- kā vieni, tā otri bija iekļauti vāciešu kara mērķu sasniegšanā. Principiāli nav iespējams novilkt robežu starp abām šīm vāciešu organizētajām vienībām. Tikai to praktiskā izmantošana bija dažāda.

Neatkarīgi no deklarētās atšķirības, arī praksē redzami zīmīgi kopēji vilcieni. Pirmkārt, 19. div. Kurzemē pieņēma lielā skaitā bijušos dezertierus bez izmeklēšanas un bez sodīšanas. Tā pieņēma arī tos, kas nebija paklausījuši iesaukšanai. To pašu darīja Vācijā 15. div., kurā ieplūda paša Jekelna nosūtītie dezertieri, bijušie kurelieši, un vēlāk lielā skaitā Arāja SD ļaudis. Tāda pat dezertieru ieplūšana notika kureliešos. Bangerska vietnieks Lasmanis uzaicināja dezertierus uz Liepāju savā SS papildinājumu bazē tālāk nosūtīšanai uz 19. div. Atšķirība vienīgi bija tā, ka dezertieru

¹⁴Par šo politisko deklarāciju Biezais 1985, 21 ss.

ieplūšana leģionā bija vāciešu sankcionēta. Tas sakņojās viņu prasībā pēc latviešu dzīvā spēka SS karaspēkā. Tāda vāciešu akcepta nebija dezertieriem, kas ieplūda kureliešos. Neskatoties uz to, kā vieni, tā otri dezertierus pieņēma nelegāli, lai tos glābtu.

Otrkārt, laika ziņā dezertieri, kuri iekļāvās kureliešos, pieder galvenām kārtām 1944. g. septembra līdz novembra posmam, ar piezīmi, ka pēc kureliešu izklišanas, viņiem vienmēr pievienojās jauni. Tie bija vīri, kas karu tai laikā uzskatīja par zaudētu. Viņi atzina, ka cīņu turpināt nebija jēgas. Dezertēšana bija dzīvības glābšana, kaut arī ar lielu risku. Ļoti iespaidīgi savu dezertēšanu ar pulka atlikušajām daļām ir aprakstījis Janums. Tas notiek tikai dažus mēnešus vēlāk.¹⁵ Laikam, kad tas noticis, šai sakarā nav nozīmes. Dezertēšana ir dezertēšana. Viņš ar saviem vīriem nepildīja kaujas uzdevumu, bet kopā ar tiem bēga, lai glābtu pats savu un to dzīvības. Nevienam viņu par to nav nosodījis. Tam nav arī iemesla. Kādēļ gan dažus mēnešus agrāk tādu pat iemeslu dēļ, proti, ieskatot, ka turpmākajai cīņai karalaukā nav jēgas, dezertējušie kureliešu virsnieki un karavīri būtu nosodāmi? Drīzāk otrādi. Tie jau agrāk bija ieskatījuši to, ko Janums ieskatīja tikai 1945. g. aprīlī. Citiem vārdiem, abas grupas, kā kurelieši, tā leģionāri dezertēja, kad tie to atzina par iespējamu. Tagad, skatoties atpakaļ, var sacīt, ka Janums bija veiklāks virsnieks, kas nogaidīja brīdi, kad viņam un viņa vienībām tas bija izdevīgāk. Tā ir vienīgā atšķirība starp Janumu un kureliešu dezertieriem. Bet Januma nogaidīšana maksāja ļoti dārgi -- tie bija lielie zaudējumi Austrumprūsijas kaujās.

Treškārt, te nav lieki jāatkārto zināmā patiesība, kas apliecināta un dokumentēta leģiona vēstures aprakstos --

¹⁵Janums, 271 ss, sīki aprakstījis savu dezertēšanu, pievienojot bēgšanas ceļa šēmu. Viņš bija izstrādājis arī sacelšanās plānu, ja Vācijā esošos leģionārus sūtītu atpakaļ uz Kurzemi. Tāpat veiklā Baumaņa vadībā arī citas 15. div. daļas atteicās pildīt kaujas uzdevumu un dezertēja (LK 6, 159 ss).

latviešu karavīru varonība. To pamatoti cildinot, tomēr nav iemesla aizmirst Rubeņa bataljona vīru varonību. Par to līdz šim visi ir klusējuši. Rubeņa bataljons abās kaujās ar vāciešiem apliecināja lielu varonību (Vīnakmens, anonīmais raksts krājumā *Trīs zvaigznes*). Šo cīņu dalībnieki ar lepnumu runā par saviem komandieriem un cīņu biedriem. Tas arī ir saprotams, jo liela daļa Rubeņa bataljona vīru bija tie paši leģionāri, kas varonīgi bija cīnījušies pie Volchovas un citās vietās austrumu frontē. Pati dzīve rādīja, ka varonības ziņā starp kureliešiem un leģionāriem starpības nebija.

Atšķirība jāmeklē citur. Tā ir abu šo latviešu cīnītāju politiskā vadība. Leģiona vadība bija devusi formālu uzticības zvērestu Hitleram cīnīties kopā par Lielvāciju, par jauno Eiropu. Bez tam vēl, milzīgais vāciešu un latviešu SS propagandas aparāts stāstīja leģionāriem frontē un tautai, ka tie, cīnoties pret sarkano armiju, cīnās par brīvu Latviju. Tam varbūt varēja noticēt vienkāršais frontes karavīrs. Bet kā teicu, mums interesē leģiona vadības loma šai situācijā. Ja mēs uz brīdi pielaistu, ka Bangerskis, dodams solījumu Hitleram, domāja, ka viņš cīnās par brīvu Latviju, tad rīcības novērtēšanai ir divas iespējas. Viņš solījumu tad būtu devis pret savu labāko pārliecību. Tā sacīt, viņš tādā gadījumā meloja, domādams par brīvo Latviju. Tā varētu domāt par Bangerska solījumu Hitleram. Taču tas maz ticams. Viņš savus morāliskos principus ir izteicis pēc kara, runādams par sava mūža kalpošanu dažādās armijās un dažādām valdībām. Viņš vienmēr un pret visām tām esot bijis godīgs.¹⁶ Nav iemesla apšaubīt šo viņa pašatzīšanos. Bet tiklīdz mēs to pieņemam, ir arī jāatzīst, ka viņš pats ir ticējis, ka izpildot solījumu Hitleram, viņš cīnās par brīvu Latviju. Tā liek domāt arī viņa radioruna tautai 1943. g. 6. okt.¹⁷ Nevar pielaist domu, ka viņš būtu teicis savai tautai to, kam pats

¹⁶Bangerskis IV, 268.

¹⁷Biezais 1984a, 8 ss.

neticēja. Bet nevar arī apšaubīt, ka šī ticība bija maldīga. Izsakoties vēstures terminos, viņš nebija izpratis latviešu tautas toreizējo politisko situāciju.¹⁸

Un tagad paskatīsimies kureliešu vadības sejā. Kurelis un Upelnieks nebija devuši solījumu Hitleram cīnīties par jauno Eiropu. Viņi bija saistījušies ar LCP vadību un uzskatīja sevi par brīvās Latvijas cīnītājiem. Bet ne tikai tas vien. Arī LCP uzskatīja Upelnieku par savas militārās komisijas priekšnieku.¹⁹ Tas nozīmē, ka kureliešu vadība politiski bija noenkurota pašu latviešu nelegālajā politiskajā vadībā. Arī šeit mēs tāpat kā Bangerska gadījumā varam lietot vēstures mērakoku. Tas nežēlīgi atklāj, ka arī Kurelis ar savu stābu dzīvoja ilūzijās, ka viņi cīnās par brīvu Latviju. Viņi ticēja, ka viņi to varēs darīt pakļauti vācu militārai vadībai, tai to nezinot. Viņu uzticēšanās vāciešiem ir neaptverama. Viņu stābā un vienībās bija iefiltrēti SD un armijas izlūkošanas dienesta darbinieki, arī komunistu aģenti. Vai Kureļa stābs to nezināja un nesaprata? Tādos apstākļos arī visapslēptākās Kureļa stāba domas bija zināmas Jekelnam. Turpretīm Bangerskis, kā piedzīvojis augstāks virsnieks, zinādams, ka vāciešu spiegošanas darbinieki sēd viņa stābā, izlikās to neredzam un nezinām, jo viņam pret to līdzekļu nebija. Kā Kurelis, tā Bangerskis dzīvoja ilūziju pasaulē un savu darbību mēģināja saskaņot ar to.²⁰

Tomēr starp abiem latviešu ģenerāļiem bija kāda būtiska starpība. To atklāj Kureļa un Jekelna saruna 2. nov. Talsos, kad pēdējais sācis

¹⁸Turpat.

¹⁹Cielēns III, 252; LEc 2, 229, 384.

²⁰Pāvilāns saka intervijā un vēlāk raksta piezīmēs, ka 1944. g. septembrī Bangerskis apmeklējuma laikā Rīgā aicinājis kureliešus pievienoties leģionam un atteikties no ilūzijām, ka atkārtosies 1919. g. situācija. Uz to viņš atbildējis, ka tādās pat ilūzijās dzīvojot arī Bangerskis pats, teikdams, ka viņš cīnās par brīvu Latviju, kaut faktiski cīnās par Lielvāciju. Bangerskis nomira kā šo tragisko ilūziju gūsteknis, kam pietrūka morāliska spēka atzīt savus maldus.

pierunāt ģen. Kureli, kuram esot "labs vārds latviešu tautā", izdot uzsaukumu dezertieriem un mežos kļīstošajiem latviešu karavīriem, lai nāk ārā no mežiem un pieteicas iestādēs. Uzsaukumā varot rakstīt, ka pēc kara būs brīva Latvijas valsts, uzsaukumu izplatīšot visiem līdzekļiem, arī lidmašīnām. Ģen. Kurelis uz to atbildējis, ka viņš savā un savu karavīru vārdā izsaka pateicību par šo apsolījumu, kas katram latvietim dod cerību un spēkus, bet lūdzis to vispirms publicēt, apsolut pēc tam nekavējoties parakstīt attiecīgu uzsaukumu. Pēc tam ģen. Jeckeln's nav neko noteiktu atbildējis un apspriede beigusies.²¹

Kurelis šiem Jekelna meliem neticēja un tādēļ viņš Jekelna prasīto uzsaukumu neparakstīja. Tā ir ievēribas cienīga nacionāla nostāja.

Par Bangerska nostāju šai jautājumā arī ir skaidra dokumentācija. Himlers Rīgas apciemojuma laikā 1943. g. 27. sept., sēdot bijušā Latvijas saeimas namā kopā ar Jekelnu, Bangerski un Plensneru, solīja Latvijai vietu jaunajā Eiropā.²² Bangerskis šo politisko vēsti steidzās 6. okt. paziņot latviešu tautai. Drīz pēc tam novembrī Dankers izsludināja mobilizāciju un piešķīra Bangerskim "Latvijas kara ministra tiesības". Te vēlreiz pilnīgā kailumā atklājas šo divu dažādo koncepciju atšķirība. Kurelis bija ar mieru aicināt cīņā par brīvu Latviju, ja Jekelnš resp. vācieši to atklāti pasludinātu. Bangerskis ar plašu vērienu parakstīja neskaitāmus aicinājumus cīņai kopā ar vāciešiem, nesaņemot no tiem nekādus saistīgus solījumus. Līdz pat 1945. g. 1. febr. viņš aicināja latviešu dezertierus nākt ārā no mežiem un stāties SS karaspēkā.

²¹Bangerskis IV, 38. To apstiprina arī Gregors 2. nov. ierakstā. Jekelnš ieradies 4. nov. Kureļa stābā un atkārtojis to pašu, ko Kurelis tāpat noraidījis, jo "ģenerālis atrod, ka tas nav viņa kompetencē" (4. nov. ieraksts).

²²Vēlreiz to pašu solījumu par brīvās Latvijas atjaunošanu deva Ostlandes augstākais SD priekšnieks Fukss 1944. g. 6. nov. Upelnīkam (Gregora dienasgrāmatas 7. nov. ieraksts).

Latvijas jautājums nav tikai morāliskas pārlicības vai ticības jautājums, bet valsts tiesību jautājums. Tiesības runāt un darboties latviešu tautas vārdā Bangerskim nebija. To nebija arī Kurelim. Pēdējais to apzinājās un nekad sev tādas tiesības nepiedēvēja. Tādas tiesības turpretī piesavinājās repatrianti, bijušie Latvijas armijas virsnieki. Viņiem pievienojās Bangerskis.

Kureliešu vārds 1944. g. ziemā arī pēc tam, kad vienība formāli bija beigusi pastāvēt, bija tik populārs, ka to līdz pat kara beigām izmantoja dažādas cīnītāju grupas sevis apzīmēšanai, kas nepiederēja ne leģionam, ne kādai citai vāciešu organizētai un viņiem pakļautai vienībai. To lietoja kā to dalībnieki paši, tā Kurzemes iedzīvotāji vispār. Šis pēdējais moments ir sevišķi nozīmīgs tautas psiholoģijas izpratnē. Tas rāda, ka kureliešu vārds no kādas speciālas vienības apzīmējuma bija kļuvis saturā aptverošāks. Šai semantiskās pārveidošanās procesā kureliešu kustība no nacionālas partizānu kustības kļuva par nacionālās pretestības kustību. Tai ir paliekama vieta latviešu tautas cīņā par brīvību.

SAĪSINĀJUMI

AOK	Armijas virspavēlnieks
AM	Austrumu ministrija
BA	Bundesarchiv.Koblenz
BA-MA	Bundesarchiv-Militärarchiv.Freiburg
BdS	Drošības dienesta pavēlnieks
DV	Daugavas Vanagi
EK	Dzelzskrusts
FIG	Karalauka izlūkošanas grupa
FIK	Karalauka izlūkošanas komanda
Gen.d.H.	Armijas ģenerālstābs
Gestapo	Slepenā valsts policija
GK	Ģenerālkomisārs, Ģenerālkomisariāts
GI	Ģenerālinspektors, Ģenerālinspekcija
Gruf.	Gruppenführer, SS grupas komandieris
HI	Hoover Institution. Palo Alto
HIWI	Karaspēka izpalīgi
i.A.	uzdevumā
Korück	Aizmugures armijas apgabala komandants
LCK	Latviešu Centrālā Komiteja
LCP	Latvijas (Latviešu) Centrālā Padome
LU	Latvijas Universitāte
N	Noraksts
O	Origināls
Obgruf.	Obergruppenführer, SS grupas virskomandieris
OK	Vietējais komandants
OKH	Armijas virspavēlnieks
O.T.	Tota (Todt) organizācija
RAD	Valsts darba dienests
RM	Reichsmarka
RSHA	Valsts Drošības galvenā pārvalde
S.	Slepens
SD	Drošības dienests
SiPo	Drošības policija
SK	Slepena karalieta
SS	Speciāla sargu vienība

SV	Slepena valstslieta
STN	Staatsarchiv. Nürnberg
UK	Karte par atbrīvošanu no karadienesta
VDK	Valsts Drošības komiteja
V-Leute	Uzticīgi spiegotāji

IZMANTOTĀ LITERATŪRA

SAĪSINĀJUMI

DVM	- Daugavas vanagu mēnešraksts
DzB	- Dzimtenes balss
KI	- Kara Invalids
L	- Latvija
LA	- Latvija Amerikā
LE	- Latvju enciklopēdija. Stokholmā, 1950
LEc	- Latvju enciklopēdija 1962-1982. Lincoln
LK	- Latviešu karavīrs otrā pasaules kara laikā, 1-10., 1970s.
LM	- Literatūra un Māksla
LZ	- Latvju Ziņas
TV	- Treji vārti
TZ	- Trīs zvaigznes
ZAV	- Latvijas Zinātņu akadēmija. Vēstis

Aizsilnieks, A., 1979, Dzīves šūpotnēs. Stockholm.

Andersons, E., Kurelieši. KI, 33.

Bangerskis, R., 1958s, Mana mūža atmiņas 1-4. Kopenhāgenā.

Biezais, H., 1984, Nacionālie partizāni. KI, 29.

- 1984a, Ģenerālis R. Bangerskis to nezinaja.

DVM, 4.

- 1985, Vācu okupācijas priekšvakarā. KI, 30.

- 1986, Latviešu leģions un dezertieri. KI, 31.

- 1990, Slepēnā Latvija. ZAV, 4.

- 1992, Latvija kāšukrusta varā. East Lansing.

Blāķis, A., [1956], Medaļas otra puse. Buenos Aires.

Bower, T., 1989, The Red Web. London.

Buchheit, G., 1967, Der deutsche Geheimdienst.

Muenchen.

Cielēns, F., 1964, Laikmetu maiņā III, Västerås.

Dravnieks, A., 1951, Kureliešu traģēdija. L 7.febr.

Dzintars, J., 1970, Neredzamā fronte. Rīga.

- 1982, Latviešu fašistiskā buržuāzija hitleriešu kalpībā. ZAV, 10.
- 1983, Latviešu fašisti hitleriešu izlūkdienesta kalpībā. DzB, 7.-8.
- 1984, Ar lāstiem apkrautie. DzB, 27.-28.
- Eglīte, O., 1987, "Katlā turpina vārīties kamēr saplīst." DzB, 12. feb.
- 1989, Ēnas purvā. Rīga.
- Eglītis, A., 1953, Kādas nacionālas ieceres tragēdija. LA, 25.apr.- 16. maijam.
- Ezergailis, J., 1959, Kādas tragēdijas 15 gadi. L, 4.nov.
- Freivalds, G., 1954, Kurzemes cietoksnis. 1-2. Kopenhāgenā.
- Gehlen, R., 1971, Der Dienst. Wiesbaden.
- Handrack, H., s.a., Die Kurelis-Verbände. Jahrbuch des Baltischen Deutschtums.
- Höhne, H., 1985, Der Krieg im Dunkeln. Muenchen.
- Janums, V., 1953, Mana pulka kauju gaitas. Eutin.
- Kahn, D., 1978, Hitler's spies. London.
- Kociņš, R., 1954, Patiesība par kureliešiem. Latvija.
- 1977, Kurelieši. LK, 5.
- Lācis, A., 1974, Ozolvīru pulki. Lincoln.
- Lasmane, V., 1990, Pāri jūrai. 1944./45.g., Uppsala.
- Lasmanis, A., 1963, Cerības un vilšanās. Stokholmā.
- Latviešu, 1966, Latviešu tautas cīņa lielajā tēvijas karā (1941.-1945.). Rīga.
- Mežgailis, A., 1990, Piebildes pie "Kureliešiem". LM, 10 nov.
- No, 1948, No Ņevas līdz Elbai. Kopenhāgenā.
- P[āvilāns], V., 1946, Priekš 2 gadiem likvidēja kureliešus. LZ, 87 s. nr.
- Rose, A., 1980, Werwolf 1944-1945. Stuttgart.
- Ruby, M., 1983, Klaus Barbie. Lyon.
- Samsons, V., 1956, Kurzemes partizāņi (1941.-1945.g.). Rīga.
- 1969, Kurzemes katlā. Rīga.
- 1974, Kurzemes meži šalc... Rīga.

- Schellenberg, W., 1959, Memoiren. Köln.
- Skorzeny, O., 1950, Geheimkommando Skorzeny. Hamburg.
- 1974, Meine Kommandounternehmen. Wiesbaden.
- Unāms, Ž., 1955, Melnā vara. s.l.
- 1975, Zem Barbarosas šķēpa. Grand Haven.
- Verordnungsblatt, 1942, Verordnungsblatt des Reichskommissars fuer die besetzten Ostgebiete, II. Rīga.
- Wistrich, R., 1983, Wer war wer im Dritten Reich. Muenchen.

PIELIKUMI

1. PIELIKUMS

Rubeņa bataljona cīņas Kurzemē

Leitnanta Rubeņa rota sāka organizēties Vidzemē, no Ropažu pagasta Stukmaņiem. 1944. gada oktobra sākumā tā pārcēlās uz Kurzemi, uz Ilziķu mājām pie Usmas stacijas. Rota uzturēja ciešus sakarus ar ģenr. Kureļi [sic], kurš bija novietojies Stikļos, t.i. 18 km no Ilziķiem. Ilziķi ir mazas lauku mājas, stipri mežainā vietā un tur bija grūti sagādāt telpas.

Pārnākot no Vidzemes, rotā bija ap 200 vīru, vēlāk šis skaits vairākkārt pieauga un radās vairākas jaunformētas rotas. Tā kā trūka telpu, jau pirmās dienās sākās centīga bunkuru rakšana Ilziķu mežainajā apkārtnē. Vīri naktis parasti pavadīja uz kūts augšas vai pat klajā laukā, bet dienu čakli strādāja, rīkojot jaunas mītnes. Pagāja tikai nedēļa un rota bija dubultojusies skaitā, jo nāca klāt gan bēgļi, gan kurzemnieki. Rotā iestājās vīri, kam bija pāri par 50, kā arī 14 un pat 11 gadus veci zēni. Vīri visi izteica vēlēšanos cīnīties pret dzimtenes okupantiem lai tie būtu vieni vai otri, vācieši vai krievi. Nāca gatavi jaunie bunkuri, katrā no tiem varēja ierīkoties ap 20 vīru. Bunkurus pārņēma savā ziņā ložmeteju un smago ieroču vīri. Kad pārvācamies uz bunkuriem, Ilziķu mājas palika kā izmirušas bet tas tā bija nepieciešami.

Nepilnu 2 nedēļu laikā Rubenis noorganizēja 2 spēcīgas smagās rotas 1 ložmeteju un 1 strēlnieku rotu kopā ap 450 vīru. Tā kā apbruņojums bija diezgan labs, rotas bija jau zināms spēks. Lai apsargātu Ilziķus, 2 rotas novietojās tiem tuvāk, apm. puskilometru. Neviena liela ceļa tuvumā nebija, tādēļ vācu automašīnas nevarēja tur iemaldīties. Un tomēr, drīz mūsu grupēšanās sāka viņus interesēt. 7. vai 8. novembrī 1944. g. Ilziķos iebrauca vācu smagais auto ar gāzes ģeneratoru. Šis apciemojums bija aizdomīgs. Vāciešu SD

hauptšarfirers teicās braucis uz Ilziķiem pēc kurināmā. Bez tam šis vācietis stipri interesējās par Ilziķu "jauko apkārtni", kaut tā bija vienkārša un drūma. Neviena, protams, tādām izrunām neticēja, sapratām, ka nepieciešama vislielākā piesardzība. Tāpēc sekoja rīkojums nestaigāt apkārt bez vajadzības un atļaujas, bet uzmanīties un turēties katram pie savas vienības. Norīkoja pat speciālas izlūku grupas un pastiprinātas sardzes. Notika, kas jau bija paredzēts. 1944. g. 14. nov. Ilziķos pēkšņi ieradās kādi 70 vācu SD un SS vīri. Mūsu komandierim nebija zināmi viņu ierašanās nolūki, un viņi brīvi ienāca Ilziķos. Viņu nāciens bija redzams, bet mūsu ceļa priekšposteņi nerādījās. Ienācēji, protams, uzstājās ļoti kundziski. Viņiem bija dažas ziņas no nodevējiem, bet tie gribēja izzzināt vairāk. Likās, viņi gribēja apcietināt, demolēt. Tā kā mājās pašās nekā viņiem interesanta nebija, tie ķēdē virzījās uz mūsu smagās rotas novietojuma pusi. Vairāki vācieši uzdūrās kādam ložmetēja postenim, uzsauca celt rokas augšā un padoties. Kas pavēlei neklausīja, pret tiem tie cirta mašīnpistoles padusē, lai atklātu uguni. Mūsējie tomēr izrādījās ātrāki un vienu SD noguldīja. Vācieši laikam nesaprata, ka viņi ir ielenkti un varētu tikt iznīcināti līdz pēdējam vīram. Tomēr viņi bija ļoti pārsteigti un pievākuši kritušos Ilziķu laukus atstāja.

Leitnants Rubenis skaidri saprata, ka mazajam incidentam būs sekas un tādēļ savus zēnus turēja pilnīgā kaujas gatavībā. Dabūjām zināt, ka apmēram tai pašā laikā vācieši ielenkuši Stiklus, taču par to valdīja lielas neskaidrības. Sakarus ar šo centru uzturēja jātnieku izlūki, bet tie pēdējās stundās neatgriezās.

Tās pašas dienas, t.i. 14. nov. vakarā Ilziķos ieradās daži vācieši no ģen. Jekelna štāba un lika priekšā leitn. Rubeņa grupai atbruņoties un ļauties grupās nosūtīties uz Vāciju. Par nepaklausību tika piedraudēts ar Rubeņa grupas pilnīgu iznīcināšanu. Leitnants Rubenis tomēr nolēma nepaklausīt, un ja pat situācija prasītu, cīnīties pret okupantiem ar ieročiem. Tā kā Ilziķu pozīcijas nebija izdevīgas, jo vācieši viegli varēja ielenkt, tad nolēma šīs mājas atstāt. Jau 14. nov.

vakarā ap plkst. 18 bija nolemts, ka naktī uzsāks pārgājienu. Sagatavojām un sakārtojām pajūgus, pievācām visu līdzī ņemamo. Izrādījās, ka bija jāpasteidzas. Sāka izdalīt drēbes, pārtiku, apavus, kā arī degvīnu, kurš bataljonā bija prāvs krājums, to bija paredzēts izdalīt zēniem tuvējā valsts svētku dienā. Tika gan piekodināts nedzert pirms Ilziķu atstāšanas. Bet gadījās arī tādi, kas domāja, ka šī pavēle uz viņiem neattiecas. Daži iesildījuši savas galviņas, palika Ilziķos, par viņiem drusku vēlāk. Ilziķus vajadzēja atstāt nemanot, bet tas nebija viegli paveicams, bija klusa nakts, zeme drusku uzsala. Varēja tikt uz priekšu tikai pāris kilometrus stundā. Nelaimīgā kārtā negadījās šīs apkārtnes, uz dienvidiem no Usmas, pazinēju, bet laiks bija samācies, tumšs. Katram mantas līdz bija labi daudz, gājiens grūts. Bataljonam līdzī virzījās 23 pajūgi, kas bij smagi piekrauti ar smagajiem ieročiem, rezerves munīciju, pārtiku. Dziļā tumsa, ceļš slikts, tiklīdz kāds vezums apgāžas vai notiek kāda cita klizma, visai garajai kolonai jāapstājas. Tādā ceļā daži stipri piegura jau drīz, tomēr kavēties nedrīkstēja. Pa visu garo nakti nogājām ap 20 km un agri rītā iegriezāmies mazā mežiņā pie Usmas ezera atpūsties. Bet vajadzēja būt uzmanīgiem, jo nebija šaubu, ka mums dzina pēdas. Vajadzēja ļoti uzmanīties ar uguni, bet bija stipri vēss. Līdz ko sākās rudens agrā krēsla, devāmies tālāk; gadījās liela dubļu jūra, pagāja turpat 2 stundas, kamēr pajūdznieki tika cauri. Bija vējains laiks, kad brīvi varēja virzīties tālāk garā kolonnā. Noguruši, tomēr ikviens turējās līdzī. Pavisam dīvaina izskatījās šī latviešu kolonna. Tanī bija redzams sirms karavīrs, kas cīnījies savā laikā Nāves salā, blakus 14 g. vecs zēns, tālāk Volchovas purvu cīnītāji cietām sejām. Tie paglābušies no izsūtīšanas uz Austrumprūsiju, tagad iet vienā kopsolī, turēdami ticību ka kaut ko spēs darīt dzimtenes labā. Kad tiešām daži vairs nevarēja paiet aiz noguruma, apmetāmies ap cauru siena šķūni meža pļavā. Parasti šeit negribētu siltā laikā gulēt neviens, bet nu cilvēki nokrita un aizmiga. Šai dienā Rubeņa bataljonā bija ap 650 vīru.

Šai naktī austrumpusē bieži novērojām raķetes, pēc dažu

domām, tās šāva komūnistiski noskaņotu krievu partizānu grupa, tā sauc. "sarkanā bulta". Daži izteicās, ka neskādētu samedības ar tiem blakus, lai kopīgi sadarbotos pret vāciešiem. Tomēr, pēc bataljona komandiera paskaidrojuma, mūsu ceļš veda uz citu pusi. Mazā gaismiņā devāmies ceļā. Ap pusdienu bataljons apmetās maza mežiņa malā. Pēkšņi pavisam zemu pārlaidās vācu izlūku lidmašīna (storchs). Lūkojām visi paslēpties, bet zemu lidojošā mašīna mūsu atrašanās vietu droši vien ievēroja. No lidmašīnas izšāva signālraketi un gaisa putns riņķoja virs mums. Tātad bataljona atrašanās vieta vāciešiem vairs nebija noslēpums. Šai brīdī atskanēja auto rūkoņa, kamdēļ katram gadījumam, visas rotas ieņēma aizstāvēšanās pozīcijas. Tiešām, pēc brīža no meža stūra iznira vācu smagais auto ar vairākiem kareivjiem. To aizturējām un izkontrolējām. Nekā aizdomīga neatradām. Vācieši dažādi izskaidroja savu ierašanos. Viņus aizturēja kā pirmos gūstekņus. Šoferis viņiem bija kāds igauņis, nervozs, satraukts, kaut centās savaldīties. Pēc nepilnas stundas atkal atskanēja auto rūkoņa. Ātri piebrauca vieglais auto ar vairākiem vācu virsniekiem. Arī šo auto mēs protams aizturējām. No auto izkāpa 1 vācu hauptmanis, 1 latv. un 1 vācu leitnants. Daži mūsu zēni ieteica arī šos visus aizturēt, taču bataljona vadība pēc garākas sarunas tos atbrīvoja un viņi apmierināti aizbrauca. Kā vēlāk izrādījās, kompānija bija no Jekelna stāba un mūsu bataljonu apmeklējuši, lai to izspiegtu skaitliskā un apbruņojuma ziņā. Vāciešiem līdz tam nebija drošu ziņu par mūsu kaujas spējām. Hauptmanis bija uzmeklējis komandieri Rubeni, lai izzinātu, vai neļausimies iedalīties Kurzemes frontes sektorā pret krieviem. Uzaicinājis, lai mēs nododot savus vecos ieročus, to vietā izsniegtos jaunus, modernus.

Gan neko nezinājām par to vienību likteni, kas palika Stiklos, tomēr domājām par to vislaunāko. Lai arī mūsu zēniem neiznāktu tāda pati ieroču maiņa kā stikliniešiem, nolēmām iztikt ar saviem "vecajiem", kas nemaz nebija veci, vairums bija iegūti no vācu krājumiem Ugales un Usmas rajonā, uzpērkot tur vācu noliktavas sardzi ar spēķi, degvīnu,

un sviestu, pret ko sardzes vīri labprāt deva ieročus un municiju.

Augstāk minētais latv. leitnants, kas pie mums ieradās līdz ar hauptmani, izrādījās par bijušo sportistu bokseri P. Tātad arī viņš darbojās pie Jekelna stāba. Varbūt mūsu vadītāji cerēja ar šī "tautieša" palīdzību uz kādu mīkstāku Jekelna rīcību. Nolēma izdarīt mēģinājuma vizīti pie Jekelna stāba, lai redzētu kā Jekelns noskaņots. Kāds no mūsu virsniekiem aizbrauca pie vāciešiem. Viņš bija piedāvājis, ka varētu cīnīties Kurzemē pret krieviem, bet ka neļausies izformēties un nosūtīties uz Vāciju. Jekelns noskaities, izlamājies, viņš gribot redzēt, vai tam ir še lielāka teikšana, vai kādam latviešu bandas vadonim Rubenim.

Galū galā pateicis, esot tikai viena izeja, ļauties atbruņoties un tad braukt uz Vāciju. Pretējā gadījumā viņš mūsu grupu iznīcināšot līdz pēdējam vīram. Nu bija viss galīgi skaidrs.

Bija 1944. g. 17. nov. vakars. Bataljons norīkojies skuju būdīnās. Tumsā mūsu nometne izskatījās kā skuju pilsētiņa. Naktī to pārlidoja vairākas lidmašīnas. Protams novēroja, bet nebumboja. Visi mūsu grupas vīri sajuta, rītu ir mūsu valsts svētki, kaut arī tie pavadami mežā. Vadība darījusi visu, lai tie nebūtu tik pārāk drūmi. Gaismai svīstot mūsu "pilsētiņa" bija pilnīgi pārvērtusies, uz visām būdīnām plīvoja karodziņi valsts krāsās. Jau no rīta bija rosmīga kustība. Visi steidzās mazgāties, skūties. Bijām jau saposušies svētku parādei, kad atkal pie pirmajiem posteņiem bija piebraukusi tā pati vieglā mašīna. Visi satraukti, jo nav zināms, ko atkal vācieši vēlas. Izrādās, atveduši Jekelna pavēli nekavējoties nolikt ieročus un padoties, gan apsolīts, ka nekas ļauns nenotikšot. Mūsu komandieris leitn. Rubenis uzaicinājumu kategoriski noraidīja. Vācieši aizbrauca, pasacīdami, pēc dažām minūtēm mūsu grupa jau būšot iznīcināta. To dzirdot, no mūsu zēnu krūtīm izlauzās sašutuma sauciens pret okupantiem, latviešu sensenajiem ienaidniekiem.

"Stāvoklis ir nopietns, tādēļ, zēni, būsim gatavi arī tam gadījumam, ja šeit ierastos liels skaits vāciešu un gribētu

lietot varu. Sagatavosimies, lai viņus pienācīgi saņemtu," teica leitn. Rubenis.

Steidzīgi sadalīja rotas aizstāvēšanās pozīcijās. Pie Abavas upes tiltiņa novietoja smago ložmetēju, dažas patšautenes, nostājās šautenēm un rokas granātām bruņoti vīri. Aizmugurē smagās rotas ar smagajiem mīnumetējiem un tanku dūrēm.

Jau pēc nepilnas stundas mūsu nometnei uzlidoja izlūkmašīnas un atklāja spēcīgu ložmetēju uguni. Protams tas mūsējos daudz neuztrauca, katrs palika savā vietā un noraudzījās, kā apšaudīja tukšās skuju būdas. Apšaudīja labu laiku. Pagāja trīs līdz četras stundas, un vācieši atklāja uz mums spēcīgu mīnumetēju uguni, bet mūsu zēni mierīgi gaidīja pirmo vāciešu parādīšanos. Un tad arī nāca pirmās vācu vienības, kājnieku ķēdes. Tās pielaida pienācīgā attālumā un spēcīgi saņēma. Vācieši vēl laikam domāja, ka mūsējo lielākā daļa atrodas skuju būdās vai pie tām, kādēļ uguni visvairāk vērsa turpu. Bet mūsējo neviens tur vairs nebija. Kad pirmās ķēdes bija saņemtas pienācīgi, vācieši kājnieku uzbrukumu apturēja un atklāja daudz spēcīgāku mīnumetēju uguni. Pēc laba brīža, mīnumetēja aizsardzībā, viņu kājnieki atkārtoti uzbruka mūsu aizstāvēšanās pozīcijām. Tā kā mūsu mīnumetēju aizsardzība priekšējā līnijā bija trūcīgāka un pretinieks spēcīgāks, leitn. Rubenis deva pavēli mazliet atvilkties atpakaļ. Pa šīm 4 stundām arī mūsu trosa, ko vadīja leitn. Rubeņa brālis, arī bija atvilkusies kādi 4 km. Mēs ieņēmām jaunu pozīciju, aiz trosas izejas pozīcijām. Mums pretim, kur vajadzēja atrasties mūsu mīnumetējiem, stipri šāva. Bijām pārliecināti, ka tie mūsējie, jo šāva tanī virzienā, kur vācieši mums pirmo reizi uzbruka. Gaidījām vai vācieši neuzbruks no muguras puses. Mūsu pozīcija nebija izdevīga, kādēļ gaidījām tumsu, lai tiktu visas rotas kopā. Apšaudīšanās visu laiku turpinājās un lēnām tuvojās mūsu grupai, kādēļ pretī izsūtīja izlūkus. Baidījāmies, ka tiekam ielenkti, lai mūs nespīestu. Leitn. Rubenis deva pavēli uzbrukt vācu mīnumetēju pozīcijām. Tas izdevās, vāciešus atsitām, bet tas mums dārgi maksāja. Šai reizē mūsu komandieri Rubeni smagi ievainoja vēderā, plecā un kājās.

Bija gan arī trofējas, ložmetēji, vairākas tonnas mīnas, šautenes, bruņu cepures, segas. Starp citu, kāds radio raidītājs. Ienaidniekam bija daudz kritušo. Liela daļa trofēju palika cīņu laukā, jo nebija vaļas pievākt.

Galvenais, bija jā rūpējās par mūsu drošsirdīgo un iemīļoto komandieri. No kokiem un segām pagatavotās nestuvēs viņu pēc pirmās pārsiešanas nogādāja pie trosas. Kaut smagi ievainots, leitn. Rubenis tomēr centās to neizrādīt. Pēdējie vārdi, ko no viņa dzirdējām, bija: "Zēni, kamēr vācieši nav atjēgušies, uzbrūciet tālāk." Tas tika arī darīts. Ar smago ložmetēju uguni aizvadīja un izklīdināja pēdējos vāciešus. Viņi pameta kaujas laukā vairākus desmitus kritušos un ievainotos. Arī mums bija daži krituši un ievainoti. Tumsai iestājoties mūsu pēdējās ložmetējnieku un strēlnieku daļas atgriezās pie trosas, kuru sasniedza 18. novembrī plkst. 21.

Lai neiekļūtu otrreiz vācu ielenkumā, gājām pa ceļiem, ko nevarētu tie iedomāties. Protams, tie bija gandrīz neizbriekami, kādēļ kāda automašīna, kas mums pievienojās kaujas laukā, palika muklajā, bet tās apkalpe, bruņota mašīnpistolēm, palika pie mums. Ap plkst. 22, kad bijām izbrīduši jau gandrīz pēdējo dūkstus, uzdūrāmies atkal kādai vācu grupai. Tūdaļ izsūtīja priekšā ložmetēju rotu un mašīnpistoļu grupu. Apmēram 1 km priekšā izšāvās gaisā pārmaiņus gaiši sarkanas un baltas raķetes. Sākās apšaudīšanās, brīžiem vājāka un brīžiem niknāka. Drīz vācu pretestība bija salauzta, kam par zīmi uzšāvās zaļa raķete. Ceļš bija brīvs.

Grūtākais mums bija ar komandieri, leitn. Rubeni. Viņam bija vajadzīga operācija. Kaut gan smagi ievainots, ciezdam grūtas mokas, jo pajūgā, pa sakņainu meža ceļu smagi kratīts, viņš tomēr spēja dot vēl dažas pavēles. Tad arī drošsirdīgā komandiera spēki bija galā, viņš zaudēja samaņu.

Kad visi mūsu pajūgi bija laukā no dūksnāja, atkal uzdūrāmies vāciešu grupai. Šoreiz tie bija sakoncetrējuši vairāk spēka, iznāca sīvāka cīņa, laidām darbā ložmetējus un vieglos mīnumetējus. Vēlāk arī smago mīnumetēju. Bija kāda klizma, smagajam bija pazudusi lafete, pamesta kaut kur pa

ceļam muklājā. Bet mūsu vīri drīzi atrada izeju pret to: viņi atslēja mīnumetēju pret koka sakni. Nu šis smagais rīks varēja strādāt. Kad izsitām vāciešus no mežsarga mājām, par kurām norisinājās kauja, izrādījās, ka izšķirēja bija bijusi mūsu smagā mīnumeša darbība.

Minētajās mājās ienesa komandieri, lai pamatīgāki viņu apkoptu un pārsietu. Tomēr viņam šī palīdzība nebija vairs vajadzīga - dažas minūtes pēc ienešanas viņš aizvēra acis uz mūžu. Viss mūsu bataljons izgāja cauri mežsarga mājiņas istabai, lai pēdējo reizi skatītu vaigā savu varonīgo komandieri un atvadītos. Liktenis viņam bija lēmis mirt tieši demokrātiskās Latvijas valsts svētku dienā - 1944. g. 18. novembrī. Viņš tiešām cīnījās par īsto Latviju, par tās brīvību ziedoja dzīvību.

Ilgī šeit nevarējām uzkavēties, nevarēja zināt, vai nav vēl vācieši tuvumā, ar kuriem kuru katru brīdi var iznākt kauja. No kāda gūstekņa (latvieša) izteicieniem uzzinājām, ka vācieši sūtījuši pret mums arī kādu latviešu būvbataljonu, ko vadījis jau pieminētais sportists, leitn. P. Šis padevīgais ģen. Jekelna kalps bija vedis kaujā jaunus, nenorūdītus zēnus, iestāstīdams tiem, ka Rubeņa bataljons esot sastādījies no Maskavas padevīgiem rokaspuišiem. Bet šis latvietis īsti labi zināja, ka esam demokrātiskās pretestības kustības militāra grupa. Pēc gūstekņu izteicieniem, mums pretī bijis apm. 70 būvbataljona latviešu un ap 200 vāciešu. Tos mūsu mīnumetēju un strēlnieku uguns bija izklīdinājusi. Iespējams, ka mežā pabira daudz trofeju, ko pameta vācieši. Bet nakts bija tumša, steidzāmies uz jaunu vietu un nebija laika meklēt un savākt.

Mēs, visi Rubeņa vīri, ar pirmajām sadursmēm un to iznākumu bijām apmierināti. Mēs bijām spēks, ar ko vāciešiem jāreķinās. Visus tomēr nospieda bataljona komandiera nāve. Tāds nu reiz bija liktenis....

Bataljona vadību pārņēma kāds no Rubeņa domu un gaitu biedriem. Pēc atvadīšanās no iemīļotā komandiera devāmies tālāk tai pašā naktī. Pēc kaujas mūsu vīri bija visai noguruši, tālu netikām, pēc apm. 10 km noiešanas apmetāmies kādā purvainā vietā. Lai vācieši nevarētu mūs novērot,

stingri noliedza kurināt uguni. Tomēr zēni bija tā izsaluši, ka lūdza, lai atļauj vismaz tēju uzvārīt. Protams, tēja bija no purva grāvja pasmeltais rāvainais ūdens, kurā ielikts kāds mētru kušķis. Bet bija vēl atlicis drusku cukura un spirts un visi dzēra ar lielāko baudu. Padzēruši mēģināja iemigt, bet tas nebija tik vienkārši, jo visiem bija slapjas kājas. Pēc apsildīšanās pie uguns drīz tās sala vēl vairāk. Bet Latvijas daba bija žēlīga: tā par saviem pabērniem pārklāja miglas segu. Zem tās un koku zariem centās iemigt nogurušie ļaudis savā dzimtenē. Ilgi vēl cīnījās nogurums ar aukstumu, līdz abus pārņēma miegs.

No rīta sasauca kopā visu bataljonu pārrunāt komandiera apbēdīšanu. Nolēma, ka pāris vecāku vīru, kam dokumenti atļāva braukt, nogādās nelielā atdzisušās miesas uz turieni, kur viņš ieradās no Vidzemes un no rotas izveidoja bataljonu, proti - uz Ilziķiem. Tā arī izdarīja. Komandiera liķi guldīja Ilziķu smiltajā, blakus viņa zēnu raktajiem bunkuriem.

Starp citu viņa vedēji pēdējā gaitā bija izzinājuši, ka tie mūsu zēni, kas bija palikuši Ilziķos pēc mūsu aiziešanas, 15. novembra rītā krituši vāciešu nagos. Kā apkārtējie iedzīvotāji zināja pastāstīt, viņi tikuši briesmīgi spīdzināti.

Mūsu bataljonā noskaņojums bija diezgan drūms. Jaunais komandieris uzrunāja mūs un lika priekšā visiem tiem, kas jutās nestabili un negrib ilgāk turēties kopā, atstāt grupu un meklēt ceļus un izejas kur vēlas. "Nav nozīmes, ka esam vairāk, bet mūsu vidū nav vienprātības," teica viņš. Izrādījās, ka promgājēju nav daudz - daži desmiti. Pēc tam atlikām tie, kas gribējām būt joprojām kopā.

Izlūkojot apkārtni, izrādījās, ka tā no vāciešiem tīra. Krēsliņā virzījāmies uz priekšu nenoteiktā virzienā. Nākamajās dienās sākām izjust pārtikas trūkumu. Vispirmā kārtā trūka maizes, līdzī paņemtā bija apēsta. Turpmāk nu būsīm atkarīgi no tā apvidus iedzīvotājiem, kur atrodamies. Tā kā apgabals mežains un māju nav daudz, tad ikkatru iepriekš labi izlūkojām, vai nav kur vācieši. Nevienā latviešu mājā maizīti mums neliedza.

Uzzinājuši, ka esam "rubenieši", laucinieki dzīvi un

līdzjūtīgi interesējās par 18. novembra kaujām. Daži stāstīja, ka vācieši šai dienā zaudējuši līdz 150 kritušu un ievainotu.

Pēc pāris dienām pārgājiena apmetāmiem Dziru mājās, Abavas krastā. Vispirms aptīrījāmi, jo pagājušās dienās bijām kļuvuši pilnīgi nepazīstami pat draugiem. Bataljonu izvietoja 3 vietās ar nelieliem attālumiem. Izdalīja izlūku priekšgrupas ar svarīgiem uzdevumiem. Viena tāda grupa (12 cilvēki) novietojās Dzirnās, apm. 3 km uz priekšu. Tās uzdevums bija svarīgs - apsargāt ceļu, kas ved uz Dzirnām, kur novietojās bataljona vadība.

Tuvākais ciems, kur reizēm iegriezušies vācieši, bija Cirkales - apm. 10 km [no] Dzirām. Mūsu centrālā daļa Dzirās bija vistuvāk Abavas upei, un arī no Abavas otra krasta Dziras labi varēja novērot. Katram bija saprotams, ka piesardzības soļi vajadzīgi un ka jārēķina ar kādu vāciešu akciju.

Kamēr atradāmi Dzirās, uzlabojās pārtikas stāvoklis. Bieži gadījās, ka laucinieki iedeva mums pa liellopam. Nu varēja kārtīgi vārīt pusdienas lauku virtuvē, ko 18. novembrī kaujās atņēma vāciešiem. Noorganizēja maizes cepēju grupu.

Šāda mierīga dzīve turpinājās vairākas dienas, līdz kādu rītu pienāca ziņas, ka 10 km attālakajās Cirkalēs vācieši laupot. Vietējie ar ziņnesi lūdza no rubeniešiem palīdzību. Tad arī kādi 50 labi bruņoti vīri devās uz norādīto vietu un padzina vāciešus, kas tur bija.

Pagāja vēl kādas dienas. Jau šķita, ka vācieši mūs pilnīgi piemirsuši un vairs netraucēs. Savedām kārtībā vāciešiem atņemtos ieročus, pārcilājām municiju. Mūsu zēni atļāvās arī pa jokam. Reiz gribēdami izjokot kādu neatzītu mūzikas talantu, viņi paņēma ermoniku un uzsēja akas vindas galā. Vēlāk bija jāsmejas, ka "piespēlējuši" vāciešus, jo šie tai pašā dienā uzbruka Dzirām.

Tas notika 6. dec. rītā. Neviens nedomāja, ka uzbruks. Ap pusdeviņiem pēkšņi uzbruka atklājot mīnumetēju un šauteņu uguni. Vēlāk uzzinājām, ka viņiem jau agrāk uzskrējusi virsū mūsu izlūku grupa un jau savā starpā

apšaudījušies.

Vēlāk, pēc saņemto gūstekņu liecībām noskaidrojās: vācieši gribējuši ieņemt Dziras pēkšņā triecienā. Mūsējie tūdaļ izšāva trauksmes raķetes izziņojot vācu uzbrukumu. Ātri visi bija kaujas gatavībā un varēja uzņemt kaujas sakarus.

Kamēr piesteidzās palīgos izlūku grupa no Dzilnām, jau bija saņemuši pirmos vācu gūstekņus: 1 hauptmani ar 11 kareivjiem, kā arī pirmās trofejas: 1 aviācijas ložmetējs, rokas granātas un daži citi ieroči.

Katram gadījumam bija uzcelts pāri Abavai tilts, un pa apšaudīšanās laiku mūsu trosa bija pārkluvusi upei pāri.

Uz ātru roku nopratinot gūstekņus izzinājām, ka vācieši uzbrūk ar prāviem spēkiem - 1 pulku un vēl dažiem atsevišķiem bataljoniem.

Vācieši mēģināja pārcelties pār Abavu, bet tika atsisti. Daudzi dabūja peldēt uz leju pa Abavu - uz veļu valstību. Bet mums bija neskaidrības ar kādiem spēkiem kurā vietā uzbrūk, kur gaidāms galvenais uzbrukums. Visā rajonā gar upes krastu nostādīja posteņus, svarīgākās vietās ložmetējus un pašautenes. Tā pienāca tumsa, apšaudīšanās apklusā. Lai trosu pasargātu no gūsta, 40 cilvēku apsardze bija iepretī tai novietota otrā krastā.

Šo grupu nevarējām sagaidīt atpakaļ, tātad tā bija sagūstīta. Nu trosu atcēlām atpakaļ. Lauku virtuvi nolaidām lejup pa Abavu.

Bija ļoti tumša nakts. Neizklīdušie un bojā neaizgājušie sanācām kopā vecajā vietā. Bet trūka daudzu krietnu latviešu zēnu, ko nekad vairs neredzēsim....

Dienas kaujās bija saņemti vairāki desmit gūstekņu.

Vakarā izsūtīja lielāku grupu izlūkot Cirkāļu rajonu. Nakti tā pavadīja ceļā starp Dzīrām un Cirkālēm.

Nakts pagāja mierīgi, pienāca mierīgs rīts. Ap pl. 10 iepriekšējās dienas kaujas vietu pārlidoja vācu izlūku lidmašīnas. Dažās vietās tās novēroja mūsu kustībā esošās grupas un apšaudīja tās no ložmetējiem un apmētāja nelielām gaisa mīnām. Ievainoja vienu žēlsirdīgo mūsu.

7. decembra kaujās kādā sadursmē ievainoja mūsu

bataljona komandieri - Rubeņa pēcnācēju. Šo drošsirdīgo mūsu vadītāju nogādāja kādā Kurzemes pilsētas slimnīcā.

Pēc otra komandiera zaudējuma atkal iestājās bataljonā drūms noskaņojums. Un tomēr mūsu vīru un zēnu lēmums bija cīņu turpināt, kaut arī bija skaidri redzams, ka drīz pietrūks municijas liekākām (?) kaujām.

Lai izvairītos no vāciešu pēkšņa uzbrukuma, atkāpāmies Cirkaļu virzienā un sakoncentrējāmies. Nākošā diena 8. decembrī pagāja mierīgi. Bet jau 9. decembrī vācieši bija tikuši mums uz pēdām un vairākās grupās pietuvojušies Cirkalēm. Mēs nesen bijām smagi cietuši un pakļidināti, tomēr dažas spēcīgākas daļas Cirkalēs bija.

9. decembra priekšpusdienā pa mežu Cirkaļu rajonā diezgan droši patrulēja vācu jātnieku nodaļas. Ar tām iznāca vairākas reizes sadurties, radās asas vietēja rakstura sadursmes.

Kādā vietā netālu no Cirkalēm, novietojies mūsu smagās rotas vieglais mīnumetējs. Tā apkalpe pamanīja ap puskilometru attālu vācu ložmetējniekus, kuri patlaban uzstāda ložmetēju, lai mūsējos apšaudītu. Šoreiz mūsējie ātrāki - pēc pāris mīnu metiena vācu grupa likvidēta. Uzliesmoja spēcīga sadursme, kurā vāciešus sakāva un izklīdināja. Šoreiz ielenkumā dabūjām iekšā pašu vāciešu šīs dienas uzbrukuma vadītāju - ģenerāļa Jekelna stāba vīru Krauzi. Tas vārda pēc bija tālu slavens kā Salaspils noņemšanas vadītājs.

Diemžēl gūstā šo bendi neiznāca ilgi paturēt. Krauze sastapās vaigu vaigā ar vienu no mūsējiem - Salaspils iemītnieku kurš to labi atcerējās no noņemšanas kā izcilu cilvēku mocītāju un bendi. Tas bija milzīga auguma vīrs. Mūsu cīņas biedrs gribēja atriebt - viņa mašīnpistoles kārtā nopļāva vācu varmāku. Tā viņš dabūja galu uz latviešu zemes.

Mūsējo rokās krita no viņa dažas trofejas: zelta kabatas pulkstenis, no sudraba pagatavota sērkokļa kārbiņa - kāda Salaspils ieslodzītā darbs. Krauzes personīgā mašīnpistole, ar kuru tas bija nācis uz cilvēku medībām, bet šoreiz pats nomedīts. Bez tam mūsu rokās krita ģenr. Jekelna dots uzbrukuma plāns, no kura bija redzams, ka Rubeņa

bataljonu gribēja iznīcināt. Bija noprotams: tieši Rubeņa grupu uzskatīja par bīstamāko latviešu pretestības kustības grupu, ko atbalstot vai visi kurzemnieki.

Šīs pēdējās kaujas bija prasījušas no mūsu vidus prāvus upurus. Cilvēku palika mazāk, municijas pavisam maz. Nekādi papildinājumi nebija gaidāmi. Turpmākās cīņas būtu ar mazām izredzēm. Tās bija iemesls, kāpēc mūsu "Rubeņa bataljons" izklīda mazākos pulciņos pa apkārtnes mežiem, kur dažādi pretojās ienīstajiem okupantiem. Daudzi centās sasniegt kādu neitrālu aizjūras valsti. Pēc mūsu rīcībā esošām ziņām, 1944. g. decembra beigās un 1945. g. janvārī vairāki aizturēti Kurzemes jūrmalā. Dažiem laimējies neatklātiem ierasties Vācijā. Par daudzu rubeniešu likteni ziņu nav.

Mūsu izklīšana tomēr nenozīmēja bataljona iznīcināšanu. Tikai atbalsta trūkuma dēļ mēs organizētu cīņu bijām spiesti pārtraukt.

*[Pirmpublicējums Trīs Zvaigznēs, 16. nr., 1947.g. janvārī.
Autors nezināms.]*

2. PIELIKUMS

Manas atmiņas no ģen. Kureļa grupas.

1944. g. septembra beigās Rīgā formētas kādas policijas vienības, kuŗās ietilpst arī Madonas apr. policijas jaunākie gadi. Tur arī satiku Madonas vecu draugu serž. J. Kļaviņu. Tas labi informēts par ģen. Kureļa organizēto kureliešu kustību un aicina arī mani pāriet pie kureliešiem. Abiem mums ir labi motocikli un apbruņojums.

Pēc mazas pārdomas pievienojos K. domai doties pie kureliešiem - kas toreiz mita Strazdes muižā Kurzemē. Madonieši, būdami nacionāli noskaņoti, jau sākot ar apr. vadību labi informēti par Kureļa kustību un arī lielā daļa grib turp doties. Tā kā Rīgu visiem [jā]atstāj, arī mēs saņemam vācu iestāžu parakstītās atļaujas izbraukšanai ar motocikliem un atstājām Rīgu reizē ar vienību ar nolūku tieši doties pie kureliešiem. Esam domāti, uzturēt sakarus ar apr. policijas vadību, kuŗā mājō nacionāls gars - protams, viss notiek slepeni.

Tā otrā dienā ierodos Strazdē, kur priekšā jau ir J. Kļaviņš - stādos priekšā kpt. Upelniekam, tas smaidot mani iztaujā un savukārt ved stādīt priekšā ģen. Kurelim. Tas savukārt iztaujā mani, teikdams: "Labi, madoniet, jūs būsīt mums noderīgs, jo esam informēti par jūsu uzticību." Tad sirmais ģenerālis liek mani novietot kopā ar Kļaviņu.

Tā sākās manas bīstamās gaitas Kureļa grupā. Personīgi esmu ļoti apmierināts ar savu izvēli pāriet pie Kureļa grupas. Ja jau jāmirst, tas nekas bet tad par latviešu lietu, ne par prūšu idejām.

Esmu galīgi apmierinājies un pat lepns kalpot tīrai - tikai latviešu lietai un Ģenerālim doto solījumu kalpot dzimtenei un latviešiem esmu noņēmis turēt. Pamazām iepazīstos ar stāba sastāvu, kam arī es esmu piedalīts. Tad sākās ceļojumi gan vedot kpt. Upelnieku, gan dažreiz ģen. Kureli viņu organizēšanās gaitās, kuŗas izpaust ir stingri noliegts.

Ar katru dienu aug kureliešu skaits, apbruņojums, uztura krātuves, diendienā redzot latviski apstaroto kpt. Upelnieku - kas rūpju un organizācijas darbā ļoti aizņemts - vienkārš -

drošsirdīgs un nekad neprasa ērtības sev - faktiski nemaz tam nav personīgai dzīvei laika. Var redzēt, tas neko citu nedomā, kā par savu un mūsu visu dzimteni Latviju, tā vien liekas, tas grib tai vairāk un vairāk dot.

Katru dienu stābā ierodas jauni aizsargi un ieteikti policijas darbinieki un lūdz tos uzņemt. Parasti tiem līdzī labs apbruņojums. Tā vien liekas, šie vīri grib būt latviešu un latviešu apstarotā cīnītāja pulkā un nebūt nedomā doties uz Vāciju, lai aizstāvētu Lielvāciju tad, kad vācieši paši to nedarīja.

Bieži redzēju piebraucam leģiona SS mašīnītes, no kurām izkāpa mūsu augstākie virsnieki, lai kopīgi pārrunātu stāvokli - vārdus pagaidām neminēšu. Šai laikā kpt. Upelnieks mēdza teikt, mums leģionā ir labi draugi un ja vajadzēs mēs visi būsim kopā, plecu pie pleca.

Uzturs kureliešiem ir ļoti labs, jo netrūkst aizsargu atstāto ganāmpulku. Tāpat veikalnieki pilni, kooperatīvi un to vadība nodod daudz uztura, pat kravām, kureliešu rīcībā. Jāsmejas par tādu versiju, ka kureliešiem būtu jālaupa jeb jāzog līdzīgi kā to darīja slavenās SS 15. divīzijas karavīri Pomerānijā - ko pats redzēju un visi, kas tur bija, to zin. Kureliešiem to nevajadzēja darīt, jo latviešu simpatijas un labvēlība tiem tos bagātīgi apgādāja. Par uzturu gādāja saimniecības priekšnieks plkv. ltn. Liepiņš ar savu labo palīgu Ķuzi.

Kas attiecas uz apģērbu - tas dažāds. Vairumam ir aizsargu formas, daudziem latviešu armijas ar latviešu armijas zīmotnēm, dažiem vācu policijas tērpi ar latviešu zīmotnēm un dienesta pakāpēm.

Oktobra beigu pusē kurelieši pārcēlās uz Anahiti, jeb kā citi sauca "Stikliem". Mani nozīmē kopā ar M. Sietnieku par pēdējiem Strazdes atstājējiem, jeb komandantiem, kā jokojamies paši. Mūsu uzdevums atvaļinājumā esošo informēšana, SD novērošana. Pēc tam, apm. nedēļas, saņemām rīkojumu doties uz "Stikliem".

Pēc ierašanās Stiklos mani pārsteidz lielas pārmaiņas. Spējais sastāva pieaugums, jau dažas rotas, apsardzība, apmācības, disciplīna.

Mans tiešais priekšnieks tagad ir kpt. Upelnieks. Atkal sākās

ceļojumi pie apr. pr-kiem, iecirkņu pr-iem, pagastu valdēm un pa retam pie vācu stābiem. Tuvāk par to neizteikšos.

Savu pr-ku ar lepnumu atceros, šo latvietības ideālu bezgala dedzīgo L.o.K. kpt. Upelnieku. Nevaru iedomāties cilvēku kas varētu karstāk mīlēt savu dzimteni, reizēm pat likās šai dedzībai nav gala.

Dzīvoju stāba darbinieku istabā, tur ir arī M. Sietnieks, J. Kļaviņš, Valters. Ēdam visi kopā ar stābu virsniekiem. Ļoti jaukā atmiņā mūsu virsnieki latviešu formās, pakāpē un daudzu krūtīs greznoja Lāčplēša ordeņi.

Vārdi ko atceros bija plkv. Liepiņš, vlt. Gregors, plkv. Graudiņš, vlt. Valters, aizsargu kpt. V. Pāvulāns, aizs. kpt. Jansons no Suntažiem, ltn. A. Ankravs.

Par daudziem leģiona virsniekiem kpt. Upelnieks izteicās ļoti atzinīgi - bet daudzus nosauca, ka tie velti ēduši Latvijas maizi, velti zvērējuši Latvijai un neattaisnojot uz tiem liktās cerības, jo vācu puskoka biksēs aizmirsuši, ka tie ir latvieši, aizmirsuši, kas ir to dzimtene, kur tie par virsniekiem kļuvuši, un kam tiem jākalpo.

Kureliešiem steigā tiek gatavoti instruktoru un virsnieku kursi, bet piedzīvo tikai sākumu īsā laika dēļ.

Nepārtraukti pieplūst gan aizsargi, gan leģionāri, gan policijas darbinieki. Daudzi tiek uzņemti, daudzi noraidīti, pēdējā laikā izdod rīkojumu neuzņemt nevienu leģiona dezertieri, bet cik man zināms, ltn. Rubeņa novietojumā to bija daudz, bet stābu novietojumā to bija ļoti maz.

Tas pats ir ar ieročiem. Aprīņķī daudzkārt ievēd auto kravas slepeni, vāciem nezinot, glabāto ieroču, granātu, ložmetēju, mīnumetēju, prettanku granātu, kuņas gan piegādāja latv. leģiona puisi sadarbībā ar kureliešiem, sastāvēd leģionā - kā saka, latviešiem latvieša sirds.

Vācieši pieprasa izdot 5. Rīgas aizsargu pulka resp., kureliešu sarakstus. Uz pēdējo sarakstu bija 120 personas, kaut faktiski to bija tūkstošos. Pie ltn. Rubeņa vien rēķināja uz 6000 vīru, kas arī patiešām bija kaujas spējīga grupa. Sevišķi daudz par šo grupu nezinu, redzēju to labi apbruņotu un nocietinājušos.

Kureliešu izformēšana - faktiski apcietināšana.

Ir, ja nemaldos, "novembra rīts, šodien stābā gaida lielu dienu - ģen. Jekelna un dažu stāba virsnieku apciemojumu - paredzētas apspriedes, tāpēc uz brokastīm visi virsnieki labi uzposušies, latviešu formās, lai godam saņemtu Jekelna apciemojumu. Līdz ko paēdām atskan granātu sprādzieni pie stāba ēkas un virtuvēm. Tiek daži ievainoti un daži krituši, palīdzību steidzas sniegt ārsts Andersons, kas vada ambulanci. Pirmo ielenc stābu, atgriežot vadus telefona centrālei. Tad sākās apcietināšana resp., visu sadzīšana uz laukumu. Kurelieši tika pārsteigti un palika bez sakariem ar centrāles atņemšanu. Vāciešiem - labāk saukt baltvāciem, bija izdevies ielavīties nemanot. Pēc visu nostādīšanas uz laukumu, visus uzrunāt ieradās pats Jekelns, kas teica visus virsniekus un instruktorus līdz seržanta pakāpei un to piederīgos iznīcinās, jo to piederīgie ir tādi paši. Ar pārējiem rīkošoties kā ar kaķa gūstekņiem.

Jekelns izsauca no vidus unteršārfīreru (kaprāļa) pakāpē esošo Shultz, kas tam noklīdzēja "Heil Hitler" un nodeva ziņojumu, pēc tam nostājās blakus Jekelnam - acīmredzot viens no tiem baltvāciem, kas bija spiegs, iesūtīts no Jekelna.

Tagad bija skaidrs - stābu pārlidojošais "Storchs" bija bijis Jekelns un izšautā raķete signāls sākt uzbrukt. Tā Jekelna draudzīgā apciemojuma vietā viltīgais Jekelns apcietināja stābu un pie stāba stāvošās rotas.

Drūmi, cietām sejām, naidu pret vāciešu viltniekiem padošas bija šīs sejas, ielenkti līdzīgi ievainotam meža zvēram stāvēja kurelieši.

Tad sākās gaļais gūsta gājiens gar stābu, kuŗā palika apcietinātie virsnieki, uz tuvējo staciju, kas bija labi tālu, stingri baltvācu apsardzībā. Mūs veda uz nezināmu nākotni. Nonākot stacijā, mūs visus salādēja lopu vagonos, vīru pie vīra, stāvus, ka pakustēt nebija iespējams. Tādā stāvoklī arī pārlaidām nakti, dabīgām vajadzībām nevienu ārā nelaida, tad viegli iedomāties kāds bija stāvoklis. Tad vilciens lēni

vilkās uz Ventspili, kur no stacijas mūs dzina uz Ventspils cietumu. Cietumā mūs sagaidīja lopiski brutāla sardze, protams, latvieši - daži apdzērušies. Mūs ievietoja 20-30 vīru 1 kamerā, kur arī saņēmām ko līdzīgu zupai. Otrā dienā sākās pratināšana, daudzus atdalīja.

Tad visus uzlādēja uz kuģa un noslēdza lūku. Tad sākās brauciens uz prūšu zemi Dancīgu. Arī sardzes uz kuģa bija brutālas.

Dancīgā mūs nodeva leģiona rīcībā, kas, kā jau latvieši, bija pavisam lāga vīri. Tie arī pateica, ka mūs iedalīšot 15. divīzijā un apmācīšot. Tā beidzās mūsu apcietinājums. Esmu dzirdējis ap 100 kurelieši Štuthofā sadedzināti, bet tur es nebiju. Tur bijis arī plkv. Graudiņš, kas krievi ienākot - vāciešiem izvācoties, mežā no sardzes nošauts.

Cik man zināms, vācu kaŗa tiesa Liepājā, notiesājusi visus virsniekus uz nāvi, nošaujot, izņemot ltn. A. Ankravu, V. Pāvulānu. Nāvessodu izpildījis pats Jekelns.

Kpt. K. Upelnieks uzsācis savu aizstāvēšanās runu "Lai man netrīsētu balss, aizstāvēt savu un manas dzimtenes godu." Ltn. A. Ankravs var dot tuvāku inf. par tiesas norisi.

Pretēji kā Stiklos vāciešiem gājis ar ltn. Rubeņa apcietināšanu. Tie uzaicināti padoties, bet nav pieņēmuši un sākusies sīva cīņa, kas ilgusi 2 nedēļas, kur arī nošauti daļa Jekelna stāba virsnieki. Tuvāki, kā tas noticis, nezinu, tik zinu, ka kritis arī pats ltn. Rubenis.

Ģen. Kureli redzēju aizbraucot, jeb to aizveda, Jekelna mašīnā, laikā [kad] mēs apcietināti stāvējām. Tas vēl dūšīgi māja visiem ar roku. Pēc tam tas Vācijā bija Rendsburgā, Sleswig Holsteinā. Tad emigrējās uz USA un mira Chicagā.

Ja atskatās, ko devusi Kureļa kustība - daudz. Tā pierādījusi latviešu latvisko stāju brīdī starp diviem naidniekiem, Krieviju un Vāciju. Upelnieks mēģināja veidot tā toreiz daudzzināto Ventas līniju, cerēdams uz ārvalstu atbalstu, resp. 1919. gada atkārtošanos. Tas tomēr nenotika. Neko nepanāca arī leģions, kas faktiski kalpoja Lielvācijai, ne Latvijai.

Vācu Hitlera grāmatā "Mein Kampf" skaidri rakstīts, kas būtu noticis ar Baltiju, ja arī tie būtu kaŗu vinnējuši.

Tā jānāk pie slēdziena, kurelieši Latviju neatguva, bet palika tie, kas tie dzimuši, kuņai zemei tie uzticību zvērējuši, un kaut tika apcietināti un izsūtīti, var teikt, mēs neesam nekas cits bijuši kā latvieši un par latviešu lietu arī esam apcietināti un stāvējuši.

Bet pilnīgi ticu, ka arī leģionā bija daudz latviskas domas domātāju, kas, protams, rūpīgi tika uzmanīti no baltvācu SD un to rokas pušiem.

Šis mans dzīves posms pie Kureļa grupas ir tikai uzmetums, sagatavot iespīest uzticu Augustam Lācis kungam Anglijā. Tas tiesīgs izņemt faktus, negrozot, grāmatai "Ozolvīru pulki" derīgo.

Par pareizību Arvids Tralmaks

Caurskatot tavus jautājumus, atradu, ka daudz esmu izlaidis.

Tu jautā vai šnabi tecinājuši - nē. Kpt. Upelnieks bija liels šnaba ienaidnieks un zēniem Strazdē sadedzināja 2 mucas spirta, kuņas tie bija dabūjuši no Strazdes spirta brūža.

Vai neradās aizdomas, kad ieradās SD vīri?

Bija aizdomas par SD izspiegošanu un naktīs sargi bija šāvuši uz SD vīriem, kas mēģinājuši pielīst stābam. Pēdējās dienās bija savilkti lieli spēki apkārtnē. Kureliešu iznīdēšanā lietoti 3 pulki, protams, tas ko esmu dzirdējis.

Kāpēc kurelieši un Rubeņa vīri necīnījās kopā?

Pēc sarakstiem pie Kureļa bija uzdoti vāciešiem 120, pašās beigās 180 vīru, bet Upelnieks savu spēku lēsa uz 15000 vīru. Lielā daļa bija pie Rubeņa mežos. Lai neuzkristu, tad bija saimniecībās novietotas rotas. Laba vienība bija v.v. Stenderam, jauka slaida auguma v.v. Paceļas jautājums, kāpēc rubenieši nenāca palīgā, ja stābam uzbruka. Stāba sakari bija atgriezti un bija paredzēti visi rīkojumi no stāba.

Stābā sagatavoja frontes pārgājējus. Pats Upelnieks bijis 3 reizes aizmugurē. Man ir zināms vīrs, kas tagad dzīvo. Kā frontes pārgājējs bija un ir Latvijā.

Attiecībā uz "Sarkano bultu"

Upelnieks bija informējis vāciešus, bet tie nolieguši tiem uzbrukt bez Jekelna rīkojuma. Tā bēdājās Upelnieks, braucot no vācu stāba.

Vācu labvēlība pret Kureli?

To nenodeva kaŗatiesai, bet izsūtīja uz Vāciju un palaida brīvu. Upelnieks lādējās kad braucām, ka Kurelis neturot līniju.

Vai tika runāts par pārcelšanos uz Zviedriju?

Jā. Bija pat doma, ja sanāktu ragos ar vāciešiem, varbūt visiem pārcelties uz Zviedriju. Bet ar vācu krastu sardžu ielikšanu tas nebija iespējams.

Oša izteicieni.

Ltn. A. Ankravs teica, ka Osis Neustatā, Sleswig Holsteinē lādējies par kureliešiem un teicis, kad pie atgriešanās dzimtenē tos nodošot tiesai. Liekas, tas būs bijis pilliņā un vīra [?] prātā.

Attiecībā uz sarkano bultu - tā bija no mums, cik zinu, apm. uz 60-80 maiļu. Nezinu, ka kureliešiem būtu kas kopējs ar to - tieši otrādi, Upelnieks vēlējās to iztīrīt.

Pēc likvidācijas mani iedalīja I Rīgas būvpulkā. Biju gūstā Rhenā, tad Dannovas kalnā - kur iznācu no gūsta. Bija jocīgi būt gūstā. Vispirms vācu apcietinājumā. Apcietināts [par] Britiem draudzīgu darbību tāpat USA, tad ar varu ieskaitīts leģionā, tad draugu Britu gūsteknis.

Gūstā klājās kā daždien gūstā, nekas daudz ko ēst. Dzīvojam teltīs. Dannovas kalnā ieveda sveicināšanas mācību, resp. apmācību, jo "augstie" pulkveži domāja, ka brauks uz Belģiju "kā valdības sardze," ne gūstekņi. Bet tā nu tīri nenotika.

Šis tāds pielikums.

A. Tralmaks.

[Raksts iespiests negrozīts no Arvīda Tralmaka oriģinālmanskripta fotokopijas, ko ar pateicību esmu saņēmis no I. Kaŗociņa.]

3. PIELIKUMS

Anlage 5.

Uebersicht

über die bei der Zerschlagung des Kurelis-Verbandes
erzielten Erfolge.

I.

Gefangene	1.360	Eigene Verluste	4 Gefallene
gezählte Feindtote:	24		7 Verwundete

II.

Beute an Waffen, Gerät u. Munition.

Gewehre:	770	Leuchtpistolen:	4
M.Pi.:	41	Seitengewehre:	146
Pistolen:	18	Stahlhelme:	140
le.MG.:	35	Patronentaschen:	160
Pz.MG:	5	Koppel:	60
s.MG:	10	Tornister	50
le.Gr.W.:	3	Fahrräder	55
m.Gr.W.:	3	Munition, div.	2 to.

III.

Erbeutetes Nachrichtengerät.

1 Stück Vermittlungsschrank zu 10 Leitungen
 2 " Tischapparate OB
 50 m gepanzertes Kupferkabel
 Diverse Transformatoren, Widerstände und Drehkondensatoren verschiedener Art
 1 Stück Morsetaste
 1 " Röhrenprüfgerät im Handkoffer
 1 " KW-Empfänger russisch
 1 " Rundfunk-Batterie-Gerät, Marke VEF
 1 " Rundfunk-Netzgerät Marke Usvaras
 1 " Funkempfänger Type U.S.4 VEF (KW)
 1 " Netzanschlussgerät

Diverse Röhren verschiedener Art.

IV.

Erbeutete Lebensmittel.

Fleisch:	20 Ztr.	Kaffee-Ersatz	14 Ztr.
Wurst:	2 "	Sauerkraut	6 "
Erbsen:	20 "	Kuehe u. Kälber:	32 Stck.
Getreide u. Mahlgut:	150 "	Schafe:	11 "
Salz:	50 "	Trinksprit	95 Ltr.
Zucker:	20 "		

V.

Sonstige Beute.

Seife:	5 Ztr.		
Rasierseife:	415 Stck.	Packpapier	15 kg
Seifenpulver:	1,5 Ztr.	Sprit (ungereinigt)	600 Ltr.
Karbid	4 Ztr.	Mot.-Öl	450 Ltr.
		Karbolineum:	200 Ltr.

[SS-Ogrf. F. Jekelna 1944. g. nov. ziņojuma reichskomisarā 5. pielikuma noraksts. BA. R 90/4.K.]

4. PIELIKUMS

Dezertieru jautājums. Jāizšķir sekas no cēloņiem. Sekas nav ārstējamas, pirms nav novērsti cēloņi, kas tās izsauc. Cēloņi ir šādi:

1. Pozitīvu mērķu trūkums. Nav nekāds noslēpums, ka katrs labs latvietis ilgojas pēc valstiskas pašnoteikšanās, ko vairākkārt deklarējušas arī bijušās pašpārvaldes iestādes un amatpersonas. Katram karavīram ir jāzina, **par ko** viņš cīnās. Latviešu leģionāri zina, **pret ko** viņiem jācīnās, bet ne ar vienu oficiālu dekretu vācu valsts nav publicējusi mērķus, par ko būtu jācīnās latviešu leģionāriem.

Visraksturīgākais piemērs šinī ziņā ir pati Lielvācijas armija, ko apgaro augsts mērķis - cīņa par Lielvāciju. Vācu tautas mērķi un Eiropas mazo nāciju mērķi pēc latviešu tautas uztveres nav pretrunās viens ar otru, ciktāl valsts vara tiešām atsvabina Eiropas tautas no boļševikiem.

2. Leģionāru morāli visai negatīvi ietekmē nepareizības, ar kādām tika izvesta tā dēvētā "mobilizācija" (UK kartes, strādnieku mobilizēšana, saimnieku atbrīvošana.)

3. Tāpat visai jauni leģionāru morāli ietekmēja pastiprinātas alkohola devas, ko varēja dabūt katrs, kam vien bija kāre pēc alkohola. Latviešu kareivis nav paradis sistemātiski lietot alkoholu, un tāpēc vācu armijas deva, kuru tas patērēja vienā paņēmienā, papildinot ar blakus iegūto, bija stipri par lielu. Saīdēšanās ar alkoholu, kas bija visiem redzama, izsauca daudzas nevēlamas parādības, pārkāpumus pret disciplīnu, kas savukārt veicināja arī dezertēšanu.

4. Smagie kauju apstākļi, kas norisinājās atkāpšanās kauju laikā pie Opočkas un citur, veicināja latviešu divīziju deorganizēšanu, neatkarīgi no latviešu ierindas virsnieku un citu karavīru labās gribas. Latviešu leģionāros zuda uzticība vadībai.

5. Visautoritātīvākie solījumi par Latvijas un citu Baltijas valstu aizstāvēšanu diemžēl nav varēti tikt izpildīti. Atkāpšanās no Latvijas telpas, kad karavīram mājas un īpašumi tika iznīcināti vai atstāti ienaidniekam, tā dēvēto kara mērķu dēļ,

radīja smagus pārdzīvojumus karavīru dvēselēs, kas tika pastiprināti vēl ar to, ka daudzi karavīri bija spiesti pamest savas ģimenes ienaidnieka varā. Nav nekāds brīnums, ka daudzi kļuva par dezertieriem, lai nokļūtu pie postā pamestām ģimenēm un mēģinātu tās pēdējā mirklī evakuēt. Pati evakuācija noritēja bez mērķa un plāna, par ko ir pietiekami daudz visai bēdīgu faktu un atziņu.

6. To karavīru ģimenes, kas bija uzsākušas bēgļu gaitas uz Kurzemi, bija pakļautas daudzām grūtībām. Ne par latviešu bēgļu sievietēm, ne bērniem nebija pietiekamas gādības, ko labi zināja karavīri, kas atradās latviešu vienībās.

7. Taisni šinīs posta dienās, kad latviešu pašiniciatīvai un sabiedrisko organizāciju darbam vajadzēja izpausties visai aktīvi, Latviešu pašpārvalde, Tautas palīdzība un citas organizācijas tika likvidētas.

8. Šeit jāatzīmē arī tas, ka tieši drausmīgu iespaidu uz latviešu tautas psihi atstāja ziņa par cilvēku ķeršanu Rīgas ielās, ieskaitot leģionārus un citus karavīrus, kam dokumenti bija kārtībā, un piespiedu aizvešana uz kuģiem. Latviešu tauta nevar izturēt šādu necienīgu apiešanos un protestē pret to, un tāpēc neviens lai nebrīnās, ka latviešu karaspēka daļas sāka irt.

9. Ar to, ka tiltus, dzelzceļus, noliktavas un citus karam svarīgus objektus atkāpjoties izposta, gribot negribot ir katram jāsamierinās, bet latviešu tauta nevar solidārizēties ar to, ka skolu nami, tiesu pilis, mākslas iestādes un citi latviešiem mīļi un dārgi kultūras pieminekļi tiek uzsperti gaisā.

10. Pašā pēdējā laikā pienāk ziņas, kas gan vēl pilnā mērā nav pārbaudītas, ka nabaga bēgļiem pilnīgi oficiāli atņem pēdējo govi un zirgu. Kā lai cīnās latviešu karavīrs, zinādams, ka viņa piederīgie ir nonākuši tādā postā?

Tie ir paši smagākie piemēri, bet nav visi, kas rāda, kā ir radusies uzticības krīze, kuru pārvarēt ar kādu vienkāršu rīkojumu vai pavēli vairs nevar. Lai latviešu karavīru padarītu kaujas spējīgu, viņa likteni ir jānodod pašu latviešu rokās. Jāpiepilda latviešu karavīra un visas tautas ilgas pēc valstiskas pašnolemšanās kaut vai pašā pēdējā mirklī. Latviešu kara-

vīru cīņā var iesaistīt tikai mobilizācija, ko uz valsts tiesību pamata izsludina pati Latvijas valsts -

Mēs lūdzam ģenerāļa Jekelna kunga gādību, lai viņš grieztos pie Lielvācijas vadoņa, lai viņš ar attiecīgu tiesisku aktu deklarētu, ka Lielvācija atzīst un ir gatava faktiski restaurēt Latvijas valsts neatkarību:

1. Latvijas valsts faktiskās neatkarības atjaunošana ir nepieciešamais pamatnoteikums, *conditio sine qua non*, Latvijas bruņoto spēku sekmīgai mobilizācijai un noorganizēšanai cīņās pret boļševikiem.

2. Latvijas valsts faktiskās neatkarības atjaunošanas un atzīšanas akts publicējams nekavējoties, norādot, ka Valsts Prezidenta funkciju izpilde un valdības sastādīšana notiks Latvijas republikas satversmē paredzētā kārtā.

3. Nekavējoties izlaižams uzsaukums latviešu tautai - visiem spēkiem sekmēt nacionālas armijas noorganizēšanu un apgādi, bet visiem ieročus nest spējīgiem vīriešiem - aicinājums stāties Latvijas armijas rindās, līdz ko Valsts Prezidenta ieceltais armijas virspavēlnieks aicinās tos stāties armijas rindās par Latvijas atbrīvošanu.

4. Jāaicina pagastu valdes, patērētāju biedrības un citas atlikušās organizācijas veikt priekšdarbus armijas apgādes noorganizēšanai.

[Izraksts no J. Gregora kureliešu dienasgrāmatas noraksta 1944.g. 1. nov. ieraksta. Norakstu izdarījis K. Dziļleja. Iespiests negrozīts.]

5. PIELIKUMS

5. novembrī. Pulksten 10-os dabūjām šādu rīkojumu:

Der Höhere SS- und Polizeiführer
Ostland und Russland Nord
Einsatzstab-Ia.

O.U., den 2.11.1944.

Betr.: Verband des lett. General Kurelis.

1) Der Verband des Generals Kurelis wird mir mit Wirkung v. 3.11.44. unmittelbar unterstellt und ist auf enge Zusammenarbeit mit dem Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des SD angewiesen. BdS regelt Ausweisfrage und legt mir baldmöglichst Muster vor.

2) Der lett. General Kurelis hat den Auftrag

a) in enger Verbindung mit dem Befehlshaber der Sicherheitspolizei besonders ausgewählte Männer zum Einsatz hinter der fdl. Front zusammenzufassen und auszubilden,

b) in enger Verbindung mit dem zum Bandenkampf eingesetzten Kräften des H SS u. PF im Raum westlich Pluncu-See-Kalves nach meinem Befehlen am Bandenkampf teilzunehmen und

c) bei der Säuberung des Landes von Deserteuren, Fahnenflüchtigen und Musterungssäumigen aktiv mitzuwirken.

3) Die truppendienstliche und wirtschaftliche Versorgung des Verbandes Kurelis erfolgt durch das Btl. Schatz in Kalves, dem alle Anforderungen vorzulegen sind.

4) Im Verbands des Generals Kurelis dürfen Deserteure, Fahnenflüchtige und Musterungssäumige nicht aufgenommen werden, sich meldende oder aufgegriffene Deserteure usw. sind meiner Sammelstelle in Talsen zuzuführen (SS-Ostuf. Bleckmann, Ic).

5) General Kurelis reicht schnellstens Stärkemeldung, Waffenbestandsmeldung, sowie namentliches Personalverzeichnis in zweifacher Ausfertigung ein.

Verteilen:

Verband General Kurelis

BdS

Btl. Schatz

Ib

IV a

V

Stab Libau

SS-Brigf. Möller

Gen. Jeckeln

SS-Obergruppenfuehrer
und General der Polizei

F.O.R.

(Paraksts)

Oberst d. Sch.

Nachrichtl.:

Okdo H.Gr. Nord

AOK 16

Korück 584

XXXXIII A.K.

VI. SS-Frw.A.K.

*[Izraksts no J. Gregora kureliešu dienasgrāmatas noraksta
1944. g. 5. nov. ieraksta. Norakstu izdarījis K. Dziļleja.
Iespiests negrozīts.]*

6. PIELIKUMS

R. Rubeņa bataljona cīņu ceļš.

1.) 14. nov. Ilziķos. 2.) 15. nov. pie Usmas ezera. 3.) 16. nov. pie Upatnieku mežsarga. 4.) 16.-18. nov. pie Pērkoņiem. Ielenkums trīsstūrī Slujas ezers - Mežzīles - Pērkoņi un 18. nov. kauja. 5.) 19. nov. Novadnieku tīrelpurvā. 6.) 20. nov.- 9. dec. izklaidus apvidū ziemeļrietumos no Abavas ietekas Ventā dažādās mājās: Dzīrās, Dzīlnās, Mūrniekos, Dižķīros u.c. 7.) 8.-9. dec. pēdējās kaujas pie Cirkalēm un Vēlogiem.

PERSONU RĀDĪTĀJS

Šai sarakstā nav atzīmēti literatūras darbu autori.

- Āboliņš 63
Ādamsons, M. 52
Aire 26, 138
Aizsilnieks, A. 74-75
Akmentiņš, R. 75
Andersons, E. 20-22
Andersons 181
Ankravs, A. 33, 56, 58-61, 64-65, 180, 182, 184
Apmanis, E. 82, 84
Arājs, V. 124-125, 152-153
Augstkalns, K. 16, 18, 37, 49-50, 135
- Bangerskis, R. 8, 10-11, 13, 16-19, 27-30, 32-39, 44-48, 61, 63-65,
86, 91, 95-96, 107-108, 116-117, 121-123, 135-138, 142, 144,
149-158
Bāns, E. 59
Bariņš 115
Bastūns, Bastien 48
Baumanis, V. 154
Bergers, G. 47, 127-128
Bērends, Behrends, H. 17
Bērziņš, A. 140-141
Bileskalns, O. 26
Bīlmanis, A. 89
Blāķis, A. 35
Blekmans, Bleckmann 45, 190
Briedis 25, 66, 78-79
- Cīglers, Ziegler, H. 60
Cimermane sk. Lasmane
Cukurs, H. 152
- Dambergs 115
Dameraus, H. 140-141
Dankers, O. 11-12, 91, 123, 126-128, 150, 152, 157
Deglavs, V. 152
Dēničs 20, 54, 58, 62
Dišlers, I. 23, 25-28, 35, 37-45, 106, 108, 138, 142
Dravnieks, A. 25, 38
Druviņš 71-73, 77, 79

- Dzenītis, A. 11-12, 16, 19, 29, 34-35, 37, 39, 143
 Dzērve 124
 Dziļleja, K. 189, 191
 Dzintars, J. 23, 25, 27

 Eglīte, O. (pseud.) 22-24, 28
 Eglītis, A. 7-10, 12-13, 38, 107
 Epners, R. 61
 Erasts 117-118
 Ezergailis, J. 21, 148

 Filipsons 57-59
 Freivalds, O. 19, 107
 Fukss, Fuchs, V. 44-45, 53, 60, 120-123, 125, 157

 Gaile 96
 Gailītis, K. 48, 142, 148
 Galdnieks sk. Dišlers
 Gedarte, Vadija 51
 Gēlens, Gehlen, R. 104, 107, 109, 115
 Gersdorfs 92, 104, 109, 130, 132, 134, 136
 Gīzenrēgens, Giesenregen 139, 141
 Gnīda 56
 Grapmanis, E. 112
 Graudiņš, E. 20, 33, 39, 42, 59-61, 64-65, 117, 126, 180
 Gregors, J. 23, 54, 58, 74, 117-118, 121, 122, 123, 157, 180, 189,
 191
 Grīnvalds 115
 Grīvans, H. 63
 Ģermanis, U. 21
 Ģinters, V. 19, 27

 Handraks, Handrack, H. 19
 Hansel 47
 Haselmans, Hasselmann, E. 20, 39-40, 42-43, 85, 97, 103-109, 111-
 115, 117, 120, 131, 135, 140-142, 144-147
 Helds 64, 131, 133
 Hilperts 132
 Himlers, Himmler, H. 34, 62, 96, 112, 116, 127, 129, 132, 157
 Hitlers, A. 5, 20-21, 57, 112-113, 152-153, 155-156, 182

 Ivanovs 50

 Jankavs, B. 26-27, 117-119, 121-124

Jansons, T. 26-27, 180
Janums, V. 151, 154
Jaunzeme sk. Lasmane
Jaunzems, J. 150
Jēkabsone 96
Jekelns, Jeckeln, R. 11-12, 14-17, 19, 30, 32, 34-35, 37, 40, 42-48,
51-53, 55, 57, 59, 61-64, 69-71, 74, 76-77, 85, 90-92, 96, 103,
107-109, 111, 113, 117, 120-125, 129-135, 138, 142-144, 147,
151, 153, 156-157, 166, 168-169, 172, 176, 181-184, 186, 189,
191
Jukums 115
Jungklauss, Jungclaus, R. 44-45, 55, 63, 120, 122-123

Kacmans, Katzmann, F. 47
Kaģe, Biruta 23
Kalve, O. 146
Kanaris, Canaris, V. 104
Kandaurofs, D. 140-141
Kandis, R. 152
Kangeris, K. 32
Kārkliņš, 118, 121, 123-124
Kažociņš, R. 74, 184
Kļava, J. 84
Kļaviņš, J. 178, 180
Kleinbergs, A. 56, 63
Kochs, E. 12, 62
Kociņš, R. 15-19, 38, 144
Koks 110
Kovaļevskis, R. 34, 47, 143
Krauss, O. 26, 125
Krauze, Krause, K. 64, 176
Krīgers, Krüger, V. 127
Krīpens, A. 33, 35, 63, 150
Kroders, A. 150
Kurelis, J. 7-13, 15-19, 22-51, 53-55, 58, 60-61, 63, 65, 68, 74-77,
83, 85-93, 100-108, 110-114, 116-121, 123, 125-136, 138-141,
143-146, 149-153, 156-158, 165, 178, 182-185, 190-191
Ķirsons, 12, 19
Ķīvītis, J. 24
Ķuze 179

Lācis, A. 51, 183
Lange, R. 54
Lasmane, Valentīne 19, 26

- Lasmanis, A. 33, 60-61, 63-64, 137, 153
 Launags, F. 26, 123-124
 Liepiņš, P. 29, 32-33, 58, 134, 149, 152, 179, 180
 Lobe, K. 43, 102, 150-151
 Locs, Lotz 48
 Lūse, Lidiņa 134, 145
 Lūsis, A. 145
- Mačiņš, K. 81-82, 84
 Macs, Matz 123
 Mednis 11
 Mellers, Moeller 191
 Mēliuss, V. 77-79, 83
 Menzenkampfs, Mensenkampff 127
 Miķelsons 123
 Mitrēvics, O. 26
 Mucenieks, J. 33, 58-59
 Musolini, B. 112
- Osis, R. 16-17, 47, 64, 142, 148, 184
 Ozoliņš, E. 30, 33-34, 142, 148
- P. 15, 76, 169, 172
 Pagasts, E. 81-82
 Palkavnieks, J. 47-48
 Pārups, E. 16, 54
 Pāvulāns, V. 22, 33, 38-39, 43, 51, 54-57, 59-62, 64-65, 112-113,
 133-134, 146-149, 151-152, 156, 180, 182
 Pechaus 26, 118
 Pekšēns 115
 Peniķis, M. 150
 Petersens, A. 126-128
 Plensners, A. 34, 113, 143, 153, 157
 Pomers, P. 148
 Prikals 33, 58, 62-63, 126
- Rasa 33, 58, 126
 Ribentrops, Ribbentrop, A. 119
 Rikards, F. 20
 Rozenbergs, Rosenberg, A. 61, 119
 Rubenis, R. 15, 19, 25, 38, 43, 50-51, 54-58, 64-67, 70, 74-79, 83,
 88, 90, 92-93, 96, 107, 121, 128, 131-133, 136, 138, 142, 146-
 147, 155, 165-172, 176, 180, 182-183
 Rudzītis, J. 49-51, 76

- Samsons, V. 80-83, 95
Seglenieks, N. 61
Sēja, L. 89
Sērmūkšs, A. 74
Sietnieks, M. 179-180
Silarājs, R. 118, 120, 123-125
Silgailis, A. 16, 29, 35, 47-48, 64, 96, 113, 153
Siliņš, L. 152
Siljakovs, K. 59-60
Sīlis, T. 60
Skaveniuss, Scavenius 126-127
Skorcenī, Skorzeny, O. 26, 112, 124
Staļins, J. 5, 20-21
Stenders 183
Stīpnieks, E. 44
Strante, P. 13-16, 38, 107
Straube 127-128
Stūris, Stūre 43, 118, 146
Stukrāts, Stuckrat, V. 139
Šacs, Schatz 45, 122, 131, 133, 190-191
Šellenbergs, Schellenberg, V. 115
Šenks, Schenk 144
Šerners, Schoerner, F. 129, 132
Šrēders, Schroeder, V. 11, 30
Schubart 108
Šuberts, Schubert 39-40
Šulcs 52, 71, 181
Štādēns 127-128
Štercs 127-128
Šterns 115
Štrekenbachs, Streckenbach, B. 32, 42

Teidemanis, H. 20, 137
Tizenhauzens, Tiesenhausen 127
Tomsons, 115
Tralmaks, A. 38, 47, 51-53, 55-56, 64-66, 148, 183-184
Turmann 127

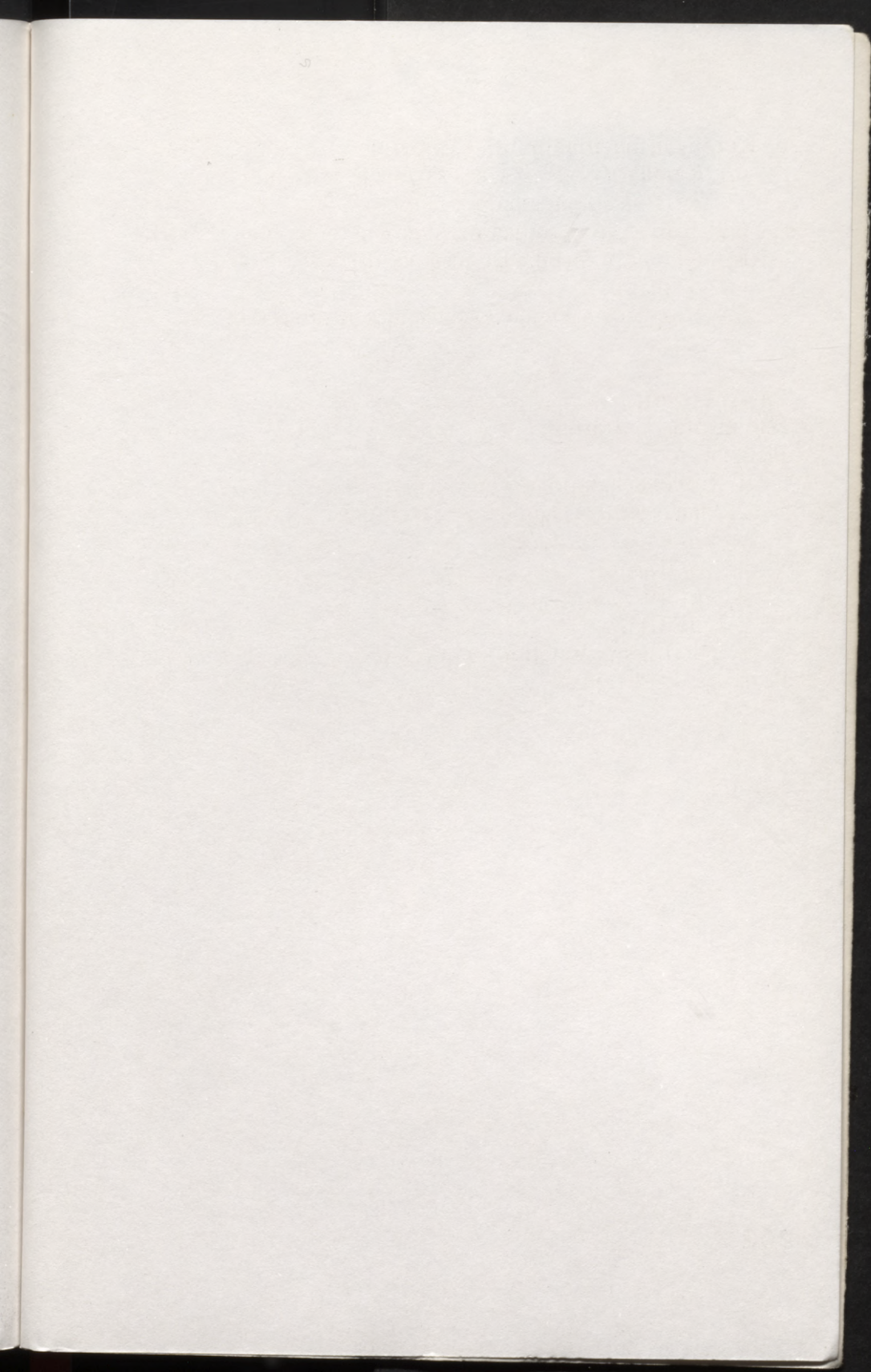
Upelniece, Lauma 61
Upelnieks, K. 12, 14, 16-18, 24, 33, 35, 38, 40, 42-46, 55-56, 58,
61, 74-75, 86-90, 101, 103-104, 107, 117-118, 120-123, 145-149,
156-157, 178-180, 182-184

Vairogs 45
 Valters 58, 180
 Veide, J. 8-14, 16, 18-19, 24, 29-30, 33-35, 37-38, 143-144, 149, 152
 Weissauers, Weissauer 137
 Vežuks, J. 83
 Vēvers, A. 150
 Vinakmens, K. 38, 50, 66, 74-75, 78-79, 90, 142, 155
 Vitols, 11
 Zaikalns 63
 Zariņš, K. 82, 125
 Zēgners, J. 11, 35
 Zelmene, Milda 80
 Zelmenis, E. 79-80, 132
 Ziverts, K. 74
 Zuze, V. 61

SATURA RĀDĪTĀJS

Ievadam.....	5
1. Līdzšinējie pārspriedumi par J. Kureļa grupu.....	7
1.1. A. Eglīša izklāstījums.....	7
1.2. P. Strantes atstāstījums.....	13
1.3. R. Kociņa pārdomas.....	16
1.4. O. Freivalda pēckara propaganda.....	19
1.5. E. Andersona piebildes.....	20
1.6. Komunistu kureliešu apraksts.....	22
1.7. R. Bangerska latviešu SS leģiona attieksme.....	28
2. J. Kureļa grupa vēstures avotu gaismā.....	37
2.1. R. Bangerska archīva dokumenti.....	37
2.2. J. Kureļa grupas dalībnieku liecības.....	38
2.2.1. Kureliešu organizēšana un darbība.....	38
2.2.2. J. Kureļa un F. Jekelna sarunas.....	44
2.2.3. Liecinājumi par kureliešu apcietināšanu...	51
2.2.4. Ziņas par J. Kureļa stāba likteni.....	55
3. R. Rubeņa bataljona cīņas	
3.1. K. Vīnakmens kauju apraksts.....	66
3.2. Attiecības ar Sarkano bultu.....	77
4. Vāciešu ziņojumi par cīņām ar kureliešiem.....	85
4.1. F. Jekelna ziņojums par kureliešu akciju.....	85
4.2. 16. Armijas izlūkošanas daļas ziņojumi par kureliešu organizēšanu, darbību un iznīcināšanu....	92
4.3. E. Haselmana loma kureliešu iznīcināšanas akcijā.....	108
5. Kureliešu iznīcināšana un tās atbalss	
5.1. Kureļa stāba dienasgrāmatas ieraksti.....	117
5.2. Starptautiskās atbalsis.....	125
5.3. Kureliešu darbība pēc izklīšanas.....	128
5.4. J. Kureļa liktenis.....	133
5.5. Kureliešu iekļaušanās dažādās pretestības grupās.....	135
5.6. Ziņas par kureliešiem ASV armijas pēckara izmeklēšanas dokumentos.....	139

6. Kureliešu nacionālpolītiskā nozīme.....	143
6.1. Kureliešu organizēšanas sākotnējie vācu militārie un latviešu nacionālpolītiskie motīvi.....	143
6.2. Kureliešu darbības periods Kurzemē.....	146
6.3. Kureliešu darbība latviešu politisko SS virsnieku vērtējumā.....	148
6.4. Kureliešu nacionālās pretestības kustības rak- sturs.....	153
Saīsinājumi.....	159
Izmantotā literatūra.....	161
Pielikumi	
1. Rubeņa bataljona cīņas Kurzemē.....	165
2. Manas atmiņas no ģen. Kureļa grupas - A. Tral- maks.....	178
3. pielikums.....	185
4. pielikums.....	187
5. pielikums.....	190
6. R. Rubeņa bataljona cīņu ceļš.....	192
Personu rādītājs.....	193

6. Kurelika nactonkpolitski arhiv.....	143
6.1. Kurelika organizacija 1944-1945.....	143
6.2. Kurelika organizacija 1946-1947.....	145
6.3. Kurelika organizacija 1948-1949.....	146
6.4. Kurelika organizacija 1950-1951.....	147
6.5. Kurelika organizacija 1952-1953.....	148
6.6. Kurelika organizacija 1954-1955.....	149
6.7. Kurelika organizacija 1956-1957.....	150
6.8. Kurelika organizacija 1958-1959.....	151
6.9. Kurelika organizacija 1960-1961.....	152
6.10. Kurelika organizacija 1962-1963.....	153
6.11. Kurelika organizacija 1964-1965.....	154
6.12. Kurelika organizacija 1966-1967.....	155
6.13. Kurelika organizacija 1968-1969.....	156
6.14. Kurelika organizacija 1970-1971.....	157
6.15. Kurelika organizacija 1972-1973.....	158
6.16. Kurelika organizacija 1974-1975.....	159
6.17. Kurelika organizacija 1976-1977.....	160
6.18. Kurelika organizacija 1978-1979.....	161
6.19. Kurelika organizacija 1980-1981.....	162
6.20. Kurelika organizacija 1982-1983.....	163
6.21. Kurelika organizacija 1984-1985.....	164
6.22. Kurelika organizacija 1986-1987.....	165
6.23. Kurelika organizacija 1988-1989.....	166
6.24. Kurelika organizacija 1990-1991.....	167
6.25. Kurelika organizacija 1992-1993.....	168
6.26. Kurelika organizacija 1994-1995.....	169
6.27. Kurelika organizacija 1996-1997.....	170
6.28. Kurelika organizacija 1998-1999.....	171
6.29. Kurelika organizacija 2000-2001.....	172
6.30. Kurelika organizacija 2002-2003.....	173
6.31. Kurelika organizacija 2004-2005.....	174
6.32. Kurelika organizacija 2006-2007.....	175
6.33. Kurelika organizacija 2008-2009.....	176
6.34. Kurelika organizacija 2010-2011.....	177
6.35. Kurelika organizacija 2012-2013.....	178
6.36. Kurelika organizacija 2014-2015.....	179
6.37. Kurelika organizacija 2016-2017.....	180
6.38. Kurelika organizacija 2018-2019.....	181
6.39. Kurelika organizacija 2020-2021.....	182
6.40. Kurelika organizacija 2022-2023.....	183
6.41. Kurelika organizacija 2024-2025.....	184
6.42. Kurelika organizacija 2026-2027.....	185
6.43. Kurelika organizacija 2028-2029.....	186
6.44. Kurelika organizacija 2030-2031.....	187
6.45. Kurelika organizacija 2032-2033.....	188
6.46. Kurelika organizacija 2034-2035.....	189
6.47. Kurelika organizacija 2036-2037.....	190
6.48. Kurelika organizacija 2038-2039.....	191
6.49. Kurelika organizacija 2040-2041.....	192
6.50. Kurelika organizacija 2042-2043.....	193
6.51. Kurelika organizacija 2044-2045.....	194
6.52. Kurelika organizacija 2046-2047.....	195
6.53. Kurelika organizacija 2048-2049.....	196
6.54. Kurelika organizacija 2050-2051.....	197
6.55. Kurelika organizacija 2052-2053.....	198
6.56. Kurelika organizacija 2054-2055.....	199
6.57. Kurelika organizacija 2056-2057.....	200
6.58. Kurelika organizacija 2058-2059.....	201
6.59. Kurelika organizacija 2060-2061.....	202
6.60. Kurelika organizacija 2062-2063.....	203
6.61. Kurelika organizacija 2064-2065.....	204
6.62. Kurelika organizacija 2066-2067.....	205
6.63. Kurelika organizacija 2068-2069.....	206
6.64. Kurelika organizacija 2070-2071.....	207
6.65. Kurelika organizacija 2072-2073.....	208
6.66. Kurelika organizacija 2074-2075.....	209
6.67. Kurelika organizacija 2076-2077.....	210
6.68. Kurelika organizacija 2078-2079.....	211
6.69. Kurelika organizacija 2080-2081.....	212
6.70. Kurelika organizacija 2082-2083.....	213
6.71. Kurelika organizacija 2084-2085.....	214
6.72. Kurelika organizacija 2086-2087.....	215
6.73. Kurelika organizacija 2088-2089.....	216
6.74. Kurelika organizacija 2090-2091.....	217
6.75. Kurelika organizacija 2092-2093.....	218
6.76. Kurelika organizacija 2094-2095.....	219
6.77. Kurelika organizacija 2096-2097.....	220
6.78. Kurelika organizacija 2098-2099.....	221
6.79. Kurelika organizacija 2100-2101.....	222
6.80. Kurelika organizacija 2102-2103.....	223
6.81. Kurelika organizacija 2104-2105.....	224
6.82. Kurelika organizacija 2106-2107.....	225
6.83. Kurelika organizacija 2108-2109.....	226
6.84. Kurelika organizacija 2110-2111.....	227
6.85. Kurelika organizacija 2112-2113.....	228
6.86. Kurelika organizacija 2114-2115.....	229
6.87. Kurelika organizacija 2116-2117.....	230
6.88. Kurelika organizacija 2118-2119.....	231
6.89. Kurelika organizacija 2120-2121.....	232
6.90. Kurelika organizacija 2122-2123.....	233
6.91. Kurelika organizacija 2124-2125.....	234
6.92. Kurelika organizacija 2126-2127.....	235
6.93. Kurelika organizacija 2128-2129.....	236
6.94. Kurelika organizacija 2130-2131.....	237
6.95. Kurelika organizacija 2132-2133.....	238
6.96. Kurelika organizacija 2134-2135.....	239
6.97. Kurelika organizacija 2136-2137.....	240
6.98. Kurelika organizacija 2138-2139.....	241
6.99. Kurelika organizacija 2140-2141.....	242
6.100. Kurelika organizacija 2142-2143.....	243

1.50 Ls

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTĒKA

0304056242

